

**Міністерство освіти і науки України
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя**

ТРАДИЦІЇ ТА НОВАЦІЇ В РОЗВИТКУ ВОЛОНТЕРСТВА В УКРАЇНІ Й ЗА КОРДОНОМ

**Збірник матеріалів
Всеукраїнської науково-практичної конференції**

Ніжин – 2025

**Міністерство освіти і науки України
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя**

ТРАДИЦІЇ ТА НОВАЦІЇ В РОЗВИТКУ ВОЛОНТЕРСТВА В УКРАЇНІ Й ЗА КОРДОНОМ

**Збірник матеріалів
Всеукраїнської науково-практичної конференції**

02 грудня 2025 року

до 220-річчя університету

до 10-річчя ГО «ЧАС ДЛЯ НАС»

Ніжин – 2025

УДК 364-322(477+100)(082)
Т65

*Рекомендовано до друку на засіданні кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
(протокол № 5 від 25 листопада 2025 року).*

*Схвалено до друку Вченою радою Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
(протокол № 6 від 27 листопада 2025 року).*

Рецензенти:

Завацька Л. М., кандидат педагогічних наук, професор (Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка);

Петрович В. С., кандидат педагогічних наук, доцент (Волинський національний університет імені Лесі Українки).

Т65 **Традиції та новації в розвитку волонтерства в Україні й за кордоном:**
збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (02 грудня 2025 р., м. Ніжин) / за ред. О. В. Лісовця, А. І. Конончук. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2025. 205 с.
DOI 10.31654/vnrc-02-12-25

До збірника увійшли статті й тези Всеукраїнської науково-практичної конференції «Традиції та новації в розвитку волонтерства в Україні й за кордоном», яка відбулася 02 грудня 2025 р. в Ніжинському державному університеті імені Миколи Гоголя і зібрала сто тридцять чотири науковці із сімнадцяти закладів освіти, 9 установ та організацій з різних регіонів України.

Для студентів, магістрантів, аспірантів, викладачів, науковців, фахівців соціальної сфери.

УДК 364-322(477+100)(082)

© НДУ ім. М. Гоголя, 2025
© О. В. Лісовець, А. І. Конончук, укладання, 2025

ЗМІСТ

Розділ I

Гене́за розвитку волонтерства в Україні

Байдарова О.

Пластова система підтримки волонтерів: загальний огляд та перспективи дослідження 8

Дума Ю.

Комунікаційні стратегії залучення волонтерів: досвід соціальних служб України 11

Кириченко Н.

Роль волонтерського руху у вторинній соціалізації підлітків під час повномасштабної війни 2022–2025 років..... 13

Красновид В.

Протидія булінгу в освітньому середовищі закладу загальної середньої освіти (за результатами дослідження) 16

Лень С.

Роль волонтерів в організації соціальної роботи з дітьми з інвалідністю у сфері дозвілля 18

Николаєва В.

Роль волонтерства у зміцненні громадянського суспільства в Україні..... 20

Овчарова В.

Перспективи розвитку волонтерської діяльності в Україні: державні пріоритети 23

Останіна Н., Кунгурцева О., Максимець М.

Роль волонтерства в соціальній сфері сьогодення..... 25

Платонова О.

Феномен «вигорання» у волонтерській роботі 27

Харламов М.

Філософсько-історичні аспекти волонтерської діяльності в Україні у 1991-2025 роках..... 29

Розділ II

Інноваційні практики волонтерства в Україні та за кордоном

Артеменко А.

Волонтерські ініціативи як чинник соціально-педагогічної профілактики девіантної поведінки підлітків у закладах середньої освіти..... 32

Бабаліч В.

Спортивне волонтерство: значення і перспективи 34

Борисюк С., Витищенко І., Радченко А.

Групи самодопомоги як інноваційна форма консультативної роботи з родинами людей похилого віку 37

Власенко Д.

Волонтерство як інструмент «виходу» за межі інтернет-субкультури 39

Гулько С., Лях Т.

Волонтерство як ресурс наближення соціальних послуг
у сільських громадах України в умовах воєнного стану 42

Даниленко С., Шіліманов О.

Волонтерський супровід екскурсій для дітей з інвалідністю 45

Запiтецький А.

Соціально-психологічна підтримка осіб з інвалідністю внаслідок війни:
практика реабілітаційних центрів 47

Кікнадзе А., Ясінська А.

Організаційні засади волонтерства у БО «Благодійний
фонд «Карітас Чернігів» 49

Клочко О.

Досвід волонтерської діяльності Сумської громади у контексті
соціальних трансформацій 52

Конончук А., Дубова К.

Досвід Республіки Ірландія у розвитку волонтерства людей похилого віку ... 54

Кужиль С., Шаблій Р.

Організація волонтерської допомоги у закладі позашкільної освіти 56

Малярчук Н.

«Срібне волонтерство» як складова активного старіння 59

Ніколайчук Ю.

Практика волонтерства у київському міському
центрі сім'ї «Родинний дім» 62

Пистіна Б.

Інноваційні волонтерські практики у соціальній роботі з ветеранами 64

Пільчевська Л.

Волонтерські практики у формуванні культури материнства
у дівчат старшого підліткового віку 67

Приймак Д.

Волонтерська діяльність як чинник розвитку внутрішньої мотивації
до служіння суспільству у майбутніх соціальних працівників 69

Рибак О.

Розвинена мотивація досягнення як необхідна умова
волонтерської діяльності 72

Рідкодубська Г., Божкевич Р.

Розвиток міжособистісної толерантності майбутніх
соціальних працівників 75

Руссо К.

Цифровізація волонтерського руху: теоретичні підходи
та практичні можливості оптимізації 77

Савченко Л.

Волонтерські проекти з медіаграмотності як інструмент
запобігання цифровим небезпекам серед підлітків 79

Сидоренко К.

Удосконалення системи соціально-правового захисту жертв насильства
в Україні через інституціоналізацію інноваційного волонтерства 81

Тищенко В., Трубавіна І.

Волонтерство та громада: розробка спільних стратегій підтримки вразливих сімей (на прикладі Харківської області) 84

Харчук Ю.

Волонтерські проекти змістовного дозвілля як складова інклюзивної освіти дітей з ООП 86

Хлєбїк С.

Роль волонтерської діяльності у формуванні соціальної активності підлітків 89

Шимко Х.

Потенціал менторських і психоедукаційних волонтерських ініціатив у зміцненні емоційної стійкості дітей 91

Шпаківський В.

Міжнародні практики та моделі соціальної підтримки трудових мігрантів 94

Штипа І.

Соціальна підтримка багатодітних сімей в умовах воєнного стану 97

Розділ III

Волонтерство як ресурс професійної діяльності в соціальній сфері

Артюх І., Лісовець О.

Волонтерство як ресурс підвищення ефективності системи соціального захисту безробітних у територіальній громаді 100

Балаянц О.

Соціально-психологічна реабілітація військовослужбовців через волонтерську діяльність 103

Войло В.

Чинники розвитку та функціонування емоційної сфери особистості як ресурс волонтерської діяльності 106

Голова Н.

Вплив волонтерської діяльності на професійно-особистісний розвиток майбутніх фахівців соціальної роботи 108

Гук О.

Особливості волонтерської діяльності у сфері соціальної роботи 111

Діброва О., Бальсанко А.

Мотиваційний вимір волонтерської діяльності в контексті соціальної підтримки мешканців деокупованих територіальних громад 115

Забіла Н.

Реалізація програми розвитку волонтерської діяльності молоді 117

Знобей О.

Волонтерство як інструмент розширення ресурсів соціальної роботи в умовах воєнного стану 119

Ігнатенко В.

Стиль спілкування у військовому середовищі як чинник ефективності волонтерської взаємодії 122

Ільєнко М.

Особливості емоційного вигорання у медичних працівників 125

Карпова І.	
Волонтерська діяльність майбутніх фахівців соціальної роботи в умовах викликів сьогодення	129
Кіндратюк Г.	
Психологічні особливості лідерства підлітків як чинника розвитку волонтерської діяльності	132
Ковалюк Н.	
Ознаки внутрішньоособистісних конфліктів людини і їх врахування у волонтерській діяльності.	135
Коломійченко Н.	
Вплив волонтерської діяльності на соціалізацію дошкільників	138
Криловець М., Демчук С.	
Мотивація як рушій залучення до волонтерської діяльності	140
Кулава К., Ніколова С.	
Волонтерство як інструмент розвитку професійних компетентностей соціальних працівників	142
Лазун В.	
Причинно-наслідковий комплекс мобінгу в трудових відносинах: фактори ризику та умови формування.....	144
Лемко Г.	
Соціальна спрямованість волонтерства	146
Литвиненко І.	
Лабораторія людяності: як волонтерство розвиває соціальних працівників ..	149
Лісова В.	
Роль студентського волонтерства в організації реабілітаційного процесу в будинках дитини	151
Ломако О.	
Мотивація професійної діяльності дорослої людини	154
Лопатюк М.	
Резильєнтність як основа особистості волонтера.....	157
Лях В.	
Волонтерство внутрішньо переміщених осіб як форма соціальної підтримки в діяльності громадських організацій України	160
Мельник О., Супрун Ю.	
Педагогічний потенціал волонтерської діяльності в дитячих закладах оздоровлення та відпочинку	163
Михайленко О.	
Волонтерство як ресурс особистісного і професійного становлення майбутніх фахівців соціальної сфери	165
Мідько Т.	
Волонтерська діяльність у наданні послуги «догляд вдома» під час воєнного вторгнення	167
Міхеєва О.	
Волонтерська діяльність як інструмент професійного становлення фахівців соціальної сфери	170

Мосузенко Д.

Чинники розвитку саморегуляції волонтера 172

Мохір В.

Агресивність як психологічний виклик у волонтерській діяльності..... 175

Пастушенко Ю.

Здатність до адаптації (адаптованість) особистості як підґрунтя волонтерської діяльності..... 178

Пашенко Д.

Роль волонтерів в організації анімаційної діяльності в парках розваг..... 181

Приходько Г.

Роль волонтерів у формуванні здорового способу життя підлітків у закладах позашкільної освіти..... 183

Решетило С.

Управління соціальними послугами як об'єкт наукового аналізу 186

Сабат Н. В., Сабат Н. І.

Підготовка волонтерів до кризового консультування в умовах воєнного конфлікту 188

Суханов І., Орлов Б.

Волонтери пробації як суб'єкт соціально-виховної роботи..... 190

Токарук Л.

Формування волонтерських навичок у здобувачів вищої освіти 193

Філд Н.

Основні поведінкові патерни прокрастинації серед студентської молоді..... 195

Храпата О.

Стресостійкість молоді як ресурс розвитку волонтерства 198

Шешеня І.

Чинники розвитку емоційного інтелекту волонтера 201

Розділ I

ГЕНЕЗА РОЗВИТКУ ВОЛОНТЕРСТВА В УКРАЇНІ

ПЛАСТОВА СИСТЕМА ПІДТРИМКИ ВОЛОНТЕРІВ: ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Байдарова Ольга

Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, м. Київ

Ренесанс волонтерства в Україні, поштовхом до якого стало вторгнення російських військ у 2014 році та початок повномасштабної війни у 2022 році, пов'язаний із цілою низкою викликів у сфері громадської активності. Навіть найбільш потужні волонтерські організації, не кажучи вже про новостворені, стикаються з проблемами волонтерського менеджменту в умовах кризи і підвищеної стресогенності роботи волонтерів [2]. Передусім, ці виклики стосуються питань залучення до довгострокового волонтерства та утримання добровольців.

В Україні серед волонтерських організацій, що демонструють стійкі показники залучення й результативності, одне з чільних місць займає Національна скаутська організація України «Пласт» (НСОУ «ПЛАСТ») – найбільша скаутська молодіжна організація в країні. Скаутська виховна система має давні традиції і доведену ефективність. Дослідження Всесвітньої організації скаутського руху (WOSM) засвідчило значимий вплив скаутського руху на індивідуальному, громадському та інституційному рівнях: скаути Кенії, Сінгапуру та Великої Британії отримали значно вищі бали, ніж не скаути, за 13-ма з 14-ти показників, причому найбільші групові відмінності були в фізичній активності, активній громадянській позиції, життєвих навичках та працевлаштуванні [7]. Пласт, як частина цього руху, має чітку та ефективну виховну систему, яка діє в Україні понад 113 років. Залучення волонтерів до цієї системи є досить тривалим і складним процесом, проте це забезпечує високу якість їхньої діяльності.

Якісні волонтери – це ключ до результатів для дітей та молоді, тому професіоналізація та інтеграція HR-практик у діяльність волонтерських організацій є природньою. Одним із ключових завдань будь-якої волонтерської організації є підтримання відданості людини цінностям організації та волонтерській праці. Проте, український контекст перетворює це завдання на особливий виклик. Дослідження засвідчують, що утримання чи відтік волонтерів та членів у скаутських підрозділах значною мірою пов'язані не з організацією, а з впливом зовнішніх факторів, контекстом, включно з конкуренцією активностей, сімейними причинами, часом та інтересами людини, але організаційні практики можуть компенсувати ці ризики [5]. Ефективне управління волонтерами вимагає постійної адаптації практик відповідно до конкретного контексту [4]. О. Фуштей та Х. Романишин, аналізуючи різні аспекти волонтерства у Пласті, включаючи мотивацію, відповідальність, складні ситуації та виклики, з якими стикаються підлітки-волонтери в умовах воєнного стану, наголошують на важливості забезпечення підтримки волонтерів [3]. Таким чином,

зважаючи на посилення навантаження, яке лягає на плечі українських волонтерів у зв'язку зі зростанням попиту на українське середовище та збільшенням потреб у громадському залученні, і, водночас, зростання чисельності та кількості стрес-факторів в умовах триваючої війни, актуальність питання розвитку систем підтримки волонтерів для забезпечення їх постійної участі у благодійній діяльності не викликає сумнівів.

Підтримка волонтерів є одним з обов'язкових елементів циклу волонтерського менеджменту [6] і, зазвичай, включає: орієнтацію та навчання, у тому числі через менторство та коучинг; нагляд і оцінку; покриття витрат та забезпечення засобами, необхідними для роботи; визнання. Підтримка волонтерів у їх роботі в Пласті розуміється як різностороння – технічна, освітня, матеріальна, моральна, особиста – і є осердям внутрішніх політик. Система підтримки волонтерів організації прямо враховує ключові напрямки волонтерської праці, де людина може себе реалізувати: виховництво чи інструкторство, адміністративна діяльність, реалізація соціальних проєктів. В організації діє внутрішньо-пластова система навчання волонтерів, з ціллю підвищення їх кваліфікації та саморозвитку, що є важливим у роботі з дітьми та їх власного саморозвитку. Існує декілька різновидів тренінгів – «вишколів» – які пропонуються зацікавленим, прихильникам та членам організації: ознайомчі про Пласт (для нових волонтерів), для новацьких виховників (виховників дітей віком 6-11 років), для юнацьких виховників (виховників для дітей віком 11-17 років), для адміністраторів, для інструкторів та спеціалізаційні. У 2017 році було запущено ознайомчий дистанційний курс про Пласт на платформі онлайн освіти «Відкритий університет Майдану» (ВУМ), який на тепер успішно пройшли (отримали сертифікат) понад 2400 студентів. У документі, що відображає волонтерську політику організації [1], наголошено, що «після проходження базового навчання має бути забезпечено безперервне навчання протягом усього життєвого циклу волонтерів. Цей процес повинен бути спрямований на особистісний розвиток дорослих, який може включати в себе будь-які здорові особистісні прагнення щодо інших ролей і функцій в майбутньому». Зокрема, постійна комунікація в команді, неформальне спілкування розглядаються як частина процесу навчання. Система навчання будується на засадах гнучкості, доступності, децентралізованості та компетентнісному підході. Координація процесу навчання передбачає аналіз та зголошення потреб у навчанні, інформування про майбутні навчальні заходи, їх організацію і проведення, включно із забезпеченням для свого осередку групи тренерів. Окрім участі у вишколах, у волонтерів Пласту є можливість відвідувати табори для старших волонтерів 17+ років. Цікаво, що організаторами всіх таборів є самі волонтери-активні члени організації. Згідно звітної документації Пласту, організація піклується про постійне вдосконалення своєї системи підтримки волонтерів: займається популяризацією культури волонтерства серед молоді, проводячи навчання у різних форматах – як тренінги наживо, так і онлайн курси, проводить вишколи для волонтерів різного управлінського рівня, оновлює онлайн-курс і прагне «уніфікувати програму», щоб зробити підготовку волонтерів більш системною, щорічно збільшує кількість таборів.

Крім освітньої підтримки, вагому роль у Пласті відводять регулярним зустрічам представників волонтерської спільноти. За допомогою таких зустрічей волонтери можуть обмінюватись досвідом, посилити свою мотивацію, змінити свої підходи до проблем і подолати труднощі, виявляючи можливості для необхідного їм навчання і

розвитку. За потреби, волонтеру може бути призначений наставник (ментор), який повинен відігравати ключову роль у наданні підтримки.

Великим напрямом діяльності Пласту є взаємодія організації з батьками як важливою групою зацікавлених осіб, роль яких є дуже вагомою не лише тому, що вони є джерелом суспільного запиту на працю пластунів, але й тому, що часто саме батьки стають волонтерами-виховниками.

Визнання практик Пласту в галузі волонтерського менеджменту з боку волонтерської спільноти засвідчено врученням відзнаки Volunteer Management Awards 2018 за «підтримку довгострокового волонтерства».

Здійснений аналіз дозволяє розглядати практики Пласту у сфері розбудови системи підтримки волонтерів у якості кейсу «успішної організаційної політики волонтерства». Пласт активно інвестує у волонтерську підготовку (вишколи, онлайн-курси), і це добре документовано у звітах, але бракує академічних аналізів механізмів інтеграції, утримання і навчання волонтерів, дієвості системи визнання. Відтак, є простір для майбутніх досліджень системності підтримки волонтерів у Пласті, особливо чинників і моделей утримання волонтерів, задоволеності волонтерів, тривалості їхньої активності, оцінки ефективності вишколів, заходів щодо запобігання вигорання волонтерів і їх плинності тощо.

Література

1. Дорослі в Пласті. Волонтерська політика Молодіжної організації «Пласт – Національна скаутська організація України» / Пласт. 2020. URL: https://www.plast.org.ua/wp-content/uploads/2020/07/VOLONTERSKA-POLITYKA-Dorosli-v-Plasti-ostatochnyj-variant-2019_12.pdf
2. Дюльгерова А., Байдарова О. Особливості менеджменту волонтерських організацій у напрямі допомоги військовим в умовах війни. *Соціологія – Соціальна робота та соціальне забезпечення: регулювання соціальних проблем: зб. матеріалів XIII Міжн. наук. конф. (18–19 трав. 2023 р., Львів)*. Львів, 2023. С. 122–125.
3. Фуштей О., Романишин Х. Волонтерська діяльність підлітків під час військового стану на прикладі НСОУ «Пласт». *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія*. 2023. № 74. С. 66–71. <https://doi.org/10.31652/2415-7872-2023-74-66-71>
4. Araque L. Y. Volunteer Management in Non-Profit Organizations: Experience of Huellas Foundation in Medellín, Colombia. *Administrative Sciences*. 2025. № 15(3). P. 77. <https://doi.org/10.3390/admsci15030077>
5. Building Evidence in Scouting Together. BSA best study. Findings / Montclair; RYTE Institute. 2020. URL: https://www.montclair.edu/ryte-institute/wp-content/uploads/sites/53/2021/01/BEST-Study-Retention-Findings-Full-Report.pdf?utm_source=chatgpt.com
6. Cuskelly G., Taylor, T., Hoye, R., Darcy S. Volunteer Management Practices and Volunteer Retention: A Human Resource Management Approach. *Sport Management Review*. 2006. № 9(2). P. 141–163. [https://doi.org/10.1016/S1441-3523\(06\)70023-7](https://doi.org/10.1016/S1441-3523(06)70023-7)
7. World organization of the scout movement: Measuring Scouting's Impact on the Development of Young People Pilot impact study results for Kenya, Singapore, and the United Kingdom / World Scout Bureau, 2018. 24 p.

КОМУНІКАЦІЙНІ СТРАТЕГІЇ ЗАЛУЧЕННЯ ВОЛОНТЕРІВ: ДОСВІД СОЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ УКРАЇНИ

Дума Юрій

Український державний університет
імені Михайла Драгоманова, м. Київ

Волонтерський рух в Україні має глибокі історичні та соціальні корені, проте особливого розвитку він набув після 2014 року та в умовах повномасштабної війни. Висока активність громадян, готовність допомагати та підтримувати один одного стала важливим ресурсом для соціальних служб, які працюють з вразливими категоріями населення.

У таких умовах ефективна комунікація є ключовим інструментом для залучення волонтерів, формування стабільних команд, утримання їхньої мотивації та забезпечення безперервності соціальних послуг. Соціальні служби використовують як традиційні, так і цифрові канали комунікації, розробляють інформаційні кампанії, застосовують елементи соціального маркетингу й стратегічного планування.

Волонтерська діяльність є одним із ключових чинників розвитку громадянського суспільства в Україні. Протягом останніх десятиліть волонтерський рух зазнав якісних трансформацій, перетворившись із переважно благодійних ініціатив на системний соціальний механізм, здатний оперативно реагувати на суспільні виклики. Особливого значення він набув після 2014 року, коли зросла потреба у підтримці військових, внутрішньо переміщених осіб, сімей, що перебувають в складних життєвих обставинах, та інших вразливих категорій населення. Повномасштабна війна ще більше посилила роль волонтерів: вони стали невід'ємною частиною гуманітарної допомоги, соціального супроводу, логістичних операцій, психологічної підтримки та інших напрямів роботи, які не завжди можуть бути забезпечені державними інституціями в належному обсязі.

За останні роки центри соціальних служб України значно розширили практику співпраці з волонтерами, формуючи волонтерські команди, організовуючи волонтерські хаби, залучаючи громадян через соцмережі, партнерські мережі та локальні ініціативи. Для багатьох соціальних установ волонтерський ресурс став не лише важливим підсиленням кадрового потенціалу, а й каналом комунікації з громадою, інструментом соціальної мобілізації та способом підвищення довіри громадян до державних інституцій.

Водночас залучення волонтерів – це не спонтанний процес, а комплексна діяльність, що передбачає розроблення й реалізацію продуманих комунікаційних стратегій. Ефективність комунікації визначає, наскільки соціальні служби здатні донести суспільству свої потреби, переконати потенційних волонтерів у важливості участі, сформувати довготривалу співпрацю та забезпечити стале функціонування волонтерських команд. Правильно обрані комунікаційні канали, чітко сформульовані меседжі, відкритість, прозорість, використання емоційних і ціннісних акцентів – усе це впливає на те, чи буде громадянин готовий долучитися до соціально корисної діяльності.

Сучасні реалії вимагають від соціальних служб адаптації до цифрової ери. Поряд із традиційними формами інформування зростає значення соціальних мереж, месенджерів, онлайн-платформ волонтерства, медіаконтенту, інтерактивних форм

комунікації. Цифрові інструменти дозволяють соціальним службам охоплювати ширшу аудиторію, оперативно поширювати інформацію, створювати візуальні та емоційні меседжі, а також забезпечувати постійний контакт із волонтерськими групами. Водночас актуальності не втрачають і офлайн-канали, особливо у сільських громадах та серед осіб, які не користуються цифровими технологіями.

Отже, комунікаційні стратегії є визначальним чинником успішного функціонування волонтерських ініціатив при соціальних службах. Вони дозволяють формувати розуміння місії соціальної служби, мотивувати громаду, зміцнювати взаємодію між державними та громадськими інституціями, а також підвищувати результативність соціальної роботи.

Комунікаційні стратегії у волонтерській сфері передбачають комплекс цілеспрямованих дій, що забезпечують інформування, мотивацію та утримання волонтерів. До основних компонентів стратегії належать: аналіз цільової аудиторії (молодь, громади, спеціалісти певних професій); вибір адекватних каналів комунікації; формування чітких та привабливих меседжів; підтримка довгострокових відносин з волонтерами; забезпечення зворотного зв'язку. Успішна стратегія базується на принципах відкритості, прозорості, соціальної значущості та емоційного залучення [3, с. 207].

Сучасні реалії зумовили активне використання в діяльності соціальних служб цифрових каналів. Соціальні служби досить плідно у своїй роботі використовують соціальні мережі (Facebook, Instagram, TikTok) для швидкого поширення інформації, месенджери (Telegram, Viber) для координації роботи волонтерських груп, офіційні вебсайти, де розміщується інформація про потреби, звіти, вакансії, онлайн-платформи волонтерства (наприклад, «Волонтерський портал України»). Цифрова комунікація забезпечує доступність, оперативність та можливість охоплення широкої аудиторії як отримувачів послуг, так і волонтерів.

Традиційними комунікаційними каналами в діяльності Соціальних служб залишаються інформаційні зустрічі у громадах; друкована продукція (листівки, буклети); офлайн-івенти та благодійні заходи; партнерські мережі (школи, бібліотеки, громадські організації). Такі канали ефективні для роботи з аудиторіями, які мають низький рівень цифрової доступності [4, с. 200].

Соціальні служби апелюють до бажання громадян зробити внесок у спільне благо. Використовуються історії успіху, особисті приклади, відео про реальні результати волонтерської роботи. Співпраця соціальних служб із місцевими громадами, бізнесом, освітніми закладами, партнерами допомагають поширювати інформацію та мотивувати своїх членів долучатися до волонтерських ініціатив. Фахівці соціальної роботи часто застосовують індивідуальний контакт: телефонні дзвінки, зустрічі, персональні запрошення. Такий спосіб комунікації особливо ефективний у малих громадах.

На сьогодні в соціальних службах наявні успішні практики комунікації для волонтерів. Створення волонтерських хабів при центрах соціальних служб. Вони стають простором для координації, навчання та підтримки волонтерів. Використання сторінок громад у соціальних мережах, де системно публікують запити на допомогу та звіти про виконану роботу. Організація навчальних тренінгів для нових волонтерів, що підвищує їхню ефективність та рівень відповідальності. Публічні подяки, відзнаки та нагородження волонтерів підвищують їхню мотивацію та допомагають утримувати

активність. Залучення молоді через проєкти неформальної освіти, молодіжні центри та шкільні або університетські волонтерські клуби.

Комунікаційні стратегії є ключовим фактором у залученні волонтерів до діяльності соціальних служб України. Ефективна комунікація базується на поєднанні цифрових і традиційних каналів, чітких меседжів, партнерських зв'язків та системної підтримки волонтерів. Практика українських соціальних служб демонструє, що правильно вибудована стратегія здатна сформувати потужні волонтерські команди, які відіграють важливу роль у підтримці вразливих груп населення, особливо в умовах воєнних викликів.

Подальший розвиток комунікацій у соціальній сфері потребує посилення професійної підготовки фахівців, розширення партнерств і впровадження сучасних інформаційних технологій.

Література

1. Бирик Д. Лідерство та соціальна згуртованість молоді: перспективи забезпечення розвитку в умовах сучасних викликів. Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал: матеріали звітної наук.-практ. конф. Ін-ту проблем виховання НАПН України за 2022 рік (11). Івано-Франківськ, 2023. С. 29–33.

2. Вайнола Р. Соціальна відповідальність як чинник формування життєвої успішності. *Науковий журнал Хортицької національної академії. (Серія: Педагогіка. Соціальна робота): наук. журн.* Запоріжжя: Вид-во комунального закладу вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради, 2023. Вип. 2 (9). С. 187–190.

3. Лях Т. Планування залучення волонтерів як важливий компонент волонтерської програми. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.* 2013. № 23 (282). Ч. I. С. 206–213.

4. Міхеєва О. Ю. Соціальна педагогіка: курс лекцій. Київ: Компрінт, 2022. 558 с.

РОЛЬ ВОЛОНТЕРСЬКОГО РУХУ У ВТОРИННІЙ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ПІДЛІТКІВ ПІД ЧАС ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ 2022–2025 РОКІВ

Кириченко Наталія

Ніжинський державний університет імені
Миколи Гоголя, м. Ніжин

Повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну 24 лютого 2022 року кардинально трансформувало соціальну реальність країни, створивши умови екстремальної кризи, де традиційні інститути соціалізації – сім'я, школа, громадськість – зазнали значних втрат. У цьому контексті волонтерський рух набуває статусу альтернативного, але потужного агента вторинної соціалізації, особливо для підлітків віком 12–17 років, які перебувають у критичному періоді формування ідентичності та соціальних норм. Вторинна соціалізація передбачає засвоєння ролей і цінностей, адаптованих до ширшого суспільного контексту за межами первинної (сімейної) соціалізації, і в умовах війни стає інструментом ресоціалізації, що допомагає підліткам опанувати стрес, будувати стійкість і розвивати проактивну громадянську позицію.

За період 2022–2025 років частка підлітків, залучених до волонтерської діяльності, зросла приблизно з 20 % до 42–45 %. Вони долучаються до збору гуманітарної допомоги, плетіння маскувальних сіток, онлайн-фандрайзингу, координації підтримки ВПО, психологічної допомоги одноліткам через платформи типу U-Report та

локальних молодіжних ініціатив. Волонтерство перестає бути епізодичною активністю і перетворюється на регулярну практику, яка структурує час, створює нові соціальні зв'язки та дає відчуття контролю в умовах хаосу [1].

У сфері соціальної роботи волонтерство розглядається як діяльнісно-орієнтована форма взаємодії, яка гармонійно поєднує добровільну участь із професійними стандартами підтримки та супроводу, сприяючи накопиченню й активізації соціального капіталу. Для підлітків, які в нормі переживають кризу ідентичності, волонтерство стає «мостом» до дорослого світу, де через практичні дії – від збору гуманітарної допомоги до онлайн-кампаній – вони засвоюють ключові цінності: емпатію, солідарність і відповідальність. В умовах війни ця роль посилюється: волонтерство транслює антикризові норми, такі як стійкість і колективна дія, протидіючи апатії чи агресивним реакціям на травму.

Дослідження 2025 року Інституту соціальних наук НАН України підкреслюють, що волонтерство виконує функцію трансляції соціально значущих цінностей – співчуття, милосердя та відстоювання свободи – особливо серед молоді, де частка учасників зросла з 20 % до 42 % за 2022–2024 роки [3]. Державне визнання цієї ролі закріплено в Концепції розвитку волонтерства до 2025 року, де волонтерство позиціонується як інструмент соціальної інтеграції молоді в кризових умовах. У контексті вторинної соціалізації волонтерство сприяє горизонтальній мобілізації, де підлітки не лише отримують, а й надають підтримку, формуючи мережу довіри, що критично важливо в умовах руйнування традиційних інститутів.

Повномасштабна війна радикально активізувала волонтерський рух серед підлітків, перетворивши його з епізодичної практики на системний елемент повсякденності. За даними опитування U-Report (UNICEF, 2022), 38% молоді віком 13–24 років волонтерили, з яких близько половини розпочали цю діяльність після 24 лютого 2022 року; до 2025 року цей показник серед підлітків 12–17 років сягнув 45 %, з фокусом на онлайн-ініціативи через обмежену мобільність. У 2023–2024 роках, за звітом ПРООН, 6% молоді вперше долучилися до волонтерства, переважно в гуманітарній сфері, що свідчить про адаптивну соціалізацію в умовах кризи [2].

Серед ключових форм волонтерства для підлітків – участь у молодіжних центрах (понад 300 функціонували до війни, з яких 80 % адаптувалися до воєнного стану до липня 2022 року), онлайн-кампанії (збір коштів через платформи як «Сільпо» чи «Приват24») та локальні ініціативи (допомога ВПО). Наприклад, проект «Волонтерська Платформа» UNICEF об'єднав 400 тис. учасників, включно з підлітками, для координації допомоги, де молодь не лише виконувала завдання, а й координувала групи, розвиваючи лідерські навички. У 2025 році, за даними Міністерства молоді та спорту України, волонтерство серед підлітків сприяло зниженню рівня ізоляції на 25 % у групах ризику (ВПО, діти з окупованих територій та ін.), через інтеграцію в спільноти.

Вплив на соціалізацію проявляється в кількох вимірах. По-перше, психоемоційний: волонтерство зменшує симптоми ПТСР, формуючи наратив «я корисний», як показало дослідження 2024 року, де 62 % підлітків-волонтерів відзначали покращення самооцінки. По-друге, когнітивний: через участь у тренінгах (наприклад, від «Ла Страда» чи Save the Children) підлітки засвоюють норми толерантності та конфліктології, що протидіє радикалізації. По-третє, поведінковий: волонтерство стимулює проактивність – 57,6 % U-репортерів вважають, що воно заслуговує на бонуси, що мотивує до тривалої участі.

У 2025 році, попри зростання на 5 позицій у CAF World Giving Index (Україна на 7-му місці), виклики зберігаються: брак формальної статистики (лише неформальні дані) та ризик вигорання серед молоді. Водночас, як зазначається в монографії «Українське суспільство в умовах війни 2022», волонтерство стало чинником спротиву, де підлітки формують нову ідентичність «громадянина-воїна миру» [4].

Конкретні ініціативи ілюструють трансформаційний потенціал. Проект «Молодь за мир» (за підтримки ЄС, 2023–2025) залучав підлітків до волонтерства в деокупованих громадах, де через спільні акції (ремонт шкіл, психологічні групи та ін.) вони відновлювали соціальні зв'язки, зменшуючи відчуття втрати. У Харківській області, за даними регіонального моніторингу, 35 % учасників (14–17 років) відзначили покращення відносин з однолітками через колективну діяльність.

Інший кейс – цифрова платформа «U-Report», де підлітки модерують чати підтримки для ВПО, що сприяє вторинній соціалізації через онлайн-комунікацію. За 2022–2025 роки платформа охопила 100 тис. користувачів з фокусом на антистрес-програми, де волонтерство зменшило рівень тривожності на 18 %. У воєнних реаліях, як описано в дослідженні «Волонтерська діяльність як прояв спротиву» (2025), підлітки в прифронтових зонах (наприклад, Сумщина) через волонтерство (доставка їжі) опановують норми емпатії, протидіючи травматичній ізоляції.

Ці приклади підтверджують: волонтерство не лише компенсує дефіцит державних послуг, а й формує стійку соціальну ідентичність, де підлітки переходять від пасивних споживачів допомоги до активних агентів змін.

Волонтерський рух у 2022–2025 роках став критичним агентом вторинної соціалізації підлітків, сприяючи формуванню стійкості, громадянськості та соціальних мереж в умовах війни.

Література

1. 74 % українців долучались до волонтерства після 24 лютого 2022 року: що показали результати дослідження. URL: <https://volunteer.country/library/74-ukrayinciv-dolucalis-do-volonterstva-pislia-24-liutogo-2022-roku-shho-pokazali-rezultati-doslidzennia> (дата звернення: 23.11.2025).
2. Волонтерська Платформа об'єднала 400 тисяч українців довкола допомоги Україні під час війни. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/press-releases/volunteer-hub-helps-400000-ukrainians-make-difference> (дата звернення: 23.11.2025).
3. Жуленьова О. Стан і перспективи волонтерства в Україні: дані опитування 2025 року. URL: https://isnasu.org.ua/analytics/013_Zhuleniova_O_-_Stan_i_perspektivy_volonterstva.php (дата звернення: 23.11.2025).
4. Українське суспільство в умовах війни. 2022: Колективна монографія / С. Дембіцький, О. Злобіна, Н. Костенко та ін.; за ред. член.-кор. НАН України, д. філос. н. Є. Головахи, д. соц. н. С. Макеєва. Київ: Інститут соціології НАН України, 2022. 410 с.

ПРОТИДІЯ БУЛІНГУ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ (ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ДОСЛІДЖЕННЯ)

Красновид Владислав

Ніжинський державний університет імені
Миколи Гоголя, м. Ніжин

Серед актуальних проблем сучасності, яка має серйозні наслідки для психічного та фізичного здоров'я учнівської молоді, є булінг. З метою вивчення стану реалізації антибулінгової політики нами було проведено дослідження на базі Ніжинської гімназії № 10 Ніжинської міської ради Чернігівської області. З'ясовано, що педагогічний колектив закладу у своїй діяльності керується рядом нормативних документів: законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)», Законом України «Про освіту», зокрема статтею 53, яка визначає право здобувачів освіти на захист під час освітнього процесу від приниження честі та гідності, будь-яких форм насильства та експлуатації, дискримінації за будь-якою ознакою, пропаганди та агітації, що завдають шкоди здоров'ю здобувача освіти, «Про охорону дитинства», статті 10, де визначено, що кожній дитині гарантується право на свободу, особисту недоторканість та захист гідності; законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо запобігання насильству та унеможливлення жорстокого поводження з дітьми» [1; 2; 3; 4].

З метою додержання законодавства щодо створення освітнього середовища вільного від будь-яких форм насильства, адміністрацією закладу виокремлено наступні завдання:

- Виявлення та запобігання чинникам, що зумовлюють виникнення та прояви булінгу в учнівському середовищі.
- Формування в здобувачів освіти навичок толерантної комунікації, взаємоповаги та прийняття інших.
- Робота з дітьми, схильними до негативної поведінки, з метою її корекції та розвитку конструктивних форм спілкування.
- Організація та проведення інформаційно-просвітницької роботи серед учнів, педагогів і батьків щодо питань попередження булінгу та створення безпечного освітнього середовища.

У гімназії розроблено чіткий алгоритм дій щодо запобігання та реагування на випадки булінгу. Він охоплює систему раннього виявлення факторів ризику, своєчасне інформування педагогічних працівників, адміністрації та батьків, а також чітко визначені етапи розгляду й фіксації інцидентів. Алгоритм передбачає проведення превентивної роботи з учнями, формування навичок толерантної поведінки, організацію консультативної підтримки для дітей, педагогів і батьків, а також взаємодію з відповідними службами у разі потреби. Завдяки цьому у закладі забезпечується створення безпечного та дружнього до дитини освітнього середовища.

У закладі діє Рада профілактики правопорушень. Це постійно діючий консультативно-координаційний орган, діяльність якого спрямована на створення безпечного освітнього середовища та попередження правопорушень серед здобувачів освіти. У своїй роботі Рада об'єднує зусилля адміністрації, класних керівників, практичного психолога, соціального педагога та представників батьківської спільноти. Основними завданнями Ради є:

- Забезпечення гуманізації та демократизації освітнього процесу, створення сприятливих умов для конструктивної взаємодії педагогів, учнів та їхніх батьків як важливої передумови запобігання та подолання відхилень у поведінці здобувачів освіти.

- Організація та реалізація системної профілактики правопорушень серед учнівської молоді, спрямованої на попередження негативних проявів у шкільному середовищі.

- Оперативний розгляд випадків правопорушень або порушень правил поведінки, учинених здобувачами освіти Ніжинської гімназії №10, із подальшим визначенням відповідних заходів реагування.

- Розроблення та надання рекомендацій учням, педагогам і батькам щодо формування відповідальної поведінки, посилення правової культури та підвищення ефективності профілактичної роботи.

- Сприяння формуванню згуртованого шкільного колективу з позитивним психологічним кліматом, що забезпечує комфортні умови для навчання й особистісного розвитку кожної дитини.

- Підвищення результативності виховної роботи, розвиток активної громадянської позиції, самостійності та відповідальності учнів; системна профілактика негативних проявів у дитячому середовищі. Забезпечення ефективної взаємодії з Ніжинським відділом ювенальної превенції та Службою у справах дітей Ніжинської міської ради у питаннях попередження правопорушень серед неповнолітніх.

Вагоме значення у гімназії надається плануванню й проведенню профілактичних заходів, спрямованих на підвищення рівня поінформованості учасників освітнього процесу про булінг. Зокрема, для учнів організовуються різноманітні форми соціально-педагогічної роботи: флешмоб «Зупинимо булінг разом», години спілкування «Булінг: міфи та реальність», «Не допускай насилля над ближнім», «Допоможи другу»; тренінги «Спілкування з однолітками», «Як протистояти тиску однолітків?», «Профілактика булінгу в учнівському середовищі», «Вчимося безпечної поведінки в мережі Інтернет», імітаційна гра «Якщо тебе ображають» тощо.

З 25 листопада по 10 грудня 2024 року Ніжинська гімназія № 10 долучилася до Всеукраїнської акції «16 днів проти насильства», в рамках якої організовано комплекс інформаційно-просвітницьких та виховних заходів, спрямованих на формування у здобувачів освіти нетерпимості до будь-яких проявів насильства.

Особлива увага в Ніжинській гімназії № 10 відводиться моніторинговому дослідженню стану фізичного та емоційно-психологічного середовища закладу освіти, з'ясування причин, ризиків виникнення випадків булінгу з метою своєчасного їх виявлення і профілактики. Систематичний моніторинг включає анкетування учнів, батьків і педагогічних працівників, спостереження за міжособистісною взаємодією в учнівських колективах, аналіз звернень до психологічної служби, а також оцінку рівня безпеки освітнього простору. Отримані результати дозволяють визначати проблемні зони, планувати необхідні превентивні заходи та корегувати виховну роботу відповідно до реальних потреб здобувачів освіти. На основі моніторингових даних у гімназії впроваджуються адресні заходи підтримки, проводиться просвітницька діяльність, спрямована на розвиток навичок ненасильницького спілкування, підвищується рівень інформаційної грамотності учнів щодо алгоритмів дій у разі виникнення конфліктних ситуацій. Такий підхід забезпечує створення безпечного,

комфортного та доброзичливого освітнього середовища. Цим напрямком діяльності опікуються у гімназії соціальний педагог О. В. Максименко та психолог Л. І. Ткаченко.

Можна констатувати, що реалізація плану заходів із запобігання та протидії булінгу (цькуванню) здійснюється всім колективом закладу, де кожен працівник виконує визначені завдання відповідно до своїх посадових обов'язків. Завдяки комплексному підходу вдається запобігти виникненню випадків булінгу та підвищити рівень обізнаності учасників освітнього процесу щодо його проявів, причин і можливих наслідків. Робота в цьому напрямі є результативною та ефективною. Здійснені заходи сприяють недопущенню випадків булінгу в гімназії, а також допомагають своєчасно виявити та усунути потенційні ризики його виникнення.

Література

1. Про внесення змін до деяких законів України щодо запобігання насильству та унеможливлення жорстокого поводження з дітьми: Закон України від 06.06.2024 №3792-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-20#Text> (дата звернення: 20.11.2025).

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню): Закон України від 18.12.2018 № 2657-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-19#Text> (дата звернення: 20.11.2025).

3. Про освіту: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 20.11.2025).

4. Про охорону дитинства: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (дата звернення: 20.11.2025).

РОЛЬ ВОЛОНТЕРІВ В ОРГАНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ З ІНВАЛІДНІСТЮ У СФЕРІ ДОЗВІЛЛЯ

Лень Сергій

Ніжинський державний університет імені
Миколи Гоголя, м. Ніжин

Соціальна робота у сфері дозвілля посідає важливе місце в системі підтримки соціально вразливих категорій населення, зокрема дітей з інвалідністю. Вона спрямована на забезпечення умов для розвитку, соціалізації та інтеграції особистості шляхом залучення до різноманітних форм культурно-дозвілдової діяльності. Сутність цієї діяльності полягає у створенні безпечного, доступного та змістовного дозвілльового середовища, що сприяє формуванню соціальних навичок, розвитку творчого потенціалу та зміцненню психоемоційного благополуччя дитини. Значний внесок у реалізацію цих завдань забезпечують волонтери, які відіграють дедалі важливішу роль у соціальній сфері.

Теоретико-методологічні підходи до соціальної роботи у сфері дозвілля (О. Безпалько, І. Зверева, А. Капська, Л. Міщик, О. Паскаль) підкреслюють її інклюзивний та особистісно орієнтований характер. Дослідники акцентують, що дозвілля не лише виконує компенсаторну функцію, а й виступає ключовим механізмом соціального навчання, розвитку комунікативності та самореалізації дітей, особливо тих, які стикаються з бар'єрами у повсякденному житті. У цьому контексті волонтерська діяльність стає інструментом подолання соціальної ізоляції та створення гуманного освітньо-дозвілльового простору.

Як зазначає Н. Максимовська, дозвілля в соціально-педагогічному контексті – «це сфера соціального буття, що вимірюється кількісним та якісним критеріями, у якій особистість здійснює власний вибір, визначається щодо культурних уподобань» [2; с. 40]. Саме волонтери, які працюють у дозвіллевих програмах, стають важливою ланкою у забезпеченні доступності, різноманітності та емоційної підтримки дітей.

Особливістю соціальної роботи в культурно-дозвіллевій сфері є її комплексність та міждисциплінарність [4]. Соціальні працівники виконують функції менеджерів, координуючи взаємодію між сім'єю, культурними установами, освітніми закладами та громадськими організаціями. Проте реалізація масштабних дозвіллевих програм часто потребує додаткового людського ресурсу – і саме волонтери забезпечують гнучкість, мобільність та розширення спектра соціальних послуг.

Роль волонтерів у соціальній роботі у сфері дозвілля полягає у наступному:

1. *Підтримка дітей під час занять.* Волонтери допомагають дітям з інвалідністю орієнтуватися у просторі, виконувати завдання, брати участь у творчих, спортивних та інтерактивних діяльностях. Їхня участь забезпечує індивідуальний підхід і створює безпечні умови.

2. *Організаційна допомога.* Волонтери беруть участь у підготовці матеріалів, облаштуванні простору, проведенні майстер-класів, культурних подій, інклюзивних свят і фестивалів. Це розширює можливості установ і зменшує навантаження на соціальних працівників.

3. *Соціально-емоційна підтримка.* Присутність волонтерів сприяє дружній атмосфері, створенню ненасильницького та доброзичливого спілкування. Вони формують для дітей приклад поведінки, моделюють позитивні соціальні ролі, допомагають долати тривожність і невпевненість.

4. *Сприяння інклюзії та комунікації.* Волонтери стають медіаторами між дітьми з інвалідністю та їхніми однолітками, сприяючи розвитку комунікативних навичок, спільній участі у групових формах дозвілля, зниженню ризику соціальної ізоляції.

Для дітей з інвалідністю волонтери виконують особливо важливу роль:

- створюють середовище прийняття та безпеки;
- допомагають долати комунікативні бар'єри;
- забезпечують доступність дозвіллевих активностей;
- сприяють розвитку самостійності через м'яку та ненав'язливу підтримку;
- надають сім'ям психологічну підтримку та залучають їх до діяльності.

Участь волонтерів розширює спектр дозвіллевих послуг і сприяє: активізації соціальної взаємодії; формуванню соціальних та комунікативних навичок; розвитку творчої активності; розширенню соціального досвіду дітей; зміцненню інклюзивного потенціалу громади.

Волонтери сприяють формуванню середовища партнерства, де кожна дитина має можливість розкрити свій потенціал, реалізувати інтереси та долучитися до повноцінного соціального життя.

Таким чином, волонтерська діяльність у сфері дозвілля є важливим ресурсом розвитку сучасної системи соціальної роботи. Вона підсилює можливості професійних фахівців, забезпечує різноманіття форм дозвіллевої активності та сприяє реальній інклюзії дітей з інвалідністю. Волонтери не лише допомагають організувати дозвілля, а й виконують соціально-педагогічну, емоційну та комунікативну функції, роблячи дозвіллеві програми доступними та якісними. Їхня участь створює підґрунтя для

формування відкритої, емпатійної та згуртованої спільноти. Можна сказати, що волонтери відіграють ключову роль у розвитку соціальної роботи у сфері дозвілля та у забезпеченні рівних можливостей для дітей з інвалідністю, сприяючи їх гармонійному розвитку, соціальній інтеграції та зміцненню життєвої активності.

Література

1. Бочелюк В. Й. Дозвіллезнавство : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 208 с.
2. Максимовська Н. О. Наукові засади розвитку соціальної педагогіки дозвілля. *Освіта та педагогічна наука*. 2012. № 5-6 (154–155). С. 37–42.
3. Останіна Н. Значення організованого дозвілля для процесу соціалізації дітей з інвалідністю. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2023. № 2(11). С. 240–246.
4. Паскаль О. В. Соціальна робота у сфері дозвілля : навч. посіб. Одеса: Поліграф, 2007. 120 с.

РОЛЬ ВОЛОНТЕРСТВА У ЗМІЦНЕННІ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Николаєва Валентина

ДВНЗ «Приазовський державний
технічний університет», м. Дніпро.

Останнім часом в Україні поширюється волонтерський рух. Основними чинниками, які обумовлюють активізацію добровільництва, є загострення соціальних проблем та брак досконалої системи надання соціальних послуг вразливим верствам населення. Роль волонтерів є надзвичайно важливою у багатьох неприбуткових організаціях. Сьогодні значна кількість волонтерів займається соціальною роботою як у недержавних, так і в державних організаціях.

Волонтерство в Україні відіграє критичну роль у зміцненні громадянського суспільства, особливо під час війни. Воно допомагає державі, підтримує армію, надає допомогу вразливим групам населення, сприяє стабілізації та розвитку соціальних, гуманітарних, екологічних та інших сфер. Окрім суспільної значущості, волонтерство сприяє особистісному розвитку, даючи можливість здобувати нові навички, розвивати лідерські якості та відчувати приналежність до спільноти.

Як стверджує Г. Мельничук [1], активізація волонтерського руху в Україні відбулася в 2014 р. у зв'язку з подіями на Майдані і воєнним конфліктом на Донбасі. До цього часу найбільш актуальними напрямками діяльності волонтерів були: допомога соціально незахищеним групам населення та благоустрій громадського простору. Мобілізація ресурсів громадянського суспільства в Україні була реалізована саме через волонтерство у зв'язку із зовнішньою загрозою втрати територіальної цілісності української держави.

Саме поняття «волонтерство» прийшло до нас разом зі словами «громадянське суспільство», «громадські організації», «демократія». Волонтерство – фундамент громадянського суспільства. Без участі волонтерів сьогодні неможливо уявити собі здорового та ефективного існування суспільних інститутів. Послуги волонтерів з роками стають дедалі більшим ресурсом розвитку соціальної сфери [2].

Волонтерська діяльність є основою побудови та розвитку громадянського суспільства. Вона втілює в собі найшляхетніші прагнення людства – прагнення миру, свободи, безпеки та справедливості для всіх людей.

Серед ключових ролей волонтерства у зміцненні громадянського суспільства в Україні можна виокремити:

- підтримка держави та суспільства (волонтери допомагають державі в умовах криз, забезпечують соціальну стабільність і згуртованість суспільства, а також можуть підтримувати армію, допомагати вразливим групам та реагувати на техногенні катастрофи);

- зміцнення громадянської зрілості (волонтерський рух є свідченням зрілості громадянського суспільства, яке доповнює функції державних органів, особливо в умовах децентралізації);

- розвиток соціального капіталу (волонтерство сприяє зміцненню соціального капіталу та довіри між членами громади, що є важливим для відновлення та розвитку локальних спільнот);

- накопичення досвіду та навичок (можливість для людей розвивати нові навички, отримувати унікальний досвід, розширювати свої горизонти та вчитися ефективно діяти в складних ситуаціях);

- сприяння громадській дипломатії (волонтерство відіграє важливу роль у народній та громадській дипломатії, сприяючи зміцненню національної безпеки на різних рівнях);

- формування цінностей (волонтерство втілює шляхетні прагнення людства до миру, свободи, безпеки та справедливості.

Волонтерська діяльність можлива тільки у незалежному демократичному суспільстві. Вона є платформою для прояву гуманності та альтруїзму, для самовдосконалення та самореалізації людини будь-якого віку. Служіння суспільству виховує почуття громадянського обов'язку, що в свою чергу підтримує бажання прагнути до соціальних перетворень, діяти з метою досягнення цієї задачі.

Волонтерська діяльність – це соціально-психологічне явище. Її, зокрема, розглядають як систему взаємин між людьми, де людина добровільно надає іншій людині соціально-психологічну допомогу. Педагогічно спрямована волонтерська діяльність впливає на соціалізацію та духовне становлення особистості і може виступати механізмом її розвитку

Сформована особистість зі стійким набором цінностей, як правило, проявляє громадянську активність і бере участь в житті суспільства, прагне через соціальні перетворення досягти бажаного результату. Низка подій сучасної української історії та досліджених матеріалів дозволяє нам розглядати волонтерську спільноту як неодноразового ініціатора соціальних перетворень у нашій країні.

На даний момент сформувалися суттєві особливості волонтерської діяльності в Україні:

- високий рівень ініціативності та самостійності діяльності волонтерських структур; створення волонтерських структур як організацій громадянського суспільства для професійного задоволення певних потреб;

- приплив великої кількості волонтерів не тільки зі структур громадянського суспільства, а з різних сфер професійної діяльності, зокрема ІТ-технологій, підприємництва тощо;

- певна «вимушеність» волонтерської ініціативи внаслідок недостатньої ефективності державних інституцій чи обмежених ресурсів держави.

Волонтерський рух в Україні на сучасному етапі є проявом певної зрілості громадянського суспільства, доповнює функції державних органів, сприяє стабілізації та регулюванню суспільних відносин в умовах децентралізації [3].

Волонтерство – досить складний процес, який охоплює одночасно різні верстви суспільства, включає різноманітні види взаємодії і представлений різними видами діяльності. Для існування і розвитку волонтерства, на нашу думку, необхідна співдіяльність декількох із п'яти описаних нижче учасників:

- 1) волонтер (студенти, пенсіонери, школярі, фахівці, батьки та інші);
- 2) отримувачі волонтерської допомоги (ті, хто потребують опіки, допомоги, сприяння, наприклад: багатодітні сім'ї, сироти, постраждалі від лиха, девіантні підлітки, неспроможні, залежні, безпритульні, ВПО тощо);
- 3) державні заклади (які зобов'язані стежити за виконанням законодавства: міністерства, органи управління, ради, виконавчі комітети, представники державної влади, відповідні робітники тощо);
- 4) сторона, що залучає (організація, яка працює з волонтерами, або група громадян, що беруть одноразову або тривалу участь у волонтерській діяльності; для лаконічності та зручності назовемо цього учасника «рекрутер»);
- 5) благодійник/донор/спонсор – (сторона, що фінансує волонтерський захід, наприклад: а) самі волонтери, б) державна чи в) громадська організація, г) меценати, ґ) благодійники, д) політична партія, е) депутати тощо.

Тобто, волонтери – люди різного віку і професій з різноманітних сфер і прошарків суспільства, які віддають частину своїх сил, часу, знань на користь інших людей і суспільства в цілому.

Організація волонтерської роботи вимагає вивчення міжнародних традицій, а також аналізу першого вітчизняного досвіду добровільництва. Аналіз особистісних потреб волонтерів, а також чинників, що спричиняють психологічні проблеми в їхній роботі, дозволяє побачити шляхи вдосконалення менеджменту волонтерської діяльності, від чого виграватимуть не лише організації та їхні клієнти, а й самі добровольці.

Незважаючи на те, що бажання волонтерити та волонтерські ініціативи часто виникають спонтанно – за покликом душі людини – грамотно організований та скоординований процес волонтерування перетворює його на потужний механізм, який реагуватиме на зміни та потреби у громаді, підвищуватиме ефективність вирішення поставлених задач перед членами спільноти.

Таким чином, волонтерство – фундамент громадянського суспільства. Без участі волонтерів сьогодні важко уявити громадські організації та благодійність взагалі, без них унеможлиблюється якісний суспільний контроль за діями влади та бізнесу. Без волонтерів бракує енергії для будівництва суспільства, не вистачає сил і часу на людей, які потребують допомоги, недостатньо творчого потенціалу для розв'язання соціальних проблем.

Література

1. Мельничук Г. Роль волонтерства у зміцненні громадянського суспільства в Україні (90-ті рр. XX – перша пол. XXI ст.). *Актуальні питання суспільних наук та історії медицини*. 2018. № 2. С. 52–56.
2. Ванюшина О. Ф. Волонтерський рух в Україні: еволюція, сучасний стан та статус. *Вісник Національного університету оборони України*. 2015. № 1(44). С. 275–281.

3. Волонтерство в Україні. URL: <https://uwcfoundation.com/ua/blagotvoritelnost-v-ukraine/volonterstvo-v-ukraini> (дата звернення: 23.11.2025).

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ: ДЕРЖАВНІ ПРІОРИТЕТИ

Овчарова Валерія

ГО «ЙЕС», м. Запоріжжя

В умовах повномасштабної війни волонтерська діяльність стала одним з вагомих чинників соціальної стійкості та згуртованості українського суспільства. Залученість до волонтерства у 2022 році сягнула більше ніж 50 % українців, що свідчить про високий потенціал громадянського суспільства як суб'єкта соціальних змін (Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва», 2024), що, своєю чергою, засвідчує високий соціальний потенціал волонтерства, який потребує належної інституціоналізації.

Волонтерство як соціальне явище широко досліджене в українському науковому дискурсі: його роль, функції, мотиваційні чинники та значення для сталого розвитку суспільства аналізували, зокрема, Р. Вайнола, Н. Заверико, М. Лукашевич, Т. Лях, С. Харченко. Питання організації соціальної роботи на локальному рівні розглядали О. Безпалько, І. Зверева, А. Капська, І. Козубовська, В. Петрович, Т. Семігіна, Г. Слозанська. Однак, на нашу думку, додаткової уваги науковців потребує проблематика волонтерства як об'єкту державної політики, особливо у контексті прийняття нових стратегічних документів, які визначають ключові орієнтири розвитку волонтерства в Україні.

Метою цієї роботи є визначення ключових напрямів розвитку державної політики у сфері волонтерства через аналіз державних пріоритетів, закладених у Концепції Державної цільової соціальної програми з розвитку волонтерської діяльності на період до 2030 року [1] та проекті Плану заходів до Державної цільової соціальної програми з розвитку волонтерської діяльності до 2030 року.

У 2025 році Уряд України ухвалив Концепцію Державної цільової соціальної програми з розвитку волонтерської діяльності на період до 2030 року, яка визначає комплексне бачення розвитку волонтерства, інституційної взаємодії та соціального захисту волонтерів. Документ також визначає ключові проблеми, які стримують розвиток волонтерства, а саме недостатня інституційна спроможність організацій; відсутність сталої співпраці з державними органами; нестача координації та єдиної цифрової інфраструктури; брак соціального захисту й механізмів підтримки волонтерів; відсутність повного правового регулювання (корпоративного волонтерства, компенсацій витрат, страхування тощо). Отже, Концепція встановлює державні пріоритети до 2030 року, серед яких визначальними є:

1. Підтримка інституційної спроможності організацій, що залучають населення до волонтерського руху. Передбачено запровадження конкурсних механізмів підтримки, що сприятимуть розвитку інституційної спроможності громадських організацій та прозорості співпраці між державою та громадянським суспільством.

2. Цифровізація волонтерства та визнання волонтерського досвіду. В межах цього напрямку планується створення загальнонаціональної інформаційно-аналітичної платформи для верифікації досвіду, укладення договорів і публічного звітування організацій. В цьому контексті цікавими виглядають плани щодо “азначення

волонтерського досвіду в документах про освіту (атестатах, свідоцтвах, дипломах) волонтерів, що є здобувачами освіти, в тому числі середньої, та розроблення відповідних методичних рекомендацій щодо верифікації факту долучення до волонтерства”. В цьому аспекті цікавим є досвід Запорізької області щодо впровадження «Особової книжки волонтера» саме з метою фіксації волонтерського досвіду та його подальшого визнання роботодавцями.

3. Розвиток культури волонтерства серед молоді. Заходи в цьому напрямку передбачають інтеграцію освітніх модулів з волонтерства до шкільних програм («Громадянська освіта»), офіційне визнання волонтерського досвіду у документах про освіту та залучення молодих людей через молодіжні центри.

4. Удосконалення законодавства щодо соціального захисту волонтерів. Заплановано розвиток страхування життя і здоров'я волонтерів, механізмів компенсації витрат, врегулювання корпоративного волонтерства, спрощення залучення іноземців до волонтерської діяльності в Україні. Наприклад, планується “законодавче визначення поняття корпоративного волонтерства, заохочення громадян до корпоративного волонтерства шляхом включення до статті 25 Закону України «Про відпустки» відпустки для провадження волонтерської діяльності”. Приклади заходів в цьому напрямку також включають: страхування волонтерів, спрощення умов залучення іноземців-волонтерів, механізми допомоги постраждалим та сім'ям загиблих волонтерів.

5. Посилення ролі місцевого самоврядування в координації волонтерства. Пріоритетом є створення місцевих програм підтримки волонтерства, запровадження навчання для посадових осіб, механізмів залучення волонтерів до діяльності ОМС, а також облік локальних потреб громад, що можуть бути закриті волонтерами. Також передбачена підтримка волонтерства на рівні територіальних громад через мережу центрів життєстійкості.

6. Системний моніторинг та аналітика волонтерства. Передбачено щорічні соціологічні дослідження, аналіз законодавства та практик, а також формування пропозицій для адаптації політики до воєнних і післявоєнних умов розвитку суспільства.

Таким чином, державні пріоритети передбачають перехід від кризового, або ситуативного волонтерства до системного – сталого, відповідального та інституціоналізованого руху. А саме волонтерство набуває в Україні нового значення і виступає не лише засобом реагування на виклики війни, але й ключовим чинником демократизації, солідарності та соціальної згуртованості України на шляху до відновлення і розвитку. В цілому подібні кроки держави у напрямку інституціоналізації волонтерства відкривають широке поле для подальших наукових досліджень, особливо у контексті воєнних трансформацій.

Література

1. Запорізька обласна державна адміністрація. Запорізький проєкт «Особова книжка волонтера» викликав інтерес на всеукраїнському рівні [Електронний ресурс]. Офіційний сайт ЗОДА. 17 груд. 2014. URL: <https://www.zoda.gov.ua/news/25679/zaporizkiy-proekt-osobova-knizhka-volontera-viklikav-interes-na-vseukrajinskому-rivni.html> (дата звернення: 24.11.2025).

2. Про схвалення Концепції Державної цільової соціальної програми з розвитку волонтерської діяльності на період до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів

України. від 15 лип. 2025 р. № 715-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/715-2025-%D1%80> (дата звернення: 24.11.2025).

3. Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва. Опитування громадської думки [Електронний ресурс]. 2024. URL: <https://dif.org.ua/category/opinion-polls> (дата звернення: 29.11.2025).

РОЛЬ ВОЛОНТЕРСТВА В СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ СЬОГОДЕННЯ

**Останіна Ніна,
Кунгурцева Олена,
Максимець Максим**

Ніжинський державний університет імені
Миколи Гоголя, м. Ніжин

З огляду на посилення соціальних викликів держава стикається з потребою в додаткових ресурсах підтримки, а громадяни – в можливостях самореалізації та вияву солідарності. У цьому контексті вивчення ролі та тенденцій розвитку волонтерства є вкрай актуальним, адже воно безпосередньо впливає на стабільність, гуманізацію та демократизацію суспільства. У реаліях сьогодення саме волонтерська діяльність забезпечує умови для повноцінної реалізації громадянських прав і свобод, а також відіграє провідну роль у посиленні принципів миру, свободи, безпеки й справедливості. Ці принципи, сформульовані Жан-Анрі Дюнаном (середина XIX ст.), стали методологічною основою для функціонування волонтерських організацій у всьому світі. Початком становлення волонтерського руху у світі вважається 1863 рік, коли громадський діяч Ж.-А. Дюнан під впливом жахливих наслідків битви при Сольферіно висунув ідею створення Міжнародного комітету Червоного Хреста. На сьогодні Міжнародний рух Червоного Хреста представлений мережею гуманітарних організацій, що забезпечують захист життя та гідності людей у найбільш складних ситуаціях, таких як війни, катастрофи, епідемії та інші кризові ситуації.

Саме спільна спрямованість на підтримку вразливих груп населення та вирішення соціально значущих проблем зумовлює єдність волонтерства та соціальної роботи. У сучасному суспільстві, коли життя людей проходить в умовах війни, економічної нестабільності та масштабних соціальних проблем, волонтерство стає одним із ключових ресурсів підтримки населення. Волонтери оперативно реагують на потреби людей, забезпечують гуманітарну допомогу, підтримують внутрішньо переміщених осіб, військових, поранених, людей похилого віку, дітей-сиріт, ветеранів та постраждалих від воєнних конфліктів тощо. Волонтерські ініціативи підсилюють розвиток соціальних послуг, розширюючи їх доступність. Добровольці забезпечують гуманітарну допомогу, психологічну підтримку, інформаційний супровід, сприяють інтеграції та адаптації людей, які опинилися в складних обставинах. Завдяки волонтерам-добровольцям соціальні установи отримують додатковий людський потенціал, що дозволяє індивідуалізувати допомогу та охоплювати більше отримувачів послуг. Отже, волонтери заповнюють прогалини у діяльності державних соціальних інституцій, коли державні ресурси обмежені.

Волонтерство також є інструментом інновацій – саме волонтерські організації часто першими впроваджують нові підходи до соціальної підтримки, реабілітації та просвітницької роботи з населенням. Й це також говорить про те, що волонтерство має зв'язок із соціальною роботою, забезпечуючи реалізацію соціальних функцій у тих

сферах, де держава не здатна повністю задовольнити потреби населення. В умовах воєнного конфлікту в Україні стратегічна роль волонтерської активності проявляється у підсиленні потенціалу соціальної роботи, розширенні спектра послуг та підвищенні їх ефективності. Проте, Існує й інший аспект взаємозв'язку волонтерства та соціальної роботи: виконання окремих видів волонтерської діяльності, зокрема догляду за людьми з інвалідністю чи роботи у сфері охорони здоров'я, потребує від волонтера відповідної кваліфікації соціальної сфери.

Проблематику волонтерської діяльності у соціальній роботі певною мірою розвивають вітчизняні науковці (І. Артеменко, О. Безпалько, А. Бондаренко, Р. Вайнола, А. Капська, Ж. Петрович, Т. Семігіна та ін.). Поняття «волонтерство» ними ототожнюється із поняттям «добровільна діяльність», та означає:

1) благодійність, що здійснюється фізичними особами на засадах неприбуткової діяльності; 2) добровільну діяльність, що заснована на ідеях безкорисливого служіння гуманним ідеалам людства; 3) отримання всебічного задоволення особистих і соціальних потреб шляхом надання допомоги іншим людям; 4) індивідуальна чи колективна діяльність як спосіб підтримки, піклування, надання допомоги членам громади; взаємодії між людьми для спільного вироблення нових шляхів вирішення проблем, які виникають.

Крім того, волонтерська діяльність в Україні регулюється низкою нормативно-правових актів держави, що визначають правовий статус волонтера, умови та межі його діяльності. До основних документів належать Конституція України (1996), Закон України «Про волонтерську діяльність» (2011), Закон України «Про соціальні послуги» (2020), а також відповідні постанови Кабінету Міністрів України. Таке нормативне регулювання сприяє забезпеченню правової безпеки волонтерів, упорядкуванню їхньої взаємодії з державними установами та підвищенню ефективності соціальної підтримки населення.

Зокрема, історія волонтерства в Україні нараховує понад сто років. Першими вітчизняними волонтерами вважають представників Червоного Хреста, який організовував добровільний запис у сестри милосердя для роботи в шпиталях та лікарнях для бідних. У незалежній Україні розвиток волонтерського руху датується початком 90-х років ХХ ст., коли було створено службу під назвою «Телефон Довіри», де працювали волонтери (Телефон Довіри в Одесі). Наступний етап становлення волонтерського руху пов'язаний з періодом активного розвитку мережі соціальних служб для молоді (1992) (нині – центрів соціальних служб). Саме створення центрів спричинило активний розвиток волонтерського руху. Символ волонтерів України – жовтий колір одягу – означає тепло сонця, самовідданість і послідовність у бажанні зробити навколишній світ кращим.

На сьогодні український волонтерський рух набирає обертів, причина цьому велика кількість людей, яка потребує підтримки та допомоги. Зараз волонтерство – потужний соціально-суспільний рух, спроможний прийняти на себе частину повноважень державних соціальних установ. Більше того, волонтери не отримують матеріальної допомоги у вигляді заробітної плати, проте вони мають моральне задоволення, відчуття, що вони приносять користь й поряд отримують нові знання. Скільки в світі волонтерів, стільки і мотивів безкоштовної роботи (з положення Всесвітньої Декларації Волонтерства (1990), де визначено цінності діяльності волонтера).

Важливо зазначити, що під волонтерством ми розуміємо добровільну діяльність, яка реалізується на місцевому та державному рівнях, а також у рамках міжнародних програм. Наприклад, ми можемо побачити діяльність волонтерства, коли вони активно залучаються до профілактичної роботи в громаді, зокрема у сфері попередження шкідливих звичок серед підлітків, протидії домашньому насильству та подолання соціальної дезадаптації вразливих груп. Залучаючись до реалізації міжнародних програм, наприклад, «Соціальні та гуманітарні ініціативи в Україні» з міжнародною підтримкою чи міжнародними партнерами, волонтери відіграють різносторонню роль в розвитку та добробуті країни.

Отже, волонтерство сьогодні є потужним соціальним ресурсом, який забезпечує підтримку вразливих груп населення, зміцнює соціальну інфраструктуру. Воно сприяє активізації громадянської участі, формуванню гуманістичних цінностей і розширенню можливостей соціальних служб у реагуванні на потреби населення. У сучасних умовах роль волонтерства набуває визначального й стратегічного значення, адже в межах національних і міжнародних програм волонтерський рух доповнює професійну соціальну роботу, сприяє розвитку гуманітарної допомоги, технічного співробітництва, захисту прав людини та зміцненню демократії й миру.

Література

1. Горінов П., Драпушко Р. Волонтерська діяльність в Україні: соціально-правове дослідження: монографія. Київ: Державний інститут сімейної та молодіжної політики, 2022. 240 с.
2. Леонова В. І. Волонтерський рух в Україні: метод. рекомендації. Одеса: видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2019. 56 с.

ФЕНОМЕН «ВИГОРАННЯ» У ВОЛОНТЕРСЬКИЙ РОБОТІ

Платонова Оксана

Національний університет
«Чернігівський колегіум» імені
Т. Г. Шевченка, м. Чернігів

В останні роки потреба в допомозі волонтерів у нашому житті різним верствам населення набула достатньої гостроти. Тому створення постійно діючих груп волонтерів, потребує обґрунтування їх законності, доцільності і ефективності.

В Україні волонтерський рух – одна з найефективніших форм роботи з молоддю. Він є невичерпним джерелом набуття громадянської освіти, дає людині можливість реалізувати себе у служінні суспільству. Велика кількість громадських організацій об'єднує молодих людей, які на добровільних засадах беруть участь у соціальних програмах щодо попередження негативних явищ у молодіжному середовищі та надання допомоги одноліткам в їх розвитку, соціальному становленні, інтеграції у суспільство, допомогу військовослужбовцям, цивільним громадянам тощо. Така діяльність потребує від волонтерів не лише бажання та наявності вільного часу, а й певних знань з психології, соціальної педагогіки, соціології, медицини, юриспруденції тощо. Волонтери повинні володіти навичками спілкування з різними прошарками людей, знайомитись із кращим, як вітчизняним, так і зарубіжним досвідом роботи.

В нашому суспільстві повелося, що ми часом недооцінюємо користь волонтерського руху для нас самих. До того ж більшість людей розглядає його як обмін, коли і той, хто дає, і той, хто приймає, однаковою мірою отримують блага.

Волонтери завжди можуть назвати численні переваги в своїй активізації від знайомства з новими друзями до оволодіння новими вміннями та іншого бачення життя.

Особливу користь від участі у волонтерстві мають ті люди, які потерпають від соціальної ізоляції. Для молоді волонтерство відкриває можливості саморозвитку, здорового ризику і забезпечує цінним громадським вихованням. Особи ж старшого віку можуть похвалитися, що волонтерство сприяє процесові активного старіння, а деякі дослідники свідчать, що добровільна діяльність корисна для здоров'я.

Тому можна сказати, хоча волонтерська праця і не оплачується, проте приносить унікальну нематеріальну винагороду.

Широке коло науковців приділяють особливу увагу дослідженню проблеми волонтерства. Так, Р. Вайнола, І. Зверєва, Г. Лактіонова зробили значний внесок у аналіз статистичних даних наукового досвіду волонтерського руху в Україні, висвітлювали роль волонтерів та добровільних помічників в реалізації соціальної роботи, проаналізували людські ресурси волонтерського руху, шляхи залучення до соціальної діяльності добровільних помічників. В роботах І. Григи, О. Брижоватої, Л. Дуни, О. Лисенко аналізуються мотивації волонтерської діяльності, особистісних потреб волонтерів, обґрунтовується необхідність менеджменту волонтерської діяльності та заохочення волонтерів; розглядаються негативні впливи та феномен „вигорання” у волонтерській роботі.

Науковці, вивчаючи волонтерство, визначили мотиви волонтерства. На сьогодні їх виділяють п'ять:

1. Наявність певної системи цінностей. Через волонтерську роботу можна втілювати свої особисті засади.

2. Прагнення нових знань. Дехто може поїхати з волонтерською місією до країн, що розвиваються, щоб збагатитися новими поглядами на життя, розширити свої обрії.

3. Мотиви утилітарного характеру: волонтерство - засіб для досягнення мети. Часто воно зумовлене бажанням розширити коло контактів особливо серед однодумців.

4. Мотив, який називається «відчуття своєї незалежності до певних громадян». Воно виникає, якщо відчуває себе причетним до життя певної спільноти людей або відповідальним за розв'язання якоїсь проблеми. Волонтер вважає свій обов'язок активно працювати, щоб полегшити життя даної громади або розв'язати цю проблему.

5. Група мотивів, які психологи називають потребою «самозахисту». Вони не дуже поширені, тому важко піддаються поясненню. Якщо людина відчуває страх або стурбованість, вона може стати волонтером, аби подолати цей страх.

Термін «вигорання» прийнято вживати у зв'язку із професіями, які пов'язані з наданням допомоги. Окрім соціальних працівників «вигорання» виявляється у представників різних професій, у роботі яких особиста відповідальність перевищує зовнішній контроль. Характерною для діяльності цих професіоналів є асиметрія відповідальності за характер та результат взаємодії працівника і клієнта: відповідальність завжди більшою мірою лежить на працівникові.

Науковці розрізняють суб'єктивні та об'єктивні діагностичні критерії вигорання. Суб'єктивно показники вигорання супроводжуються зниженням самооцінки, що пов'язане з відчуттям професійної некомпетентності та незадоволеністю роботою. Об'єктивно вигорання обмежує продуктивність виконання роботи протягом кількох

місяців, що помічається, передусім, споживачами послуг, супервізорами, колегами. «Синдром вигорання» формується протягом відносно тривалого періоду, але виникає гостро. Помітними стають нехтування робочими обов'язками, похибки, зниження дисципліни, негативізм, цинізм, фаталізм.

Стратегії попередження стресу та вигорання включають формування зрілих захисних механізмів. Ефективні захисні механізми формуються при зростанні професійності, постійної рефлексії та концептуалізації досвіду роботи з клієнтом.

Напрямки управління стресом виділяються окремо і включають стратегії релаксації (медитацію, фантазування, образотворче мистецтво), а також проведення семінарів та занять, які присвячені професійній орієнтації, розвитку навичок, управління часом, побудові стосунків у команді.

На індивідуальному рівні важливим є планування часу за межами роботи, що включає заняття спортом, дієту, відпочинок та розваги.

Деякі науковці наполягають на необхідності спілкування з професійною спільнотою, встановлення зв'язків між волонтерами з метою обміну досвідом, підходами та інструментами роботи.

Найкращими способами усунення стресу та попередження вигорання спеціалістами були названі:

- супервізія;
- групова робота;
- тимчасовий відпочинок від активної діяльності.

На сьогодні волонтерська праця є дуже важливою для вироблення політики та вирішення різноманітних проблем на всіх рівнях.

Література

1. Семигіна Т. Сучасна соціальна робота. Київ. Академія праці, соціальних відносин і туризму. 2020. 275 с.
2. Сулицький В., Швед О. Консультування в соціальній роботі: навч.-метод. посіб. Київ: Видавничий дім «Вініченко», 2023. 240 с.
3. Чубук Р. В. Подолання синдрому професійного вигорання у майбутніх соціальних працівників. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили*. 2012. Вип.172. Том 184. С.102–105.

ФІЛОСОФСЬКО-ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ У 1991-2013 РОКАХ

Харламов Михайло

Національний університет цивільного
захисту України, м. Харків

Волонтерська діяльність є одним із ключових елементів розбудови громадянського суспільства. Для України період 1991-2013 років став фундаментальним у формуванні моделей суспільної мобілізації й нових форм самоорганізації. Дослідження цього явища з філософсько-історичної перспективи дозволяє простежити глибинні культурні, ціннісні та соціально-політичні чинники, що детермінували становлення українського волонтерства до подій Революції Гідності. Філософсько-історичний підхід передбачає вивчення волонтерства як соціального феномена у розвитку, в контексті культурних традицій, політичних трансформацій та ціннісних орієнтацій суспільства.

Волонтерство пов'язане з поняттями альтруїзму, солідарності, свободи волі, відповідальності та громадянської взаємодії.

Згідно з позицією Ж. Елліота та С. Х'юстона, волонтерство є механізмом етичної самореалізації індивіда в публічній сфері, а в умовах перехідних суспільств – також інструментом соціального відтворення та довіри. Українську традицію взаємодопомоги пов'язують з архаїчними формами громади – толокою, сусідською підтримкою, церковним опікунством, що формує історичну тяглість соціальної солідарності. У 1991-1996 роках відбувався початковий етап самоорганізації та гуманітарної допомоги в соціально-економічному житті незалежної України. Після здобуття незалежності інституційних форм волонтерства ще не існувало. Часто діяльність волонтерів формувалася стихійно – у відповідь на економічну кризу, соціальну вразливість населення, інфраструктурні проблеми. Значну роль відігравали в цьому процесі міжнародні організації, зокрема Червоний Хрест та Корпус миру США. У цей період волонтерство виконувало передусім гуманітарну та благодійну функцію, а форми діяльності були переважно неформальними та ініціативними.

Наприкінці 1990-х – на початку 2000-х років спостерігалось поступове формування правового підґрунтя та інституцій волонтерства. Прийняття базового Закону України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» у 2001 році визначило волонтерство як складник соціальної політики держави. Поступова зростає кількість громадських організацій, зокрема молодіжних. Волонтерство починає переходити від стихійного характеру до більш організованих форм: освітніх програм, соціальних ініціатив, благодійних фондів. Події Помаранчевої революції 2004 року стають ключовим моментом, коли волонтерська діяльність переходить у політичну площину.

Масова мобілізація громадян, самоорганізовані мережі допомоги, забезпечення протестних акцій демонструють високий рівень горизонтальної взаємодії. У цей період зростала роль інтернет-комунікацій, університетських волонтерських центрів, з'являлися перші широкі соціальні кампанії. Волонтерство стає формою реалізації громадянської відповідальності. У контексті євроінтеграційних процесів Україна брала участь у Європейському році волонтерства, зокрема у 2011 році, що стимулювало розвиток національного законодавства та програм підтримки громадянської активності. Знаковим є ухвалення Закону України «Про волонтерську діяльність» також у 2011 році, який уперше закріплює правовий статус волонтера та волонтерських організацій. Водночас волонтерство все більше набуває експертного характеру: зростає професіоналізація, впроваджуються проєкти в сферах охорони здоров'я, екології, освіти.

Волонтерська діяльність в Україні ґрунтувалася на таких ключових цінностях: солідарність – як історично закорінений принцип взаємодії; гідність і свобода – центральні категорії української політичної культури; відповідальність і самоврядування – прояв громадянської суб'єктності; альтруїзм та емпатія як етичні орієнтири. Соціологічні дослідження того періоду засвідчували, що серед мотивів волонтерства домінують бажання допомогти іншим, самореалізація та прагнення впливати на розвиток суспільства. Таким чином, волонтерство стає формою духовної практики та реалізації моральних цінностей у публічному просторі, що відповідає концепціям комунітаризму та громадянського гуманізму.

Філософсько-історичний контекст українського волонтерства визначається взаємодією традиційної культури взаємодопомоги та модерних принципів

громадянського суспільства. В умовах перехідного періоду 1990-х – 2000-х років воно стало компенсаторним механізмом суспільних дисбалансів. В українському контексті це проявилось через прагнення молоді до участі в громадському житті та європейських демократичних практиках. Завдяки цьому волонтерство до 2013 року стало сформованою культурною практикою, яка значною мірою підготувала суспільство до масштабної самоорганізації під час подій Революції Гідності.

Волонтерська діяльність в Україні 1991–2013 років є складним соціокультурним феноменом, у якому поєднано історичні традиції, моральні засади та новітні форми громадянської активності. У цей період відбулася еволюція від стихійної взаємодопомоги до інституційно оформленого руху, інтегрованого у європейський контекст. Філософсько-історичний аналіз показує, що волонтерство стало важливим чинником формування українського громадянського суспільства, розвитку цінностей солідарності, свободи та відповідальності. Цей фундамент був вирішальним для суспільної мобілізації у подіях 2013–2014 років.

Розділ 2

ІННОВАЦІЙНІ ПРАКТИКИ ВОЛОНТЕРСТВА В УКРАЇНІ ТА ЗА КОРДОНОМ

ВОЛОНТЕРСЬКІ ІНІЦІАТИВИ ЯК ЧИННИК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ У ЗАКЛАДАХ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Артеменко Альона

Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя, м. Ніжин

Сучасний етап суспільного розвитку України характеризується посиленням соціальної напруги, спричиненої тривалим воєнним станом, економічною нестабільністю та міграційними процесами. У таких умовах значно зростає ризик формування девіантної поведінки підлітків, що виявляється у делінквентних вчинках, аддикціях, ауто- та гетероагресивних формах. За даними моніторингу Міністерства освіти і науки України (2024), протягом 2022–2025 рр. кількість зареєстрованих правопорушень серед учнів 7–11 класів зросла на 28 %, а випадків булінгу – на 41 %. У цих умовах традиційні форми виховної роботи виявляються недостатньо ефективними, що зумовлює пошук нових соціально-педагогічних технологій первинної та вторинної профілактики.

Проблема девіантної поведінки є об'єктом уваги різних людинознавчих наук – психології, соціології, педагогіки, соціальної педагогіки, соціальної роботи, кримінології та ін. Соціально-педагогічні аспекти девіантної поведінки розглядалися в наукових доробках В. Лютого, В. Оржеховської, Т. Окушко, Н. Пихтіної, Т. Федорченко та ін.

Профілактика девіантної поведінки в підлітковому віці належить до пріоритетних завдань соціально-педагогічної та соціально-психологічної роботи, оскільки саме цей період є сенситивним для формування стійких ціннісно-нормативних орієнтацій і моделей соціальної поведінки особистості. Під впливом інтенсивних фізіологічних, психоемоційних і соціально-рольових трансформацій підлітки виявляють підвищену схильність до ризикованої, пошукової та нормативно-нестандартної поведінки, яка за відсутності своєчасної корекції та спрямування може трансформуватися в стійкі девіантні патерни [4; 5].

На думку сучасних дослідників О. Змановської, О. Христук та ін., девіантна поведінка підлітків розглядається як поліфакторне явище, зумовлене взаємодією біологічних, психологічних, соціальних та педагогічних детермінант. Девіантна поведінка – це загальна тенденція індивіда або соціальної групи відхилятися від загальноприйнятого, середнього й типового перебігу у своєму стані, розвитку та поведінці [6]. Серед соціетальних чинників особливе місце посідає дефіцит просоціальної активності та позитивних моделей поведінки. Волонтерство як форма альтруїстичної діяльності здатне компенсувати цей дефіцит, оскільки передбачає

добровільну, безоплатну, соціально спрямовану, неприбуткову діяльність, свідомо обрану діяльність на користь інших.

Волонтерські ініціативи в системі закладу середньої освіти можуть реалізовуватися у трьох основних форматах:

1) шкільні волонтерські загони та клуби, які можуть бути організовані з числа різних за віком та інтересами учнів;

2) міжшкільні та міжрегіональні волонтерські проєкти;

3) партнерство закладу освіти з громадськими волонтерськими організаціями [3, с. 24]. Такі волонтерські загони можуть організовуватися за різними напрямками, серед яких найбільшої популярності мають соціальний характер (надання допомоги та підтримки особам, які перебувають у складних життєвих обставинах, зокрема: дітям-сиротам і дітям, позбавленим батьківського піклування; особам, тимчасово переміщеним із зон військових дій, окупованих територій, екологічних або техногенних катастроф; хворим і самотнім людям; особам з інвалідністю; підліткам з девіантною поведінкою). Серед згаданих напрямів особливу роль волонтерству можемо надати саме у сфері профілактики девіантної поведінки підлітків.

Теоретичний аналіз дає змогу нам виокремити низку соціально-педагогічних механізмів, завдяки яким волонтерська діяльність знижує ймовірність девіацій:

1. Формування просоціальної ідентичності. Участь у волонтерстві сприяє інтеріоризації цінностей емпатії, відповідальності та громадянської активності. Підліток переходить із позиції «споживача» соціальних благ у позицію «творця» суспільного добра [6].

2. Розвиток соціального капіталу. Волонтерські проєкти розширюють мережу позитивних міжособистісних зв'язків, створюють нові референтні групи, що конкурують із девіантними мікрогрупами [1, с. 60–62].

3. Змістовне наповнення дозвілля. Організована волонтерська діяльність зменшує час, який підліток проводить у «зоні ризику» (вулиця, неструктурований інтернет, неформальні об'єднання) [4; 5].

4. Корекція самооцінки та почуття власної значущості. Успішне виконання волонтерських завдань забезпечує досвід досягнення та суспільного визнання, що є потужним внутрішнім антидевіантним ресурсом [6].

5. Розвиток емоційного інтелекту та емпатії. Безпосередній контакт із людьми, які потребують допомоги (ветерани, внутрішньо переміщені особи, діти з інвалідністю, літні люди), сприяє зниженню рівня агресивності та підвищенню толерантності.

Розглядаючи профілактичний потенціал можна виділяти різну типологію волонтерських ініціатив, зокрема:

– просоціальні проєкти (допомога ветеранам, ВПО, літнім людям). Найвищий профілактичний ефект завдяки формуванню національно-патріотичної ідентичності та почуття вдячності;

– екологічні ініціативи (прибирання територій, висадження дерев). Середній ефект: розвивають відповідальність, але меншою мірою впливають на емоційну сферу.

– Пір-ту-пир волонтерство (допомога одноліткам). Найвищий потенціал вторинної профілактики: знижує рівень булінгу, формує культуру взаємодопомоги.

Варто додати, що такі волонтерські ініціативи мають свої організаційно-педагогічні умови ефективності, серед яких ми виділяємо:

1. Системність і послідовність (наявність річного плану, етапність проєктів).
2. Добровільність і мотивованість учасників (відсутність примусу).
3. Педагогічний супровід (наявність координатора-куратора, рефлексія досвіду).
4. Публічне визнання результатів (подяки, грамоти, висвітлення в медіа закладу).
5. Інтеграція волонтерського досвіду в освітній процес (заліки, портфоліо, ІНДЗ).

Отже, волонтерські ініціативи є ефективним чинником соціально-педагогічної профілактики девіантної поведінки підлітків у закладах середньої освіти завдяки комплексному впливу на мотиваційно-ціннісну, емоційну та поведінкову сфери особистості. Їх профілактичний потенціал реалізується через механізми формування просоціальної ідентичності, розвитку соціального капіталу, змістовного структурування дозвілля, корекції самооцінки та зростання емпатії. Найвищу ефективність демонструють проєкти просоціального спрямування та формати «Peer-to-peer». Подальші дослідження доцільно спрямувати на розроблення й апробацію моделей інтеграції волонтерства в систему виховної роботи закладу освіти в умовах воєнного стану.

Література

1. Балакірєва О. М., Дупленко П. Ю., Жогло І. І., Пилипенко О. І., Рущенко І. П. Соціальні умови попередження девіантної поведінки молоді на сучасному етапі. *Молодь України: стан, проблеми, шляхи розв'язання*: зб. наук. публ. Українського інституту соціальних досліджень за підсумками виконаних програм і проєктів у 1997 р. Вип. 7. Харків: НВФ «Студцентр», 1998. С. 58–65.
2. Горінов П., Драпушко Р. Волонтерська діяльність в Україні: соціально-правове дослідження: монографія. Київ: Державний інститут сімейної та молодіжної політики, 2022. 240 с.
3. Добродійна діяльність школярів : метод. рекомендації / Т. Ф. Алексеєнко, А. П. Данілова, А. І. Конончук, Т. Ю. Куниця / під заг. ред. Т. Ф. Алексеєнко. Ніжин: Видавець ПП Лисенко М. М., 2015. 104 с.
4. Лютий В. П. Профілактика правопорушень неповнолітніх як напрям соціальної роботи. *Соціальна педагогіка : теорія та практика*. 2012. № 2. С. 54–61.
5. Оржеховська В. М., Федорченко Т. Є. Технології розбудови виховної системи загальноосвітнього навчального закладу: навч.-метод. посіб. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014. 172 с.
6. Христук О. Л. Психологія девіантної поведінки: навч.-метод. посіб. Львів: ЛьвДУВС, 2014. 192 с.

СПОРТИВНЕ ВОЛОНТЕРСТВО: ЗНАЧЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ

Бабаліч Вікторія

Центральноукраїнський державний
університет імені Володимира
Винниченка, м. Кропивницький

У сучасному суспільстві волонтерська діяльність набуває дедалі більшого значення не лише у соціальній сфері, але й у спортивній. Спортивне волонтерство охоплює діяльність осіб, які безоплатно залучаються до організації, підтримки або проведення спортивних заходів, соціальних програм, молодіжних ініціатив.

В умовах сьогодення – зокрема враховуючи вплив війни, соціальних трансформацій та пошуку нових форм громадської активності – саме спортивне

волонтерство є важливим компонентом розвитку спорту, популяризації ЗСЖ, формування соціальної згуртованості.

Спортивне волонтерство має декілька функцій. По-перше, воно сприяє ефективній організації спортивних заходів: волонтери допомагають у підготовці і проведенні змагань, у створенні умов для участі спортсменів і глядачів. По-друге, волонтерська діяльність у спорті має соціальну функцію – вона стимулює громадську участь у спорті, підвищує рівень фізичної активності населення. Наприклад, у науковій літературі зазначається, проте, що спортивні волонтери є активними учасниками у залученні більшої кількості учасників у спортивних заходах [5]. По-третє, волонтерство у спорті має економічний і розвитковий виміри – попри значну роль, саме економічний вплив цієї діяльності лишається недостатньо дослідженим [8].

В Україні дослідження показує, що спортивне волонтерство є невід’ємною частиною студентського життя [2; 3]. Під час навчання близько 35 % студентів брали участь як волонтери у спортивних змаганнях, а діяльність волонтерів давала досвід громадської активності, знайомства, самореалізацію [1]. Таким чином, такий вид волонтерства є засобом розширення спортивної культури, підвищення соціальної залученості та розвитку навичок активного громадянина.

Як заохотити студентів до спортивного волонтерства? Студентів до спортивного волонтерства можна заохотити через формування системи мотивації, адже саме мотиви волонтерів у спортивній сфері визначають успішність та регулярність їхньої участі. Так, дослідження в університетському середовищі виявило такі мотиви: соціальні (дружба, знайомства), кар’єрні, прагнення до самореалізації, обов’язкові. Задоволеність волонтерським досвідом значно впливає на бажання студентів продовжувати участь у волонтерських заходах [4].

Ефективне управління волонтерами у спорті полягає у підборі, навчанні, мотивації, оцінці, визнанні. Дослідження зазначає, що організаційні стратегії, високий рівень комунікації, якісна підтримка волонтерів – підвищують задоволеність і ймовірність подальшої участі [6]. Серед бар’єрів: недостатня підготовка волонтерської діяльності у спортивних організаціях, недостатня оцінка роботи волонтерів, недостатня інформація – що стримує поширення волонтерства у спорті [7].

В умовах воєнного стану в Україні спортивне волонтерство набуває особливого значення, оскільки виступає не лише як форма громадської діяльності, але й як важливий соціально-психологічний ресурс підтримки населення. Волонтери у сфері спорту беруть участь у збереженні функціонування спортивних клубів, дитячо-юнацьких шкіл, фізкультурно-оздоровчих центрів, а також у реалізації програм реабілітації та психологічного відновлення військовослужбовців, переселенців і молоді, що постраждала від війни. Такий досвід сприяє формуванню професійних компетентностей, лідерських якостей, здатності до командної роботи та розвитку громадянської відповідальності студентської молоді.

З огляду на обмеженість державного фінансування спорту у воєнний період, саме волонтерська активність допомагає забезпечувати сталість багатьох ініціатив – від проведення локальних спортивних подій до підтримки тренувальних процесів спортсменів різних рівнів підготовки. Важливу роль належить студентській ініціативі при ЗВО, де спорт і фізична культура залишаються важливими складовими всебічного розвитку особистості.

Згідно з аналітичними звітами Міністерства освіти і науки України, щороку понад 40 % студентів педагогічних і спортивних ЗВО беруть участь у волонтерських заходах, пов'язаних зі спортом, фізичною активністю чи рекреаційними програмами для дітей і молоді, що підтверджує не лише високу соціальну мобільність студентства, а й потенціал університетів як центрів волонтерської координації у сфері спорту.

Крім того, спортивне волонтерство в умовах війни в Україні виконує важливу психологічну функцію, оскільки залучення до активної, змістовної діяльності сприяє зниженню рівня стресу, підтримці емоційної стійкості та формуванню позитивної життєвої позиції як серед учасників, так і серед бенефіціарів волонтерських програм.

Таким чином, спортивне волонтерство – це не лише допоміжна діяльність, а й важливий ресурс спортивної інфраструктури та громадської активності. Завдяки волонтерам реалізуються спортивні заходи, поширюється спортивна культура, зміцнюється соціальна функція. Успішність волонтерства залежить від мотивації, ефективного управління, визнання та підготовки волонтерів. Особливо актуальним є розвиток таких механізмів в умовах воєнного стану чи післявоєнної відбудови, коли спорт стає ще одним інструментом соціального об'єднання та відновлення. Під час навчання в ЗВО потрібно активізувати молодіжне волонтерство у спорті, розробити стандарти підготовки волонтерів та мотивуючі стратегії, а також досліджувати економічний ефект цієї діяльності.

Література

1. Бондар А. С., Петренко І. В. Роль спортивного волонтерства в житті студентів університету. *Слобожанський науково-спортивний вісник*. 2015. № 6(50). С. 40–43. DOI: 10.15391/snsv.2015-6.006
2. Когут І. Соціогуманістичний аспект волонтерства в адаптивному спорті. *Фізичне виховання, спорт та культура здоров'я в сучасному суспільстві*. 2016. № 2(34). С. 12–19. [Електронний ресурс]. URL: <https://sport.vnu.edu.ua/index.php/sport/article/view/648> (дата звернення: 11.11.2025).
3. Когут І., Степанюк О. Реалізація волонтерської діяльності в різних напрямках спорту. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2022. № 4. С. 78–84.
4. Cho M., Bae W., Yoo, H., Ojemaye L. What drives volunteer retention in a mega sporting event? An analysis of behavioral influences. *The Sport Journal*. 2023. [Електронний ресурс]. URL: <https://thesportjournal.org/article/what-drives-volunteer-retention-in-a-mega-sporting-event-an-analysis-of-behavioral-influences/> (дата звернення: 11.11.2025).
5. Fithroni, H., Nurhasan, N., Setijono, H., Salleh Aman, M., Dafun Jr, P. B., Kartiko, D. C., Ilham, D. T. M., Komaini, A., & Ayubi, N. Sports Volunteer Involvement in Strategies to Increase Sports Community Participation: Systematic Review. *Retos*. 2024. № 51. С. 373–376. DOI: 10.47197/retos.v51.101283.
6. Krajňáková, E., Šimkus, A., Pilinkienė, V., & Grabowska, M. Analysis of barriers in sports volunteering. *Journal of International Studies*. 2018. Т. 11. № 4. С. 254–269. DOI: 10.14254/2071-8330.2018/11-4/18.
7. European Volunteering in Sport Project. Study on the economic dimension of volunteering in sport. 2023. [Електронний ресурс]. URL: <https://evisproject.eu/wp-content/uploads/2023/01/Study-on-the-economic-dimension-of-volunteering-in-sport.pdf> (дата звернення: 11.11.2025).

ГРУПИ САМОДОПОМОГИ ЯК ІННОВАЦІЙНА ФОРМА КОНСУЛЬТАТИВНОЇ РОБОТИ З РОДИНАМИ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ

Борисюк Світлана,

Витищенко Ігор,

Радченко Альона

Ніжинський державний університет імені
Миколи Гоголя, м. Ніжин

Старіння населення та збільшення кількості родин, які забезпечують догляд за людьми похилого віку, зумовлюють потребу в ефективних моделях соціальної, психологічної й консультативної підтримки.

Зусилля розвинутого суспільства повинні бути спрямовані на те, щоб надати людям похилого віку додаткові можливості і створити умови для їх повноцінної участі у житті держави. Узагальнення досліджень і сучасних даних про соціально-психологічні особливості людей похилого віку дозволяють стверджувати, що у будь-якій сфері людської діяльності важливе значення мають не лише потреби, ціннісні орієнтації, але й психовікові особливості особистості, тому що фізичне і психічне в людині завжди перебувають у взаємозв'язку. Ознаки старості проявляються в різних людей у різний час через фізичне ослаблення організму та через ослаблення мотивації до різних видів життєдіяльності та інтересів. Взаємозв'язок цих процесів виражається в психофізичному ослабленні активності людини, при цьому зниження психічної діяльності впливає на організм людини загалом. Деякі вчені навіть стверджують, що ослаблення психічних структур прискорює фізичне і, таким чином, люди, яким вдається довго зберігати психічну активність віддаляють немічну та глибоку старість. Тому так важливо шукати і практикувати у соціальній роботі різні форми підтримки даній віковій категорії.

На сьогодні виникає потреба у виробленні та реалізації специфічних підходів, форм і методів, особливих технологій соціальної роботи з людьми похилого віку, оскільки у них відбувається і зміна соціального статусу в старості і поява інвалідності в літньому віці, виникають різні труднощі соціально-побутової, психологічної адаптації до нових умов життя. Саме з цих причин проблеми надання соціальної допомоги та підтримки особам похилого віку стають особливо актуальними. І науковці різних напрямків вивчають дану тематику, а саме: інноваційний та передовий досвід соціальної роботи з людьми похилого віку (Р. Вебер, Т. Голубенко, Н. Дементьєва, Т. Коленіченко, О. Краснова, І. Мигович та ін.); особливості організації соціально-педагогічної підтримки людей похилого віку (В. Фокін, Н. Шмельова та ін.); проблеми освіти людей похилого віку (О. Агапова, С. Архипова, М. Букач, Н. Єрмак, М. Житинська, С. Коваленко, І. Козубовська, О. Лапшина, В. Робак, Г. Сухобська та ін.); питання організації та оптимізації процесу надання соціальних послуг людям похилого віку в територіальних центрах соціального обслуговування (К. Дубич, М. Житинська, Л. Єгорова) тощо.

Оскільки сучасні демографічні процеси характеризуються стрімким постарінням населення, то підвищується навантаження на родини, які здійснюють догляд за людьми похилого віку, та актуалізує потребу у нових формах соціально-психологічної їх підтримки. Родини, які доглядають літніх людей, часто зіштовхуються зі стресом, фінансовими та емоційними труднощами, конфліктами, вигоранням. Консультативна

робота в таких групах спрямована на зниження психологічного напруження, розвиток навичок саморегуляції, покращення комунікації з літніми родичами.

Традиційні технології соціальної роботи не завжди забезпечують необхідний обсяг допомоги родинам літніх людей і актуалізують пошук нових форм їх підтримки. Однією з таких форм є групи самодопомоги. У цьому контексті групи самодопомоги розглядаються як інноваційний інструмент, що поєднує ресурси професіоналів та потенціал взаємопідтримки родичів. Їхня інноваційність полягає у залученні членів родин до активного вирішення проблем догляду, а також формуванні партнерської моделі взаємодії між учасниками та фахівцем, розвитку навичок емоційної саморегуляції, практичних навичок: управління стресом, ефективної комунікації з літніми родичами, профілактики вигорання та підвищенні якості догляду за літніми людьми у цілому.

Загалом, групи самодопомоги у різних сферах підтримки людини розглядають як добровільні об'єднання людей, які характеризуються спільним досвідом і спрямовані взаємну підтримку один одному, що дозволяє учасникам не лише обмінюватися інформацією, а й опановувати нові моделі поведінки. Якщо аналізувати наукові підходи до розгляду самодопомоги, то вони ґрунтуються на гуманістичному підході, теоріях соціальної підтримки та психодинамічних концепціях групової роботи.

Організація груп самодопомоги включає кілька етапів:

- 1) підготовчий – визначення цільової аудиторії, інформування, добір учасників;
- 2) структурний – формування правил, визначення ролі фасилітатора;
- 3) процесуальний – проведення зустрічей, динаміка групи, аналіз потреб;
- 4) завершальний – оцінка ефективності, підтримка автономності групи. Ключовою

фігурою є фасилітатор, який спрямовує групову роботу, але не нав'язує рішень.

Формат зустрічей забезпечує безпечне середовище для обговорення труднощів і пошуку колективних рішень. Роль консультанта полягає переважно у фасилітації процесу, а не у домінуванні. Гнучкість формату дозволяє організовувати їх як офлайн, так і онлайн, що робить його доступним для широких верств населення.

Ефективність груп базується на таких механізмах як ідентифікація, катарсис, соціальне навчання, групова згуртованість, обмін практичними порадами, переживання досвіду інших. Зниження рівня соціальної ізоляції та поява нових соціальних зв'язків сприяють покращенню емоційного стану родин загалом. Практики стверджують, що участь у таких групах самодопомоги знижує тривожність, депресивні прояви, покращує самооцінку та рівень соціальної включеності у її учасників. Загалом, родичі, які отримують підтримку, почуваються впевненіше у догляді за літньою людиною. Тому для родин людей похилого віку групи стають своєрідним ресурсним центром, де вони можуть не лише отримати підтримку, а й відчувати себе здатними впливати на власну ситуацію.

Отже, традиційні підходи часто не враховують емоційне навантаження на членів родини та не забезпечують достатнього рівня взаємопідтримки. У цьому контексті групи самодопомоги набувають особливого значення як інноваційна форма роботи, що поєднує професійну фасилітацію та природну силу взаємної підтримки.

Групи самодопомоги є ефективною інноваційною формою консультативної роботи з родинами людей похилого віку, оскільки таким чином забезпечується комплексна підтримка окремих членів сім'ї, а психосоціальний ефект таких груп виражається у зниженні тривожності, подоланні соціальної ізоляції, підвищенні

впевненості членів родин у своїх силах і сприяють розвитку у людей похилого віку стресостійкості та зменшенню ризиків їх емоційного виснаження.

Інноваційність груп самодопомоги полягає у партнерському характері взаємодії, активізації ресурсів самих учасників, можливості створити підтримувальне середовище та забезпечити довготривалий психосоціальний ефект. Подібні групи можуть успішно інтегруватися як у систему соціальних послуг України, так і в практику місцевих громад та неурядових організацій.

ВОЛОНТЕРСТВО ЯК ІНСТРУМЕНТ «ВИХОДУ» ЗА МЕЖІ ІНТЕРНЕТ-СУБКУЛЬТУРИ

Власенко Дмитро

Ніжинський державний університет імені
Миколи Гоголя, м. Ніжин

Інтернет-субкультури стали одним із ключових середовищ соціалізації сучасних підлітків. Вони формують стилі комунікації, цінності, соціальні норми й навіть моделі поведінки, пропонуючи підліткам широкий простір для самовираження. Однак дослідження вказують на те, що надмірне занурення у цифрові спільноти часто супроводжується ризиками: формуванням залежності від онлайн-середовища, обмеженням реальних соціальних контактів, зниженням рівня рефлексії та критичного мислення, а інколи – входженням до токсичних субкультур. Цій проблематиці присвячені праці Д. Белла, М. Кастельса, Й. Масуди, А. Тоффлера та багатьох інших.

У цьому контексті волонтерство набуває особливої значущості як інструмент підсилення «реальної соціалізації», що дозволяє підліткам вийти за межі віртуальних субкультур та збалансувати вплив цифрового середовища. Волонтерська діяльність відкриває можливості для практичного набуття соціальних навичок, розвитку емпатії, формування активної громадянської позиції.

Мета статті – обґрунтувати, науково й практично, потенціал волонтерської діяльності як засобу «виходу» підлітків за межі інтернет-субкультур та інструменту їх гармонійної соціалізації.

Підлітковий вік характеризується пошуком ідентичності, потребою в груповій належності та підвищеною чутливістю до соціального впливу. У цифровому середовищі ці процеси проявляються особливо інтенсивно. Соціальні мережі, онлайн-платформи та віртуальні спільноти відкривають нові можливості для взаємодії, самовираження та творчої активності, одночасно створюючи потенційні ризики психоемоційного характеру. Цифрове середовище стає простором, у якому підлітки експериментують із соціальною роллю, конструюють власний образ «Я» і отримують зворотний зв'язок від однолітків та спільнот, що часто визначає їхню самооцінку та ставлення до соціальної взаємодії.

Дослідження показують, що соціальні мережі виконують подвійну роль у житті підлітків. З одного боку, вони надають простір для формування групової ідентичності, підтримки та творчого самовираження [4]. Підлітки об'єднуються у тематичні спільноти – геймерські, фан-клуби кіно або музики, творчі онлайн-групи – що створює унікальні субкультурні середовища з власними нормами, цінностями і механізмами взаємодії. У цих спільнотах вони отримують підтримку, знаходять однодумців і вчаться взаємодіяти у груповому форматі, що позитивно впливає на соціальні навички та комунікативні компетенції. Водночас цифрові взаємодії формують особливу форму

самоідентифікації, коли підліток вимірює власне соціальне «я» через оцінки та реакції онлайн-аудиторії [1]. Вони можуть стати як ресурсом, так і загрозою для соціального розвитку; дають можливість для творчості, самопрезентації, взаємопідтримки, але водночас можуть формувати:

- залежність від онлайн-спілкування;
- викривлені уявлення про соціальні ролі;
- небезпечні моделі поведінки (кібербулінг, токсична конкуренція);
- заміну реальних соціальних контактів віртуальними;
- зниження мотивації до реальної діяльності.

На цьому тлі виникає потреба у створенні альтернативних середовищ активної соціалізації. У цій ситуації зростає актуальність тих соціально-педагогічних практик, що здатні повернути підлітка до «реального» соціуму, розширити його досвід взаємодії й допомогти сформувати багатовимірну ідентичність. Одним з найбільш ефективних інструментів такого «виходу за межі» цифрової субкультури постає волонтерство. Дослідження українських соціологів демонструють, що волонтерська діяльність формує у молоді соціальну активність, емпатію, відповідальність, здатність взаємодіяти з різними групами населення та переживати досвід особистої компетентності й корисності (Український інститут соціальних досліджень ім. Яременка, 2022).

Волонтерська активність створює для підлітків альтернативне середовище соціалізації, у якому визнання та статус ґрунтуються не на лайках чи «видимості» в мережі, а на реальних діях і внеску в спільну справу. Саме в таких умовах підліток отримує досвід «дорослості», відповідальності за результат, взаємоповаги, кооперації та розвитку суб'єктної позиції. На відміну від цифрових субкультур, де алгоритми підсилюють лише ті аспекти, що відповідають уже сформованим інтересам, волонтерська діяльність виводить підлітків у різні соціальні контексти: спілкування з людьми різного віку, участь у громадських заходах, взаємодію із соціальними службами та організаціями.

Окремого значення набуває той факт, що волонтерство дозволяє підліткам пережити досвід реальної співпричетності та впливу на події, що особливо актуально в умовах суспільної нестабільності, війни та гуманітарних викликів. Як свідчать дослідження молодіжного волонтерства в Україні, участь у благодійних та громадських ініціативах підвищує рівень громадянської залученості, сприяє формуванню стійкості до соціального тиску та навичок критичного мислення [2].

У контексті цифрових субкультур це означає, що волонтерство створює умови для розвитку багатовекторної ідентичності, у якій онлайн-аспекти перестають бути домінуючими. Підліток переносить фокус з віртуального самоствердження на реальні компетентності, взаємодію та вплив. Досвід роботи в команді, допомоги іншим, реалізації проєктів і участі у спільних завданнях формує сталі соціальні навички, які не можна отримати в цифровому просторі. Так підліток розширює межі власної субкультурної приналежності, а цифрові впливи втрачають монополію на визначення його «Я».

Таким чином, для підлітків волонтерство виступає: формою позитивної субкультурної належності; простором розвитку реальних соціальних навичок; засобом емоційної стабілізації та формування життєстійкості; можливістю зміни онлайн-поведінки.

Ефективне залучення підлітків до волонтерства потребує цілісної системи соціально-педагогічних умов, які забезпечують не лише організацію діяльності, а й створення мотиваційного, ціннісного й підтримувального середовища. Однією з ключових умов є інтеграція волонтерства в освітній простір. Школа може стати простором, де волонтерська активність не є разовою акцією, а органічною частиною навчально-виховного процесу. Створення шкільних центрів волонтерства, команд взаємодопомоги, учнівських ініціативних груп формує у підлітків відчуття приналежності, відповідальності та здатність впливати на соціальне середовище. Освітній контекст забезпечує стабільність та системність волонтерської діяльності, дає можливість поєднувати навчання з практикою громадянської активності.

Не менш важливою умовою є підтримка цифрових волонтерських практик, адже сучасні підлітки значну частину часу проводять у медіапросторі. Використання цього ресурсу в конструктивний спосіб – створення шкільних медіагруп, участь у фактчекінгових ініціативах, інформаційна підтримка внутрішньо переміщених осіб, ветеранів чи благодійних організацій – дозволяє перетворити перебування у цифрових середовищах на суспільно корисний досвід. Такий підхід знижує ризики деструктивного впливу субкультур та інтернет-спільнот, адже підліток переходить із позиції пасивного споживача контенту до позиції соціально активного творця.

Організація змістовного дозвілля також є важливою умовою, що дає можливість запропонувати підліткам альтернативи онлайн-субкультурам. Молодіжні хаби, екологічні акції, арт-проекти, створення соціального театру, спортивні та туристичні ініціативи – усе це не лише сприяє розширенню кола спілкування, а й формує простір, у якому підлітки реалізують свої інтереси та соціальні ролі поза цифровими обмеженнями. Така діяльність стимулює розвиток навичок лідерства, взаємодопомоги, відповідальності та комунікації.

Окремої уваги потребує створення позитивної соціальної моди на волонтерство. Публічне висвітлення досягнень підлітків, нагородження їхніх ініціатив, проведення фестивалів добрих справ, презентації волонтерських успіхів на шкільних подіях чи в місцевих медіа сприяють формуванню престижності соціальної активності. Коли волонтерство стає частиною молодіжної культури, підліток сприймає його не як додатковий обов'язок, а як спосіб самовираження, розширення соціальних зв'язків і зміцнення ідентичності.

Таким чином, створення соціально-педагогічних умов для залучення підлітків до волонтерства передбачає поєднання освітніх, цифрових, культурних та психологічних компонентів. Волонтерська діяльність у такому середовищі стає не лише засобом соціальної підтримки інших, а й важливим механізмом особистісного розвитку підлітка, його виходу за межі обмежувальних цифрових субкультур та формування стійкої громадянської позиції.

Література

1. Лисинюк М., Байда І. Трансформація культури медіаспоживання в умовах цифровізації суспільства. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2024. № 2. С. 14–19.

2. Лісовець О. В., Забіла Н. В. Розвиток волонтерства серед молоді як фактор соціальної згуртованості. *Соціальна робота в умовах війни в Україні: проблеми та шляхи вирішення [Електронне видання]: матеріали I Міжн. наук.-практ. конф.* (Дніпро, 14 берез. 2025 р.). Дніпро: ДВНЗ «ПДТУ», 2025. 415 с. С. 336–337.

3. Москаленко В. В. Соціалізація особистості: монографія. Київ: Фенікс, 2013. 540 с.
4. Рубан А. Вплив соціальних мереж на формування ідентичності підлітків та молоді. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету*. 2021. № 56. С. 213–220.

ВОЛОНТЕРСТВО ЯК РЕСУРС НАБЛИЖЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ У СІЛЬСЬКИХ ГРОМАДАХ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Гулько Сергій,

Лях Тетяна

Київський столичний університет імені
Бориса Грінченка, м. Київ

В умовах повномасштабної війни сільські громади України опинилися у ситуації глибоких соціальних трансформацій, пов'язаних з внутрішньою міграцією населення, зростанням соціальних потреб і виснаженням місцевих ресурсів. У таких громадах особливо відчутними стали проблеми доступності соціальних послуг для осіб похилого віку, людей з інвалідністю, маломобільних громадян та родин, які втратили засоби до існування [2; 5].

Сільські громади суттєво різняться між собою за рівнем добробуту, інфраструктурного розвитку та кадрової спроможності соціальної сфери. В одних громадах, розташованих поблизу обласних центрів, функціонують центри надання соціальних послуг, діють мобільні бригади, створені умови для роботи соціальних працівників. В інших, особливо у прифронтових або деокупованих районах, соціальна інфраструктура частково зруйнована, а кадровий дефіцит у сфері соціальної роботи перевищує 60 % [6]. Там, де немає сталих організаційних структур, саме волонтери часто стають єдиною реальною ланкою, що забезпечує контакт між громадянином і системою соціального захисту [2].

Однією з ключових проблем, характерних для більшості сільських територій, є старіння населення. В Україні частка осіб віком понад 60 років у сільських громадах сягає 30–40 %, а у деяких регіонах – понад 50 % [1]. Значна частина цих людей живе самотньо, має хронічні захворювання і не володіє цифровими навичками. Це ускладнює доступ до електронних сервісів – таких як реєстрація на соціальні виплати, отримання електронної довідки ВПО, оформлення субсидій чи запис до лікаря. Для багатьох людей похилого віку цифровізація соціальної сфери перетворилася на бар'єр, а не на полегшення [3; 4].

Волонтери в таких умовах відіграють критично важливу роль у наближенні соціальних послуг до населення. Їхня діяльність стає не просто формою допомоги, а елементом функціонування системи соціального захисту на місцевому рівні. Зокрема, волонтери: надають інформаційно-консультативну підтримку особам, які не мають доступу до інтернету чи цифрових пристроїв; допомагають у заповненні електронних заяв, форм, реєстрації у державних онлайн-системах; здійснюють домашні візити до немобільних осіб, допомагаючи їм отримати необхідну соціальну, гуманітарну або медичну допомогу; координують мобільні соціальні ініціативи, наприклад «соціальні виїзні дні» у віддалених селах; підтримують комунікацію між соціальними службами, органами місцевого самоврядування та громадянами, виступаючи посередниками між офіційними структурами і людьми.

Такі форми діяльності вимагають від волонтерів не лише доброї волі, а й спеціальних знань і навичок: розуміння основ соціальної роботи, етики допомоги, цифрової грамотності, уміння спілкуватися з людьми похилого віку. Дієвим напрямом діяльності є створення волонтерських осередків при старостинських округах, де місцеві жителі проходять навчальні курси та співпрацюють із соціальними працівниками громади.

Волонтерська діяльність у сільських громадах може реалізовуватись у різних змістових напрямках і формах. Аналіз практик, які функціонують у громадах із різним рівнем соціально-економічного розвитку, засвідчує, що ефективність волонтерства значною мірою залежить від здатності поєднати потреби мешканців, ресурси громади та спроможність волонтерів діяти системно. З метою узагальнення напрямів і підходів до волонтерської роботи у сільських громадах розроблено таблицю (табл. 1), що відображає зміст, форми та методи діяльності волонтерів у контексті надання соціальних послуг особам, які мають обмежений доступ до них.

Таблиця 1

Зміст, форми та методи волонтерської діяльності з наближення соціальних послуг у сільських громадах

Зміст волонтерської діяльності	Форми реалізації	Методи роботи
Наближення соціальних послуг до маломобільних і немобільних осіб	Домашні візити; соціальне патрулювання; доставка медикаментів, продуктів, документів	Спостереження, бесіда, індивідуальний супровід, кейс-менеджмент
Допомога в отриманні цифрових послуг	Пункти цифрової підтримки у бібліотеках, старостатах, школах; консультаційні виїзди	Наставництво, інструктаж, індивідуальні консультації, практичне навчання
Соціально-психологічна підтримка людей похилого віку	Клуби спілкування, групи взаємопідтримки, телефон довіри	Емпатійне слухання, групова дискусія, арт-терапевтичні практики
Інформування населення про соціальні права і послуги	Виїзні інформаційні кампанії, дні соціального інформування	Презентації, рольові ігри, публічні консультації
Підтримка соціальної згуртованості громади	Благодійні акції, дні взаємодопомоги, волонтерські марафони	Соціальне проєктування, партнерство, мобілізація громади

Таблиця демонструє, що волонтерство в сільській громаді є не лише механізмом надання допомоги, а й інструментом соціальної інтеграції та розвитку людського капіталу. Його ефективність підвищується там, де місцева влада та соціальні служби розглядають волонтерів як партнерів, а не тимчасових помічників. Спільне планування, комунікація й навчання волонтерів створюють умови для того, щоб соціальні послуги ставали справді доступними навіть у найвіддаленіших селах.

У перспективі саме волонтерські мережі можуть стати інструментом реалізації принципу «соціальних послуг біля дому», який передбачає гнучкі, адресні, локально організовані форми підтримки. В умовах війни й післявоєнного відновлення ця модель

є не лише практичною, а й морально необхідною, адже вона повертає людині гідність, створює середовище довіри і турботи.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що волонтерство у сільських громадах виконує роль не лише допоміжного елементу системи соціального захисту, а й інноваційного механізму соціальної згуртованості. Волонтери наближають послуги туди, куди «не доходить» держава; відновлюють людські зв'язки там, де панує самотність; перетворюють поняття «допомога» на форму гідного життя. Розвиток волонтерства у сільських громадах – це шлях до побудови інклюзивної соціальної політики, заснованої на принципах людяності, довіри та співучасті.

Для ефективного виконання своїх завдань волонтери, які працюють у сільських громадах, мають володіти певним комплексом професійних і соціально-комунікативних компетентностей. Насамперед це соціально-гуманітарна компетентність, що включає розуміння принципів соціальної роботи, етики допомоги, конфіденційності й поваги до гідності отримувача послуг. Не менш важливою є комунікативна компетентність – уміння встановлювати довірливі стосунки з людьми похилого віку, працювати з емоціями, слухати активно й емпатійно. У сучасних умовах особливого значення набуває цифрова компетентність: волонтери мають орієнтуватися в електронних сервісах держави, допомагати літнім людям і маломобільним групам користуватися ними на практиці. Важливою є також організаційна компетентність – здатність планувати свою діяльність, координуватися з представниками соціальних служб, працювати у команді та забезпечувати безперервність підтримки. Крім того, волонтери мають розвивати психологічну стійкість і рефлексивність, що дозволяє запобігати емоційному вигоранню й зберігати мотивацію навіть у складних умовах. Формування таких компетентностей можливе через спеціальні тренінги, наставництво, участь у програмах підготовки волонтерів при НУО і закладах освіти.

Література

1. Державна служба статистики України. Демографічний щорічник України за 2023 рік [Електронний ресурс]. URL: <https://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 20.11.2025).
2. Eastern Europe Foundation. Спроможні та сильні [Електронний ресурс]. 2024. URL: <https://eef.org.ua/aktivni-programy/> (дата звернення: 20.11.2025).
3. Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України. Старіння населення України: виклики для соціальної політики [Аналітичний звіт]. Київ, 2023.
4. Міністерство цифрової трансформації України. Індекс цифрової готовності населення України [Електронний ресурс]. Київ, 2023. URL: <https://thedigital.gov.ua> (дата звернення: 20.11.2025).
5. Міністерство соціальної політики України. Звіт про стан надання соціальних послуг у територіальних громадах України [Електронний ресурс]. Київ, 2023. URL: <https://www.msp.gov.ua> (дата звернення: 20.11.2025).
6. Програма розвитку ООН (UNDP). Community Resilience and Recovery Report for Eastern and Southern Ukraine [Електронний ресурс]. Київ, 2023. URL: <https://www.undp.org> (дата звернення: 20.11.2025).

ВОЛОНТЕРСЬКИЙ СУПРОВІД ЕКСКУРСІЙ ДЛЯ ДІТЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Даниленко Сергій,
Шіліманов Олександр

Ніжинський державний університет імені
Миколи Гоголя, м. Ніжин

Сучасні трансформаційні процеси українського суспільства супроводжуються переосмисленням підходів до забезпечення рівних можливостей для всіх категорій населення, зокрема для дітей з інвалідністю. У сфері дозвілля, освіти та туризму особливо гостро постає проблема відсутності інклюзивного простору, який би сприяв їхній соціалізації, розвитку та самореалізації. У глобальному контексті ця проблема визнається як порушення ст. 30 Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю (2006), яка гарантує право на участь у культурному житті, дозвіллі, відпочинку та спорті [2].

Формування інклюзивного середовища у сфері туризму – це не лише питання доступності фізичної інфраструктури, а насамперед гуманістичний орієнтир суспільства, показник його зрілості та соціальної відповідальності. Це середовище сприяє інтеграції дітей у соціум, розвитку їхньої життєстійкості, комунікативних навичок, а також формує позитивне ставлення суспільства до осіб з особливими потребами.

У цьому контексті особливого значення набуває волонтерська діяльність, яка забезпечує додаткову підтримку, супровід і психологічний комфорт учасників інклюзивних програм. Волонтерство виступає не лише формою соціальної участі громадян, а й ефективним засобом розвитку інклюзивної культури, побудови спільноти, заснованої на взаємоповазі, емпатії та солідарності.

Інклюзивний туризм для дітей з інвалідністю ґрунтується на соціальній моделі інвалідності, яка розглядає обмеження не як індивідуальну патологію, а як результат бар'єрів, створених суспільством. У контексті екскурсій ці бар'єри проявляються у фізичній недоступності об'єктів, комунікативній ізоляції, стигматизації та браку адаптованих послуг. Тому волонтерський супровід виступає соціальним медіатором, що усуває ці бар'єри шляхом персоналізованої підтримки, сприяючи переходу від ізоляції до повноцінної участі.

Теоретичне підґрунтя волонтерства в інклюзивному туризмі спирається на теорію реабілітації через дозвілля (Dattilo, 2008). Згідно з нею, організована рекреаційна діяльність, зокрема екскурсії, сприяє розвитку когнітивних, емоційних і соціальних навичок. Для дітей з інвалідністю туризм стає терапевтичним простором, де волонтер виконує функцію фасилітатора досвіду – не лише фізичного помічника, але й емоційного коуча, що допомагає дитині переживати успіх, долати страх і формувати самоідентичність поза клінічним контекстом [4].

Оскільки в основі організації інклюзивних екскурсій лежать принципи універсального дизайну, то волонтерський супровід реалізує ці принципи на практиці:

1. Рівність використання – волонтер адаптує маршрут так, щоб усі діти (з інвалідністю та без) брали участь у спільній активності.
2. Гнучкість у використанні – волонтер коригує темп, форму подачі інформації (жестова мова, аудіо, тактильні елементи) залежно від потреб.
3. Простота та інтуїтивність – волонтер пояснює правила гри чи правила безпеки доступною мовою, уникаючи складних інструкцій.

4. Толерантність до помилок – волонтер створює безпечний простір, де невдача (наприклад, відмова від активності) не викликає сорому.

Таким чином, волонтер не лише компенсує недоліки інфраструктури, але й втілює філософію універсального дизайну на міжособистісному рівні.

Пропонуємо наступну модель волонтерського супроводу, яка складається з чотирьох взаємопов'язаних рівнів:

Підготовчий рівень – формування компетенцій волонтера. Перед екскурсією волонтер проходить навчання з основ інвалідності, технік комунікації, першої допомоги та складання індивідуального плану супроводу. Цей рівень базується на принципі превентивної адаптації – передбачення можливих бар'єрів до їх виникнення.

Функціональний рівень – забезпечення фізичної доступності. Волонтер організовує транспортування «від дверей до дверей», допомагає з пересуванням, використовує допоміжні засоби (візки, слухові апарати). На цьому етапі волонтер виступає фізичним посередником між дитиною та середовищем.

Емоційно-соціальний рівень – створення інклюзивної атмосфери. Волонтер модерує взаємодію в групі, заохочує спільні ігри, підтримує дитину в моменти тривоги. Цей рівень ґрунтується на теорії соціального навчання (Bandura, 1977): дитина з інвалідністю вчиться через спостереження за однолітками та волонтером [3].

Рефлексивний рівень – аналіз досвіду. Після екскурсії волонтер спільно з дитиною та батьками обговорює пережите, фіксує успіхи та зони росту. Цей етап сприяє формуванню наративу самостійності – дитина починає бачити себе як активного учасника, а не об'єкт допомоги.

Модель має циклічний характер: досвід рефлексії повертається на підготовчий рівень, вдосконалюючи наступні екскурсії.

З позиції соціології дозвілля (Stebbins, 2007), волонтер у інклюзивному туризмі є агентом соціальних змін. Він не лише допомагає окремій дитині, але й змінює ставлення суспільства: демонструє іншим учасникам (діти, батьки, гіді), що інклюзія можлива. Волонтер руйнує стереотипи, показуючи, що дитина з інвалідністю може бути лідером гри, жартувати, відкривати нові місця – і це стає нормою для всієї групи [5].

Таким чином, можемо стверджувати, що волонтерський супровід екскурсій для дітей з інвалідністю є не допоміжною, а системоутворюючою практикою інклюзивного туризму. Поєднуючи соціальну модель інвалідності, реабілітацію через дозвілля та універсальний дизайн, волонтерство трансформує туризм у простір рівності, розвитку та людяності. Запропонована модель може бути основою для стандартів підготовки волонтерів та програм інклюзивного туризму.

Література

1. Барна Н. В., Коротеева А. В. Інклюзивно-реабілітаційний туризм. Київ, 2020. 124 с.
2. Конвенція про права осіб з інвалідністю (2006). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text (дата звернення: 11.11.2025).
3. Bandura A. Social Learning Theory. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, 1977.
4. Dattilo J. Leisure Education Program Planning. State College, PA: Venture Publishing, 2008.
5. Stebbins R. A. Serious Leisure: A Perspective for Our Time. New Brunswick: Transaction Publishers, 2007.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ ВНАСЛІДОК ВІЙНИ: ПРАКТИКА РЕАБІЛІТАЦІЙНИХ ЦЕНТРІВ

Запiтецький Андрій

Український державний університет
імені Михайла Драгоманова, м. Київ

Повномасштабна війна в Україні спричинила значне збільшення кількості осіб, які отримали інвалідність унаслідок бойових дій. Ці люди потребують не лише медичної допомоги, а й комплексної соціально-психологічної підтримки, спрямованої на відновлення емоційної стабільності, формування навичок самообслуговування, адаптацію до нових життєвих умов та повернення до активної участі в суспільстві.

Реабілітаційні центри в Україні виконують ключову роль у забезпеченні безперервної та системної підтримки таких осіб. Їх діяльність поєднує соціальні, психологічні, педагогічні, медичні та терапевтичні методи впливу.

Війна, що триває в Україні, стала найбільшим викликом для системи соціального захисту та охорони здоров'я за всю історію незалежності держави. Тисячі військовослужбовців та цивільних громадян отримали поранення, травми, контузії, внаслідок яких виникла інвалідність різних груп і ступенів. Для значної частини з них змінилася не лише фізична спроможність, а й психологічний стан, соціальні ролі, можливості працевлаштування, моделі щоденного життя. У таких умовах особливої ваги набуває питання комплексної реабілітації, що включає фізичне відновлення, соціальну підтримку, психологічну допомогу та поступову інтеграцію у громаду.

Соціально-психологічна підтримка виступає ключовим елементом реабілітаційного процесу, оскільки саме вона дозволяє людині подолати наслідки травматичного досвіду, сформувати адаптивні механізми поведінки, відновити втрачені життєві зв'язки й повернути почуття контролю над власним життям. Дослідження свідчать, що наявність якісної психологічної допомоги зменшує ризики тривалих психоемоційних порушень, зокрема посттравматичного стресового розладу, депресії чи тривожних станів, а своєчасна соціальна підтримка сприяє запобіганню соціальній ізоляції та зниженню рівня залежності від сторонньої допомоги.

В умовах сучасних викликів реабілітаційні центри України перетворилися на ключові інституції, що забезпечують цілісний, міждисциплінарний підхід до відновлення осіб з інвалідністю війни. Вони об'єднують зусилля фахівців соціальної роботи, психологів, лікарів, реабілітологів, юристів, педагогів та інших спеціалістів, створюючи умови для комплексної підтримки клієнтів. Індивідуальні програми реабілітації, що розробляються в таких центрах, передбачають не лише лікувально-реабілітаційні заходи, а й роботу з емоційною сферою людини, відновлення довіри до світу, формування позитивної мотивації та сприяння соціальній інтеграції.

Водночас важливо підкреслити, що соціально-психологічна підтримка не обмежується роботою з окремою особою, а включає взаємодію з родиною та громадою, оскільки ефективна реабілітація залежить від стабільного соціального середовища, наявності підтримки близьких та доступності соціальних послуг. Саме тому діяльність реабілітаційних центрів спрямована на створення безбар'єрного, безпечного та підтримувального простору, де людина може поступово відновлювати свої ресурси та адаптуватися до нових життєвих реалій.

Таким чином, соціально-психологічна підтримка осіб з інвалідністю внаслідок війни є не лише важливим соціальним завданням, а й складовою державної стратегії відновлення людського потенціалу. Вона визначає якість життя постраждалих, їхню участь у соціально-економічному житті та загальну стійкість суспільства в умовах тривалих воєнних загроз.

На думку О. Міхеєвої соціально-психологічна підтримка охоплює комплекс заходів, спрямованих на: стабілізацію емоційного стану; зниження рівня тривоги, депресивних проявів та посттравматичного стресового розладу; відновлення мотивації до життя та діяльності; зміцнення соціальних зв'язків і формування відчуття підтримки з боку суспільства; розвиток навичок самостійності; формування нових моделей поведінки в умовах зміненої життєвої ситуації. У випадку ветеранів та цивільних, які отримали інвалідність через війну, важливим є індивідуальний підхід, врахування рівня травматичного досвіду та особливостей психоемоційного стану [4, с. 123].

Реабілітаційні центри виступають основними інституціями, що забезпечують системну роботу відповідно до потреб людини. Їхня діяльність переважно спрямована на надання комплексної допомоги та підтримки та орієнтована на надання психологічної допомоги, через індивідуальне консультування, групову терапію, використання травмоорієнтованих методів; соціальний супровід, що полягає в допомозі щодо оформлення документів, налагодження соціальних контактів, підвищення рівня самостійності; професійну орієнтацію та навчання, якщо стан дозволяє часткове чи повне повернення до трудової діяльності; залучення до соціокультурних та психоедукаційних програм для отримувачів послуг та їхніх родин; створення безбар'єрного середовища, адаптованого до різних видів інвалідності [3, с. 180].

Такі центри забезпечують мультидисциплінарну взаємодію фахівців різного профілю, що забезпечать надання комплексної допомоги та підтримки особам з інвалідністю внаслідок війни.

Діяльність соціальних працівників у реабілітаційних центрах з даним типом отримувачів послуг спрямована на допомогу в адаптації таких отримувачів до нових життєвих умов; допомога у відновленні соціальних зв'язків; допомога в оформленні соціальних виплат, протезування, забезпечення технічними засобами реабілітації.

Також реабілітаційні центри, що працюють з даною категорією отримувачів послуг орієнтовані на роботу та надання допомоги сім'ям осіб з інвалідністю внаслідок війни. Так, як сім'я відіграє ключову роль у процесі відновлення. Реабілітаційні центри організовують консультації для родичів, спільні сімейні заняття, форми роботи для засвоєння механізмів підтримки та подолання стресу.

Україна активно розвиває систему реабілітації відповідно до сучасних міжнародних стандартів. Соціально-психологічна підтримка осіб, які отримали інвалідність унаслідок війни, є критично важливою для їхнього фізичного, психологічного та соціального відновлення. Реабілітаційні центри відіграють ключову роль у цьому процесі, забезпечуючи комплексний супровід і створюючи умови для повернення до повноцінного життя. Ефективність реабілітації значною мірою залежить від міждисциплінарного підходу, індивідуальних програм підтримки та активної участі родини й громадської спільноти. Подальший розвиток мережі реабілітаційних центрів

в Україні є стратегічним завданням у процесі відновлення людського потенціалу та зміцнення соціальної стійкості країни.

Література

1. Vainola R., Mikheieva O., Petrochko Z., Myroshnischenko N., Vakulenko O. Professional Treining of future social workers: implementing foreign experience into the national heis practice. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*. 2022. 12/02-XXVIII (July, 2022). P. 163–168.
2. Savelchuk I., Bybyk D., Zhytynska M., Ivzhenko I., Mikheiva O., & Kunytsia T. Trends in the Development of Social Work: Postmodern Ideas and Prospects. *Postmodern Openings*. 2021. 12 (3Sup1). P. 143–154.
3. Мирошніченко Н. Профорієнтація молодих інвалідів як умова їх інтегрування в соціальне середовище. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія №11. Соціологія. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Управління: Збірник наукових праць*. 2010. Вип. 10. С. 178–189.
4. Міхеєва О. Соціальна реабілітація осіб з інвалідністю: закордонний досвід. Соціальна робота: реалії та перспективи : зб. наук. пр. Всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. 110-річчю Полт. нац. пед. ун-та імені В. Г. Короленка, м. Полтава, 9–10 трав. 2024 р. / за заг. ред. Н. О. Сайко, В. І. Березан. Полтава, 2024. С.120–124.

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ВОЛОНТЕРСТВА У БО «БЛАГОДІЙНИЙ ФОНД «КАРІТАС ЧЕРНІГІВ»

Кікнадзе Анастасія,

Ясінська Анна

БО «Благодійний фонд «Карітас
Чернігів», м. Ніжин

Волонтерська діяльність в Україні набула особливої ваги після 2014 року та стрімко посилилася в умовах повномасштабної війни, що триває з 2022 року. Потреба у мобілізації громадських ініціатив, здатних оперативно реагувати на гуманітарні виклики, обумовлює увагу до ефективних організаційних моделей волонтерства. Благодійний фонд «Карітас Чернігів» є одним із провідних акторів локального рівня, який забезпечує системне залучення волонтерів до надання допомоги внутрішньо переміщеним особам, сім'ям у складних життєвих обставинах, людям похилого віку, дітям та іншим вразливим групам. Вивчення організаційних засад волонтерства у цій інституції є важливим як для удосконалення практики соціальної роботи, так і для розвитку волонтерського руху в регіоні.

Питання організації волонтерської діяльності досліджували українські науковці Р. Вайнола, Н. Заверико, І. Зверєва, О. Карпенко, Т. Лях, І. Мигович, Ю. Поліщук. Технології залучення та підготовки молоді до волонтерської діяльності розкрито у дослідженнях О. Безпалько та А. Капської. У працях О. Кузьменка та С. Толстоухової висвітлено особливості роботи волонтерів у центрах соціальних служб.

Діяльність мережі «Карітас Україна» також висвітлюється у низці звітів та аналітичних матеріалів, однак питання організаційних моделей волонтерства розкриті недостатньо. Це створює наукову нішу для вивчення специфічних особливостей, інноваційних практик та проблемних аспектів волонтерської роботи.

Метою статті є аналіз організаційних засад та досвіду волонтерства у БО «Благодійний фонд «Карітас Чернігів».

Волонтерська діяльність – це можливість підтримати, піклуватися, надати допомогу тим, хто її потребує. Така діяльність може здійснюватися на рівні громади, району, міста або держави, окремою людиною або групою людей [2], у т. ч. і громадською організацією. Розглядаючи організаційні засади волонтерства у БО «Карітас Чернігів», варто зазначити, що вони значною мірою ґрунтуються на загальній філософії та практиках мережі «Карітас Україна». Остання є однією з найбільших гуманітарних організацій країни, що здійснює масштабну допомогу в умовах війни та системну соціальну підтримку різних категорій населення. На офіційних ресурсах організації волонтерство подається як невід’ємна частина її місії, зорієнтованої на відновлення соціальної тканини суспільства, надання гуманітарної допомоги та психологічної підтримки. На офіційному сайті вказано, що «волонтерство – це більше, ніж просто допомога. Це реальний внесок у розвиток суспільства та підтримку тих, хто цього потребує. Бути волонтером – це честь, що дає можливість змінювати життя людей і робити світ кращим» [1].

В основу волонтерської діяльності в Карітас покладено три ключові характеристики: добровільність, безоплатність та суспільна користь. Допомога волонтерів є актуальною в усіх напрямках діяльності Карітасу та в усіх регіонах. Волонтерів залучають як до заходів гуманітарного реагування на кризу (здебільшого це в східних регіонах країни), так і до стабілізаційно-розвиткових проєктів у більш віддалених від лінії зіткнення областях. Основна діяльність до якої залучаються волонтери, це допомога на заходах, розподіл та видача гуманітарної допомоги, робота з дітьми, вантажні роботи, фото та відео зйомка та організаційна робота. Постійні волонтери також активно долучаються до дитячих проєктів, діяльності з людьми літнього віку та домашньої опіки.

Організація вказує на такі переваги волонтерства з Карітас як:

1) єдина система (системний, поетапний підхід до роботи з волонтерами, які проходять навчання, отримують інструктажі та підтримку від досвідчених координаторів, що допомагає зробити роботу ефективною та безпечною);

2) забезпечення необхідними матеріалами від детальних інструкцій та навчальних матеріалів, до потрібного для виконання завдань обладнання, форми і т. д.

3) частина великої мережі (об’єднує волонтерів з усієї України, що дозволяє м діяти на національному рівні. З 2022 року до мережі Карітас приєдналося понад 10 000 волонтерів, які працюють у різних напрямках: від гуманітарної допомоги до підтримки дітей та людей похилого віку);

4) можливості розвитку (створюються умови, де кожен зможе отримати нові навички, відчути підтримку спільноти та можливості до розвитку);

5) підтримка та супровід (психологічна та емоційна підтримка волонтерів, дні віднови та зустрічі для запобігання вигорання) [1].

На локальному рівні Благодійний фонд «Карітас Чернігів», який працює в області з 2022 року, також активно долучається до соціальних ініціатив: надає соціальні послуги, волонтерську підтримку та гуманітарну допомогу в стаціонарних локаціях: у Ніжині, Чернігові, Прилуках та здійснює виїзні мобільні доставки в ОТГ Чернігівської області. Діяльність волонтерів фонду охоплює широкий перелік напрямів: пакування та видачу гуманітарної допомоги, логістичну підтримку, організацію заходів для дітей, супровід людей похилого віку, соціальні візити, допомогу внутрішньо переміщеним

особам та іншим вразливим категоріям населення. Особливо актуальними стали оперативні волонтерські групи, що працюють у кризових умовах, допомагають забезпечувати базові потреби місцевих громад і підтримують їх психологічно.

Однією з ключових сучасних ініціатив фонду стала лабораторія волонтерства «ДоброVibe», спрямована на підготовку молодих волонтерів. Це інноваційна форма навчання, що поєднує лекційні та практичні заняття, спрямовані на формування базових компетентностей волонтерської діяльності.

У межах програми учасники навчаються ефективній і безпечній допомозі, розвитку навичок командної роботи, етичної взаємодії з отримувачами допомоги, дотримання стандартів комунікації та правил психологічної стійкості. За словами директора фонду Р. Пушки, «мета лабораторії – сформувати активних людей, які хочуть допомагати іншим, розвиватися та навчатися» [3]. Лабораторія передбачає можливість практичного залучення молоді до різних напрямів діяльності фонду: роботи з дітьми, підтримки людей літнього віку, участі у програмах допомоги тваринам, логістичної підтримки гуманітарної допомоги тощо.

Проект реалізується в рамках програми забезпечення доступу до захисту та гігієни населення прифронтових регіонів, що дозволяє розширити спектр волонтерських можливостей та актуалізувати діяльність молоді у кризових ситуаціях.

Важливу роль у процесі підготовки відіграє роз'яснення правових аспектів волонтерської діяльності. Фахівчиня адвокації фонду С. Савченко наголошує, що законодавство України чітко регламентує права та обов'язки волонтера, визначає вимоги щодо сумлінного виконання обов'язків, а також відповідальність за дотримання репутації установи, в інтересах якої здійснюється діяльність. Це забезпечує юридичну грамотність учасників та сприяє професіоналізації волонтерського руху [3].

По завершенню навчання учасники програми отримують сертифікати й можуть долучатися до різних програм фонду у Чернігові та поза його межами. Такий підхід не лише розширює коло волонтерів, але й створює сталі кадри, здатні підтримувати роботу організації у довгостроковій перспективі.

Отже, організаційні засади волонтерства у БО «Благодійний фонд «Карітас Чернігів»» характеризуються комплексністю, системністю та орієнтацією на розвиток соціальної активності громадян. Інноваційні підходи підготовки волонтерів, такі як лабораторія «ДоброVibe», сприяють формуванню нової волонтерської культури, однаково важливої для підтримки населення в умовах війни та для довгострокового соціального відновлення регіону.

Література

1. Волонтерство – це мова серця! Сайт «Карітас Україна». URL: <https://caritas.ua/volonterstvo/> (дата звернення: 22.11.2025).
2. Менеджмент волонтерських програм: посібник для підготовки менеджерів волонтерських програм : навч. посіб. / Т. Журавель та ін. ; ред.: Т. Лях, Т. Сила. Київ : ОБНОВА-КОМП., 2020. 174 с.
3. Молодь Чернігова вчиться допомагати: стартувала школа волонтерства «ДоброVibe». Портал Чернігова gorod.cn.ua. 2025-10-17. URL: https://m.gorod.cn.ua/news_148145.html (дата звернення: 22.11.2025).

ДОСВІД ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУМСЬКОЇ ГРОМАДИ У КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Ключко Олексій

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка,
м. Суми

У сучасних умовах російсько-української війни волонтерська діяльність стала одним із ключових інструментів забезпечення соціальної стійкості та виживання громад. В українському суспільстві волонтерство набуло ознак не лише цивільної мобілізації, а й соціальної самоорганізації, що здатна оперативно компенсувати дефіцити державних ресурсів, підтримувати вразливі групи та підсилювати соціальну згуртованість. Для прикордонних регіонів, зокрема Сумської області, це питання є особливо важливим, адже території, що перебувають під постійними обстрілами та загрозами, потребують особливих форм локальної солідарності та взаємодопомоги.

Сумська громада демонструє унікальний досвід волонтерської мобілізації, що сформувався під впливом багатьох соціальних трансформацій – воєнних, демографічних, економічних, інституційних та культурних. Цей досвід є показовим прикладом того, як локальні спільноти адаптуються до кризових ситуацій, розбудовують інноваційні практики підтримки населення та розвивають нові моделі взаємодії між громадянами, місцевою владою та інститутами громадянського суспільства. Аналіз цього процесу дає можливість не лише окреслити характер соціальних змін у громаді, а й визначити потенційні напрями вдосконалення державної та муніципальної політики у сфері соціального захисту, кризового реагування та розвитку людського капіталу.

Від початку повномасштабної агресії рф Сумська громада пережила суттєві зміни, які вплинули на всі сфери життєдіяльності. Серед ключових трансформацій варто виокремити: демографічні зміни (внутрішнє переміщення населення, відтік частини молоді та активного працездатного населення, збільшення частки сімей, що потребують допомоги); економічні зміни (скорочення робочих місць, порушення ланцюгів постачання, підвищення навантаження на місцеві бюджети та інфраструктуру); інституційні зміни (підсилення ролі місцевого самоврядування у сфері кризового реагування, розвиток міжсекторальних партнерств); культурно-ціннісні зміни (посилення громадянської активності, готовність населення до взаємодопомоги, формування нової культури солідарності). Визначені трансформації створили потребу в активізації волонтерського ресурсу та формуванні нових моделей соціальної підтримки.

У Сумській громаді волонтерська діяльність відіграє надзвичайно важливу роль у період соціальних трансформацій, спричинених війною. Уже з перших днів повномасштабного вторгнення волонтери організовували гуманітарну підтримку населення: доставка продуктів, медикаментів, засобів першої необхідності як для мешканців Сум, так і для внутрішньо переміщених осіб зі зони активних бойових дій. Наприклад, ініціативи, що здійснюються через платформу dobro.ua, організовують збір коштів та доставку продовольчих наборів у прикордонні громади Сумщини, де люди залишаються під обстрілами. Крім того, волонтери Червоного Хреста в Сумській області надають психосоціальну підтримку літнім людям у геріатричному пансіонаті:

організують арт-терапію, інтерактивні ігри, техніки самодопомоги, щоб знизити рівень стресу й тривожності. Особливо важливою є діяльність волонтерів у кризових ситуаціях: коли через удари чи обстріли постраждало житло, добровольці Червоного Хреста надавали невідкладну допомогу на місці – надавали першу допомогу потерпілим, розподіляли будівельні матеріали для відновлення зруйнованих будинків. Іншим прикладом є партнерство між міжнародною організацією Ukrainian Action та Сумською районною радою – волонтери організують програми для ветеранів: надали автомобілі екстреної допомоги, медичні набори, а також розвивають програму реабілітації ветеранів «Ukrainian Action Heroes» в Карпатах, яка поєднує фізичне та психологічне відновлення. Важливу роль у волонтерському русі відіграють й освітні установи: студенти сумських закладів вищої освіти (СумДУ; СумДПУ; СНАУ) активно залучені в діяльність, плетуть маскувальні сітки, виготовляють свічки для окопів, збирають продовольчі набори та допомагають військовим. У межах громадянської участі волонтери беруть участь у проєкті «Active Voice: Community Recovery», ініційованому «Сумським громадським колом» за підтримки Ради Європи. В межах цього проєкту активісти, волонтери, молодь та внутрішньо переміщені особи проходять навчання, створюють пропозиції щодо реконструкції громади, а також беруть участь у стратегічних сесіях з представниками влади, бізнесу та громадських організацій. Волонтери разом із місцевими органами влади також долучаються до програми грошової допомоги – NGO «Responsible Citizens» провела реєстрацію для виплати багатофункціональної готівкової допомоги (multi-purpose cash assistance): зареєстровано 1 193 домогосподарств (понад 2 500 осіб) у селах, таких як Рибальське, Грунь та Куземин.

Визначаємо, що волонтерська діяльність у Сумській громаді стала ключовим каталізатором соціальних трансформацій, що розгортаються у контексті війни. Її роль вийшла за межі гуманітарної підтримки, перетворившись на механізм зміцнення соціальних інститутів, розвитку місцевих ресурсів і формування стійкості громади. Волонтерські практики продемонстрували здатність швидко адаптуватися до критичних умов, забезпечуючи функціонування логістичних, соціальних, психологічних і безпекових процесів. Це свідчить про високий рівень соціального капіталу та горизонтальних зав'язків у громаді. Розвиток партнерства між волонтерами, владою, бізнесом та громадськими організаціями створив нові моделі колективної дії, що можуть бути інтегровані в систему кризового реагування та соціальних послуг на місцевому рівні. Досвід Сумської громади має значний потенціал для масштабування: він формує основу для розроблення локальних стратегій волонтерства, програм підтримки соціальних ініціатив та механізмів залучення громадян до вирішення публічних проблем. У період соціальних потрясінь волонтерська діяльність набуває стратегічного значення, стаючи не лише ресурсом допомоги, а й чинником модернізації соціальних процесів, зміцнення довіри та розвитку громади як самоорганізованої спільноти.

На підставі цього досвіду можна зробити висновок, що волонтерська діяльність у Сумській громаді є стратегічним ресурсом соціальних трансформацій: вона не лише реагує на кризу, але й активно формує фундамент для майбутнього сталого розвитку громади. Урахування й підтримка таких ініціатив з боку влади та донорів можуть стати важливою частиною стратегії відновлення, зміцнення громадянського суспільства й побудови стійких соціальних інститутів у регіоні.

ДОСВІД РЕСПУБЛІКИ ІРЛАНДІЯ У РОЗВИТКУ ВОЛОНТЕРСТВА ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ

Конончук Антоніна,

Дубова Катерина

Ніжинський державний університет імені
Миколи Гоголя, м. Ніжин

Старіння населення є глобальною тенденцією, яка зумовлює необхідність пошуку нових підходів до соціальної підтримки осіб похилого віку. Однією з ключових проблем, що постає перед цією віковою групою, є соціальна ізоляція. Після виходу на пенсію, втрати роботи, погіршення здоров'я або втрати близьких, люди похилого віку часто опиняються в умовах звуженого соціального кола, що веде до ізоляції та самотності. Суспільно-політичні події, що сьогодні відбуваються в Україні також суттєво впливають на здоров'я та психологічний стан громадян людей похилого віку. Воєнні дії стали потужним джерелом стресу та психологічної травматизації для населення України. Згідно з останніми дослідженнями Київського міжнародного інституту соціології та агенції Ruban Litvinova Social Impact Advisory рівень задоволеності життям найнижчий серед людей старшого віку, а рівень тривоги найвищий. Серед респондентів 60+ спостерігається найнижчий рівень щастя та високі показники тривожності (54 %) [2]. У цьому контексті особливої актуальності набуває впровадження в Україні концепції активного старіння для людей похилого віку, запропонованої ВООЗ. Вона визначає активне старіння як процес оптимізації можливостей для здоров'я, участі та безпеки з метою покращення якості життя людей у міру їх старіння [3].

В умовах трансформації соціальних інститутів в Україні та з огляду на міжнародний досвід і дослідження, волонтерство розглядається не лише як форма громадянської активності, а й як потужний інструмент соціальної інтеграції, підтримки психоемоційного благополуччя та розвитку людського капіталу. Особливого значення набуває участь у волонтерській діяльності людей похилого віку – феномен, який у країнах Західної Європи вже перетворився на цілісний та організований соціальний рух, відомий як «срібне волонтерство». Згідно з дослідженням О. Коваль, «срібне волонтерство» – це форма участі громадян поважного віку в соціально значущій діяльності на засадах добровільності, яка є потужним засобом соціальної інтеграції та профілактики соціального виключення [1]. Волонтерська діяльність розглядається як ефективний інструмент активного і здорового старіння. Вона дозволяє людям похилого віку залишатися соціально залученими, підтримувати когнітивну та емоційну активність, зміцнювати міжпоколінні зв'язки, вносити посильний економічний вклад у громаду, зменшити навантаження на соціальний сектор.

Для України, де населення швидко старіє, а питання соціальної ізоляції осіб похилого віку набуває все більшої актуальності, розвиток організованих форм волонтерства даної групи громадян може стати інноваційним напрямом соціальної політики. У більшості українських регіонів участь людей похилого віку у волонтерських ініціативах залишається епізодичною, а державна політика зосереджена переважно на соціальній підтримці, а не на активізації потенціалу цієї групи населення. В українському суспільстві значний потенціал срібного волонтерства залишається недостатньо реалізованим, що зумовлено поширеними віковими стереотипами та ейджизмом. Подібне негативне сприйняття нівелює соціальну цінність і вагомий

внесок старшого покоління, які проявляються у взаємопідтримці, допомозі сім'ї та громаді, у тому числі шляхом фінансової підтримки та залучення до різноманітних форм волонтерської активності [4, с. 333].

Аналіз інноваційних практик волонтерства людей похилого віку за кордоном, зокрема, на прикладі Республіки Ірландія та визначення можливостей їх адаптації до українського соціального контексту з урахуванням національних соціокультурних особливостей може значно покращити якість життя людей похилого віку, сприяти їхній соціальній інтеграції, підвищенню рівня громадянської активності та розвитку культури взаємопідтримки, соціальної єдності і згуртованості, що позитивно вплине на стійкість громад і ефективність соціального сектора загалом. Звертає на себе увагу той факт, що організація волонтерської роботи людей похилого віку у цій країні ґрунтується на наукових дослідженнях проблем і потреб даної категорії населення. Так, The Irish Longitudinal Study on Ageing (TILDA) – довгострокове дослідження в Республіці Ірландія, що охоплює понад 8 500 осіб віком від 50 років. Метою дослідження є вивчення здоров'я, соціального та економічного становища людей даної вікової категорії. Як показують результати The Irish Longitudinal Study on Ageing (TILDA, Wave 4), участь у волонтерській діяльності позитивно корелює з показниками психічного здоров'я, рівнем щастя та загальної задоволеності життям серед людей віком 60+. Волонтерство у старшому віці розглядається як інструмент активного старіння, соціального включення та підтримки добробуту громад [5].

Важливим є те, що результати дослідницьких програм лягають в основу стратегічних документів, забезпечують наукове підґрунтя для формування довгострокової політики з урахуванням потреб старіючого населення. Так, у Республіці Ірландія було розроблено та впроваджено національну програму «Healthy and Positive Ageing for All» (HSE, Ireland), яка включає міжсекторальний підхід до питань старіння та ґрунтується на концепції активного старіння Всесвітньої організації охорони здоров'я. Цей документ є стратегічною рамкою, яка передбачає довгострокову програму підтримки здорового старіння, активної участі літніх людей у житті суспільства, створення громад дружніх до людей похилого віку (age-friendly communities) та розвитку волонтерства для цієї категорії населення.

Таким чином, Республіка Ірландія не лише забезпечує інституційну підтримку волонтерських програм для літніх осіб, а й активно інтегрує такі ініціативи в загальнонаціональну політику в галузі охорони психічного здоров'я. Ключовим висновком є те, що регулярне волонтерство, навіть у невеликих обсягах (декілька годин на тиждень), може слугувати профілактикою соціальної ізоляції та погіршення фізичного стану, а також сприяти збереженню незалежності у повсякденному житті. Волонтерство є не лише формою допомоги іншим, але й джерелом психологічної винагороди, що підсилює емоційне благополуччя. Висвітлений досвід залучення людей похилого віку до волонтерства в Ірландії заслуговує на увагу використання і у соціальній роботі з даною категорією населення в Україні.

Досвід Ірландії переконливо демонструє, що волонтерство людей похилого віку є не лише формою соціальної активності, а інноваційною практикою розвитку громад і підвищення соціального капіталу. Для України адаптація цієї моделі може мати системний позитивний вплив – від зниження соціальної ізоляції та покращення психічного здоров'я літніх людей до зростання рівня громадянської активності й довіри у суспільстві. Імплементация подібних практик можлива за умови поєднання державної

підтримки, участі громадського сектору, місцевих ініціатив і освітніх програм. Таким чином, розвиток волонтерства людей похилого віку в Україні має потенціал стати інноваційною соціальною стратегією активного старіння та відновлення соціального потенціалу суспільства як у сучасних умовах, так і в посткризовий період.

Література

1. Коваль О. П. «Срібне волонтерство» як одна з форм соціальної активності, адаптації та захисту літнього населення. Київ : Центр економічних і соціальних досліджень НІСД, 2021. 7 с.
2. Суспільство українських жінок. *Wave 2.0: дослідження якості життя та добробуту українських жінок у 2021 році*. Київ : Суспільство українських жінок, 2021. 75 с. URL: https://svu.org.ua/research/wave-2.0_ukr.pdf (дата звернення: 15.04.2025).
3. Всесвітня організація охорони здоров'я. *WHO releases new guide on developing national programmes for age-friendly cities and communities*. URL: <https://www.who.int/news/item/19-04-2023-who-releases-new-guide-on-developing-national-programmes-for-age-friendly-cities-and-communities> (дата звернення: 15.04.2025).
4. Carmel Devaney, Noreen Kearns, Allyn Fives, John Canavan, Rena Lyons, Pat Eaton. Recruiting and Retaining Older Adult Volunteers: Implications for Practice. *Journal of Nonprofit & Public Sector Marketing*. 2015. Vol. 27, No. 4. P. 331–350. DOI: 10.1080/10495142.2015.1053349.
5. The Irish Longitudinal Study on Ageing (TILDA). Офіційний сайт дослідження. URL: <https://tilda.tcd.ie/> (дата звернення: 04.05.2025).

ОРГАНІЗАЦІЯ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДОПОМОГИ У ЗАКЛАДІ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Кужиль Станіслав,

Шаблій Роман

Ніжинський державний університет імені
Миколи Гоголя, м. Ніжин

У сучасних умовах розвитку громадянського суспільства та у контексті післявоєнної відбудови України волонтерська діяльність стала важливим ресурсом соціальної підтримки й розвитку освітніх інституцій. Заклади позашкільної освіти, як середовище, що сприяє розвитку талантів, громадянської активності та соціалізації дітей і молоді, можуть ефективно залучати волонтерів для розширення освітніх сервісів, реалізації благодійних ініціатив та посилення зв'язків з місцевою громадою. У статті розглядаються організаційні підходи, нормативно-правова база та методичні рекомендації щодо залучення й управління волонтерською допомогою у закладах позашкільної освіти.

Суспільно-педагогічна значущість волонтерства у навчально-виховному процесі зростає під впливом кількох чинників: потреби у додаткових ресурсах для організації освітніх і виховних заходів; завдань формування громадянської та соціальної компетентностей учнів; необхідності підтримки спільнот у воєнний та післявоєнний період. Після початку повномасштабної війни частина закладів позашкільної освіти стали волонтерськими центрами. Окрім того, 2024–2025 рр. відзначилися новими законодавчими ініціативами [4] та практиками, що сприяють розвитку волонтерської діяльності в системі освіти, створюючи правові передумови її системного

впровадження у школах та позашкільних закладах. Це робить тему організації волонтерської допомоги нагальною як для практиків (дирекція, вихователі, педагогічні організатори), так і для науковців у сфері позашкільної педагогіки.

Питання волонтерської діяльності в освіті охоплювали як наукові (університетські дослідники, методичні центри), так і практичні (НУШ, обласні центри позашкільної освіти, громадські організації) інститути. Серед публікацій і документів, які висвітлюють методику та нормативи організації волонтерства в закладах освіти, варто відзначити матеріали НАПНУ (Т. Куниця, Т. Алексеєнко, В. Мачуський, В. Вербицький та ін.), методичні рекомендації для загальної середньої та позашкільної освіти, аналітичні публікації НУШ і спеціалізовані методичні посібники з виховного потенціалу позашкілля. Практичні кейси також висвітлюють діяльність місцевих громад та ініціативних груп, які інтегрують волонтерські програми у роботу гуртків та акцій.

Мета статті – проаналізувати організаційні засади та практичні інструменти залучення волонтерської допомоги у закладі позашкільної освіти.

Організація волонтерської допомоги у закладі позашкільної освіти ґрунтується на поєднанні нормативних, методичних та соціально-педагогічних засад, що визначають можливості залучення громадськості до освітнього процесу. У 2024–2025 роках нормативно-правова база України була істотно оновлена, що створило підґрунтя для розвитку волонтерства в освітній сфері. Прийняття на початку 2025 р. Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо сприяння розвитку волонтерської діяльності серед здобувачів освіти», спрямованого на стимулювання участі здобувачів освіти у волонтерській діяльності, визначило правовий статус волонтера в освітньому середовищі, окреслило умови їхньої роботи, особливості взаємодії адміністрації з благодійними та громадськими організаціями, а також правила залучення неповнолітніх до волонтерських форм активності [4]. Ці зміни стали важливим сигналом і для закладів позашкільної освіти, які традиційно мають значний виховний потенціал і працюють у режимі гнучких програм, про необхідність більш системного й формалізованого використання волонтерських ресурсів у своїй діяльності.

Провідні науковці та практики підкреслюють, що позашкілля є одним із найприродніших середовищ для становлення молодіжного волонтерства. Аналіз методичних матеріалів Національного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді та напрацювань сучасної педагогічної науки засвідчує, що волонтери можуть успішно долучатися як до освітньої, так і до організаційної та соціально-благодійної діяльності закладів [1]. Практика демонструє, що значну роль відіграють фахівці-волонтери, які проводять майстер-класи, тренінги чи гурткові заняття, тим самим розширюючи освітню пропозицію позашкільних центрів. Не менш важливими є і благодійні ініціативи, що реалізуються спільно з вихованцями: акції підтримки військовослужбовців, допомога дітям із соціально незахищених категорій, екологічні чи культурні проекти. Наприклад, у закладах позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку проводиться безліч благодійних акцій, ярмарок для допомоги нашим захисникам, зокрема: акції «Допоможи воїнам», «Підтримай українську армію», «Вітальна листівка для військових», збір теплих речей, термобілизни, а також засобів гігієни, продуктів харчування, дитячі листи, малюнки, браслети [3]. Досвід багатьох громад засвідчує, що позашкільні заклади стають платформою для проведення масштабних благодійних заходів, ярмарків, виставок, де активну роль відіграють як дорослі волонтери, так і самі вихованці гуртків.

Організаційно процес залучення волонтерів у позашкільні передбачає низку послідовних кроків. Насамперед важливо визначити реальні потреби закладу та наявні ресурси громади, серед яких потенційні волонтери – фахівці, батьки, студенти педагогічних і культурно-мистецьких спеціальностей, члени громадських організацій. Наступним етапом є розробка локального положення про волонтерську діяльність, яке регламентує порядок відбору, співпраці, інструктажу, відповідальності та безпеки волонтерів. Методичні рекомендації, оприлюднені освітніми центрами, наголошують на важливості призначення куратора з числа педагогів, який координує діяльність волонтерів, забезпечує комунікацію між ними та адміністрацією закладу, а також контролює дотримання етичних і педагогічних норм у роботі з дітьми. Значну роль відіграє і формування партнерств з місцевими НУО, муніципальними ініціативами, молодіжними радами та освітніми проєктами – саме вони забезпечують стабільність і професійність волонтерських практик [1].

Важливим аспектом є підготовка волонтерів до діяльності у позашкільному середовищі. Йдеться не лише про інструктаж із техніки безпеки, а й про ознайомлення з психологічними особливостями роботи з дітьми, основами педагогічної етики, вимогами щодо захисту персональних даних неповнолітніх. Особливої уваги потребують неповнолітні волонтери, участь яких має бути добровільною, погодженою з батьками та відповідати віковим можливостям і законодавчим обмеженням.

Запровадження волонтерської допомоги у позашкільному закладі дає змогу реалізовувати значно ширший спектр освітніх і виховних завдань, водночас дозволяючи розвивати соціальну відповідальність і громадянську активність у вихованців. Проте такі програми потребують постійного моніторингу результативності. Оцінювання ефективності включає аналіз якості проведених заходів, рівня залученості волонтерів і вихованців, дотримання стандартів безпеки та зворотного зв'язку від усіх учасників освітнього процесу [2].

У науково-практичній літературі наголошується, що позитивний вплив волонтерства на позашкільний заклад проявляється у підвищенні соціального капіталу громади, покращенні іміджу закладу, створенні умов для інтеграції дітей у реальні суспільні процеси, а також у збагаченні змісту позашкільної освіти через участь фахівців різних сфер. Разом з тим дослідники та освітні експерти акцентують на потенційних ризиках – нестабільності добровольчих ініціатив, нерегулярності допомоги, можливій неузгодженості дій волонтерів із внутрішніми освітніми планами, необхідності ретельного дотримання законодавства щодо роботи з дітьми. Наявність чітких процедур, прозорої комунікації та системного педагогічного супроводу значною мірою знижує ці ризики й забезпечує сталість програм [3].

Таким чином, ефективне залучення волонтерів сприяє збагаченню змісту позашкільної освіти, підтримує благодійні та соціальні проєкти, створює умови для включення дітей у суспільно значущу діяльність. Водночас результати дослідження показують, що реалізація волонтерських програм потребує постійного педагогічного супроводу, контролю за дотриманням вимог безпеки, вікової відповідності завдань і чіткого розподілу відповідальності між учасниками процесу. Застосування системного підходу, підкріпленого нормативною базою й партнерськими зв'язками, забезпечує сталість і результативність волонтерської діяльності, роблячи її невід'ємною складовою розвитку сучасного закладу позашкільної освіти.

Література

1. Волонтерська проєктна діяльність здобувачів освіти. *Інформаційно-методичний матеріал Національного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді*. URL: https://nenc.gov.ua/wp-content/uploads/2020/11/2022-10-194.pdf?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 17.11.2025).
2. Добročинна діяльність школярів : методичні рекомендації / Т. Ф. Алексєєнко, А. П. Данілова, А. І. Конончук, Т. Ю. Куниця / під. заг. ред. Т. Ф. Алексєєнко. Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2015. 104 с.
3. Мачуський В. В., Вербицький В. В. Волонтерська діяльність в закладах позашкільної освіти. *Утвердження української національної ідентичності в умовах воєнного стану: стратегічні орієнтири та інноваційні практики*. Збірник наукових праць. За ред. К. О. Журби, Л. В. Канішевської. Івано-Франківськ: НАІР, 2025. 394 с. С. 233–238.
4. Про внесення змін до деяких законів України щодо сприяння розвитку волонтерської діяльності серед здобувачів освіти: Закон України від 8 січня 2025 р. № 4186-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/4186-20?utm_source=chatgpt.com#Text (дата звернення: 17.11.2025).
5. Про волонтерську діяльність: Закон України від 19.04.2011 № 3236-VI. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/main/3236-17> (дата звернення: 17.11.2025).

«СРІБНЕ ВОЛОНТЕРСТВО» ЯК СКЛАДОВА АКТИВНОГО СТАРІННЯ

Малярчук Наталя

ДВНЗ «Приазовський державний
технічний університет», м. Дніпро

Старіння населення це тенденція характерна для багатьох країн світу, у тому числі й для України. Уже зараз Україна входить до 30 «найстаріших» країн світу, а частка людей похилого віку у демографічній структурі українського суспільства продовжує зростати. За прогнозами демографів у 2030 році частка осіб віком 60 + становитиме в Україні понад 26 % від загалу, а віком 65 років і старше понад 20 % [2]. Зазначені демографічні зміни та пов'язані з ними виклики обумовлюють необхідність переосмислити місце та роль людей поважного віку в суспільстві. Якщо раніше старість розглядалася як період життя, що супроводжується хворобами, втратою активності, зниженням рівня взаємодії з соціумом, а соціальну ексклюзію людей похилого віку вважали природним й, навіть, необхідним для нормального функціонування суспільства явищем, то зараз усе більшого поширення в Україні набуває теорія активного старіння, яка, навпаки, наголошує на необхідності соціальної інклюзії старшого покоління, заохочення активності та використання здібностей, потенціалу його представників, а також забезпечення діалогу між поколіннями [3, с. 41–42].

Активне старіння передбачає не тільки якомога довше збереження здоров'я та самостійності людини поважного віку, заохочення її до продовження професійної діяльності. Важливою складовою активного старіння є й участь у суспільному житті, зокрема, через волонтерську діяльність.

Мета дослідження: розглянути «срібне волонтерство» як складову активного старіння, визначити його переваги як для людей поважного віку, так і для організацій

та установ, що залучають до своєї діяльності волонтерів, а також для суспільства в цілому.

Коли мова йде про волонтерство людей поважного віку, то часто, за аналогією зі «срібною економікою», використовується поняття «срібне волонтерство». Метафора срібла підкреслює цінність досвіду та мудрості літніх людей, а також нагадує нам про сивину, як візуальний атрибут старшого покоління.

Певну проблему при визначенні поняття «срібне волонтерство» становить відсутність єдиного, загальноприйнятого визначення похилого віку. У різних країнах його початок може коливатися від 55 до 65 років. На думку польського дослідника М. Щегельняка, це призводить до того, що не лише науковці, але й розробники соціальних проєктів, які заохочують людей похилого віку до волонтерства, розглядають різні вікові групи як суб'єктів «срібного волонтерства». Зазначений дослідник також зауважив, що термін «срібне волонтерство» може мати подвійне значення – з одного боку, він стосується людей похилого віку, які займаються волонтерством, а з іншого, його можуть використовувати стосовно волонтерської діяльності, основними бенефіціарами якої є люди похилого віку [5, с. 112–113].

На нашу думку, оскільки зазвичай старість пов'язують з виходом на пенсію, а в Україні пенсійний вік становить 60 років, то саме вікова група 60+може вважатися суб'єктом «срібного волонтерства». Щодо подвійного значення зазначеного терміну, хочемо приєднатися до думки українського науковця О. Ковалю, який вважає, що благодійна діяльність спрямована на людей літнього віку може бути складовою «срібного волонтерства», але перелік його об'єктів є значно ширшим [1].

Таким чином, волонтерство людей поважного віку, або «срібне волонтерство» – це добровільна, неоплачувана та суспільно корисна діяльність людей віком старше 60 років, яка може здійснюватися індивідуально, або в складі волонтерських груп, неприбуткових організацій, державних та комунальних установ, спрямована як на підтримку інших людей та спільнот, так і на забезпечення якості життя та психологічного благополуччя самого волонтера.

Слід зазначити, що у таких країнах як США, Німеччина, Велика Британія волонтерська діяльність є досить поширеною серед літніх людей, оскільки має низку позитивних наслідків: надає життю сенс, підвищує бажання жити; позитивно впливає на фізичне та психічне здоров'я, покращує когнітивні функції; сприяє саморозвитку, надає можливість займатися своїми захопленнями та інтересами на які раніше не вистачало часу. Участь у волонтерстві супроводжується набуттям нового досвіду, сприяє побудові соціальних зв'язків, розширенню мереж стосунків, заснованих на взаємності та підтримці, сприяє відчуттю приналежності до спільноти та соціальній інтеграції [4, с. 58–59]. О. Коваль акцентує увагу на тому, що «срібне волонтерство» є потужним стимулом для розвитку міжпоколінних комунікацій, надає можливість передавати молоді досвід на основі заняття спільною справою [1]. «Срібне волонтерство» створює у суспільстві позитивний образ старості, протидіє проявам геронтологічного ейджизму, коли літніх людей сприймають винятково як некомпетентних, відсталих, нездатних приносити користь, формує в громадській свідомості імідж людей похилого віку як активних осіб, що працюють на благо інших.

В Україні «срібне волонтерство» ще не набуло значного розвитку. Потенціал людей поважного віку, до якого можна віднести багатий життєвий досвід, різноманітний набір навичок та компетенцій, відповідальність, відданість справі,

значну кількість вільного часу, на жаль використовується недостатньо. Можна виокремити такі напрями «срібного волонтерства» які є зараз досить поширеними в Україні:

- **освітнє волонтерство.** «Срібні» волонтери читають лекції, ведуть гуртки в «Університетах третього віку», навчаючи інших літніх людей. Волонтери, які володіють сучасними технологіями, допомагають іншим літнім людям освоювати смартфони, комп'ютери, державні онлайн-сервіси тощо. Люди поважного віку проводять майстер-класи для дітей та молоді зі створення ляльок-мотанок, витинанок, писанкарства і т. п.

- **волонтерство у кризових ситуаціях.** З 2014, а особливо після повномасштабного вторгнення військ РФ в Україну у 2022 році «срібні» волонтери масово долучилися до допомоги ЗСУ та ВПО. Літні жінки об'єднуються у волонтерські групи які займаються плетінням шаликів, шкарпеток, рукавиць для українських військових, шують білизну, готують їжу на волонтерських кухнях. Літні люди разом із молоддю беруть активну участь у плетінні маскувальних сіток, збирають гуманітарну допомогу для ВПО тощо;

- **екологічне та культурне волонтерство.** Люди поважного віку, які захоплюються краєзнавством на волонтерських засадах доглядають за пам'ятками культури та мистецтва у громаді, створюють музеї, проводять безкоштовні екскурсії. Беруть участь у екологічних толоках, озелененні територій тощо.

Таким чином, розвиток «срібного волонтерства» в Україні вимагає комплексного підходу на рівні держави, громадських організацій та місцевих громад. Головна мета – забезпечити активне та гідне старіння громадянам України, спрямувати їхній потенціал на благо суспільства. Потрібно більш активно популяризувати «срібне волонтерство», як в громадах, установах та організаціях, що залучають до своєї діяльності волонтерів, так і серед самих людей поважного віку, акцентувати увагу на його перевагах та заохочувати потенційних «срібних волонтерів», а також мотивувати до подальшої діяльності тих хто уже долучився до цього руху.

Література

1. Коваль О. «Срібне» волонтерство» як одна з форм соціальної активності, адаптації та захисту літнього населення. *НІСД: Національний інститут стратегічних досліджень: вебсайт*. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/sribne-volonterstvo-yak-odna-z-form-sotsialnoyi-aktyvnosti> (дата звернення: 19.11.2025).

2. Україна – серед світових лідерів за темпами "старіння" населення. *Укрінформ: вебсайт*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2391914-ukraina-sered-svitovih-lideriv-za-tempami-starinna-naselenna.html> (дата звернення: 19.11.2025).

3. Ушакова І. М. Геронтопсихологія: підручник. Харків : НУЦЗУ, 2014. 236 с.

4. Lubrańska A., Zawira E. Wolontariat – jako przykład bycia i stawiania się w starości. *Exlibris Biblioteka Gerontologii Społecznej*. 2021. № 20(1). S. 52–69. URL: <https://ojs.wsb.edu.pl/index.php/bgs/article/view/838/613> (дата звернення: 19.11.2025).

5. Szczegielniak M. Srebrny wolontariat jako narzędzie aktywizacji seniorów i budowy społeczeństwa obywatelskiego. *EUNOMIA*. 2023. № 2(105). S. 103–114. URL: <https://www.ojs.akademiarac.edu.pl/index.php/eunomia/article/view/218> (дата звернення: 19.11.2025).

ПРАКТИКА ВОЛОНТЕРСТВА У КИЇВСЬКОМУ МІСЬКОМУ ЦЕНТРІ СІМ'І «РОДИННИЙ ДІМ»

Ніколайчук Юлія

Український державний університету
імені Михайла Драгоманова, м. Київ

Волонтерство як форма соціальної активності набуває особливого значення в умовах суспільних трансформацій та кризових ситуацій. У контексті війни та масового внутрішнього переміщення населення в Україні актуалізується потреба у вивченні нових форм соціальної підтримки та громадської солідарності (Горностай, 2022; Бондаренко, 2023).

Київський міський центр сім'ї «Родинний дім» є закладом, що надає комплексну підтримку родинам, які опинилися у складних життєвих обставинах, включаючи внутрішньо переміщених осіб. Особливістю функціонування центру є формування волонтерського руху серед самих клієнтів – матерів, які, незважаючи на власні труднощі, стають активними учасниками та організаторами діяльності закладу.

Волонтерство традиційно розглядається у науковій літературі як альтруїстична діяльність, спрямована на надання безкоштовної допомоги іншим [2; 4]. Функціональний підхід до волонтерської мотивації виділяє шість основних функцій волонтерства: ціннісну (вираз особистих цінностей), розуміння (отримання нових знань та навичок), соціальну (зміцнення соціальних зв'язків), кар'єрну (розвиток професійних компетенцій), захисну (подолання особистих проблем) та функцію самовдосконалення (підвищення самооцінки) [1]. Волонтерство може виступати терапевтичним інструментом, що допомагає долати наслідки травми через відновлення почуття контролю та соціальної приналежності.

Аналіз діяльності центру дозволив виділити кілька основних напрямів волонтерської активності клієнтів центру:

1. Освітньо-розвивальна діяльність. Формування неформальних освітніх спільнот є одним із ключових напрямів волонтерства. Клієнти центру, які володіють певними навичками (в'язання, художня творчість, йога), організовують регулярні заняття для інших учасників. Зокрема, у центрі функціонує спільнота в'язання гачком, організована внутрішньо переміщеною особою. Такі заняття виконують не лише освітню, а й терапевтичну функцію – медитативний характер рукоділля сприяє зниженню рівня тривожності та покращенню психоемоційного стану. Арт-терапевтичні заняття, які проводить художниця у стилі флюарт, також сприяють самовираженню та опрацюванню емоційних переживань через творчість.

2. Організаційно-господарська підтримка. Значна група волонтерів долучається до процесів розподілу гуманітарної допомоги – сортування, підготовки та видачі одягу, взуття та інших необхідних речей. Участь у практичній діяльності центру формує почуття причетності та відповідальності, що є важливим фактором соціальної інтеграції для вразливих груп населення.

3. Адвокаційна та ініціативна діяльність. Окремі волонтери виконують функцію посередників між клієнтами та адміністрацією центру, збираючи інформацію про потреби відвідувачів та висувачи пропозиції щодо розвитку послуг. Прикладом результативності такої діяльності є створення мінібібліотеки сучасної батьківської

літератури за ініціативою клієнтів. Це демонструє реалізацію принципу «нічого про нас без нас», який є фундаментальним у роботі з вразливими групами.

4. *Професійне волонтерство*. Окремою категорією є волонтери, які надають професійні послуги на безоплатній основі. Зокрема, сертифікована тренерка з йоги проводить регулярні заняття для клієнтів центру. Професійне волонтерство розглядається як форма соціальної відповідальності та спосіб внеску у суспільний розвиток.

Феномен трансформації клієнтів центру у волонтерів може бути пояснений через кілька психологічних механізмів:

Теорія взаємності та соціального обміну, згідно з якою, люди прагнуть відповідати у відповідь на отриману допомогу. Реципрокність (норма взаємності) є фундаментальним принципом соціальної взаємодії [4]. Клієнти, які отримали підтримку від центру, можуть відчувати потребу «віддати» щось натомість, що реалізується через волонтерську діяльність.

Подолання стигми та відновлення ідентичності. Участь у волонтерстві дозволяє змінити соціальну ідентичність з «отримувача допомоги» на «того, хто допомагає». Це особливо важливо для груп, які стикаються зі стигматизацією, зокрема внутрішньо переміщених осіб. Волонтерство стає способом відновлення почуття власної гідності та соціальної цінності.

Підвищення самоєфективності. Концепція самоєфективності описує віру людини у власну здатність успішно виконувати завдання. Волонтерська діяльність надає можливість для успішного досвіду, що підвищує самоєфективність та мотивує до подальшої активності. Для осіб, які пережили травматичний досвід втрати контролю (вимушене переміщення), відновлення почуття компетентності є критично важливим.

Задоволення базових психологічних потреб. Відповідно до теорії самодетермінації, людина має три базові психологічні потреби: у автономії, компетентності та приналежності. Волонтерство у центрі сім'ї задовольняє всі ці потреби: надає можливість вибору та самостійності (автономія), розвиває навички та демонструє корисність (компетентність), формує соціальні зв'язки та почуття спільності (приналежність).

Волонтерська діяльність сприяє створенню щільної мережі соціальних зв'язків між клієнтами центру. Формуються як сильні зв'язки у межах невеликих спільнот за інтересами, так і слабкі зв'язки, які є особливо цінними для отримання нової інформації та можливостей. У центрі формується специфічна культура, де норми взаємної підтримки стають природними та очікуваними. Це відповідає концепції «дарувальної економіки», де обмін відбувається не на комерційній основі, а через систему взаємних зобов'язань та довіри. Волонтерство стає механізмом соціальної інтеграції для внутрішньо переміщених осіб та інших вразливих груп населення. Активна участь у житті центру сприяє подоланню соціальної ізоляції, формуванню локальної ідентичності та адаптації до нових умов життя. Залучення волонтерів розширює можливості центру у наданні послуг без додаткових фінансових витрат. Це підвищує сталість організації та дозволяє реагувати на потреби клієнтів більш гнучко та оперативно [3].

Дослідження практики волонтерства у Київському міському центрі сім'ї «Родинний дім» демонструє складний та багатовимірний феномен трансформації клієнтів центру в активних учасників та організаторів діяльності закладу.

1. Волонтерство у соціальних центрах виконує подвійну функцію: надання практичної допомоги організації та психологічне відновлення самих волонтерів через підвищення самоефективності, подолання стигми та задоволення базових психологічних потреб.

2. Трансформація клієнтів центру у волонтерів відбувається через механізми взаємності, зміни соціальної ідентичності та формування спільноти з культурою взаємодопомоги.

3. Волонтерська діяльність сприяє соціальній інтеграції вразливих груп, зокрема внутрішньо переміщених осіб, через створення соціальних мереж та відновлення почуття контролю над власним життям.

4. Підхід, коли клієнти беруть участь у формуванні послуг центру, підвищує релевантність та ефективність соціальних програм.

Таким чином, службам та центрам соціальної сфери доцільно розглядати клієнтів не лише як отримувачів послуг, а як потенційних партнерів та ресурс для розвитку організації. Важливо створювати інституційні можливості для залучення клієнтів до волонтерської діяльності, починаючи від простих організаційних завдань до ініціативної та адвокаційної діяльності. Також необхідно враховувати мотиваційні чинники волонтерства та забезпечувати задоволення різних потреб учасників: від потреби у приналежності до потреби у самореалізації.

Література

1. Бойко Л. Волонтерський рух як соціальна ініціатива в умовах глобальних викликів. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*. 2025. № 23. URL: <http://tnv-econom.ksauniv.ks.ua/index.php/journal/article/view/611> (дата звернення: 29.11.2025).

2. Вашкович В. В. Василенко О. Ю., Карабін Т. О., Лазур Я. В., Манзюк В. В., Рошканюк В. М. Посібник волонтера. Одеса : Видавн. дім «Гельветика», 2022. 88 с.

3. Шаповникова І. В., Вірт Ю. М. Роль інституту волонтерства у соціальній роботі під час повномасштабного вторгнення Росії на територію України. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*. 2024. № 12. URL: <https://reicst.com.ua/pmtl/article/download/2024-12-02-03/2024-12-02-03/1131> (дата звернення: 29.11.2025).

4. Штрайхер О. А. Волонтерство та активізм як форми громадянської участі в контексті українського волонтерського руху. *Габітус*. 2025. Вип. 69, Т. 1. URL: http://habitus.od.ua/journals/2025/69-2025/part_1/6.pdf (дата звернення: 29.11.2025).

ІННОВАЦІЙНІ ВОЛОНТЕРСЬКІ ПРАКТИКИ У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ З ВETERАНАМИ

Пистіна Богдана

Ніжинський державний університет імені
Миколи Гоголя, м. Ніжин

Проблема соціальної адаптації ветеранів постала в українському суспільстві з моменту початку АТО на Сході нашої країни. З початком повномасштабного вторгнення вона набирає дедалі більшої ваги, що вимагає вироблення нових та більш ефективних підходів у соціальній роботі з ветеранами. На допомогу у вирішенні цих питань приходять новітні дослідження українських науковців, зокрема, з урахуванням досвіду зарубіжних колег. Швидкоплинність часу та масштаби питань, що потребують невідкладного вирішення, формують необхідність особливих інструментів та

технологій у соціальній роботі з ветеранами як особливою категорією осіб. Таким чином інноваційні практики соціальної роботи, а зокрема ІТ-технології, що нині стрімко розвиваються, розкривають нові можливості у наданні соціальної підтримки ветеранам та їхнім сім'ям.

Над тематикою соціальної адаптації ветеранів працювали такі українські науковці як Л. Кримчак, що досліджує соціальні послуги в практиці соціальної роботи з цією категорією отримувачів послуг; Т. Гордєєва та А. Лазарева, які досліджують проблеми демобілізованих воїнів та комплексний підхід до соціальної підтримки; К. Романюк, яка вивчає інновації у практиках соціальної роботи з ветеранами. Т. Захаріна, яка займається питаннями соціального проєктування та соціальної реінтеграції ветеранів російсько-української війни, зокрема у закладах вищої освіти; І. Шапошникова та В. Катрич, які досліджували світовий досвід технологій соціальної роботи з військовослужбовцями із інвалідністю.

Виклики війни спричинили активізацію громадянської позиції багатьох українців, які консолідують свої зусилля у боротьбі з численними проблемами й ризиками, що уражають суспільство, та об'єднуються у різноманітні волонтерські рухи й організації. У поєднанні з державними механізмами соціальної підтримки, волонтерство має великий потенціал для вирішення проблем ветеранів війни та їхніх сімей, котрі неодмінно стають найпершою соціальною ланкою, що покликана створити сприятливі умови захисникам, які повертаються до цивільного життя. То ж, задля оптимізації процесу соціальної адаптації ветеранів, необхідно надавати також соціально-психологічну підтримку членам їхніх сімей.

У контексті цієї теми доцільно окреслити основні причини проблем, що виникають у ветеранів. Серед них: фізичні травми, психологічні розлади, зокрема, посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), депресія та тривога, складнощі у взаємодії з родиною та друзями, знаходженні роботи та адаптації до цивільного життя, тобто складнощами у соціальній та професійній адаптації [4].

Як правило, водночас із матеріальною та медичною допомогою і ветерани, і їхні родини потребують психосоціальної підтримки. За такої ситуації волонтерські організації, що займаються допомогою ветеранам, зазвичай вирізняються швидкістю реагування та доступністю у плані надання допомоги. Потужний потенціал багатьох громадських організацій складають фахівці-волонтери, які займаються розробкою і впровадженням програм відновлення ментального здоров'я, що є складовими процесу соціальної адаптації учасників бойових дій до мирного життя. Дедалі більше такі програми реалізуються у форматі цифрових платформ, онлайн-занять, віртуальних мереж (груп підтримки, самопомоги), що допомагає охопити набагато ширше коло отримувачів даних соціальних послуг. Цей фактор тим вагоміший, що надає доступ до соціальної підтримки ветеранам, котрі мають проблеми з фізичним здоров'ям і не завжди у змозі самостійно пересуватися. До того ж, важливим моментом є можливість отримання послуг у зручний для людини час, як, до прикладу, онлайн-консультація психолога, юриста та інших фахівців [1].

Цікавим прикладом застосування інноваційних практик у волонтерській роботі з ветеранами є волонтерська платформа «Як ти, брате?». Команда волонтерів, що ініціювала створення платформи, проводить наукові дослідження серед ветеранів з метою розробки методичних рекомендацій у сфері соціальної взаємодії та спілкування із ветеранами та загалом під час війни з урахуванням психологічних особливостей

різних категорій населення та травм, завданих війною. У межах проєкту видані посібники за досліджуваною тематикою, які містять прості та дієві алгоритми взаємодії в різних ситуаціях. Їх можна скачати у електронному форматі або ж замовити безкоштовно [2]. Ці збірки є узагальненням суто українського практичного досвіду. Серед них такі: «Тактична комунікація для бізнесу» – клієнтський сервіс під час війни, зокрема обслуговування військових ветеранів; «Тактична комунікація для закладів освіти» – взаємодія у рамках освітнього процесу з урахування особливостей психологічного стану учнів та студентів; «Як ти, ветеране?» – поради як розмовляти з захисником, що повертається до цивільного життя; «Як ти, сонечко?» – як розмовляти під час війни із дитиною; «Як ти, брате, як ти, сестро?» – поради як розмовляти з людиною, яка отримала травматичний досвід воєнних подій.

Одним із напрямів інновацій у соціальній роботі є розвиток інтерактивних методик групової роботи, які спрямовані на відновлення комунікативних навичок, емоційного балансу та психологічної стійкості учасників бойових дій, такі як: групові терапії, рольові ігри, симуляційні тренінги й інші сучасні інноваційні методи [4]. Ці методики забезпечують створення тісного кола підтримки й спілкування, де учасникам легше розкритися й обміркувати свої переживання.

Широко використовуються мобільні додатки для роботи з депресією та травмою, такі як «Svitlo» та «Тиша», що пропонують прості й ефективні медитативні техніки, поведінкові вправи та треки настрою, дихальні практики для заспокоєння та концентрації, таймер для персоналізованих медитацій. «База» – це застосунок для психологічної підтримки ветеранів, який надає можливість визначати ознаки таких складних станів хронічна втома, тривога, горювання, депресія, стосунки під час війни, панічні атаки, наслідки контузії, повернення до цивільного життя, провини та багато іншого, а також допомагає долати їх. Серед інструментів подолання – дихальні техніки, різноманітні вправи на рефлексію, елементи йоги, метод інтервальних навантажень тощо. Застосунок створений у 2023 р. ГО «Вільний вибір» за підтримки міжнародної організації IREX. Застосунок «Wysa» використовує штучний інтелект для спілкування з користувачами, допомагає відстежувати емоції та пропонує вправи для зниження стресу [3].

Таким чином, інноваційні підходи та практики широко використовуються у соціальній роботі з ветеранами війни, зокрема волонтерськими організаціями та надають широкі можливості відповідати на виклики сучасності. Вони стали незамінним інструментом, що забезпечує ефективність надання соціальної допомоги та підтримки у процесах соціальної адаптації захисників, які повертаються у суспільство.

Література

1. Ветеран Хаб. URL: <https://veteranhub.com.ua/> (дата звернення: 22.11.2025).
2. Волонтерська платформа «Як ти, брате?». URL: <https://yakty.com.ua/> (дата звернення: 22.11.2025).
3. Суспільне культура: електронний ресурс. URL: <https://suspilne.media/culture/847559-meditacii-trekeri-nastrou-ta-onlajn-psihoterapia-10-zastosunkiv-dla-pidtrimki-mentalnogo-zdorova/> (дата звернення: 22.11.2025).
4. Шапошникова І. В., Макар М. М. Інноваційні соціальні технології у роботі з учасниками бойових дій. *Проблеми сучасних трансформацій: електронний науково-практичний журнал. Серія: педагогіка.* 2024. № 3. URL: <https://reicst.com.ua/pmtp/article/view/2024-3-03-01> (дата звернення: 22.11.2025).

ВОЛОНТЕРСЬКІ ПРАКТИКИ У ФОРМУВАННІ КУЛЬТУРИ МАТЕРИНСТВА У ДІВЧАТ СТАРШОГО ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ

Пільчевська Леся

Ніжинський державний університет імені
Миколи Гоголя, м. Ніжин

Сучасні суспільні трансформації, зумовлені війною, соціально-економічними викликами та зміною ціннісних орієнтирів молоді, актуалізують питання підтримки сім'ї, материнства та батьківства. У контексті нашого дослідження, присвяченого формуванню культури материнства у дівчат старшого підліткового віку, було доведено, що підлітки мають обмежене розуміння питань відповідального батьківства та часто сприймають материнство через призму соціальних мереж або особистого сімейного досвіду. Саме тому важливою є інтеграція волонтерських практик у виховний процес, які дозволяють дівчатам отримувати життєвий досвід, формувати соціальну відповідальність та розвивати гуманістичні цінності.

Волонтерський рух в Україні набув безпрецедентного розвитку, особливо після 2014 та 2022 років, у період суспільних трансформацій, викликаних війною та соціальною нестабільністю. Сучасні волонтерські ініціативи охоплюють широкий спектр напрямів - від гуманітарної підтримки до соціально-педагогічних проєктів, спрямованих на розвиток молоді, зміцнення сімейних цінностей та появу нових форм соціальної активності молоді.

Проблема полягає у тому, що питання виховання культури материнства традиційно розглядається в межах сімейного виховання, тоді як волонтерство може стати потужним інструментом формування соціальної зрілості та відповідальності молоді. Однією з важливих сфер волонтерської діяльності стає підтримка сімей, дітей та майбутніх батьків, а також розвиток ціннісного ставлення до материнства серед підлітків.

Волонтерська діяльність у сучасному українському суспільстві стала одним із ключових механізмів громадянської активності, що сприяє формуванню відповідальності, емпатії, солідарності та готовності допомагати іншим. Для підлітків волонтерська діяльність є нагодою:

- розвивати комунікативні, організаційні та соціальні навички;
- взаємодіяти з вразливими категоріями населення;
- усвідомити значення сімейних і громадянських цінностей;
- формувати емоційний інтелект і здатність до співпереживання.

Дослідження показують, що молодь, яка бере участь у волонтерських проєктах, демонструє вищий рівень громадянської відповідальності та ціннісної свідомості, ніж їхні однолітки, не залучені до такої діяльності.

Волонтерська діяльність традиційно розглядається як безоплатна, ініціативна, соціально спрямована діяльність громадян, що має на меті задоволення потреб суспільства або його окремих груп. У контексті формування культури материнства серед молоді волонтерство виконує такі функції:

1. Просвітницька – поширення знань про сімейні цінності, батьківство, здоровий спосіб життя.
2. Профілактична – запобігання підлітковій вагітності, девіантній поведінці, сімейному насильству.

3. Ресурсна – залучення фахівців, батьків, медиків, психологів, молодих мам до навчальних заходів.

4. Соціалізаційна – формування в молоді відповідальності, емпатії, моральних орієнтацій.

5. Підтримувальна – створення середовища, де підлітки можуть отримати підтримку, позитивний досвід і мотивацію.

У світовій практиці волонтерські програми з формування культури відповідального батьківства є поширеними (UNICEF, Save the Children, World Vision). Існують різноманітні моделі волонтерської підтримки молодих батьків: партнерські дули, групи «мами для мам», програми «teen mom support», сімейні консультанти-волонтери, наставництво для дівчат із соціально вразливих груп.

В Україні такі ініціативи лише формуються, але вже демонструють ефективність: курси відповідального батьківства, волонтерські центри підтримки родин, соціальні акції, спрямовані на просвіту молоді, онлайн-марафони, інтерактивні тренінги, співпраця зі школами.

У рамках нашого дослідження ми розробили та апробували проект «Культура материнства дівчат-підлітків», який поєднав елементи волонтерської діяльності: допомога матерям-одиначкам; проведення інформаційних акцій («Скажи: Дякую! своїй мамі»); участь дівчат у соціальних заходах підтримки родин; перегляд соціальних фільмів та участь у дискусіях; зустрічі з молодими матерями, лікарями та психологами; рольові тренінги та моделювання ситуацій догляду за дитиною.

Ці форми роботи довели, що волонтерська діяльність розвиває у дівчат емпатію, відповідальність і чіткіше розуміння ролі матері в суспільстві. Після впровадження програми відбулися позитивні зміни: високий рівень готовності до материнства зріс із 27 % до 54 %; середній рівень зменшився з 52 % до 34 %; низький рівень знизився з 21 % до 12 %; підвищився рівень усвідомлення сімейних цінностей; зросла кількість дівчат, які підтримують відповідальне батьківство; значно покращилася комунікативна культура, толерантність та здатність до співпереживання.

Отримані дані підтверджують, що волонтерські ініціативи у сфері формування культури материнства мають високий соціально-педагогічний потенціал, є ефективним засобом профілактики ранньої вагітності, сприяють розвитку моральних якостей і сімейних цінностей, допомагають дівчатам краще усвідомити майбутню роль матері; формують позитивні моделі батьківської поведінки.

Під час дослідження було встановлено, що дівчата, які брали участь у волонтерських заходах, демонстрували вищий рівень сформованості сімейних цінностей і більшу готовність до усвідомленого материнства, ніж ті, хто не був залучений до таких активностей.

Саме волонтерські проекти мають значний виховний потенціал, адже знання це добре, але досвід краще. Зокрема, дівчата, які брали участь у волонтерських заходах у межах проекту, відзначали, що вперше замислилися над складністю материнства, важливістю підтримки сім'ї дорослими та ресурсністю суспільної солідарності.

За підсумковим опитуванням педагогів, соціального педагога та психологів: покращилась культура спілкування та взаємоповаги; дівчата стали емоційно стабільнішими; зріс інтерес до теми відповідального батьківства; фільми, тренінги та дебати названі найефективнішими формами.

Отже, волонтерська діяльність є дієвим сучасним інструментом у формуванні культури відповідального материнства серед підлітків. Саме волонтерські практики дають змогу: поєднати освіту з життєвим досвідом; розвивати гуманістичні та сімейні цінності; підвищувати рівень соціальної відповідальності; здійснювати профілактику ризикованої поведінки; формувати емоційно-ціннісне ставлення до материнства. Поєднання традиційних і інноваційних волонтерських практик забезпечує високий рівень залученості молоді, сприяє розвитку їх особистісної зрілості, підвищує рівень обізнаності. Волонтерство у сфері сімейного виховання має перспективи подальшого розвитку та масштабування у закладах освіти, молодіжних центрах, соціальних службах. Інтеграція волонтерства у виховну роботу школи є дієвим шляхом підготовки молодого покоління до усвідомленого материнства та зміцнення інституту сім'ї як базової цінності українського суспільства.

Література

1. Кравець В. П. Підготовка учнівської молоді до сімейного життя в Україні XXI століття: стан, тенденції, шляхи вдосконалення : монографія. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2020. 584 с.
2. Лісовець О. В. Роль молодіжних громадських організацій у підготовці молоді до сімейного життя. *Вісник Чернігівського державного педагогічного університету*. 2009. Вип. 16. С. 95–100.
3. Резничук Г. О., Василенко О. М. Підготовка сучасної молоді до сімейного життя. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка, соціальна робота»*. 2015. Вип. 37. С. 150–152.
4. Хархан Г. Підготовка старшокласників до сімейного життя: тренінги / упоряд. В. Снігульська. Київ: Видавнича група «Шкільний світ», 2015. 136 с.
5. Школа відповідального батьківства «Медіапазли». *Сумський держ. пед. ун-т ім. А. С. Макаренка*. URL: <https://surl.li/yiagom> (дата звернення: 17.05.2023).

ВОЛОНТЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ВНУТРІШНЬОЇ МОТИВАЦІЇ ДО СЛУЖІННЯ СУСПІЛЬСТВУ У МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Приймак Дмитро

Український державний університет
імені Михайла Драгоманова, м. Київ

У сучасному українському суспільстві, яке переживає глибокі соціальні потрясіння, зумовлені війною, внутрішньою міграцією та загостренням соціально-економічних проблем, зростає потреба у висококваліфікованих спеціалістах соціальної сфери, здатних ефективно працювати з різними категоріями населення. У цих умовах особливого значення набуває питання внутрішньої мотивації майбутніх соціальних працівників – їхнього поклику, моральної готовності до служіння суспільству, прагнення допомагати людям, які потрапили у складні життєві обставини.

Одним із найефективніших шляхів формування такої мотивації є залучення студентів до волонтерської діяльності. Волонтерство створює можливість не лише побачити реальні потреби суспільства, а й пережити особистий досвід допомоги, співучасті та гуманістичного взаємодіяння, що суттєво впливає на становлення цінностей і професійних орієнтацій майбутніх соціальних працівників. Воно виступає унікальним середовищем, де поєднуються практичні навички, емоційне залучення та

моральні переживання, які є фундаментом внутрішньої мотивації до соціальної діяльності.

Сучасна система соціального захисту України переживає період глибоких трансформацій, зумовлених воєнними подіями, внутрішньою міграцією, зростанням потреб населення та зміною підходів до надання соціальних послуг. За таких умов особливої актуальності набуває підготовка фахівців соціальної сфери, здатних працювати у високостресових ситуаціях, приймати відповідальні рішення, проявляти емпатію, гуманізм та стійкість. Одним із центральних елементів професійної готовності є внутрішня мотивація до служіння суспільству – глибоке внутрішнє переконання у важливості соціальної місії та щире прагнення підтримувати людей, які потрапили в СЖО.

Формування такої мотивації не може відбуватися винятково через аудиторне навчання або вивчення теоретичних моделей соціальної роботи. Воно потребує особистісного досвіду взаємодії з реальними соціальними проблемами та практичного включення у діяльність, спрямовану на допомогу іншим. Саме волонтерська діяльність виступає ефективним механізмом активізації внутрішніх мотивів майбутнього соціального працівника, створюючи умови для осмислення власної соціальної ролі, розвитку гуманістичних цінностей та формування професійної ідентичності.

Волонтерський рух в Україні, особливо після 2014 року та в умовах повномасштабної війни, набув безпрецедентного масштабу та значення. Тисячі волонтерів долучаються до гуманітарних, психологічних, медичних, освітніх та інших ініціатив, забезпечуючи підтримку військовим, внутрішньо переміщеним особам, сім'ям із дітьми, людям похилого віку та іншим категоріям населення. Для студентів спеціальності «Соціальна робота» участь у таких ініціативах стає не лише способом проявити громадянську відповідальність, а й можливістю побачити реальні потреби суспільства та усвідомити цінність професійної діяльності.

Завдяки волонтерству майбутні соціальні працівники отримують змогу пережити позитивний досвід впливу на життя інших людей, що стимулює розвиток внутрішніх мотивів до служіння, підсилює емоційне залучення та формує відчуття професійного покликання. Волонтерська діяльність також сприяє розвитку емпатії, альтруїзму, відповідальності, здатності до співпраці, а головне – створює умови для рефлексії власних цінностей і професійних орієнтацій [2, с. 105].

Таким чином, волонтерська діяльність постає не лише як соціально значущий феномен, а й як важливий педагогічний інструмент у підготовці майбутніх соціальних працівників. Її вплив на формування внутрішньої мотивації є багатовимірним і охоплює емоційно-ціннісну, когнітивну та поведінкову сфери професійного становлення. З огляду на це, дослідження ролі волонтерства в розвитку внутрішньої мотивації майбутніх фахівців соціальної роботи є актуальним як для теорії, так і для практики соціальної освіти в Україні.

Внутрішня мотивація соціального працівника формується на основі гуманістичних цінностей, альтруїстичних установок, потреби у соціальній справедливості, відчуття значущості власної діяльності. У психологічному аспекті її можна пов'язати з теорією самоактуалізації А. Маслоу, концепцією внутрішньої мотивації Е. Десі та Р. Раяна, а також із гуманістичними підходами в соціальній роботі, які наголошують на повазі до людської гідності та прагненні до позитивних соціальних змін.

Для майбутнього соціального працівника внутрішня мотивація означає готовність виконувати професійні функції не лише через зовнішні стимули (матеріальну винагороду, кар'єрні перспективи), а й завдяки внутрішньому переконанню, почуттю відповідальності та бажанню бути корисним суспільству. Саме такі мотиви часто формуються через добровільну діяльність.

Волонтерська діяльність створює сприятливі умови для розвитку ключових цінностей соціального працівника. Під час взаємодії з дітьми, людьми похилого віку, особами з інвалідністю, вимушено переміщеними особами або іншими категоріями, які потребують підтримки, студент отримує можливість безпосередньо відчувати соціальну значущість допомоги, розвинути емпатію та здатність до співпереживання, усвідомити роль соціальної справедливості та солідарності, сформувати повагу до гідності кожної людини, зрозуміти реальні проблеми клієнтів, з якими працюватиме у професійній діяльності. Таким чином, волонтерство сприяє становленню гуманістичного світогляду, який є базою внутрішньої мотивації майбутнього фахівця [3, с. 144].

Практичний досвід допомоги людям стає потужним емоційно-особистісним чинником, що посилює мотивацію до служіння суспільству. Робота волонтера дозволяє студенту відчувати власну ефективність і значущість у вирішенні соціальних проблем, побачити конкретні результати своєї діяльності, сформувати відповідальність і стійкість, необхідні в роботі соціального працівника, розширити уявлення про професію через безпосередню взаємодію з різними соціальними групами, отримати рефлексивний досвід щодо власних цінностей, професійних інтересів і моральних установок. Дослідження та практика свідчать, що саме емоційне переживання позитивного впливу на життя інших людей є тим фактором, який найсильніше зміцнює внутрішню мотивацію до соціальної діяльності. Волонтерські організації й ініціативи створюють особливе середовище, у якому майбутні соціальні працівники знайомляться з професійними нормами, етичними принципами, моделями командної роботи. Така соціалізація сприяє формуванню професійної ідентичності, усвідомленню важливості соціальної місії, розвитку внутрішньої готовності працювати у складних та кризових ситуаціях, набуттю досвіду співпраці з фахівцями різних напрямків. Саме в цьому середовищі студенти вчаться поєднувати професійну компетентність із моральною відповідальністю, що є ключовим для внутрішньої мотивації [1, с. 69].

Для багатьох майбутніх соціальних працівників волонтерство стає не лише етапом навчання, а й фактором професійного самовизначення. Саме в процесі допомоги людям студенти часто усвідомлюють чи підходить їм ця професія, які напрямки соціальної роботи є найбільш близькими, які компетентності необхідно розвивати, наскільки вони готові до емоційного навантаження професії. У цьому контексті волонтерство є механізмом формування стійкої внутрішньої професійної мотивації на основі реального досвіду, а не лише уявлень про професію.

Волонтерська діяльність відіграє ключову роль у формуванні внутрішньої мотивації до служіння суспільству у майбутніх соціальних працівників. Вона дозволяє студентам пережити практичний досвід допомоги, засвоїти гуманістичні цінності, сформувати професійну ідентичність і зміцнити внутрішню готовність працювати на благо суспільства.

Завдяки волонтерству майбутні соціальні працівники не лише набувають практичних навичок, а й формують глибоку внутрішню мотивацію, яка визначає якість

їхньої майбутньої професійної діяльності. Тому інтеграція волонтерських програм у систему професійної підготовки є важливим напрямом розвитку сучасної соціальної освіти в Україні.

Література

1. Лях Т., Лютий В., Жуков В. Волонтерська діяльність студентів як шлях до їхньої активної участі у суспільному житті громади. *Ввічливість. Humanitas*. 2024. Вип. 3. С. 68–86.
2. Міхеєва О. Ю. Соціальна педагогіка: курс лекцій. Київ: Компринт, 2022. 558 с.
3. Овчарова Л. Волонтерська діяльність як чинник формування соціальної активності студентів. *Науковий часопис НПУ Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2019. Вип. 66. С. 141–145.

РОЗВИНЕНА МОТИВАЦІЯ ДОСЯГНЕННЯ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Рибак Олександра

Ніжинський державний університет імені
Миколи Гоголя, м. Ніжин

Розвинена мотивація досягнення є ваговою умовою ефективної волонтерської діяльності, оскільки вона забезпечує спрямованість особистості на результат та подолання труднощів. У сучасних умовах соціальних криз і нестабільності саме прагнення досягати поставлених цілей підтримує стійкість і довготривалу залученість волонтерів. Означена мотивація формує внутрішню готовність людини брати відповідальність, діяти активно та знаходити оптимальні рішення у складних ситуаціях. Вона (мотивація) також сприяє розвитку професійних і особистісних компетентностей, що підвищує якість наданої допомоги й ефективність соціальної підтримки. Фактично, мотивація досягнення виступає стратегічним ресурсом волонтерської діяльності, який забезпечує її результативність і суспільну значущість.

Мотивація у психологічному розумінні є внутрішнім механізмом, який поєднує потреби, інтереси та цінності з конкретними діями, спрямованими на досягнення певних результатів. Сутність мотивації полягає у трансформації внутрішніх прагнень у зовнішню діяльність, що має соціальне й особистісне значення. Вона не зводиться лише до окремих імпульсів чи бажань, а є системою, яка регулює поведінку у відповідності до цілей та умов середовища. Мотивація визначає не тільки факт активності, але й її якість, інтенсивність і тривалість. Таким чином, вона є фундаментальним психологічним механізмом, що забезпечує життєдіяльність особистості. Підґрунтям мотивації є потреби, які задають первинний імпульс до активності та визначають її спрямованість. Потреби можуть бути біологічними, соціальними чи духовними, але всі вони формують внутрішню основу мотиваційної сфери. Важливим елементом основи мотивації є також емоції, які сигналізують про задоволення чи незадоволення потреб і підсилюють прагнення до дії. У процесі розвитку особистості потреби трансформуються у більш складні мотиваційні утворення, що відображають індивідуальний досвід та соціальні умови. Отже, основа мотивації складається з потреб, інтересів, цінностей та емоцій, які інтегруються у цілісну систему спонук [3, с. 99].

Особливе значення у діяльності має мотивація досягнення, яка визначає прагнення особистості до успіху та реалізації поставлених цілей. Вона забезпечує

високий рівень активності, спрямованої на подолання труднощів і досягнення результатів, що мають особистісну та соціальну цінність. Мотивація досягнення формує готовність до ризику, наполегливість та здатність долати перешкоди, що є необхідними умовами ефективної діяльності. Вона також сприяє розвитку професійних компетентностей, адже прагнення до успіху стимулює постійне вдосконалення знань і навичок. У сучасних умовах мотивація досягнення виступає важливим чинником конкурентоспроможності та самореалізації особистості, що спрямовує людину на результат та формує внутрішню готовність до активної діяльності.

Мотивація досягнення займає особливе місце у структурі мотивації, адже спрямовує особистість на успіх, розвиток і самореалізацію [4, с. 160]. Вона виступає внутрішнім ресурсом, що забезпечує стійкість і результативність діяльності навіть у складних умовах. Її основу становлять прагнення особистості, спрямовані на реалізацію цілей і досягнення успіху. Вона формується на ґрунті внутрішніх потреб самоствердження, самореалізації та соціального визнання, які інтегруються у систему цінностей та орієнтирів людини. Важливим елементом цієї основи є емоційне підкріплення та когнітивні процеси, що забезпечують усвідомлення цілей, планування та прогнозування результатів. Ця мотивація є результатом взаємодії індивідуальних особливостей і соціальних умов, які задають контекст для реалізації прагнень.

Мотивація досягнення має два полюси, які визначають її функціонування та вплив на діяльність. Перший полюс пов'язаний із прагненням до успіху, що стимулює активність, наполегливість і готовність долати труднощі. Він формує позитивну спрямованість поведінки, орієнтовану на досягнення високих результатів і самореалізацію. Другий полюс відображає уникнення невдачі, що також може виступати потужним стимулом до дії, але має іншу психологічну природу. У цьому випадку активність спрямована на запобігання негативним наслідкам, збереження статусу чи уникнення критики. Обидва полюси взаємодіють між собою, створюючи баланс між прагненням до успіху та страхом невдачі, який визначає інтенсивність і якість мотиваційної активності.

Особливість цих полюсів полягає у різному емоційному забарвленні та наслідках для діяльності. Прагнення до успіху супроводжується позитивними емоціями, оптимізмом і готовністю до ризику, що сприяє розвитку творчості та інноваційності. Уникнення невдачі, навпаки, часто супроводжується тривожністю та обережністю, але водночас забезпечує ретельність і контроль у виконанні завдань. Важливо, що обидва полюси можуть бути конструктивними, якщо їхня взаємодія врівноважена та відповідає конкретним умовам діяльності. Надмірна орієнтація лише на успіх може призвести до імпульсивності, тоді як домінування страху невдачі здатне обмежувати ініціативність. Оптимальне поєднання цих полюсів формує стійку мотивацію досягнення, яка забезпечує ефективність і результативність діяльності. Особливість мотивації досягнення полягає у її двополярній природі, що дозволяє особистості адаптуватися до різних соціальних і професійних ситуацій.

У підлітковому віці мотивація досягнення набуває більшої усвідомленості, інтегруючись у систему цінностей та життєвих орієнтирів. Остаточне становлення відбувається у юності, коли особистість визначає професійні та соціальні цілі. Вплив мотивації досягнення на соціально значущу діяльність проявляється у підвищенні рівня відповідальності та залученості особистості. Людина з розвиненою мотивацією

досягнення прагне не лише до особистого успіху, а й до реалізації цілей, що мають суспільну користь. Це стимулює участь у волонтерських, професійних та громадських ініціативах, де результативність має соціальне значення. Мотивація досягнення забезпечує формування лідерських якостей, адже прагнення до успіху поєднується з готовністю брати відповідальність за інших; стійкість у кризових умовах; швидкість і ефективність дій.

У поведінці мотивація досягнення виявляється через наполегливість, цілеспрямованість і готовність до самовдосконалення. Людина з високим рівнем цієї мотивації схильна ставити перед собою складні завдання та докладати зусиль для їх реалізації. Вона демонструє здатність до планування, прогнозування та контролю результатів, що забезпечує ефективність діяльності. Мотивація досягнення також формує внутрішню дисципліну та відповідальність, які є необхідними для успішної соціальної взаємодії. У поведінці це проявляється у прагненні до самореалізації та розвитку власних компетентностей. Прагнення до успіху формує готовність до інновацій та пошуку нових рішень, що є необхідним у сучасних умовах. Уникнення невдачі забезпечує ретельність і відповідальність у виконанні завдань, що підвищує якість дій [1, с. 100]. Мотивація досягнення також сприяє розвитку професійної мобільності та здатності адаптуватися до змін; є стратегічний ресурс професійного становлення особистості.

Мотивація досягнення – внутрішній механізм, що поєднує потреби самоствердження, цінності й емоційне підкріплення у цілісну систему спонук. Вона забезпечує високий рівень активності, наполегливість і готовність до ризику, водночас підтримуючи внутрішню дисципліну та відповідальність. Ця мотивація визначає якість соціальної взаємодії, адже людина з високим рівнем цієї мотивації схильна брати відповідальність, проявляти ініціативу та підтримувати інших. У професійній діяльності мотивація досягнення виступає чинником конкурентоспроможності, стимулює постійне вдосконалення знань і навичок та сприяє розвитку інноваційності. Вона забезпечує стійкість до стресових ситуацій, формує готовність до прийняття складних рішень і підвищує ефективність роботи. У соціально значущій діяльності мотивація досягнення сприяє формуванню активної громадянської позиції та залученості до суспільно корисних ініціатив [2, с. 217].

Для волонтерської діяльності мотивація досягнення має особливе значення, адже вона забезпечує довготривалу залученість та стійкість у кризових умовах. Волонтери з розвиненою мотивацією досягнення здатні ефективно діяти в умовах невизначеності, підтримувати інших та брати на себе відповідальність за результат. Вона формує внутрішню готовність до подолання труднощів, знижує ризик емоційного вигорання та підтримує мотивацію до тривалої активності. Завдяки прагненню до успіху волонтери здатні створювати атмосферу довіри, емпатії та співпереживання, що є основою соціальної підтримки. Мотивація досягнення також сприяє розвитку лідерських якостей, необхідних для організації та координації спільних дій. Отже, у сучасних умовах вона виступає стратегічним ресурсом волонтерської діяльності, забезпечуючи її результативність і соціальну значущість.

Література

1. Клокар Т. М. Мотиваційна структура особистості в контексті професійного самовизначення. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Педагогіка та психологія»*. 2021. № 7. С. 102–108.
2. Максименко С. Д. Психологія особистості: підручн. Київ: Центр учбової літератури, 2020. 386 с.
3. Огороднікова О. В. Формування мотиваційної сфери особистості в сучасному соціокультурному просторі. *Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України*. 2022. Т. XVII. Вип. 3. С. 92–101.
4. Тапалова О. Б. Мотивація досягнення: феномен, дослідження, проблеми. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*. 2014. № 4 (25). С.158–164.

РОЗВИТОК МІЖОСОБИСТІСНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

**Рідкодубська Ганна,
Божкевич Роман**

Хмельницький національний
університет, м. Хмельницький

Проблема розвитку міжособистісної толерантності майбутніх фахівців соціальної сфери посідає провідне місце у системі професійної підготовки соціальних працівників, оскільки визначає рівень ефективності їхньої професійної діяльності. У сучасному науковому дискурсі поняття толерантності розглядається не лише як морально-етична категорія, а як соціально-психологічна та професійна характеристика особистості, що забезпечує конструктивну взаємодію в умовах соціокультурного різноманіття.

Полярність наукових підходів до тлумачення феномена толерантності зумовило появу широкого спектра методик та концепцій, які відображають індивідуальні авторські інтерпретації цього явища. У контексті професійної підготовки соціальних працівників міжособистісна толерантність корелює з рівнем емоційної стабільності, розвитком емпатійності та сформованістю конфліктологічної компетентності. Як зазначає С. Максименко, толерантність безпосередньо пов'язана з рівнем моральної свідомості особистості, її здатністю до саморефлексії та здійснення етичного вибору [1].

На думку Л. Карамушки, міжособистісна толерантність становить складову соціальної компетентності, від якої залежить результативність професійного спілкування в умовах соціальної напруги та конфліктності [2]. Науковець підкреслює значення педагогічного середовища, стилю взаємодії викладачів та студентів, а також участі здобувачів освіти у соціально значущих практиках як чинників, що сприяють формування толерантності.

Дослідження останніх років спрямовані також на розроблення інструментарію для діагностики рівня сформованості толерантної поведінки і виявлення зв'язку між розвитком емпатійності, здатністю до прийняття іншого та відкритістю до діалогу. Толерантність у міжособистісних взаєминах постає як динамічне утворення, яке зазнає впливу виховних, соціокультурних та особистісно-психологічних чинників. Поглиблене вивчення зазначеного феномена сприяє вдосконаленню змісту й технологій професійної підготовки майбутніх соціальних працівників.

У колі сучасних наукових досліджень особливу увагу привертають праці І. Зверевої та Т. Семигіної, які розглядають толерантність як один із ключових індикаторів професійної готовності до соціальної роботи та чинник підтримання психологічної рівноваги в умовах стресогенних соціальних ситуацій.

Формування міжособистісної толерантності можливе лише за умови гармонійного поєднання когнітивного, емоційно-ціннісного та поведінкового компонентів. Когнітивний компонент забезпечує усвідомлення сутності толерантності, її соціального значення, знання про культурні, релігійні, етнічні та гендерні відмінності. Емоційно-ціннісний компонент пов'язаний із розвитком емпатії, здатності співпереживати, позитивно оцінювати різноманіття людського досвіду. Поведінковий компонент виражається у практичних уміннях взаємодії, вирішенні конфліктів ненасильницьким шляхом, умінні слухати, розуміти й підтримувати.

Розвиток міжособистісної толерантності тісно пов'язаний із становленням професійної ідентичності соціального працівника. Осмислюючи власну професійну роль, майбутній фахівець усвідомлює, що толерантність – це не лише етична вимога, а необхідна умова ефективної допомоги клієнтам. Соціальний працівник виступає посередником між різними соціальними групами, тому від його здатності підтримувати конструктивний діалог залежить успішність соціального посередництва.

Важливим напрямом формування толерантності є також розвиток критичного мислення, що передбачає вміння оцінювати соціальні явища без стереотипів і упереджень. Освітній процес має бути зорієнтований на відкритість до різних точок зору, визнання права на відмінність і пошук спільних цінностей. Важливо, щоб студенти мали можливість не лише теоретично обговорювати проблеми толерантності, а й брати участь у дискусіях, дебатах, інтерактивних заходах, що розвивають навички аргументованого та поважного спілкування.

Підготовка майбутніх соціальних працівників має ґрунтуватися на принципах гуманізму, партнерства та суб'єкт-суб'єктної взаємодії. Викладач у цьому процесі виступає не носієм готових істин, а фасилітатором, який допомагає студентам усвідомити власні установки, формує культуру відкритого діалогу.

Таким чином, формування міжособистісної толерантності є складним, багатовимірним процесом, що охоплює всі рівні професійного становлення майбутнього соціального працівника – від інтелектуального усвідомлення цінності людської різноманітності до практичного вміння реалізовувати її у взаємодії з іншими. Від рівня сформованості цієї якості залежить не лише ефективність професійної діяльності, а й загальна культура соціальної взаємодії у суспільстві.

Література

1. Максименко С. Д. Генеза здійснення особистості. Київ: ТОВ «КММ», 2006.
2. Карамушка Л.М. Психологія управління: навч. посіб. Київ: Міленіум, 2003. 344 с.
3. Капська А. Й. Соціальна педагогіка: навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2005.

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ВОЛОНТЕРСЬКОГО РУХУ: ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ТА ПРАКТИЧНІ МОЖЛИВОСТІ ОПТИМІЗАЦІЇ

Руссо Костянтин

Український державний університет
імені Михайла Драгоманова, м. Київ

Волонтерський рух в Україні є одним з найбільш динамічних та впливових суспільних явищ XXI століття. Його значення особливо зросло в умовах воєнних загроз, гуманітарних криз та соціальних викликів. Потреба в оперативній координації, швидкому поширенні інформації, мобілізації великої кількості людей та прозорому управлінні ресурсами зумовила активне впровадження цифрових технологій у волонтерську діяльність.

У сучасних умовах стрімкого розвитку інформаційних технологій цифровізація стала одним із ключових чинників трансформації суспільних процесів, зокрема й волонтерського руху. Волонтерська діяльність, що традиційно ґрунтується на особистій взаємодії, солідарності та громадянській активності, нині дедалі частіше інтегрує цифрові інструменти для підвищення ефективності, прозорості та масштабованості своєї роботи. Теоретичні підходи до цифровізації волонтерства дають змогу комплексно осмислити ці зміни, тоді як практичні можливості – окреслити шляхи оптимізації координації, комунікації й управління ресурсами в умовах цифрового середовища.

Цифровізація волонтерського руху дозволяє не лише підвищити ефективність комунікації та логістики, а й формує нові моделі взаємодії між волонтерами, громадою, державними органами та міжнародними партнерами. Водночас вона ставить перед організаціями нові виклики, пов'язані зі стандартами цифрової грамотності, кібербезпеки та етичного використання даних.

Цифровізація розглядається як інструмент розширення комунікаційних можливостей волонтерських груп. Соціальні мережі, месенджери та онлайн-платформи дозволяють формувати розгалужені інформаційні канали, забезпечують швидке поширення даних та відкритий діалог із громадянами.

Цифрові технології в соціальній роботі розглядаються як засіб оптимізації управлінських процесів, а саме в роботі з волонтерами вони застосовуються для планування діяльності, розподілу обов'язків, логістики та контролю виконання завдань, ведення баз даних волонтерів і бенефіціарів.

Волонтерський рух – це форма соціального капіталу, який у цифровому середовищі формує мережеві спільноти, здатні до самоорганізації. Онлайн-групи та цифрові хаби стають платформами швидкої мобілізації та координації. Соціальна робота акцентує увагу на тому, що цифрові інструменти не повинні замінювати людяність волонтерської діяльності, а мають підсилювати її, забезпечуючи доступність, безпеку та ефективність процесів [4, с. 90].

Соціальні мережі як канал залучення та мотивації волонтерів використовуються для поширення інформації про потреби, запуску інформаційних кампаній, збору коштів і ресурсів, демонстрації результатів волонтерської діяльності.

Волонтерами досить часто використовуються месенджери як простір координації і швидкого реагування. Telegram, Viber, WhatsApp забезпечують отримання миттєвих повідомлень, дозволяють сформувати групи за напрямками роботи, дозволяють

підключити автоматизовані боти для розподілу завдань, здійснити онлайн-опитування та реєстрацію волонтерів [2, с. 5].

Волонтерські організації дедалі частіше використовують Google Workspace, Trello, Notion, Monday.com для планування графіків, обліку ресурсів, моніторингу виконання завдань, створення спільних баз даних.

Всеукраїнські та локальні платформи дозволяють проводити реєстрацію волонтерів, автоматично розподіляти їх за напрямками, збирати звіти, надавати та розповсюджувати навчальні матеріали.

Цифрові інструменти дозволяють зробити волонтерську діяльність більш прозорою та дозволяють швидко оприлюднювати звіти про виконану роботу. Відкриті таблиці, інтерактивні карти, відеозвіти підвищують рівень довіри громадян та партнерів.

Перевагами цифровізації волонтерського руху є її оперативність комунікації та реагування, зменшення адміністративного навантаження через автоматизацію процесів, розширення охоплення аудиторії та залучення молоді, прозорість і підзвітність, підвищення рівня організованості волонтерських груп, можливість дистанційного волонтерства, включно з міжнародним.

Україна має значний потенціал для подальшої цифровізації волонтерської діяльності завдяки розвиненій ІТ-сфері та активності громадян. Перспективними є створення єдиної національної платформи для координації волонтерів, впровадження систем онлайн-навчання та сертифікації, розвиток цифрових хабів волонтерської взаємодії у громадах, використання штучного інтелекту для оптимізації логістики і розподілу ресурсів, посилення стандартів кібербезпеки та етичного використання даних.

Цифровізація волонтерського руху є ключовою умовою його ефективності в сучасних реаліях. Цифрові технології дозволяють оптимізувати комунікацію, спростити організаційні процеси, забезпечити прозорість роботи та мобілізувати широку аудиторію громадян.

Разом із тим цифровізація вимагає відповідального підходу, високого рівня цифрової культури, а також захисту інформації. Розвиток цифрового волонтерства в Україні має значний потенціал, який може бути реалізований завдяки комплексному застосуванню сучасних технологій, обміну досвідом та зміцненню партнерства між державними, громадськими й волонтерськими структурами.

Література

1. Дудка О. М., Іваночко Н. В. Цифрові технології в роботі соціального педагога. *Шляхи розвитку науки в сучасних кризових умовах: тези доп. І Міжн. наук.-практ. інт.-конф.* Дніпро. 2020. С. 371–374.
2. Кримчак Л. Цифрові технології як інструмент у діяльності соціальних служб. *Sworld-Us Conference Proceedings*, 2022. № 1. С. 4–8. DOI: <https://doi.org/10.30888/2709-2267.2022-10-01-010>
3. Міхеєва О. Ю. Соціальна педагогіка: курс лекцій. Київ: Компринт, 2022. 558 с.
4. Щотова Ю., Івженко І. Волонтерські практики в умовах воєнних дій. *Збірник наукових праць "Педагогічний альманах"*. 2022. С. 89–91.

ВОЛОНТЕРСЬКІ ПРОЄКТИ З МЕДІАГРАМОТНОСТІ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАПОБІГАННЯ ЦИФРОВИМ НЕБЕЗПЕКАМ СЕРЕД ПІДЛІТКІВ

Савченко Людмила

Ніжинський державний університет імені
Миколи Гоголя, м. Ніжин

Актуальність проблеми. Сучасні підлітки належать до покоління «цифрових аборигенів», для яких онлайн-середовище є природним і повсякденним простором соціалізації, навчання та самовираження. Водночас швидкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій супроводжується зростанням цифрових ризиків: кібербулінг, грумінг, дезінформація, фішинг, залежність від соціальних мереж, порушення приватності, контакт із шкідливим контентом тощо. За даними ЄС Kids Online [2], понад 60 % підлітків 12–16 років хоча б раз стикалися з потенційно небезпечним контентом, а 23 % повідомляли про досвід кібербулінгу протягом останнього року.

Медіакомпетентність та медіаграмотність стали об'єктом уваги у дослідженнях українських вчених О. Власюк, О. Волошенюк, Т. Гранчак, В. Іванова, А. Литвина, В. Робака, Г. Онкович, В. Потапова, А. Сулім та ін.

У багатьох країнах, зокрема в Україні, державні механізми протидії цифровим загрозам для підлітків залишаються фрагментарними, а освітні програми з медіаграмотності впроваджуються повільно й нерівномірно. У таких умовах особливу роль відіграють волонтерські ініціативи, які завдяки гнучкості, швидкості реагування та прямому доступу до цільової аудиторії здатні заповнювати прогалини формальної освіти й державного регулювання.

Медіаграмотність (media literacy) визначається ЮНЕСКО з 1982 рр. як сукупність компетентностей, що дають змогу аналізувати, критично оцінювати та створювати медіаповідомлення, усвідомлювати механізми їх виробництва й поширення, а також захищати себе від маніпулятивного впливу. У цифрову епоху поняття розширюється до «цифрової та медійно-інформаційної грамотності» (digital and media and information literacy, DMIL), що включає також навички безпечної поведінки в інтернеті, розпізнавання фейків, захист персональних даних, етичну комунікацію [5]. Сучасні дослідники (В. Іванов, О. Волошенюк, В. Різун) вважають, що медіаграмотність покликана формувати активну, компетентну людину, яка здатна сприймати, створювати, аналізувати та оцінювати медіатексти, усвідомлювати соціокультурний і політичний контексти функціонування медіа в сучасному світі, а також розуміти кодові системи та механізми репрезентації, які медіа застосовують [6]. З їх точки зору поняття медіаграмотності має різні визначення для осіб різних професій. А дослідження провідних вітчизняних та зарубіжних науковців доводять існування прямої залежності, що чим вищий рівень медіаграмотності, то нижчий рівень постраждалості від цифрових ризиків. Підлітки з розвиненими критичними навичками рідше стають жертвами грумінгу, кібербулінгу та дезінформації, а також демонструють вищий рівень саморегуляції часу в мережі.

Звичайно, що психолого-педагогічні особливості підлітків є їх імпульсивність, пошук ідентичності, прагнення до визнання у колі ровесників, недостатній розвиток префронтальної кори і т.д. роблять підлітків особливо вразливими до цифрових загроз. Підлітки активно використовують соціальні мережі для задоволення потреб у

приналежності та самопрезентації, що часто призводить до ризикованої поведінки (надмірне розкриття персональних даних, участь у вірусних челенджах тощо).

Ту потрібно зазначити, що саме волонтерські проєкти мають низку переваг порівняно з формальною освітою щодо формування у підлітків компетентностей у сфері медіаграмотності:

- горизонтальна комунікація («рівний – рівному»), що підвищує довіру підлітків;
- використання сучасних форматів (TikTok, Instagram, Discord, гейміфікація), які відповідають медіаспоживанню цільової аудиторії;
- швидка адаптація до нових загроз (наприклад, deerfake-челенджі, AI-генеровані шахрайства);
- можливість охоплення вразливих груп (сільська місцевість, діти в умовах війни, внутрішньо переміщені особи).

Варто відзначити такі успішні міжнародні практики як:

- німецька ініціатива «klicksafe.de» (волонтерські тренінги для підлітків);
- фінська програма «Mediamurut» (медіамарафони за участю молоді-волонтерів);
- канадський проєкт MediaSmarts (peer-to-peer навчання) [3, с. 50].

В Україні подібні ініціативи реалізують ГО «Інтерньюз-Україна» [4], «Детектор медіа» [1], «IREX» [8], проєкти «Джуніор» та «Медіасапієнс для підлітків», а також локальні молодіжні центри й волонтерські хаби в умовах воєнного стану.

Як правило такі волонтерські проєкти із медіаграмотності для підлітків носять просвітницький характер (вебінари, воркшопи, інтерактивні лекції); навчальний (тренінги («рівний – рівному», медіаменторство); креативно-продуктивний (створення власного контенту: подкасти, Reels, меми про безпеку); гейміфіковані (квести, онлайн-симулятори фішингу, платформи типу «Be Internet Awesome» від Google у локалізованому волонтерському форматі); кризового реагування (гарячі лінії, чат-боти підтримки жертв кібербулінгу).

Особливо цінним у нашому дослідженні є те, що такі волонтерські проєкти формують у підлітків відповідні ключові компетентності. Вони вчать підлітків:

- розпізнавання маніпулятивних технік і дезінформації;
- безпечне налаштування приватності в соціальних мережах;
- розрізнення грумінгу та безпечної онлайн-комунікації;
- алгоритмічна грамотність (розуміння принципів роботи стрічок і рекомендацій);
- цифровий добробут і саморегуляція тощо.

Про те незважаючи на позитивні особливості реалізації таких волонтерських проєктів не слід забувати про виклики та обмеження, які можуть мати волонтерські ініціативи, наприклад: залежність від грантового фінансування; проблема масштабування та стійкості; недостатня підготовка волонтерів (потрібні програми train-the-trainer); ризик вторинної травматизації під час роботи з темами кібербулінгу чи сексуального насильства онлайн; необхідність постійного оновлення контенту відповідно до нових технологічних загроз (ШІ, метавсесвіти, нейромережі тощо).

В реалізації таких волонтерських ініціатив на перспективу варто звертати увагу на попередній волонтерський досвід. З роками склалося усвідомлення того, що найефективнішим вважається гібридний підхід: волонтерські проєкти виступають пілотними майданчиками та «лабораторіями інновацій», а найбільш успішні моделі потім інтегруються до національних стратегій медіаосвіти та програм Нової української школи. Прикладом може слугувати співпраця МОЗ та МОН України з ГО «Інтерньюз-

Україна» у 2023–2025 рр. щодо впровадження факультативу «Медіаграмотність і критичне мислення».

Таким чином, можемо констатувати, що волонтерські проекти з медіаграмотності є важливим превентивним інструментом зниження цифрових ризиків серед підлітків, оскільки поєднують гнучкість, довіру аудиторії та актуальні формати комунікації. Їхня ефективність залежить від системної підготовки волонтерів, використання горизонтальних моделей навчання та постійного оновлення змісту відповідно до нових технологічних викликів. Подальший розвиток напряду потребує створення національної координаційної платформи, яка б акумулювала найкращі практики, забезпечувала обмін досвідом і сприяла інституціоналізації найуспішніших волонтерських моделей.

Література

1. «Детектор медіа». URL: <https://detector.media/> (дата звернення: 22.11.2025).
2. ЕС Kids Online. URL: <http://globalkidsonline.net/eu-kids-online/> (дата звернення: 22.11.2025).
3. Інтернет який ми хочемо: URL: <https://osvita-omr.gov.ua/wp-content/uploads/2024/02/internet.pdf> (дата звернення: 22.11.2025).
4. Інтерньюз-Україна». URL: <https://internews.ua/project/Cybersecurity-for-all> (дата звернення: 22.11.2025).
5. Кампанії ЮНЕСКО з медіа- та інформаційної грамотності допомагають мільйонам українців розвивати навички критичного мислення. URL: <https://www.unesco.org/uk/articles/kampaniyi-yunesko-z-media-ta-informatsiynoyi-hramotnosti-dopomahayut-milyonam-ukrayintsiv-rozvyvaty> (дата звернення: 22.11.2025).
6. Медіаграмотність: підручник для вчителів / Сінді Шейбе, Фейз Рогоу/ Пе рекл. з англ. С.Дьома; за загал. ред. В. Ф. Іванова, О. В. Волошенюк. Київ: Центр Вільної Преси, Академія Української Преси, 2017. 319 с.
7. Медіаосвіта та медіаграмотність: підручник / Ред.-упор. В. Ф. Іванов, О. В. Волошенюк; За наук. ред. В. В. Різуна. Київ: Центр вільної преси, 2012. 352 с.
8. «IREX» URL: <https://www.irex.org/region/europe-eurasia/ukraine> (дата звернення: 22.11.2025).

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ЖЕРТВ НАСИЛЬСТВА В УКРАЇНІ ЧЕРЕЗ ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЮ ІННОВАЦІЙНОГО ВОЛОНТЕРСТВА

Сидоренко Катерина

Ніжинський державний університет імені
Миколи Гоголя, м. Ніжин.

У сучасних умовах збройної агресії російської федерації проти України система соціально-правового захисту жертв насильства стикається з безпрецедентними викликами. Ратифікація Стамбульської конвенції у 2022 році та прийняття Закону України № 4067-IX «Про правовий і соціальний захист постраждалих від сексуального насильства, пов'язаного з агресією РФ» у 2024 році створили нормативну основу для посилення захисту, проте дефіцит ресурсів державних інституцій, руйнування інфраструктури та психологічні наслідки війни призводять до фрагментації послуг. За даними Human Rights Watch за 2025 рік, жертви сексуального насильства стикаються з бар'єрами доступу до медичної, психосоціальної та юридичної допомоги, а кількість

випадків домашнього насильства зросла на 83,6 % з 2021 по 2023 рік через війну, що спричиняє економічну нестабільність, безробіття та посттравматичні розлади [3]. У цих умовах волонтерський рух, що охоплює 37 % дорослого населення України у 2023 році, стає ключовим елементом підтримки, заповнюючи прогалини державної системи [4].

Система соціально-правового захисту в Україні регулюється Державною соціальною програмою запобігання та протидії домашньому насильству до 2025 року, яка передбачає міжвідомчу координацію, створення центрів допомоги та програми реабілітації. Однак війна посилила проблему: за оцінками UN Women, у 2025 році 2,5 млн. осіб, переважно жінок і дівчат, потребують послуг, пов'язаних з ґендерно зумовленим насильством (ГЗН), з тенденцією зростання депресії серед жінок на тлі воєнного стресу. Статистика свідчить про 36 % зростання ГЗН, включаючи зґвалтування та домашнє насильство, зумовлене дестабілізацією сімейних структур і поверненням бійців з фронту [1]. Державні служби, такі як Національна соціальна сервісна служба, не встигають за попитом через руйнування інфраструктури в деокупованих регіонах. Це створює нішу для волонтерів, які надають оперативну допомогу, але без інституціоналізації їхня діяльність залишається фрагментованою.

Волонтерський рух в Україні еволюціонував від стихійної допомоги під час Майдану 2014 року до систематичних ініціатив у воєнний період. У контексті захисту жертв насильства інноваційні практики включають цифрові платформи та спільнотні програми. Наприклад, проєкт "Breaking the Silence" фонду Zaroguka надає підтримку постраждалим від домашнього насильства через психологічні консультації та правову допомогу [2]. UNFPA реалізує програму GBV Response and Prevention, яка розвиває професійний потенціал жінок-жертв через хаби, де волонтери проводять тренінги з економічної незалежності. Danish Refugee Council (DRC) впроваджує гуманітарні ініціативи, фокусуючись на ГЗН серед біженок, з використанням мобільних команд волонтерів. Ці практики забезпечили допомогу понад 70 тис. осіб у 2022–2025 рр., компенсуючи брак державних ресурсів. Інновації, такі як використання штучного інтелекту в чат-ботах для анонімних консультацій (наприклад, "Не мовчи" від Ла Страда-Україна), підвищують доступність послуг у віддалених районах.

Міжнародний досвід демонструє ефективність інституціоналізованого волонтерства. У США National Organization for Victim Assistance (NOVA) готує волонтерів для кризової допомоги жертвам, інтегруючи їх у систему кримінальної юстиції з фокусом на емпатію та повагу до гідності. Global Fund застосовує "zero-tolerance for inaction" підхід до захисту від сексуальної експлуатації, залучаючи волонтерів до моніторингу та підтримки. У Європі Victim Support Europe координує волонтерські мережі для направлення жертв до послуг, з ефективністю до 95 % у запобіганні рецидивам. Vital Voices реалізує програми «Voices Against Violence», що борються з домашнім насильством через глобальні кампанії та локальні волонтерські ініціативи. Ці моделі показують, що інтеграція волонтерів у державні структури (наприклад, через фонди та протоколи) підвищує ефективність на 60–95 %. Для України адаптація таких практик може включати створення державно-громадських фондів, як у Канаді чи Німеччині [5].

Для удосконалення системи захисту жертв насильства, щоб вона стала дійсно сильною і швидкою, волонтерів потрібно перевести з «тимчасової допомоги» у

повноцінну частину державної машини. Для цього достатньо кількох простих і реальних кроків:

По-перше, додати до Закону «Про соціальні послуги» чіткий статус спеціалізованого волонтера – щоб людина могла офіційно працювати з жертвами, отримувати доступ до інформації та захист від вигорання.

По-друге, створити державний фонд, який фінансуватиме і навчатиме громадські організації, що допомагають постраждалим (як це робить, наприклад, International Rescue Committee за кордоном).

По-третє, запустити одну спільну онлайн-платформу (з простим чат-ботом і картою), куди будь-хто зможе звернутися, а система автоматично знайде найближчого підготовленого волонтера чи спеціаліста.

По-четверте, зробити обов'язкові безкоштовні курси для всіх волонтерів, які працюють із травмою – щоб вони вміли допомагати правильно і не нашкодити.

Якщо зробити ці чотири речі, волонтери перестануть просто «латати дірки», а стануть рівноправною і дуже ефективною частиною державної системи захисту. Тоді допомога приходитиме швидко, якісно і всюди – навіть у найвіддаленіше село.

Інституціоналізація інноваційного волонтерства є стратегічним вектором удосконалення системи соціально-правового захисту жертв насильства в Україні, особливо в умовах війни. Інтеграція вітчизняних ініціатив з міжнародними практиками забезпечить децентралізацію послуг, підвищення доступності та профілактику насильства. Реалізація запропонованих заходів вимагає політичної волі та міжнародної підтримки для досягнення сталого розвитку.

Література

1. Війна та жіночність: розвиток жіночих ідентичностей в Україні та Росії. URL: <https://slaviccenter.osu.edu/news/war-and-womanhood-evolving-female-identities-ukraine-and-russia> (дата звернення: 25.11.2025).

2. Запорука запускає ініціативу підтримки людей, які постраждали від домашнього насильства. URL: <https://zaporuka.org.ua/en/zaporuka-vprovadzhuie-initsiatyvu-dlia-pidtrymky-liudej-postrazhdalykh-vid-domashnogo-nasylstva/> (дата звернення: 25.11.2025).

3. Зцілення та відбудова: підхід, орієнтований на громаду, до вирішення проблеми гендерно зумовленого насильства в процесі відновлення України: 13 травня 2025 року. URL: <https://www.gmfus.org/news/healing-and-rebuilding-community-based-approach-addressing-gender-based-violence-ukraines> (дата звернення: 25.11.2025).

4. Нація волонтерів та активістів: подарунок України для майбутнього Європи. URL: <https://euneighbourseast.eu/young-european-ambassadors/blog/a-nation-of-volunteers-and-activists-ukraines-gift-for-the-future-of-europe/> (дата звернення: 25.11.2025).

5. Наша робота допомагає людям звільнитися від домашнього насильства, сексуального насильства, торгівлі людьми та шкідливих практик. URL: <https://www.vitalvoices.org/program/vav/> (дата звернення: 25.11.2025).

ВОЛОНТЕРСТВО ТА ГРОМАДА: РОЗРОБКА СПІЛЬНИХ СТРАТЕГІЙ ПІДТРИМКИ ВРАЗЛИВИХ СІМЕЙ (НА ПРИКЛАДІ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Тищенко Вікторія

БФ «Волонтери: дорослі-дітям»,
Харківський національний економічний
університет імені Семена Кузнеця,
м. Харків

Трубавіна Ірина

ДЗ «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»,
м. Полтава

В умовах повномасштабної агресії зростає кількість сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах (СЖО), особливо у прифронтових регіонах, таких як Харківська область. Ефективність надання соціальних послуг та гуманітарної допомоги критично залежить від взаємодії різних секторів. Метою роботи, проведеної Благодійним фондом «Волонтери: дорослі – дітям» у 2025 році, було вивчення можливостей для якісного поліпшення соціальної підтримки сімей у СЖО на рівні територіальних громад.

Для формування практичних і міжсекторальних рекомендацій був використаний якісний метод тренінгу у форматі «Світове кафе». До обговорення були залучені ключові стейкхолдери процесу соціальної підтримки. Склад учасників включав:

- батьків та дітей, що безпосередньо перебувають у складних життєвих обставинах (носії досвіду);
- фахівців із соціальної роботи та керівників відділів місцевих громад;
- представників Обласного центру надання соціальних послуг та Служби у справах дітей (регіональний рівень);
- представників місцевих громадських та благодійних організацій (недержавний сектор).

Такий інклюзивний підхід дозволив отримати автентичні дані та сформувані спільне бачення проблеми. Учасники працювали над ключовими питаннями: «Яких саме послуг і знань не вистачає нашим сім'ям?» та «Що ми можемо зробити на рівні громади, щоб це змінити?».

У результаті колективної роботи були напрацьовані комплексні рекомендації, структуровані за трьома рівнями інтервенцій:

1. Індивідуальний та сімейний рівень: Посилення внутрішньої стійкості.

Результати обговорень чітко засвідчили, що фокус допомоги має зміщуватися з винятково гуманітарної допомоги на розвиток соціальних та життєвих компетентностей. Нагальною потребою є розробка диференційованої допомоги, зокрема, окремих харчових наборів для дітей з урахуванням їхніх вікових та харчових потреб, а також визначення потреби в соціальному житті.

Ключові напрацювання в цій сфері включають:

- 1) Освіта для ментального здоров'я: навчання батьків та дітей базовим навичкам психоемоційної підтримки та управління стресом, що є критично важливим в умовах довготривалого травматичного досвіду.

2) Життєве планування: програми, орієнтовані на формування життєвих перспектив та планування навіть в умовах невизначеності.

3) Батьківська компетентність: навчання ненасильницькому спілкуванню, запобіганню домашньому насильству та протидії жорстокому поводженню з дітьми.

4) Соціалізація дітей: створення центрів або впровадження моделі виїзних бригад для соціалізації дітей, розвитку їхніх інтересів та інтеграції заходів із національно-патріотичного виховання.

2. Рівень громади: Децентралізація та інтеграція послуг.

Саме на рівні територіальних громад можливе найбільш оперативне та гнучке реагування на потреби сімей. Для цього була підкреслена необхідність у таких кроках:

1) Програмне забезпечення: розробка та прийняття локальних програм підтримки сімей, що передбачають фінансування з місцевих бюджетів.

2) Інституційна спроможність: створення «дитячих шелтерів» або кризових кімнат на базі існуючих закладів (центри життєстійкості, центри соціальних служб).

3) Мультидисциплінарна взаємодія: формування спільної, юридично захищеної бази даних мультидисциплінарних команд, доступної лише для партнерів, для забезпечення злагодженості дій. Це дозволить уникнути дублювання функцій та "футболу" сім'ями між різними установами.

4) Наближення послуг: запровадження моделі віддалених робочих місць фахівців із соціальної роботи в старостинських округах, що є формою децентралізації соціальних послуг.

5) Залучення НГО: формування прозорого механізму залучення недержавного сектору (БФ та ГО) до надання соціальних послуг через конкурси проєктів, що посилять конкуренцію та якість.

3. Рівень держави: Системні зміни та підтримка ініціатив.

Учасники також сформулювали низку пропозицій, що потребують вирішення на загальнонаціональному рівні:

1) Удосконалення чинної нормативно-правової бази, зокрема, приведення наказів різних Міністерств у відповідність до Законів України, що регулюють соціальну сферу.

2) Створення нових робочих місць у громадах із наданням дотацій, що є ключовим механізмом стимулювання економічної самостійності сімей.

3) Розробка ефективної та довгострокової сімейної політики, спрямованої на популяризацію ролі сім'ї та сімейних цінностей у післявоєнний період. Обговорювалася також необхідність перегляду політики соціальних виплат у контексті стимулювання зайнятості.

Висновки. Проведене дослідження підтверджує, що ефективна та стійка допомога сім'ям, що перебувають у СЖО, в умовах повномасштабної війни вимагає інтегрованого, децентралізованого та партнерського підходу. Активне залучення волонтерських і громадських організацій у взаємодії з державними та комунальними службами є не просто бажаним, а критично необхідним елементом соціальної інфраструктури.

Напрацьовані рекомендації слугують практичною основою для формування локальних порядків взаємодії на рівні територіальних громад та є внеском у підвищення соціальної стійкості Харківської області як прифронтового регіону.

ВОЛОНТЕРСЬКІ ПРОЄКТИ ЗМІСТОВОГО ДОЗВІЛЛЯ ЯК СКЛАДОВА ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ ДІТЕЙ З ООП

Харчук Юлія

Ніжинський державний університет імені
Миколи Гоголя, м. Ніжин

Сучасна українська освіта перебуває на етапі активного впровадження інклюзивного освітнього середовища, що передбачає забезпечення рівного доступу до якісної освіти всіх дітей незалежно від нозології та ступеня вираженості особливих освітніх потреб (Закон України «Про освіту»; Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю та ін.). При цьому значна увага приділяється саме навчальному процесу в закладі освіти, тоді як питання організації змістовного дозвілля дітей з ООП залишається недостатньо врегульованим і часто виноситься за межі відповідальності освітніх інституцій. Водночас дозвілля є невід'ємною складовою соціалізації, психічного здоров'я та розвитку особистості дитини.

Проблема організації змістовного дозвілля дітей та дітей з інвалідністю розглядалися в наукових дослідженнях В. Балахтар, О. Добрянської, В. Звекової, А. Колупаєвої, О. Расказової, Т. Скрипник, Н. Цимбалюк, Г. Шипоти. Однак незважаючи на існуючі наукові дослідження серед науковців ще немає єдиного погляду щодо критеріїв ефективності організації змістовного дозвілля дітей з ООП. У цьому контексті волонтерські проєкти виступають гнучким і економічно доступним інструментом створення інклюзивного дозвіллевого простору, який доповнює формальну освіту і сприяє реалізації принципу «освіта впродовж життя».

Зміст дозвілля – це якісний показник використання вільного часу, що відображає спрямованість інтересів і потреб дитини та мотиви того чи іншого виду діяльності. Дозвіллева діяльність або діяльність у вільний час може бути наповнена різним змістом, який, або сприяє розвитку особистості, або його можуть використати нераціонально. В сучасних дослідженнях у розумінні сутності категорії «дозвілля» знаходять відображення такі позиції як: дозвілля як рекреація; дозвілля як задоволення; як засіб відновлення сил; як стан буття; як соціальної стратифікації й, нарешті, дозвілля як вільного часу [6].

Термін «змістове дозвілля» трактується як цілеспрямована діяльність у вільний час, що має розвивальний, корекційний, соціалізуючий та рекреаційний характер. На відміну від стихійного дозвілля, змістове дозвілля структуроване, педагогічно супроводжується і відповідає віковим та індивідуальним особливостям дитини. Змістове дозвілля як види діяльності школярів у позаурочний час, пов'язані з процесами продуктивного творення, опанування культурними цінностями, задоволення фізичних, психічних і духовних потреб, оволодіння навичками й уміннями спілкування з однолітками та дорослими, спрямовані на розвиток особистості [1].

Варто сказати, що інклюзивна освіта, згідно з Концепцією розвитку інклюзивної освіти в Україні (наказ МОН № 912 від 01.10.2010), охоплює не лише навчальну, а й виховну діяльність, створення безбар'єрного середовища та залучення громади. Отже, організація дозвілля є органічною частиною інклюзивної освіти, а не факультативним елементом.

Волонтерська діяльність регулюється на сьогодні Законом України «Про волонтерську діяльність», згідно якого фізичним особам надається можливість на безоплатну допомогу у сфері освіти, соціальних послуг та охорони здоров'я; постановою

«Порядком надання волонтерської допомоги за окремими напрямками волонтерської діяльності» (затв. 5 серпня 2015 р. № 556), який прямо передбачає можливість залучення волонтерів до організації дозвілля дітей з ООП; Листом МОН України від 06.09.2022 № 1/10258-22 «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти», в якому згадується про можливість залучення ГО та волонтерів для забезпечення додаткових освітніх і корекційно-розвиткових послуг, до яких належить і організація дозвілля.

На думку сучасних дослідників (А. Колупаєва, Т. Скрипник та ін.), реалізації волонтерських проєктів змістовного дозвілля в інклюзивному освітньому просторі мають свої функціональне призначення:

- соціалізуюча функція волонтерських проєктів (арт-терапевтичні майстер-класи, інклюзивні спортивні секції, театральні студії, екологічні квести) полягає у створенні ситуації природної взаємодії дітей з ООП та нормотипових однолітків, що сприяє подоланню соціальних бар'єрів;
- корекційно-розвиткова функція реалізується крізь призму різноманітних занять, які проводять волонтерами-психологи, вчителі логопеди, дефектологи чи студенти профільних спеціальностей, забезпечують додаткову корекційну підтримку, яка часто відсутня в штатному розкладі ІРЦ чи в закладах освіти;
- психотерапевтична та рекреаційна функція. На думку Т. Скрипник, дозвілля, організоване волонтерами, знижує рівень тривожності, формує позитивне емоційне тло, сприяє профілактиці емоційного вигорання батьків;
- ресурсна функція полягає у тому, що волонтери частково компенсують дефіцит кадрів (особливо асистентів дитини та тьюторів) у сільській місцевості та в умовах воєнного стану [2].

На сьогодні волонтерські проєкти, які охоплюють змістовне інклюзивне дозвілля умовно можна поділити на такі різновиди: за тривалістю (короткострокові – одноразові акції, табори денного перебування) та довгострокові (постійні гуртки, студії); за формою організації (проєкти закладів освіти, проєкти громадських організацій, корпоративне волонтерство, студентське волонтерство); за змістовим наповненням (арт-терапія, іпотерапія, каністерапія, адаптивний спорт, сенсорні кімнати, інклюзивний туризм, театр тіней, бібліотерапія тощо).

Наприклад, МБФ «Карітас України» реалізовує різні проєкти для дітей з ООП щодо їх соціалізації, але всеукраїнського масштабу набув проєкт «Простір, дружній до дитини» (Child-Friendly Space), який передбачає створення безпечного, інклюзивного та недискримінаційного середовища, яке забезпечує підтримку, захист і розвиток усіх дітей незалежно від їхніх індивідуальних характеристик. Такі простори сприяють соціальній інтеграції, рівності та згуртованості, охоплюючи дівчаток і хлопчиків різного віку, етнічного й релігійного походження, соціально-економічного статусу, життєвих обставин, стану здоров'я та рівня здібностей (зокрема дітей з інвалідністю, дітей-переселенців, дітей, які постраждали від конфлікту чи інших криз) [5]. «Простір, дружній до дітей» може бути організований у різноманітних локаціях: у приміщеннях закладів освіти, громадських і молодіжних центрах, бібліотеках, тимчасових наметах, на відкритих майданчиках у таборах для ВПО або безпосередньо в громадах, адаптуючись до наявної інфраструктури та поточних потреб.

До основних складових діяльності «Просторів, дружніх до дітей» належать: надання психосоціальної підтримки; забезпечення доступу до альтернативних форм навчання та

освітньої допомоги дітям, які з різних причин втратили можливість регулярного відвідування школи [4].

Функціонування таких просторів здійснюється як у стаціонарному, так і в мобільному форматі; вони розгортаються безпосередньо в громадах, у колективних центрах проживання ВПО (шелтерах), а також на базі закладів освіти чи інших доступних приміщень. Діяльність реалізується через широкий спектр форм і методів, зокрема: групові заняття з формування життєвих і соціальних навичок; індивідуальні та групові розвиваючі заняття; творчі майстер-класи; арт-терапевтичні практики; рольові ігри; кінопокази; квести; флешмоби; масові культурно-просвітницькі заходи та акції; навчальні тренінги; виїзні екскурсії (зокрема профорієнтаційного спрямування); організація активного дозвілля; індивідуальне психологічне консультування; психосоціальні сесії, спрямовані на розвиток резиліентності та стійкості до стресових ситуацій; денний догляд і програми раннього розвитку для дітей дошкільного віку [3; 4].

Застосування різноманітних, відповідних віку і травмоциклічних форм роботи сприяє формуванню довірливих відносин між дітьми, сім'ями та місцевою громадою, полегшує виявлення й залучення дітей груп підвищеного ризику, а також забезпечує їхню поступову соціальну інтеграцію та психоемоційне відновлення.

Звичайно, що при залученні волонтерів до організації змістовного дозвілля дітей з ООП можуть виникати певні потенційні ризики, які слід мінімізовувати. Зокрема це і непідготовленість волонтерів, яким варто проходити перепідготовку та підвищення кваліфікації; емоційне вигорання волонтерів, яким необхідна супервізія; порушення конфіденційності; конфлікт інтересів між батьками та волонтерами.

Отже, волонтерські проекти змістовного дозвілля є не допоміжним, а системним елементом інклюзивної освіти, що реалізує право дитини з ООП на повноцінний розвиток і соціалізацію поза межами навчального процесу. Їх впровадження не потребує значних бюджетних асигнувань, але вимагає чіткої координації, нормативного забезпечення та підготовки волонтерів. Подальший розвиток цієї складової інклюзивної освіти сприятиме створенню справді безбар'єрного суспільства, передбаченого Національною стратегією безбар'єрного простору в Україні до 2030 року.

Література

1. Жданович Ю. М. Теоретичні засади організації змістовного дозвілля для дітей переселенців. *Інноватика у вихованні*. 2016. С. 114–122.
2. Інтеграція змісту позашкільної освіти та позаурочної діяльності для безбар'єрного доступу дітей до якісних освітніх послуг. Препринт (аналітичні матеріали центр. органам викон. влади України) / А. Е. Бойко, В. В. Вербицький, А. В. Корнієнко, О. В. Литовченко, В. В. Мачуський; за ред. О. В. Литовченко. Київ: Генеза, 2025. 40 с.
3. Карітас в Україні. URL: <https://caritas.kyiv.ua/merezha-bf-caritas> (дата звернення: 19.11.2025 р.).
4. Каталог заходів для просторів дружніх до дитини в гуманітарних установах / Л. Снайдер, В. Ереп. World Vision. URL: <https://pscentre.org/wp-content/uploads/2022/06/Child-Friendly-Spaces-Ukrainian.pdf> (дата звернення: 19.11.2025).
5. Простір дружній до дитини. URL: <https://caritas.ua/cyf/prostir-druzhnij-do-dytyny/> (дата звернення: 22.11.2025).
6. Філімонов С. П. Особливості організації дозвілля дітей з обмеженими можливостями здоров'я в умовах санаторно-курортного комплексу. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами*. 2012. № 9. С. 181–191.

РОЛЬ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ФОРМУВАННІ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ПІДЛІТКІВ

Хлєбїк Світлана

Ніжинський державний університет імені
Миколи Гоголя, м. Ніжин

Від початку повномасштабної війни особливо важливим завданням для сучасної України є формування громадянського суспільства. Саме молодь виступає основою перетворень і найбільш активною силою прогресивних змін у сучасній Україні. Волонтерська діяльність у різних її проявах сприяє моральному й громадянському становленню молоді, поширенню в молодіжному середовищі фундаментальних загальнолюдських цінностей, таких, як милосердя, справедливість, гуманність, чуйність; сприяє самовизначенню та самореалізації молодих людей. У цих умовах соціальна активність стає найважливішою передумовою у формуванні соціального потенціалу особистості, її успішної адаптації до суспільного життя з урахуванням тенденцій прогресу суспільства. Будь-яка діяльність може бути активною тільки в тому випадку, якщо вона є наслідком внутрішніх спонукань і потреб особистості в реалізації свого соціального потенціалу [5].

Питання волонтерського руху й волонтерської діяльності розглядаються вітчизняними й зарубіжними науковцями. Теоретичні й прикладні аспекти розвитку волонтерства, історію розвитку волонтерського руху досліджували вітчизняні науковці: О. Безпалько, І. Грига, Н. Заверико, І. Зверева, В. Кратінова, Г. Лактіонова, Т. Лях, В. Назарук, І. Пінчук, Ю. Поліщук, М. Тименко, С. Толстоухова та ін.; зарубіжні науковці: Г. Каскеллі, Р. Кроу, Р. Лінч, С. Маккарлі, М. Нуланд та ін. Тему волонтерства ґрунтовно розкрили в своїх дослідженнях вітчизняні науковці І. Бех, З. Бондаренко, Р. Вайнола, Л. Канішевська, А. Капська, О. Караман, Н. Комарова, В. Кратінова, Н. Ларіонова, О. Песоцька, С. Харченко, Н. Янц та ін. Дослідники зауважують, що волонтерська діяльність – одна з найефективніших форм прояву соціальної активності молоді й набуття ними досвіду просоціальної поведінки.

Соціальна активність особистості передбачає критичне ставлення до дійсності, що означає постійну потребу самостійно осмислювати те, що відбувається в країні та світі, прагнення зробити життя кращим (Manuilov, 2010). Соціальна активність розглядається як особливий вид людської діяльності, для якої характерною є спрямованість на формування активної життєвої позиції. Прагнення молодих людей до самостійної участі в житті суспільства та держави, до задоволення й реалізації різних соціальних потреб та інтересів ведуть до виникнення різноманітних форм соціальної активності. Проте, не достатньо уваги приділено саме ролі волонтерської діяльності у формуванні соціальної активності підлітків.

Розвиток соціальної активності підлітків на сучасному етапі розвитку соціальних відносин є однією з найважливіших проблем. Адже підлітковий період – це період становлення особистості та переходу з дитинства в доросле життя. Крім того, наступний етап в житті старшого підлітка – період юності, протягом якого ставляться важливі життєві завдання, як, наприклад, професійне самовизначення. Тому, щоб підлітку було легше зійти на вищий етап – етап дорослості, йому потрібно володіти певними якостями, такими як самоконтроль, відповідальність, вміння налагоджувати контакт, які допоможуть йому в подальшій самореалізації [4].

Велике значення для формування соціальної активності підлітка має формування таких особливих якостей особистості, як почуття обов'язку, соціальної відповідальності, звичка до систематичної праці, наявність широких пізнавальних інтересів. У підлітковому віці ці питання пов'язані з проблемами самовизначення і обранням способів самореалізації в майбутньому дорослому житті.

Саме ті підлітки, у яких такого роду стійкі інтереси сформувалися, досить чітко уявляють собі, до чого вони будуть прагнути по закінченню школи. Вони, як правило, відрізняються організованістю поведінки, постійною спрямованістю на досягнення поставлених цілей. Образ майбутнього може виступати як характеристика становлення соціального потенціалу особистості, оскільки одним із показників успішної соціалізації підлітка є сформованість його життєвих планів. Саме цей показник важливий для підлітка, який готується до зміни соціального статусу, що вибирає свій професійний шлях і ціннісні орієнтири, які пов'язані з його уявленнями про майбутнє [5].

Участь у волонтерському русі допомагає підростаючому поколінню у професійному самовизначенні, оскільки це прямий шлях до самостійного життя. Тут завжди є можливість проявити себе, спробувати в різних сферах діяльності й визначитися з вибором життєвого шляху, реалізуючи свої ідеї у вирішенні соціальних проблем. Волонтерство для підлітка – це можливість отримати початковий професійний досвід, досвід спілкування, взаємодії, партнерства [3].

У дослідженнях науковців, присвячених аналізу впливу добровольчої діяльності на формування соціальної активності було виділено три групи провідних соціально значущих мотивів. Перша – це самореалізація особистісного потенціалу, можливість проявити свої здібності та можливості в соціально значущій громадській діяльності. Друга – це суспільне визнання, почуття соціальної значущості, можливість утвердитися в власних очах, відчуття причетності до суспільно корисної справи. Ще одну групу мотивів було визначено як можливість самовираження та самовизначення.

Волонтерська робота дозволяє дитині: висловити своє внутрішнє “Я” і утвердитися в життєвих цінностях; мати можливість спілкування та дружньої взаємодії з однодумцями; отримати досвід відповідального лідерства та соціальної взаємодії; набути навички, необхідних у подальшому житті, як для виконання ролі лідера так і виконавської діяльності; висловити громадянську позицію активною діяльністю, спрямованою на захист власних поглядів і цінностей. Таким чином, в процесі підготовки та реалізації добровольчої діяльності учні набувають впевненості в своїх здібностях і вибудовують нові соціальні зв'язки, навчаються новим навичкам, отримують можливість знайти себе і закласти в своє життя ті цінності й звички, які дозволять людині вести здорове, продуктивне, насичене життя, стати повноцінним членом суспільства [2].

У світі є чимало прикладів того, як державна підтримка волонтерських ініціатив серед молоді сприяє формуванню соціально відповідального суспільства. Наприклад, в Ізраїлі молодь обов'язково проходить волонтерські програми перед армійською службою, у США волонтерство є частиною шкільної освіти, а в країнах Скандинавії – невід'ємною складовою громадянської культури.

Вже понад рік в Україні діє унікальний напрямок VolunTeens – волонтерський проєкт, за допомогою якого підлітки з різних міст України допомагають вирішувати проблеми громади. Його запустили в партнерстві міжнародний проєкт для єврейських підлітків AJT та найбільша українська волонтерська мережа Volunteer Community.

Як відзначають організатори, підлітки не лише пропонують цікаві та креативні підходи до вирішення проблем, а й за допомогою волонтерства розвивають лідерські навички та соціальну відповідальність, отримують можливість впливати на майбутнє. VolunTeens – це не просто волонтерство, а комплексна програма, яка включає освітній компонент та можливість реалізовувати власні соціальні ініціативи. Під керівництвом досвідчених волонтерів підлітки навчаються, а потім створюють і втілюють проекти, що відповідають єврейським цінностям та вирішують конкретні проблеми у їхніх громадах. У кожному місті, де діє VolunTeens, підлітки самостійно обирають напрямки, у яких хочуть допомагати. Це можуть бути соціальні, екологічні або освітні ініціативи.

У результаті конвергенції реальної поведінки й взаємодії підлітків із зовнішнім світом відбувається моральний (готовність до служіння, співчуття, толерантність), соціальний, психічний і діяльнісний розвиток особистості, їх соціальна активність та діяльнісна спроможність як повноцінних членів громади і суспільства.

Література

1. Булавенко С. Роль волонтерської діяльності в формуванні соціальної активності учнів у закладах загальної середньої освіти *Молодь і ринок*. 2019. № 9(179). С. 86–91.
2. Бондаренко З. П. Організація волонтерської роботи за умов вищого навчального закладу. *Волонтерство як ресурс соціальної роботи у громаді: зб. ст.* Київ, 2006. С. 24–33.
3. Вихватенко М. Т., Догадайло Н. І. Зміст і форми неформальної освіти з огляду на завдання громадянського виховання. *Освіта та пед. наука*. 2012. № 4 (153). С. 44–49.
4. Канішевська Л. В. Виховання соціальної зрілості старшокласників загальноосвітніх шкіл-інтернатів у позаурочній діяльності : монографія. Київ, 2011. 368 с.
5. Янц Н. Д. Основи діяльності волонтерів : курс лекцій. Переяслав-Хмельницький, 2009. 200 с.

ПОТЕНЦІАЛ МЕНТОРСЬКИХ І ПСИХОЕДУКАЦІЙНИХ ВОЛОНТЕРСЬКИХ ІНІЦІАТИВ У ЗМІЦНЕННІ ЕМОЦІЙНОЇ СТІЙКОСТІ ДІТЕЙ

Шимко Христина

Ніжинський державний університет імені
Миколи Гоголя, м. Ніжин

Сучасний український соціокультурний простір висуває підвищені вимоги до систем підтримки дітей, особливо в умовах воєнних загроз, внутрішнього переміщення та зростання рівня психологічного виснаження сімей. У цих обставинах волонтерські ініціативи стають важливою ланкою соціальної інфраструктури, спроможною доповнювати державну систему захисту дитинства. Особливе значення мають напрями, пов'язані з менторством і психоедукацією, оскільки вони створюють умови для формування в дітей навичок емоційного саморегулювання, подолання стресу та адаптації в умовах невизначеності.

Волонтерські ініціативи менторського типу в Україні зазвичай формуються навколо ідеї сталих міжособистісних зв'язків між волонтером і дитиною. У більшості наукових підходів менторство розглядається як процес передачі досвіду, знань і підтримки, що здійснюється у взаємодії більш досвідченого наставника з менш досвідченою особою [3, с. 507], що підкреслює цінність партнерських і довірчих стосунків у цьому форматі допомоги. Їхня ефективність ґрунтується на добровільності, безумовній підтримці та стабільній взаємодії. Такі ініціативи передбачають регулярні

індивідуальні зустрічі, емоційно підтримувальні бесіди та спільну діяльність, спрямовану на розвиток позитивного ставлення до себе і власних можливостей. Ментори не лише допомагають дитині орієнтуватися у складних життєвих обставинах, а й виступають стабілізуючим чинником, що пом'якшує вплив стресових подій. У багатьох громадах України подібні ініціативи реалізуються силами місцевих ГО та освітніх установ, які залучають студентську молодь, фахівців і небайдужих громадян до довготривалої та емоційно підтримувальної роботи з дітьми.

Психоедукаційний компонент волонтерської діяльності займає окреме місце у формуванні практик емоційної стійкості. Емоційна психоедукація особистості визначається як комплексне поняття, яке представляє собою набір знань, вмінь та навичок щодо власної емоційної сфери, що дозволяє адекватно діяти людині на основі обробки всієї інформації [1, с. 9]. Психоедукація допомагає дітям осмислити власні переживання, опанувати базові навички розпізнавання емоцій, конструктивного їх вираження та зниження напруги. У волонтерському середовищі такі заняття проводяться у формі тренінгів, інтерактивних вправ, творчих завдань, казкотерапевтичних сесій, ігор за методиками саморегуляції. Важливо, що психоедукаційні волонтерські ініціативи здебільшого не мають травматизуючого характеру: вони спрямовані на поступове формування корисних емоційних навичок через безпечну і творчу взаємодію.

Стійкість результатів підсилюється тим, що волонтери часто виступають медіаторами між дитиною, сім'єю, закладами освіти та іншими соціальними інституціями. Їхня діяльність сприяє створенню підтримувального середовища, де дитина не лише отримує практичну допомогу, а й інтегрується у ширше коло довірливих стосунків. Залучення волонтерів до освітніх просторів дозволяє дітям розширити соціальні контакти, отримати нові моделі поведінки, підвищити рівень самооцінки та відчутти власну значущість у групі.

Важливим аспектом українських волонтерських ініціатив є їхня адаптивність до потреб конкретних категорій дітей. Для дітей із сімей внутрішньо переміщених осіб переважають ініціативи, орієнтовані на відновлення почуття стабільності та безпеки; для дітей із прикордонних та прифронтових громад – програми психологічної підтримки, що допомагають знизити рівень тривожності та навчитися діяти в умовах стресу; для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування – менторські взаємини, які компенсують дефіцит індивідуалізованої уваги та значущих дорослих. Саме гнучкість дозволяє волонтерському руху ефективно інтегруватися в локальні системи допомоги.

Серед ефективних підходів слід виокремити використання творчих і тілесно-орієнтованих практик. Волонтерські заняття з арттерапії, музикотерапії, рухових ігор, створення персональних щоденників емоцій сприяють формуванню навичок емоційної експресії й зниження внутрішньої напруги. Такі методи особливо дієві для молодших школярів, оскільки поєднують гру й навчання, дозволяючи дитині природним способом опановувати прийоми саморегуляції. Перевагою волонтерських форматів є відсутність формалізованості, що дає змогу адаптувати заняття до інтересів та емоційного стану конкретної групи дітей.

Волонтерські менторські ініціативи також суттєво впливають на формування внутрішніх ресурсів дітей. Через позитивне моделювання поведінки та стосунків ментор допомагає дитині вибудовувати адекватні способи реагування на труднощі,

формувати віру у власні можливості, знижувати рівень невпевненості та відчуженості. Особливої значущості такі ініціативи набувають для дітей, які пережили травматичний досвід: регулярна взаємодія з волонтером сприяє поступовому відновленню почуття контролю над життєвими ситуаціями.

Психоедукаційні формати у волонтерському середовищі дають змогу поєднати елементи індивідуальної й групової роботи. Групові зустрічі створюють атмосферу підтримки, у якій діти можуть поділитися досвідом, навчитися співпереживання та взаємодопомоги. Інтерактивні вправи, групові дискусії та спільні творчі проекти формують у дітей відчуття належності, що є важливим чинником емоційної стійкості. Натомість індивідуальні психоедукаційні заняття забезпечують можливість детальнішої роботи з особистими переживаннями.

Підвищення професійної компетентності волонтерів також впливає на результативність менторських і психоедукаційних ініціатив. Останніми роками в Україні активізувалося проведення тренінгів і освітніх програм для волонтерів, спрямованих на навчання основам дитячої психології, кризового спілкування, ненасильницької комунікації та технік емоційної підтримки. Систематичне вдосконалення для волонтерів – це можливість не зупинятися на досягнутому, постійно шукати нові методи навчання та можливості для покращення процесу тренування, що відіграє важливу роль у розвитку та покращенні роботи волонтерів, допомагає їм стати більш компетентними, вмотивованими та ефективними у своїй діяльності [2, с. 73], що забезпечує якісне надання допомоги та мінімізує ризики вторинної травматизації дітей.

Потенціал волонтерських ініціатив значною мірою визначається їх інтеграцією у місцеві соціальні екосистеми. Співпраця громадських організацій, закладів освіти, соціальних та психологічних служб дає змогу створювати комплексні програми, які охоплюють різні сфери життя дитини. У межах цих програм менторські взаємини та психоедукація є взаємодоповнювальними компонентами, які одночасно забезпечують тривалу емоційну підтримку та систематичне формування навичок саморегуляції.

Таким чином, українські менторські та психоедукаційні волонтерські ініціативи становлять значний ресурс у процесі зміцнення емоційної стійкості дітей. Їхня цінність полягає у поєднанні людяності, гнучкості та психолого-педагогічних підходів, що дозволяють забезпечити індивідуалізовану підтримку в умовах суспільних викликів. Розвиток цих ініціатив сприятиме підсиленню локальних систем підтримки дитинства та формуванню середовища, у якому кожна дитина матиме доступ до емоційно підтримувальних ресурсів, необхідних для гармонійного розвитку.

Література

1. Андрушко Я. Емоційна психоедукація особистості. *Соціальна робота: становлення, перспективи, розвиток*: матеріали V Міжн. наук.-практ. конф., 5–6 червня 2020 р. Львів, 2020. С. 6–9.
2. Тимошенко Н. Є. Використання тренінгових технологій у процесі підготовки волонтерів. *Освіта та педагогічна наука*. 2024. № 1 (185). С. 67–76.
3. Фещенко А., Волотовська Т. Менторство – людиноорієнтований інструмент. Матеріали конф. МЦНД (м. Умань, 25 жовтня 2024 р.). Умань, 2024. С. 504–510.

МІЖНАРОДНІ ПРАКТИКИ ТА МОДЕЛІ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ТРУДОВИХ МІГРАНТІВ

Шпаківський Владислав

Ніжинський державний університет імені
Миколи Гоголя, м. Ніжин

Трудова міграція є однією з провідних соціально-економічних тенденцій сучасності, що формує складну систему викликів для держав у сфері соціальної політики. Україна, як країна-донор робочої сили, потребує впровадження ефективних моделей соціальної підтримки трудових мігрантів, які б забезпечували не лише захист прав, а й умови для соціальної інтеграції. У світі накопичено значний досвід у цій сфері, який може стати основою для удосконалення національної практики. Метою публікації є теоретичний і практичний аналіз цього досвіду.

1. Модель розширеного соціального захисту. International Labour Organization (ILO) у своєму керівництві «Social protection for migrant workers, refugees and their families» рекомендує такі взаємопов'язані політичні заходи:

- включення мігрантів у національні системи соціального захисту;
- укладання дво- та багатосторонніх угод про соціальне забезпечення з урахуванням права на перенесення виплат;
- створення спеціальних механізмів (наприклад, фондів, соціальних служб) для охоплення мігрантів, працівників неформальної економіки, сезонних працівників [5].

Ця модель дає змогу демократизувати доступ трудових мігрантів до соціальних гарантій і зменшити нерівність.

2. Модель портативного соціального забезпечення. У доповіді «Towards an International Model of Portable Migrant Social Protection Scheme» [6] пропонується забезпечити мігрантам можливість зберігати право на старість, інвалідність, виживання незалежно від країни перебування:

- розробка моделі міжнародних портативних пенсійних схем;
- стимулювання країн-приймачів і країн походження мігрантів до укладання подібних схем;
- застосування фінансових інструментів, спрямованих на мігрантів (наприклад, через перекази).

Ця модель особливо актуальна для трудових мігрантів, які часто змінюють країну перебування.

3. Модель взаємодії на рівні громади та мігрантських організацій. Наприклад, у Лівані громадська ініціатива Anti-Racism Movement (ARM) створила мережу Центрів спільноти мігрантів, що працюють з працівниками-мігрантами – надають освітні, мовні, інформаційні, адвокаційні послуги. Також модель асоціацій земляцтв мігрантів (hometown associations) ефективно працює у різних країнах як механізм соціальної та культурної самопомоги. Цей підхід підкреслює роль самоорганізації мігрантів і співпраці з приймаючою стороною.

4. Модель інтеграції через працевлаштування та підприємництво. Дослідження в Польщі показують, що жінки-мігрантки, які розпочали підприємницьку діяльність, створили соціальні мережі підтримки і таким чином забезпечили собі інтеграцію в трудовий ринок приймаючої країни [3]. Цей підхід спрямований на підвищення активності мігрантів і зменшення їхньої залежності лише від допомоги.

Аналіз практик Європейського Союзу, Канади та США дозволяє виокремити ефективні інструменти адаптації, інтеграції та соціального захисту, які можуть бути адаптовані до українських реалій.

Так, у ЄС соціальна підтримка трудових мігрантів регулюється Директивою 2011/98/ЄС про єдину процедуру подання заявки на отримання єдиного дозволу для громадян третіх країн на проживання та роботу, а також Директивою 2009/50/ЄС про умови в'їзду та проживання висококваліфікованих працівників («Блакитна карта ЄС»). Представимо ключові моделі:

Німеччина: програма Integrationskurse (інтеграційні курси) включає 700 годин мовної підготовки, 100 годин орієнтації у правовій, культурній та соціальній системах. Федеральне відомство з міграції та біженців (BAMF) координує центри Jobcenter, які надають консультації, професійну орієнтацію та субсидії на житло. Для жінок-мігранток діє програма Frauenintegrationskurse з фокусом на догляд за дітьми та запобігання домашньому насильству. Це спеціальний інтеграційний курс, призначений лише для жінок, які мають дітей, або через сімейні обставини раніше не могли брати участь у стандартних мовних/інтеграційних програмах. Курс у багатьох випадках безкоштовний або субсидований [4]. Ця модель показує, що освітньо-інтеграційні програми, орієнтовані на специфічну групу мігрантів (жіночі категорії, сім'ї з дітьми), можуть мати високий соціальний ефект: покращення мовної компетентності, підвищення автономії в суспільному житті, зміцнення зв'язку з приймаючою громадою.

Польща: модель Karta Polaka та тимчасовий захист для українців (Закон від 12.03.2022) забезпечують доступ до ринку праці, медичного страхування (NFZ) та соціальних виплат. Воєводські центри зайнятості (Powiatowe Urzędy Pracy) пропонують безкоштовні курси польської мови та перекваліфікацію. НУО (Fundacja Ocalenie, Polski Czerwony Krzyż) реалізують програми психосоціальної підтримки. З початку 2025 р. українці, які перебувають у Польщі під тимчасовим захистом (статус UKR), можуть подати заяву на отримання спеціальної карти тимчасового перебування – карти CUKR. Цей документ видається на 3 роки та дозволяє легально проживати і працювати в Польщі без необхідності продовження дії спецзакону. Перехід з PESEL UKR на карту CUKR має кілька наслідків: втрачено право на безкоштовні медичні послуги через NFZ. Доступ до медичної допомоги можливий лише за наявності медичної страховки, яка оплачується з зарплати; можливість виїзду з Польщі на термін до 6 місяців без втрати права на проживання в країні; права, аналогічні до звичайної карти побиту, включаючи доступ до ринку праці та легальне проживання [1].

Швеція: муніципальна модель Etableringsprogrammet (2-річна програма адаптації) включає індивідуальний план інтеграції з мовними курсами (SFI), стажуванням та менторством. Мета програми адаптації полягає в тому, щоб ви якомога швидше вивчили шведську мову, знайшли роботу і змогли забезпечувати себе самостійно. До програми завжди входять наступні заходи: курси шведської мови для іммігрантів, SFI; соціальне орієнтування – навчальний курс, що дасть базові знання про шведське суспільство (теми: Права людини, Основні демократичні цінності, Права та обов'язки, Організація шведського суспільства, Практичне повсякденне життя); заходи з підготовки до працевлаштування, наприклад стажування, оцінка професійних знань і освіти [2].

Канада. Канадська модель базується на Immigration and Refugee Protection Act (2001) та програмах економічної імміграції (Express Entry). Соціальна підтримка

реалізується через Settlement Services – федерально-провінційні угоди фінансують 500+ організацій (YMCA, COSTI), які надають мовні курси (LINC), консультації з працевлаштування, правовий супровід. У 2023 р. 420 тис. новоприбулих (включаючи 28 тис. українців) пройшли програми, 81 % знайшли роботу за фахом протягом року; Менторські програми – Mentorship for Newcomers поєднує мігрантів з локальними професіоналами; шкільні Settlement Workers in Schools (SWIS) забезпечують адаптацію, 94 % дітей мігрантів інтегровано в освітній процес [7].

США не мають єдиної федеральної системи, але штатові та громадські ініціативи ефективні. Так, California Newcomer Network (Департамент соціальних послуг Каліфорнії) пропонує мовні курси (ESL), професійну сертифікацію та медичну допомогу через Medi-Cal. У 2023 р. 180 тис. мігрантів отримали послуги. У Нью-Йорку Mayor's Office of Immigrant Affairs координує IDNYC (муніципальне посвідчення), що дає доступ до бібліотек, банків, знижок. НґО (International Rescue Committee) надають кейс-менеджмент: 70 % клієнтів працевлаштовано за 6 місяців. Федеральні програми: Refugee Cash Assistance (RCA) та Matching Grant Program забезпечують фінансову підтримку перші 8 місяців, з фокусом на самозабезпечення.

Отже, міжнародні практики демонструють, що ефективна соціальна підтримка потребує комплексності, партнерства та орієнтації на самозабезпечення мігрантів.

Аналіз міжнародного досвіду організації соціальної підтримки трудових мігрантів дає змогу зробити висновок, що в сучасному світі сформувалися різні підходи до розв'язання проблем соціального захисту цієї категорії населення, які залежать від економічного розвитку країни, міграційної політики. Для України доцільно враховувати такі підходи під час розроблення національної політики у сфері міграції, орієнтуючись на принципи недискримінації, соціальної справедливості та партнерства між державними і недержавними інституціями, соціальної структури суспільства та рівня міждержавної взаємодії.

Література

1. Зміни для українців у Польщі у 2025 році. URL: <https://www.enableme.com.ua/ua/article/zmini-v-perebuvanni-v-pol-si-dla-ukrainciv-u-2025-roci-11802> (дата звернення: 23.10.2025).
2. Швецький веб-сайт для мігрантів Informationsverige.se. URL: <https://www.informationsverige.se/uk/hem.html> (дата звернення: 09.11.2025).
3. Homel K. (2022). Agency and Social Relations in the Search for a Better Life: Female Migrant Entrepreneurs in Poland. *Central and Eastern European Migration Review*, 11(2): 33-52.
4. Integrationskurs für Frauen. URL: <https://s-b-h.de/bildungsangebot/produkte/integrationskurs-fuer-frauen> (дата звернення: 08.11.2025).
5. International Labour Organization (ILO). ILO Global Estimates on International Migrant Workers: Results and Methodology. 3rd ed. Geneva: ILO, 2021. 145 с.
6. Zytek, R., Kok, J., Bankowska, A. (2022). Towards an international model of portable migrant social protection scheme. Policy Brief.
7. 2024. Annual Report to Parliament on Immigration. URL: <https://www.canada.ca/content/dam/ircc/documents/pdf/english/corporate/publications-manuals/annual-report-2024-en.pdf> (дата звернення: 22.10.2025).

СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА БАГАТОДІТНИХ СІМЕЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Штипа Ігор

Ніжинський державний університет імені
Миколи Гоголя, м. Ніжин

Сучасні реалії функціонування українського суспільства визначаються глибокими соціальними, економічними та гуманітарними викликами, зумовленими повномасштабною війною. Однією з найуразливіших категорій у цей період стали багатодітні сім'ї, які потребують комплексної підтримки з боку держави, територіальних громад та соціальних інституцій. Саме соціальні служби сьогодні виступають ключовими суб'єктами допомоги родинам із дітьми, виконуючи роль координатора між державними програмами, міжнародною допомогою та потребами населення.

Правове підґрунтя функціонування системи соціальних послуг у воєнний період формується на основі низки законодавчих актів, адаптованих до умов надзвичайного стану. Так, базовим документом є Закон України «Про соціальні послуги» (2019), який визначає принципи, форми та види соціальної підтримки, а також механізми кризового реагування. Після 2022 року до нього внесено суттєві доповнення, що дозволяють екстрене надання послуг без тривалих процедур і погоджень [про соц]. Постанова Кабінету Міністрів України № 215 від 07.03.2022 запровадила автоматичне продовження державних соціальних виплат під час воєнного стану, що дало змогу уникнути соціальної дестабілізації та бюрократичних зволікань (нині регулюється Постановою від 25 червня 2025 р. № 765). Постанова КМУ № 784 від 07.07.2022 «Деякі питання фінансування соціальних послуг під час дії воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях» визначила механізм фінансування послуг для внутрішньо переміщених осіб (ВПО) із багатодітних родин, передбачивши компенсацію за оренду житла, оплату комунальних послуг і гуманітарну підтримку за рахунок державного бюджету[деяк]. Крім того, постанова КМУ № 1124 від 27.10.2023 «Деякі питання надання соціальних послуг» спростила процедури обліку сімей, запровадивши нові стандарти моніторингу та ведення соціальної справи. На перших етапах фахівці соціальної роботи здійснюють щотижневі візити до сім'ї, а надалі – планові зустрічі протягом шести місяців. Це дозволяє більш гнучко реагувати на зміни у потребах родини, що важливо в умовах постійних переміщень та змін соціального статусу [3].

Соціальна підтримка багатодітних сімей в умовах воєнного стану здійснюється на різних рівнях. На державному рівні головним координатором є Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України, яке формує політику у сфері захисту дітей і сімей, розробляє нормативно-правову базу, здійснює фінансування програм та загальний моніторинг. Так у 2025 році на соціальний захист дітей та сім'ї у держбюджеті передбачено 27,4 млрд грн (це на 2,1 млрд більше, ніж у бюджеті на 2024 рік). Міністерство активно розвиває цифрові сервіси, зокрема електронну платформу «єМалятко», що спрощує оформлення допомоги при народженні дитини, а також доступ до пільг і послуг онлайн.

На регіональному та муніципальному рівнях діють органи соціального захисту населення та соціальні служби, які безпосередньо контактують із населенням. Вони займаються виявленням сімей, що потребують допомоги, проведенням оцінки потреб, організацією супроводу, координацією із закладами освіти, охорони здоров'я, поліцією

та громадськими організаціями. Центри соціальних служб (ЦСС) – це ключова ланка практичної соціальної роботи, яка забезпечує комплексне надання послуг багатодітним родинам відповідно до їхніх потреб. Основними видами соціальних послуг є:

1. Соціальна підтримка та супровід сімей: складання індивідуального плану соціального захисту, що враховує потреби кожної дитини; регулярні домашні візити для контролю умов проживання, надання консультацій, моніторингу ситуації; сприяння у відновленні документів, оформленні соціальних виплат, допомоги ВПО.

2. Психологічні та психосоціальні послуги: індивідуальне та групове консультування батьків і дітей; програми стрес-менеджменту, профілактики посттравматичних станів, арт-терапія для дітей; проведення тренінгів для батьків з ефективного виховання у кризових умовах («Батьківство під час війни», «Як говорити з дитиною про страх»).

3. Освітньо-консультативні послуги: інформування про права багатодітних сімей, пільги, гарантії; проведення шкіл відповідального батьківства, занять із фінансової грамотності, консультацій щодо працевлаштування; залучення дітей до позашкільної освіти, гуртків, онлайн-курсів тощо.

4. Соціально-економічна підтримка: сприяння в отриманні гуманітарної допомоги (продукти, одяг, гігієна); організація благодійних акцій спільно з ГО («Тепло родини», «Подаруй дитині майбутнє»); підключення до державних і міжнародних програм грошової допомоги (UNICEF Cash+, CARE Ukraine, IOM).

5. Соціальна реабілітація та кризове втручання: надання екстреної допомоги сім'ям, які втратили житло або опинилися у зоні бойових дій; розміщення у центрах соціально-психологічної підтримки (тимчасовий притулок до 6 місяців); сприяння у відновленні соціальних зв'язків, адаптації до нових умов проживання.

На громадському рівні вагому роль відіграють неурядові організації та міжнародні партнери – UNICEF, SOS-Дитячі Містечка, Save the Children, CARE Ukraine, Фондація Олени Зеленської, Міжнародна організація з міграції (IOM). Їхні програми передбачають надання гуманітарної, психологічної, освітньої та фінансової підтримки. Наприклад, у межах спільної ініціативи UNICEF–ФОЗ «Від будинку до домівки» у 2024 році придбано житло для 57 великих прийомних сімей ВПО, що забезпечило дітям стабільні умови проживання.

Проаналізуємо форми, методи та напрями роботи з багатодітними сім'ями. Діяльність соціальних служб має комплексний характер і охоплює економічну, психологічну, педагогічну, медичну та соціально-правову підтримку.

1. *Економічна допомога.* Держава забезпечує регулярні виплати при народженні дитини та на третю і наступних дітей. Важливими є пільги на комунальні послуги, знижки на паливо, безкоштовне харчування у школах і дитсадках.

2. *Психосоціальна підтримка.* Соціальні служби надають кризові консультації, проводять тренінги з управління стресом, розвитку батьківської компетентності, профілактики насильства в сім'ї. UNICEF у 2023 р. забезпечив психосоціальну допомогу понад 1 млн. дітей, значна частка з яких належала до багатодітних сімей.

3. *Освітня та медична підтримка.* Забезпечується позачергове зарахування дітей до закладів освіти, їх адаптація до нових колективів, психолого-педагогічний супровід.

4. *Супровід переселених та евакуйованих сімей.* Соціальні служби

організують тимчасове житло, забезпечують інформаційну підтримку, координують участь у програмах гуманітарної допомоги, сприяють інтеграції в громадах.

Незважаючи на позитивні тенденції, система соціальної допомоги стикається з низкою суттєвих труднощів. Це і кадрова нестача у прифронтових регіонах, і скорочення рівня фінансування місцевих програм. Надмірне навантаження спричинює вигорання працівників, скорочує час індивідуальної роботи з родинами. Через бойові дії та руйнування інфраструктури соціальні служби не завжди мають змогу дістатися до віддалених населених пунктів. Близько половини ВПО залишаються поза стабільною системою допомоги. Значна частина родин уникає звернення за допомогою через страх осуду або недовіру до державних інституцій. Ще однією проблемою залишається економічна вразливість: 68 % багатодітних сімей перебувають за межею бідності, що підвищує ризик соціального сирітства, розпаду сімей, зниження якості життя дітей.

Подолання зазначених викликів потребує системного вдосконалення організації соціальної роботи. Серед першочергових напрямів:

1. Цифровізація послуг – упровадження онлайн-заяв, єдиних баз даних отримувачів допомоги, мобільних застосунків для комунікації з клієнтами.

2. Розширення міжсекторального партнерства – інтеграція зусиль державних, громадських і міжнародних структур.

3. Підвищення кваліфікації фахівців – системне навчання соціальних працівників, упровадження тренінгів із кризового консультування, роботи з травмою, гендерно чутливих підходів.

4. Розвиток моніторингу ефективності послуг – створення баз даних, щорічна оцінка результативності програм Мінсоцполітики та громадських ініціатив.

Отже, діяльність соціальних служб України з підтримки багатодітних сімей у період воєнного стану є надзвичайно важливою складовою державної політики соціального захисту. Вона поєднує принципи гуманізму, партнерства та адресності допомоги. Попри обмеження, нестачу ресурсів і складні умови роботи, українська система соціального захисту демонструє гнучкість, інноваційність і здатність до самооновлення. Подальший розвиток цієї сфери має спиратися на принципи сталості, децентралізації та цифрової інтеграції. Підтримка багатодітних сімей у воєнний і повоєнний період – це не лише соціальний обов'язок держави, а й стратегічна інвестиція у майбутнє українського суспільства.

Література

1. Від будинку до домівки. Сайт UNICEF. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/press-releases/house-home-olena-zelenska-foundation-and-unicef-launch-joint-initiative-improve> (дата звернення: 09.11.2025).

2. Деякі питання надання соціальних послуг: постанова КМУ від 27.10.2023 № 1124. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1124-2023-%D0%BF> (дата звернення: 17.10.2024).

3. Деякі питання фінансування соціальних послуг під час дії воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях: Постанова КМУ від 07.07.2022 № 784. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/784-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 15.10.2024).

4. Про соціальні послуги: Закон України від 17 січня 2019 р. № 2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> (дата звернення: 11.11.2024).

Розділ 3

ВОЛОНТЕРСТВО ЯК РЕСУРС ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ

ВОЛОНТЕРСТВО ЯК РЕСУРС ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ БЕЗРОБІТНИХ У ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ

Артюх Ірина,

Лісовець Олег

Ніжинський державний університет імені
Миколи Гоголя, м. Ніжин

Трансформація ринку праці в Україні, наслідки повномасштабної війни та децентралізаційна реформа посилюють навантаження на місцеві системи соціального захисту. Безробітні в територіальних громадах стикаються з одночасною втратою доходу, зниженням відчуття безпеки, ризиком соціальної ізоляції та необхідністю орієнтуватися в складних процедурах доступу до соціальних виплат і програм зайнятості. Формальні інституції діють у режимі браку кадрів і ресурсів, тому виникає потреба у додаткових механізмах підтримки, які підсилюють, а не підміняють професійну соціальну роботу.

На рівні громади волонтерський рух демонструє потенціал мобілізації локальних ресурсів, використання горизонтальних зв'язків та залучення громадян до розв'язання соціальних проблем. Волонтери проводять інформаційний супровід, надають емоційну підтримку, допомагають опановувати цифрові сервіси, залучають безробітних до освітніх та громадських ініціатив. Тому постає завдання концептуалізувати волонтерство як цілеспрямований ресурс підвищення ефективності системи соціального захисту безробітних у межах територіальної громади.

Сучасне розуміння волонтерства як організованої суспільно корисної діяльності, що координується інституціями громадянського суспільства та органами влади, відображено в «Путівнику з волонтерства в Україні», де визначено принципи, сфери застосування та базові моделі організації волонтерських програм [3]. У цьому документі підкреслюється, що волонтери можуть долучатися до надання соціальних послуг, працювати з вразливими групами, включно з безробітними, за умови дотримання чітких процедур відбору, навчання й супроводу. На рівні ТГ такі підходи створюють основу для інституційної інтеграції добровольців у систему підтримки осіб, які втратили роботу.

Правову рамку волонтерської діяльності в громадах деталізували І. Дробуш та С. Ішук, які проаналізували статус органів місцевого самоврядування як суб'єктів волонтерської політики, можливості ухвалення місцевих програм, порядки взаємодії зі створеними на території об'єднаннями громадян та волонтерськими ініціативами [1, с. 329–331]. Саме наявність таких актів дозволяє закріпити механізми залучення добровольців до надання допомоги окремим категоріям населення, зокрема тим, хто перебуває в СЖО через безробіття. У поєднанні з управлінськими рекомендаціями

«Путівника» це відкриває можливість для створення при соціальних службах та центрах зайнятості волонтерських команд, які займаються консультуванням, інформаційною підтримкою та мотиваційною роботою з безробітними [3, с. 40–45].

Аналітичний звіт Cedos демонструє високий запит населення на підтримку у сферах зайнятості, соціального захисту та житла, а також обмежену відповідність державних програм реальним потребам домогосподарств [5, с. 10–16]. Частина респондентів орієнтується не лише на органи влади, а й на громадські та волонтерські структури як джерело допомоги. Для безробітних це означає потребу в додаткових каналах інформування про можливості працевлаштування, перекваліфікації, отримання соціальних виплат та житлових рішень. За такого контексту громада може розглядати волонтерські ініціативи як гнучкий інструмент, що доповнює формальні програми, забезпечує «тонке налаштування» підтримки до реальних життєвих ситуацій людей без роботи.

На рівні інституцій соціального захисту волонтерська діяльність аналізується О. Кравченко та М. Федоровим, які розглядають її як компонент системи надання соціальних послуг у сфері захисту населення [4, с. 353–355]. Дослідники підкреслюють, що залучення добровольців до роботи з клієнтами потребує нормативного закріплення, стандартів взаємодії та гарантій прав отримувачів допомоги. Вони також акцентують на необхідності спеціальної підготовки волонтерів, зокрема у сфері етичної взаємодії з людьми, котрі переживають втрату роботи, психологічне виснаження чи вимушене переміщення. Для територіальної громади це означає, що волонтерський ресурс необхідно вбудовувати в індивідуальні плани роботи з безробітними, координуючи дії добровольців із соціальними працівниками та фахівцями центрів зайнятості.

Молодіжне волонтерство посідає особливе місце в розвитку громад, оскільки поєднує високий рівень цифрової компетентності, мобільність та готовність до інноваційних форм участі. У доповіді О. Лівандовської зазначено, що молодіжні волонтерські ініціативи сприяють мобілізації жителів, формуванню активної громадянської позиції та зміцненню мереж довіри на локальному рівні [2]. У контексті підтримки безробітних молоді волонтери можуть брати участь у тренінгах з цифрової грамотності, допомагати в роботі з онлайн-платформами пошуку вакансій, супроводжувати під час заповнення електронних форм та заяв, а також модерувати групи взаємопідтримки в офлайн- та онлайн-форматі. Така діяльність посилює суб'єктність безробітних, зменшує інформаційну асиметрію й розширює їхні можливості для повернення на ринок праці.

Організаційні аспекти управління волонтерськими програмами докладно описані в «Путівнику з волонтерства», де пропонуються моделі планування діяльності, системи мотивації та запобігання вигорання, а також підходи до оцінювання результатів [3, с. 60–68]. Застосування таких підходів у громадах дозволяє перетворити спонтанну допомогу безробітним на структуровані програми. Наприклад, можна сформувати лінію «волонтерського менторства», де підготовлені добровольці супроводжують людей, які звільнилися з роботи, на початкових етапах пошуку нових можливостей: разом аналізують попередній досвід, підбирають варіанти професійної переорієнтації, відпрацьовують навички самопрезентації, підтримують емоційно. У такій моделі соціальний працівник відповідає за діагностику та планування, а

волонтери забезпечують додатковий час і увагу, яких не вистачає в умовах перевантаження системи.

Тому, практичні рекомендації для територіальних громад впливають з поєднання правових, управлінських та емпіричних висновків згаданих досліджень. Наявність локальних програм підтримки волонтерства, орієнтація на стандарти якості надання послуг у сфері соціального захисту, розуміння реального запиту населення на допомогу та активний потенціал молоді та створюють підстави для запровадження комплексних моделей співпраці. За таких умов волонтери перетворюються на партнерів служб зайнятості та органів соціального захисту, а волонтерський рух у громаді набуває функції стабілізатора у періоди зростання безробіття, масових переміщень чи економічних шоків.

Отже, волонтерство в територіальній громаді можна розглядати як структурований ресурс підсилення системи соціального захисту безробітних, що базується на поєднанні нормативно закріплених можливостей, управлінських інструментів та реального потенціалу громадянської активності. Правове регулювання волонтерської діяльності, напрацьовані рекомендації щодо менеджменту програм, досвід молодіжних ініціатив та результати соціологічних досліджень щодо потреб населення створюють основу для послідовної інтеграції добровольців у процес підтримки людей, які втратили роботу.

Для соціальної роботи на рівні громади йдеться про запровадження моделей волонтерського менторства, цифрового супроводу, груп взаємопідтримки та інформаційних кампаній, що доповнюють професійну діяльність фахівців. Системна координація та належне навчання волонтерів здатні підвищити доступність сервісів, посилити адресність допомоги, зміцнити довіру до соціальних інституцій і сприяти довгостроковому відновленню зайнятості мешканців громади в умовах воєнних та поствоєнних викликів.

Література

1. Дробуш І., Іщук С. Волонтерська діяльність в громадах: актуальні питання правової регламентації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: право. 2025. № 87. Ч. 4. С. 329–335.
2. Лівандовська О. А. Роль молоді у розвитку волонтерського руху громад. *Розвиток територіальних громад: правові, економічні та соціальні аспекти* : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф., Миколаїв – с. Коблеве, 9 червня 2022 р. Миколаїв : МНАУ, 2022. С. 190–192.
3. Путівник з волонтерства в Україні: законодавство, менеджмент, найкращі практики. *Посібник проєкту «Ініціатива секторальної підтримки громадянського суспільства України»*. Нац. соц. сервісна служба України, Центр демократії та верховенства права, Укр. волонтер. служба. Київ, 2023. 87 с.
4. Kravchenko O., Fedorov M. Legislative principles of organizing volunteer activities in the sphere of social protection. *Social Work and Education*. 2024. Vol. 11, № 3. P. 350–359.
5. Lomonosova N., Filipchuk L. Employment, social protection, housing: The population's attitude towards government programs of socioeconomic support and the need for them. Kyiv. 2022. 32 p.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЧЕРЕЗ ВОЛОНТЕРСЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ

Балаянц Олена

Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя, м. Ніжин.

Соціально-психологічна реабілітація військовослужбовців є багатокомпонентним процесом, спрямованим на відновлення їхнього психічного благополуччя та поступове входження у мирне життя після участі в бойових діях. Її ключовими завданнями виступають подолання наслідків травматичного досвіду, відновлення порушених психічних функцій і налагодження ефективних соціальних взаємин. Важливою складовою реабілітаційного процесу є формування оновлених життєвих орієнтирів і смислів, що визначають подальший соціальний та професійний розвиток військових. В Україні ця діяльність регламентується законодавством і підтримується державними інституціями [1, с. 196], а її реалізацію доповнюють волонтерські ініціативи, які сприяють індивідуалізації реабілітаційних програм.

Соціально-психологічна реабілітація охоплює комплекс заходів, спрямованих на корекцію та відновлення психічних функцій, а також на відтворення соціального статусу військових, які зазнали впливу психотравмувальних подій. Її головною метою є покращення психологічного стану та забезпечення успішної соціальної інтеграції осіб із бойовим досвідом, що значно полегшує їхнє повернення до цивільного життя [4, с. 117].

Психологічна складова реабілітації включає різноманітні терапевтичні формати: індивідуальні та групові консультації, навчально-психологічні тренінги, освітні заходи та тематичні лекторії. Ці інтервенції спрямовані на відновлення почуття безпеки, стабілізацію емоційного стану та підвищення рівня соціальної адаптації ветеранів. Не менш важливим аспектом є опанування навичок саморегуляції – зокрема, управління емоціями, подолання гніву й тривоги, а також розвиток конструктивних моделей міжособистісної взаємодії [2, с. 57].

Соціальна реабілітація передбачає створення умов для ефективного пристосування військовослужбовців до цивільного середовища та їхньої подальшої реінтеграції у суспільство. Вона охоплює підтримку у виборі професійного шляху й профорієнтаційну роботу, що сприяє пошуку нової сфери діяльності після завершення служби. Окрему увагу приділяють і соціально-психологічній підтримці сімей військових, оскільки їхнє благополуччя істотно впливає на успішність реабілітації.

Соціально-психологічна реабілітація охоплює низку взаємопов'язаних напрямів, спрямованих на відновлення життєдіяльності військовослужбовців після пережитих травматичних подій.

• *Психологічна підтримка.* Цей компонент передбачає проведення індивідуальної та групової роботи, орієнтованої на стабілізацію емоційного стану та поступове повернення до умов мирного повсякдення. У процесі психологічної допомоги застосовуються різні терапевтичні підходи, зокрема когнітивно-поведінкові техніки, методи ресурсного відновлення та інші інтервенції, що сприяють подоланню симптомів ПТСР та супутніх психічних порушень. Групові формати мають додаткову цінність: вони забезпечують можливість обміну досвідом і створюють середовище взаємної підтримки між учасниками бойових дій.

•*Соціальна підтримка.* Цей складник спрямований на відновлення соціальної включеності та формування умов для успішної реінтеграції в громадське життя. Групи взаємодопомоги допомагають ветеранам відновлювати соціальні зв'язки, поступово повертатися до активної взаємодії з оточенням і долати відчуття ізоляції. Додатково соціальна підтримка може містити ініціативи, орієнтовані на членів родин військових, що сприяє їхній поінформованості та психологічній стійкості під час ї.

•*Ерготерапія.* Цей напрямок передбачає формування або відновлення навичок самообслуговування з урахуванням нових фізичних можливостей військовослужбовців. Особлива увага приділяється тим, хто зазнав травм, що обмежують повсякденну активність. Ерготерапевтичні програми підтримують розвиток автономності, удосконалення життєвих умінь та адаптацію до змінених умов діяльності, що безпосередньо впливає на підвищення якості життя.

•*Професійна підтримка.* Цей компонент охоплює профорієнтаційні заходи та сприяння перекваліфікації осіб, які не можуть продовжувати військову службу через стан здоров'я. Робота фахівців спрямована на формування нових професійних компетентностей і сприяння працевлаштуванню у цивільній сфері. Військовослужбовці можуть опановувати нові спеціальності – наприклад, у сфері інформаційних технологій, логістики чи управління персоналом. Такі кроки сприяють відновленню професійної ідентичності та підвищенню рівня зайнятості після завершення служби.

Соціально-психологічна реабілітація військовослужбовців також включає в себе заходи, спрямовані на попередження розвитку серйозних психічних розладів. Це передбачає ранню діагностику та профілактику психологічних розладів, а також навчання військовослужбовців засобам саморегуляції та стресостійкості. Такий підхід допоможе зменшити ризик розвитку посттравматичного стресового розладу й інших психічних розладів. Також вагомим є забезпечення військовослужбовцям можливості отримувати допомогу у разі виникнення проблем та підтримку їхніх сімей під час процесу реабілітації.

Соціально-психологічна реабілітація має на меті відновлення благополуччя військовослужбовців у різних вимірах їхнього життя, що істотно полегшує повернення до активної участі в суспільному середовищі. На думку Т. Титаренко, її зміст не зводиться до повернення особи у стан, що передував травматичним подіям. Натомість реабілітаційний процес спрямований на стимулювання внутрішнього потенціалу людини до переосмислення власного життєвого шляху та реалізації цих змін у сімейній, особистій і професійній сферах. Така переорієнтація зумовлює глибокі зміни в структурі особистості, перегляд ієрархії цінностей і загальної життєвої позиції.

Перший напрям передбачає відновлення внутрішньої цілісності, психологічної рівноваги та здатності до саморегуляції. Йдеться про прийняття зміненого образу себе після пережитих подій, зокрема у випадках фізичних травм, що впливають на самоусвідомлення. Наприклад, застосування когнітивно-поведінкових технік сприяє подоланню деструктивних уявлень про себе та формуванню більш конструктивного ставлення до власної особистості. До цього також належить розвиток умінь керувати емоційними станами за допомогою медитативних або дихальних практик, що сприяють зниженню тривожності та напруження.

Другий напрям орієнтований на підвищення самооцінки та розширення можливостей для самореалізації у різноманітних видах діяльності. Йдеться про

тренінги впевненості, освоєння нових компетентностей і професій, які дають змогу відчувати власну ефективність після повернення до цивільного життя. Прикладом може слугувати проходження курсів перекваліфікації військовим, який прагне знайти своє місце в іншій професійній сфері. У рамках професійної підтримки проводяться також індивідуальні консультації зі спеціалістами з кар'єрного розвитку для визначення сильних сторін і потенційних напрямів діяльності.

Третій напрям пов'язаний із розбудовою комунікативної компетентності та подоланням соціальної ізоляції. Він включає тренінги взаємодії, що допомагають удосконалити навички спілкування і налагодження конструктивних стосунків. Групи взаємопідтримки сприяють обміну досвідом, взаєморозумінню та емоційній підтримці між ветеранами. До процесу залучаються також члени родини, оскільки відновлення міжособистісних зв'язків у сімейному колі створює сприятливі умови для повноцінної соціальної адаптації.

Четвертий напрям стосується переосмислення життєвих пріоритетів та формування нових орієнтирів після пережитих травматичних подій. Він пов'язаний з пошуком нового сенсу та визначенням перспектив майбутнього. Ресурсні підходи допомагають усвідомити власний потенціал і внутрішні можливості розвитку. Важливу роль відіграють індивідуальні консультації, під час яких окреслюються нові цілі та способи їх досягнення. Зокрема, військовий може виявити мотивацію до громадської чи волонтерської діяльності, що сприяє формуванню оновленого життєвого змісту [3, с. 163].

Соціально-психологічна реабілітація військовослужбовців охоплює широкий спектр заходів, від надання психологічної підтримки до професійної перепідготовки, що суттєво сприяють соціальній інтеграції та відновленню психічного здоров'я військовослужбовців. Ця реабілітація має бути доступною не лише тим, хто пережив бойові дії чи має посттравматичний стресовий розлад. Важливо забезпечити цей вид підтримки всім військовослужбовцям після закінчення їхньої служби, оскільки це допоможе їм успішніше адаптуватися до цивільного життя і саме у цьому напрямі важливу роль відіграють волонтери.

Література

1. Колесніченко О. С., Мацегора Я. В. Проект програми психологічної реабілітації військовослужбовців – учасників бойових дій. *Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України*. Харків. 2017. С. 196–200.
2. Лєсков В. О. Теоретичні основи соціально-психологічної реабілітації військовослужбовців. *Наука і освіта*. 2006. № 5–6. С. 56–60.
3. Титаренко Т. М. Соціально-психологічна реабілітація особистості: етапи, технології, техніки. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*. 2018. Вип. 41. С. 157–167.
4. Тюріна В. О., Солохіна Л. О. Вплив військових конфліктів на психічне здоров'я людини: короткий огляд зарубіжних досліджень. *Особистість, Суспільство, Війна*. Харків. 2022. С. 116–118.

ЧИННИКИ РОЗВИТКУ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ ОСОБИСТОСТІ ЯК РЕСУРС ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Войло Владислава

Ніжинський державний університет імені
Миколи Гоголя, м. Ніжин.

Чинники розвитку та функціонування емоційної сфери особистості визначають здатність індивіда адекватно реагувати на соціальні виклики та підтримувати внутрішню рівновагу. Емоційна зрілість забезпечує волонтерам можливість ефективно взаємодіяти з людьми, проявляти емпатію та формувати атмосферу довіри у спільноті. Стабільність і гнучкість емоційної сфери сприяють подоланню стресових ситуацій, знижують ризик емоційного виснаження та підтримують мотивацію до тривалої активності. Розвиток емоційної сфери виступає стратегічним ресурсом волонтерської діяльності, що забезпечує її результативність і соціальну значущість.

Емоційна сфера особистості формується під впливом низки внутрішніх чинників, які визначають її якість, стійкість та здатність до регуляції. Одним із ключових є темперамент, що задає природні особливості емоційних реакцій, їхню інтенсивність та швидкість виникнення. Люди з різними типами темпераменту по-різному переживають емоційні стани: холерики схильні до швидких і сильних реакцій, меланхоліки – до глибоких і тривалих переживань. Ці відмінності створюють індивідуальну основу для розвитку емоційної сфери, визначаючи її чутливість та адаптивність.

Другим важливим чинником є характер, який відображає систему стійких індивідуальних рис та визначає способи емоційного реагування. Риси особистості, такі як доброзичливість, відповідальність чи замкненість, безпосередньо впливають на прояви емоцій у міжособистісних стосунках. Людина з відкритим і комунікативним характером легше формує позитивні емоційні контакти, тоді як схильність до замкненості може обмежувати емоційне вираження. Характер також визначає здатність до емоційної стійкості, адже врівноваженість і самоконтроль сприяють гармонійному функціонуванню емоційної сфери. Важливо, що характер формується у процесі соціалізації, але його індивідуальні риси залишаються внутрішнім чинником, який задає специфіку емоційних переживань.

Не менш значущим внутрішнім чинником є рівень розвитку емоційного інтелекту, який визначає здатність усвідомлювати власні емоції та розуміти переживання інших. Емоційний інтелект забезпечує можливість регулювати емоційні стани, уникати деструктивних реакцій та підтримувати конструктивну взаємодію. Високий рівень емоційного інтелекту сприяє формуванню емпатії, що є основою соціальної підтримки та довіри. Низький рівень цієї здатності, навпаки, може призводити до труднощів у комунікації та конфліктності. Емоційний інтелект розвивається протягом життя, але його базові елементи закладаються у дитинстві через внутрішні когнітивні та емоційні процеси.

Особливу роль відіграє мотиваційна сфера, яка визначає спрямованість емоційних переживань та їхню інтенсивність. Мотивація задає цілі й цінності, що формують емоційне ставлення до діяльності та соціальних взаємодій. Внутрішні мотиви, пов'язані з потребами самореалізації чи досягнення, здатні посилювати позитивні емоції та підтримувати стійкість у складних ситуаціях. Натомість суперечливі

або незадоволені мотиви можуть провокувати негативні емоційні стани, такі як фрустрація чи апатія.

Когнітивні процеси також є важливим внутрішнім чинником розвитку емоційної сфери. Способи мислення, рівень рефлексії та здатність до інтерпретації подій визначають, як особистість переживає емоційні стани. Когнітивні процеси забезпечують можливість усвідомлення емоцій та їхнього контролю, що є необхідним для гармонійного функціонування емоційної сфери.

Важливим внутрішнім чинником є самооцінка, яка визначає емоційне ставлення особистості до себе та власних можливостей. Висока й адекватна самооцінка сприяє формуванню позитивних емоційних станів, впевненості та оптимізму. Низька самооцінка, навпаки, може провокувати тривожність, невпевненість і схильність до негативних переживань. Самооцінка формується у процесі індивідуального розвитку, але залишається внутрішнім психологічним чинником, що постійно впливає на емоційну сферу.

Особистісні цінності, життєві смисли задають орієнтири, які визначають емоційне ставлення до подій, людей і своєї діяльності. Людина із чіткою системою цінностей, легше зберігає емоційну стабільність і знаходить сенс у складних ситуаціях. Відсутність ціннісних орієнтирів може призводити до емоційної нестійкості та відчуття внутрішньої порожнечі. Смилова сфера забезпечує інтеграцію емоційних переживань у цілісну картину світу, що сприяє гармонійному розвитку особистості.

Отже, внутрішні індивідуально-психологічні чинники виступають фундаментом функціонування емоційної сфери особистості. Проте, ця сфера особистості формується не лише під впливом внутрішніх психологічних процесів, а й завдяки зовнішнім соціально-психологічним чинникам, зокрема сімейним середовищем, яке задає первинні моделі емоційної взаємодії та визначає способи вираження почуттів. Атмосфера довіри, підтримки й прийняття у родині сприяє розвитку емоційної стабільності, тоді як конфліктність і відсутність уваги можуть провокувати емоційну нестійкість. Не менш важливим чинником є група однолітків, що є середовищем соціального навчання й емоційного самоствердження. У взаємодії з ровесниками особистість засвоює норми емоційної поведінки, вчиться співвідносити власні переживання з реакціями інших. Позитивний досвід прийняття у групі сприяє формуванню впевненості та емоційної відкритості, тоді як відторгнення чи ізоляція можуть призвести до тривожності та емоційної замкненості. Група однолітків також виступає джерелом емоційної підтримки у кризових ситуаціях, що підсилює стійкість особистості. Тут закладаються навички колективної взаємодії та співпереживання, які визначають соціальну зрілість.

Важливу роль відіграє освітнє середовище, яке формує не лише інтелектуальні, а й емоційні компетентності. Взаємини з учителями та однокласниками створюють умови для розвитку емоційної регуляції, толерантності та здатності до співпраці. Позитивний педагогічний клімат сприяє формуванню довіри й відкритості, тоді як авторитарність і жорсткість можуть провокувати емоційні бар'єри. Тоді як соціокультурні умови – культурні традиції, цінності та норми задають рамки допустимих способів вираження емоцій і формують уявлення про їх соціальну значущість. У різних культурах емоційна відкритість може оцінюватися як сила чи, навпаки, як слабкість, що впливає на формування індивідуальних моделей поведінки. Соціокультурне середовище також визначає символи й образи, через які особистість

осмислює власні переживання. Важливим є вплив мистецтва, літератури та медіа, які розширюють емоційний досвід і формують здатність до співпереживання. Таким чином, культура виступає системним чинником, що регулює розвиток і функціонування емоційної сфери.

Не менш значущим чинником є ЗМІ й сучасні комунікаційні технології. Медіа формують емоційний простір суспільства, транслюючи образи, символи та емоційні реакції, які впливають на індивідуальне переживання. Соціальні мережі створюють нові можливості для емоційної взаємодії, але водночас можуть провокувати емоційне перенасичення чи залежність. Інформаційне середовище здатне як підтримувати емоційний розвиток через позитивні приклади, так і руйнувати його через поширення негативних або травматичних повідомлень. Важливим є й те, що медіа задають стандарти емоційної поведінки, які особистість засвоює у процесі соціалізації.

Розвиток емоційної сфери особистості є результатом взаємодії зовнішніх і внутрішніх чинників, які діють у тісному взаємозв'язку. Зовнішні соціально-психологічні умови, такі як сім'я, група однолітків, освітнє середовище та культурний контекст, формують моделі емоційної поведінки та задають рамки її прояву. Водночас внутрішні індивідуально-психологічні чинники, серед яких темперамент, характер, мотивація та емоційний інтелект, визначають інтенсивність, якість і стійкість емоційних реакцій. Лише поєднання цих двох рівнів забезпечує гармонійний розвиток емоційної сфери, її здатність до регуляції та адаптації. Коли зовнішні впливи створюють умови для соціалізації, то внутрішні механізми забезпечують індивідуальну специфіку переживань і їх інтеграцію у цілісну систему. Емоційна сфера визначає здатність особистості до саморегуляції, що є необхідною умовою для подолання стресових ситуацій.

У сучасних умовах волонтерська діяльність потребує особливої уваги до розвитку емоційної сфери, адже саме вона виступає ключовим ресурсом цієї діяльності. Волонтери часто стикаються з кризовими ситуаціями, високим рівнем стресу та необхідністю підтримувати інших, що вимагає емоційної стійкості та зрілості. Розвинена емоційна сфера забезпечує здатність до емпатії, співпереживання та створення атмосфери довіри, що є основою ефективної допомоги. Вона також дозволяє уникати емоційного вигорання, підтримувати мотивацію та довготривалу залученість у соціально значущу діяльність. Емоційна зрілість волонтерів сприяє їхній адаптивності та здатності швидко реагувати на непередбачувані обставини. Таким чином, розвинена емоційна сфера є стратегічним ресурсом волонтерської діяльності, що забезпечує її результативність і соціальну значущість.

Література

1. Дуткевич Т. В. Загальна психологія. Теоретичний курс: навч. посіб. Київ: Центр учбової літ-ри, 2016. 388 с.
2. Павелків Р. В. Вікова психологія: підручник. Київ: Кондор, 2015. 469 с.
3. Приходько Ю. О., Юрченко В. І. Психологічний словник-довідник: навч. посіб. 4-те вид. Київ: Каравела, 2020. 418 с.
4. Титаренко Т. М. Сучасна психологія особистості. Київ: Марич, 2009. 232 с.

ВПЛИВ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ПРОФЕСІЙНО-ОСОБИСТІСНИЙ РОЗВИТОК МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Голова Наталія

Хмельницький

національний

університет, м. Хмельницький

У сучасних соціально-економічних умовах Україна переживає глибокі трансформаційні процеси, що супроводжуються зростанням соціальних проблем, потребою у підтримці вразливих категорій населення, посиленням ролі громадянського суспільства. У цих умовах значно зростає попит на висококваліфікованих, компетентних і морально зрілих фахівців соціальної роботи, здатних ефективно реагувати на соціальні виклики, проявляти ініціативу, відповідальність і гуманізм. Волонтерська діяльність виступає важливим чинником становлення майбутнього соціального працівника, адже забезпечує можливість практичного застосування знань, формування професійних і особистісних якостей, розвиток емпатії, комунікативних навичок, лідерства та соціальної активності. Саме у процесі волонтерства студенти мають змогу усвідомити значення соціальної місії своєї професії, сформувати власну систему цінностей і професійну ідентичність [3].

Актуальність теми зумовлена також потребою у підвищенні ефективності професійної підготовки фахівців соціальної сфери, пошуком інноваційних підходів до розвитку їхнього потенціалу та удосконалення освітнього процесу через залучення студентів до волонтерських практик.

Отже, дослідження впливу волонтерської діяльності на особистісний розвиток майбутніх фахівців соціальної роботи є важливим як у теоретичному, так і в практичному аспекті, оскільки сприяє підвищенню якості підготовки спеціалістів, здатних реалізовувати гуманістичні цінності та ефективно діяти в умовах сучасного суспільства.

Особистісний розвиток фахівців соціальної роботи є важливим аспектом їх професійної діяльності, оскільки робота в соціальній сфері вимагає від працівників не тільки високих професійних навичок, але й здатності до саморозвитку, емоційної стійкості, а також високого рівня соціальної чутливості та етики. Це процес, який включає набуття нових знань, умінь, розуміння власних сильних і слабких сторін, а також розвиток особистих якостей, що сприяють ефективному виконанню завдань покладених на них у професійній діяльності.

Волонтерська діяльність має важливий вплив на особистісний розвиток майбутніх фахівців соціальної роботи. Вона сприяє розвитку особистісних, професійних, моральних та емоційних якостей, які є ключовими для успішної кар'єри в соціальній роботі. Розглянемо основні аспекти впливу волонтерства на розвиток майбутніх фахівців у цій галузі:

1. Розвиток професійно-особистісних компетентностей. Фахівець соціальної роботи постійно удосконалює свої навички у різних сферах:

- консультування та підтримка клієнтів: соціальний працівник повинен вміти ефективно взаємодіяти з людьми, які стикаються з різними труднощами. Розвиток комунікативних навичок, вміння слухати, надавати підтримку – важливі для становлення майбутнього соціального працівника, як фахівця;

- критичне мислення та аналіз ситуацій: здатність правильно оцінювати ситуацію і приймати обґрунтовані рішення, виходячи з індивідуальних потреб кожної людини, щое важливим аспектом роботи соціального працівника;

- юридично-правова обізнаність, соціальні працівники повинні володіти базовими знаннями правових аспектів соціального забезпечення, що дозволяє їм ефективно захищати права клієнтів [2, с. 78–80].

Волонтерська діяльність дозволяє майбутнім соціальним працівникам набувати практичного досвіду роботи з людьми, розвивати комунікативні навички та вміння працювати в команді. Вони отримують досвід в реальних ситуаціях, що допомагає їм краще зрозуміти потреби та проблеми клієнтів, розвивати ефективні стратегії допомоги. Практичний досвід: волонтери мають змогу працювати з людьми, що знаходяться в складних життєвих обставинах, і це дає змогу краще розуміти соціальні проблеми на практиці. Навички організації та планування: волонтери можуть бути залучені до організації заходів, роботи з документами або координації роботи групи, що допомагає розвивати управлінські здібності.

2. Емоційна стійкість та стресостійкість. Соціальна робота часто пов'язана з важкими, стресовими ситуаціями, коли фахівець стикається з людським болем, трагедіями та складними проблемами. Тому особистісний розвиток фахівця вимагає формування емоційної стійкості, що успішно розвивається саме у практичній волонтерській діяльності:

- самоконтроль і регуляція емоцій: здатність зберігати спокій і професіоналізм навіть у кризових ситуаціях;

- здатність до самопідтримки: для ефективного виконання своїх обов'язків важливо вміти впоратися з емоційними навантаженнями та стресом, що зменшує ризик вигорання;

- емпатія і соціальна чутливість: фахівці соціальної роботи повинні володіти високим рівнем емпатії, здатністю розуміти емоційний стан інших людей, співпереживати та підтримувати їх в СЖО [4].

3. Розвиток особистої відповідальності та етики. Важливим аспектом є розвиток етичної свідомості, відповідальності за свою діяльність:

- професійна етика: соціальні працівники повинні дотримуватись високих етичних стандартів у взаємодії з клієнтами, поважати їх права, конфіденційність та автономність.

4. Навички саморозвитку та рефлексії, постійне вдосконалення професійних навичок та знань неможливе без процесу рефлексії:

- самоаналіз: фахівці соціальної роботи повинні вміти аналізувати власну діяльність, оцінювати її ефективність, виявляти свої сильні сторони та місця для вдосконалення.

5. Психологічна гнучкість і адаптація. Важливим аспектом розвитку є здатність адаптуватися до змінних умов і ситуацій, що дозволяє це зробити у волонтерській діяльності:

- гнучкість в підходах: соціальні працівники повинні бути готові застосовувати різні підходи до вирішення проблем в залежності від ситуації та потреб клієнта;

- ініціативність: у соціальній роботі часто немає чітко встановлених алгоритмів для вирішення проблем, тому важливо мати вміння діяти проактивно, знаходити нові шляхи для допомоги клієнтам.

6. *Моральне і духовне зростання*, соціальна робота вимагає від фахівців високого рівня моральної зрілості та духовного зростання:

- чесність і відкритість: працівники соціальної сфери повинні діяти з чесністю, дотримуватись принципів справедливості і поважати людську гідність;
- інтеграція професійних і особистих цінностей: здатність поєднувати власні переконання з етичними вимогами професії допомагає фахівцю створювати гармонійні взаємини з клієнтами.

Волонтерська діяльність дозволяє соціальним працівникам розвивати етичні стандарти і моральні принципи, оскільки вони безпосередньо стикаються з людськими труднощами, потребами та болем. Це може допомогти їм зрозуміти важливість співчуття, емпатії та безумовної підтримки. Підвищення рівня емпатії: волонтери постійно взаємодіють з людьми, що переживають стрес, депресію чи інші соціальні труднощі, і тому вони вчаться краще зрозуміти емоційний стан інших людей.

7. *Розвиток лідерських якостей*, у процесі роботи соціальний працівник може виступати лідером як в межах організації, так і в конкретних ініціативах чи групах:

- керівництво групами: вміння вести за собою команду, мотивувати її до досягнення спільних цілей є важливим для ефективної роботи в організаціях, що займаються соціальними послугами;
- мотивація та підтримка: лідерські якості допомагають підтримувати високий рівень командного духу, особливо в умовах стресу та важких ситуацій [1, с. 56–58].

Таким чином, волонтерська діяльність є важливим етапом у формуванні професійних та особистісних якостей майбутніх соціальних працівників, адже вона дозволяє не лише набувати практичних навичок, а й сприяє розвитку етичних, моральних та особистісних якостей, що є основою професійної діяльності в сфері соціальної роботи.

Література

1. Вайнола Р. Х., Капська А. Й., Комарова Н. М. та ін. Волонтерський рух в Україні: тенденції розвитку. Київ: Академпрес, 1999. 112 с.
2. Горінов П., Драпушко Р. Волонтерська діяльність в Україні: соціально-правове дослідження: монографія. Київ: Державний інститут сімейної та молодіжної політики, 2022. 240 с.
3. Єсіна Н. О. Поняття та сутність волонтерської діяльності в Україні. *Сучасне суспільство*. 2017. Вип. 1. С. 73–80.
4. Лях Т. Л. Мотивація до волонтерської діяльності. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2012. № 22 (8). С. 84–91.

ОСОБЛИВОСТІ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Гук Ольга

Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, м. Київ

Волонтерська діяльність є важливою складовою сучасної системи соціальної роботи, оскільки сприяє розширенню можливостей підтримки різних соціально вразливих груп та зміцненню громадянської активності. Як форма добровільної соціальної участі, волонтерство поєднує елементи альтруїзму, партнерської взаємодії та суспільної відповідальності, що робить його ефективним ресурсом для розв'язання

актуальних соціальних проблем. Дослідження особливостей волонтерської діяльності у сфері соціальної роботи дозволяє глибше зрозуміти мотиваційні чинники волонтерів, специфіку їхньої співпраці з професійними соціальними службами, а також умови, що забезпечують результативність та сталість волонтерських ініціатив.

Центри соціальних служб залучають волонтерів до соціально-реабілітаційної роботи, попередження та подолання негативних явищ у молодіжному середовищі, що включає в себе наступні види: робота з молоддю, схильною до асоціальної поведінки; - профілактика та подолання вживання алкогольних напоїв; профілактика та запобігання тютюнопалінню; профілактика та запобігання вживанню наркотичних речовин; профілактика хвороб, що передаються статевим шляхом та ВІЛ/ СНІДУ; підтримка дітей та підлітків, що постраждали від морального, фізичного, сексуального насильства; підтримка дітей та молоді, що перебувають у кризовому стані; соціальна робота з «дітьми вулиці».

У цьому напрямі волонтери ЦСС проводять різноманітні бесіди, диспути, лекції, організовують вечори, концерти «За здоровий спосіб життя», проводять рольові та творчі ігри з молоддю та з «дітьми вулиці». Розповсюджують інформаційні листівки, буклети про негативний вплив на організм вживання алкоголю, тютюну та інших наркотичних речовин. Тут застосовуються як групові форми роботи, так й індивідуальні. Також волонтерів активно залучають до здійснення соціальної опіки і захисту найменш захищених категорій дітей та молоді. Цей напрям включає в себе наступні види послуг:

- підтримка та сприяння розвитку творчих здібностей молоді з інвалідністю;
- соціальна допомога молодим сім'ям;
- соціальна робота з дітьми-сиротами та дітьми позбавленими батьківського піклування;
- соціальна підтримка військовозобов'язаної молоді;
- соціальна робота з жіночою молоддю;
- соціальна допомога самотнім матерям, неповним сім'ям, багатодітним сім'ям;
- допомога у вирішенні соціальних проблем учнівської та студентської молоді.

Організуються концерти, конкурси, змагання, ярмарки, створюються різноманітні клуби за інтересами, проводяться благодійні акції, вечори. Все це робиться для того, щоб такі категорії дітей та молоді відчули себе потрібними в суспільстві.

Норми етичної поведінки волонтера, який здійснює соціальну роботу, визначаються Етичним кодексом спеціалістів із соціальної роботи України, вони полягають у наступному:

- завжди пам'ятати про інтереси людини, якій надається допомога;
- захищати права особи, котра потребує підтримки й допомоги, сприяти її розвитку;
- сприяти всебічному гармонійному та самобутньому розвитку людини, якій надається допомога, її продуктивній самореалізації;
- бути доброзичливим, уважним у роботі, вміти вислуховувати;
- ставити службовий обов'язок понад усе, бути відданим своїй професії;
- бути зразком етичної поведінки, носієм високих моральних якостей;
- уміти не піддаватися впливам, залишатися об'єктивним, діючи в межах своєї компетентності;
- виходити з позиції милосердя, виконуючи різні ролі;

- справлятися зі своїми обов'язками якнайкраще;
- прагнути до самовдосконалення, підвищення своєї професійної майстерності;
- персонально відповідати за свої дії; зберігати й захищати гідність, честь та права своїх колег;
- активно співпрацювати з іншими особами, організаціями, від яких залежить добробут людини, якій надаються послуги [4].

Волонтерів умовно можна поділити на тих, які працюють при центрах соціальних служб, та тих, які є членами різних громадських організацій. За наявності бажання волонтера працювати в соціальній службі з ним проводиться співбесіда, під час якої відбувається знайомство із соціальними працівниками, соціальною службою, програмою соціальної допомоги, до якої залучається кандидат, отримується основна інформація про нього, з'ясовуються мотиви участі у волонтерській роботі. Під час співбесіди встановлюються рівень психолого-педагогічної готовності до такої роботи, комунікації, емпатійності, а також інтереси, ціннісні орієнтації та ін.

Підготовка волонтера до роботи в соціальній службі включає проведення курсів, тренінгів, семінарів, на яких волонтери отримують основні знання, оволодівають основними вміннями і навичками соціальної роботи з різними цільовими групами і категоріями населення. Термін проведення навчання, зміст навчальних програм, їх інформаційна насиченість залежать від віку кандидатів, їхньої участі в інших волонтерських програмах, загальнокультурного рівня. Головним завданням соціальних педагогів є детальне й поетапне планування програми залучення та підготовки волонтерів, адже більшість із них є не підготовленими до діяльності і часто не усвідомлюють майбутніх проблем. Обмеження в здійсненні волонтерської діяльності – підлітки віком від 14 до 18 років виконують волонтерську роботу та перебувають у волонтерському русі за згодою батьків чи опікунів, прийомних батьків, піклувальника або батьків-вихователів [3]. Особи без громадянства та іноземці волонтерську діяльність здійснюють через установи та організації, інформація про них викладена на офіційному сайті центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері волонтерської діяльності. Різниця між звичайною роботою та волонтерством є відчутною і очевидною – це відсутність грошової винагороди. Проте це зовсім не означає, що для організації, в якій волонтер працює, він виконує роль неоплаченої робочої сили. Волонтерська робота регулюється певними нормативними актами. Волонтер не може виконувати функціональні обов'язки штатних працівників, чи виконувати роботу яку ніхто не має часу робити. Він працює у спеціально створеному для нього проєкті, де волонтер має чітко окреслені його завдання, режим роботи, додаткові умови та інше. Головним є натхнення і мотивація, які у волонтера значно вищі, ніж у штатних працівників організації чи установи [3].

Основні напрямки роботи волонтерських загонів різноманітні: соціальний захист – молоді люди-волонтери в цьому напрямі знаходиться у взаємозв'язку з державою та надає підтримку різним категоріям клієнтів соціальної роботи; благоустрій – дозволяє молодій людині вивчити проблеми населеного пункту та покращувати його благоустрій, наприклад, шляхом написання проєкту; екологія – молодь приймає участь, як волонтер у екологічних акціях, тобто увага молодої людини спрямована на проблеми екологічного характеру; профілактика наркотичної і алкогольної залежності, пропаганда здорового способу життя – молоді люди-волонтери підвищують свої знання про здоровий спосіб життя та несуть соціальний посил до інших; сприяння

діяльності у сфері фізичної культури і масового спорту – молода людина може бути волонтером у спортивному напрямі. Спорт впливає на розвиток активності людини; збереження історичної та культурної спадщини; співпраця в сфері науки, освіти, мистецтва, культури, духовного розвитку особистості [4, с. 19].

Волонтерська діяльність поділяється на організовану або неорганізовану, а також може здійснюватися, як індивідуально так і в групі, в приватних або громадських організаціях [1, с. 171]. Учасники волонтерського руху можуть розглядати свою діяльність, як інструмент культурного, екологічного, соціального та економічного розвитку. За цільовою орієнтованістю волонтерство спрямоване на: взаємодопомогу, тобто здійснюється для того, щоб допомогти іншим членам своєї соціальної групи або взагалі суспільства; благодійність, об'єктом такої допомоги є учасник групи, в яку не входить волонтер, який допомагає; участь у місцевому самоврядуванні, де учасник будь-якого співтовариства на добровільній основі включається в діяльність з управління ним (наприклад, в діяльність територіальних органів самоврядування).

Класичні типи волонтерів серед молоді наступні: волонтери, які працюють тривалий час і характеризуються повною віддачею справі або організації; самостійно знаходять організацію, яка вже працює з добровольцями; є членами певної організації; направляються до певної організації після спілкування з іншими волонтерами; волонтери, які працюють не тривалий проміжок часу і цікавляться справою лише поверхнево, не заглиблюючись у неї. Волонтери цього типу класифікуються як «спеціалісти», оскільки вони здійснюють волонтерську діяльність у співпраці з організацією стільки часу, скільки необхідно для повноцінного виконання відповідного виду роботи; волонтери, які беруть участь під час конкретної події. Такий тип волонтерів має відношення до організації волонтерської роботи у день певної події. Потрібно зазначити, що усі вищезазначені типи волонтерів поєднані спільними потребами, а саме: важливість самореалізації, передача життєвого досвіду, набуття нових знань, причетність до важливої суспільної праці, уникнення самотності, отримання задоволення від роботи, відчуття потрібності соціуму та інше [2, с. 28].

Отже, в цілому волонтери можуть: виконувати завдання, які не є видом постійних оплачуваних робіт; додати нові можливості у діяльність і нових людей до організації; принести позитивні нововведення в соціальну роботу; створювати суспільну думку про соціальні організації в суспільстві; регулярно інформувати про соціальні проблеми та можливі шляхи їх подолання; допомогти в збиранні різних засобів для соціальних потреб; заохочувати різноманітну громадську активність де мотивом виступає потреба в зв'язках з іншими людьми і подолання почуття самотності.

Література

1. Болотова В. О., Ляшенко Н. О., Байдак Т. М. Волонтерська діяльність в Україні як вид соціальної активності. *Грані*. 2018. Т. 21(9). С. 47–57.
2. Вашкович В. В. Адміністративно-правове забезпечення волонтерства як складова соціальної функції держави : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Ужгород, 2019. 220 с.
3. Про внесення змін до деяких законів України щодо волонтерської діяльності : Закон України від 05.03.2015 р. № 246-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/246-19#Text> (дата звернення: 11.09.2025).
4. Про волонтерську діяльність: Закон України від 19 квітня 2011 року № 3236-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text> (дата звернення: 14.08.2025).

МОТИВАЦІЙНИЙ ВИМІР ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ МЕШКАНЦІВ ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Діброва Олег,

Бальсанко Анна

Київський столичний університет імені
Бориса Грінченка, м. Київ

Актуальність дослідження зумовлена зростанням ролі волонтерського руху в системі соціальної підтримки населення України в умовах війни та післявоєнного відновлення [1]. Особливої уваги потребує аналіз мотиваційних чинників участі громадян у волонтерській діяльності на деокупованих територіях, де соціальні зв'язки були зруйновані, а потреба у відновленні довіри, солідарності та взаємопідтримки є визначальною. У таких громадах волонтерство виконує не лише гуманітарну, а й психосоціальну функцію – воно допомагає людям повернути відчуття контролю над життям, цінності взаємодії та гідності [3]. Вивчення мотивів, які спонукають людей до участі у волонтерській діяльності, є необхідною умовою для формування ефективних програм залучення та підтримки волонтерів у регіонах, що переживають наслідки окупації.

Емпіричне дослідження проведено у межах проєкту Всеукраїнського громадського центру «Волонтер» «Волонтер у деокупованих громадах Миколаївської та Херсонської областей» у співпраці аспіранта кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи О. Діброви та здобувачки магістерської програми «Моніторинг і оцінювання соціальних програм» А. Бальсанко. Метою дослідження стало визначення мотиваційних чинників участі громадян у волонтерській діяльності в процесі соціального відновлення деокупованих громад.

Методологічну основу становили анкетування та напівструктуроване інтерв'ю з активними волонтерами з деокупованих територій Миколаївської та Херсонської областей. У дослідженні взяли участь 62 респонденти, серед яких – представники місцевих ініціативних груп, громадських організацій та неформальних волонтерських об'єднань.

Анкетування здійснювалося у змішаному форматі (дистанційно та очно) і містило 18 запитань, об'єднаних у чотири тематичні блоки: 1) Соціально-демографічна характеристика волонтерів (вік, стать, освіта, місце проживання, попередній волонтерський досвід); 2) Мотиваційні чинники залучення до волонтерства (особистісні, ціннісні, соціальні, патріотичні мотиви); 3) Очікування та задоволення від волонтерської діяльності (емоційний стан, почуття самореалізації, сприйняття суспільного визнання); 4) Потреби у підтримці з боку організацій та громад (навчання, координація, ресурси, супервізія).

Напівструктуроване інтерв'ю поглиблювало результати анкетування і включало відкриті запитання за трьома тематичними блоками: 1) Особистісна історія волонтерства – мотиви початку діяльності, перший досвід, вплив воєнних подій на рішення стати волонтером; 2) Досвід взаємодії в команді та з громадою – емоційні аспекти, підтримка колег, труднощі й джерела натхнення; 3) Погляд у майбутнє – бачення розвитку волонтерського руху у своїй громаді, потреби у навичках та ресурсах, очікування від неурядових організацій.

Результати анкетування засвідчили, що провідними мотиваційними чинниками участі у волонтерській діяльності стали: прагнення допомогти іншим і відчувати власну соціальну значущість (93,5 % опитаних); потреба у відновленні відчуття спільності та взаємної підтримки (81 %); громадянська відповідальність і патріотичні переконання (77,4 %); пошук психологічної рівноваги через діяльність і комунікацію (64,5 %); інтерес до нових знань і досвіду у сфері соціальної взаємодії (52,3 %).

Згідно з результатами напівструктурованих інтерв'ю, для більшості учасників волонтерська діяльність стала способом емоційного відновлення та самоідентифікації після травматичного досвіду окупації. Респонденти часто наголошували на потребі «бути корисними», «повернути контроль над життям», «не залишатися осторонь». Особливо високий рівень мотивації виявлено у тих волонтерів, які самі зазнали втрат або вимушеного переміщення, що підтверджує механізм взаємопідтримки через активну дію.

Близько третини опитаних зазначили потребу в організаційній підтримці з боку громадських структур: забезпеченні ресурсами, координації дій, професійному супроводі. Це свідчить про те, що навіть за наявності внутрішньої мотивації волонтери потребують стабільного середовища, у якому їхня діяльність буде впорядкованою, етичною, безпечною і суспільно визнаною.

Водночас у ході інтерв'ювання було виявлено низку чинників, які знижують мотивацію до участі у волонтерській діяльності. Серед них респонденти найчастіше називали емоційне виснаження (64,5 %), відчуття нестачі підтримки або координації з боку організацій (58 %), обмежені ресурси для діяльності (53,2 %), а також байдужість чи формалізм з боку місцевої влади (41,9 %). Частина волонтерів (приблизно 35 %) висловлювали занепокоєння відсутністю визнання їхньої роботи та недостатнім рівнем суспільної подяки, що з часом призводить до демотивації або зниження активності.

Для подолання цих проблем волонтери запропонували застосовувати практики психологічного супроводу та супервізії, регулярне навчання та обмін досвідом, створення локальних хабів підтримки волонтерів, а також визнання їхніх досягнень у публічному просторі. Серед ефективних форм і методів, які можуть бути впроваджені неурядовими організаціями в деокупованих громадах, респонденти відзначали: тренінги з розвитку резильєнтності та запобігання вигоранню, регулярні зустрічі й групи взаємопідтримки, менторські програми для нових волонтерів, соціальні події «День волонтера громади» як форма публічного визнання внеску активістів, грантові або ресурсні ініціативи для підтримки волонтерських проєктів. Узагальнення результатів представлено у табл. 1:

Таблиця 1

**Чинники демотивації волонтерів і шляхи їх подолання
в деокупованих громадах**

(складено авторами на основі результатів інтерв'ю волонтерів, 2025 р.)

Демотиваційний чинник	Прояв у діяльності волонтерів (приклади з інтерв'ю)	Рекомендовані форми і методи подолання
Емоційне виснаження, перевантаження	<i>«Відчуття, що постійно допомагаєш, а самому ніде відновитися»</i>	Тренінги з резильєнтності, групи психологічної підтримки, супервізії

Відсутність організаційної координації	«Ніхто не пояснює, хто за що відповідає», «Немає чіткого плану дій»	Призначення координаторів волонтерів, розподіл ролей, налагодження комунікаційних каналів
Брак ресурсів і матеріальної підтримки	«Немає транспорту, пального, іноді навіть елементарних засобів»	Локальні фонди підтримки волонтерів, мікрогранти, партнерство з бізнесом і громадами
Байдужість або недовіра з боку влади	«Здається, ми для влади невидимі», «Робимо все самі»	Спільні волонтерсько-громадські ради при місцевих адміністраціях, комунікаційні платформи
Нестача суспільного визнання	«Ми працюємо щодня, але про нас майже не говорять»	Публічне відзначення волонтерів, висвітлення історій у ЗМІ, нагородження, соціальні кампанії
Вигорання через тривалу кризу	«Після двох років роботи не вистачає сил навіть на розмову»	Ротація завдань, індивідуальні консультації, творчі або рефлексивні зустрічі для волонтерів

Отримані результати підтверджують, що мотивація до волонтерства в деокупованих громадах має ціннісно-гуманістичний і психологічно відновлювальний характер. Волонтерство виступає не лише інструментом надання допомоги, а й засобом особистісного й суспільного відновлення, який сприяє формуванню соціальної згуртованості та довіри – основних передумов відбудови місцевих спільнот і сталого розвитку регіонів півдня України.

Література

1. Діброва О. В., Лях Т. Л. Громадянська активність і соціальна згуртованість як рушії відновлення й розвитку деокупованих територій. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2024. № 4. С. 70–76. <https://doi.org/10.12958/1817-3764-2024-4-70-76>
2. Петрович Ж., Лях Т. Потенціал волонтерства для розвитку деокупованих громад. *Ввічливість. Humanitas*. 2024. № 3. С. 202–207. <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.28>

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОГРАМИ РОЗВИТКУ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДІ

Забіла Наталія

Ніжинський державний університет імені
Миколи Гоголя, м. Ніжин

Волонтерська діяльність молоді в Україні за останні роки набула значного розвитку, ставши однією з важливих складових громадянського суспільства та опорою соціальних служб, громадських організацій і місцевих громад. Це зумовлює потребу в науковому осмисленні молодіжного волонтерства як фактор соціальної роботи.

У наукових джерелах волонтерство розглядається як форма соціальної активності, спрямована на підтримку суспільно корисних ініціатив і допомогу людям з інвалідністю та людям, які опинилися у складних життєвих обставинах.

Розвиток волонтерства серед молоді як фактору соціальної згуртованості ми розглядаємо як складний багаторівневий процес, що охоплює мікро-, мезо- та

макрорівні. На мікрорівні відбувається формування особистісних якостей молоді, розвиток його вмінь та навичок. На мезорівні волонтерська діяльність інтегрується в контекст діяльності благодійного фонду та місцевої громади. На макрорівні волонтерство сприяє вирішенню актуальних соціальних проблем суспільства.

Волонтерська діяльність молоді є різною за своїми напрямками. Дослідження показують, що молодь активно долучається до соціальних, гуманітарних, екологічних та інших видів волонтерської діяльності. При цьому сьогоденні реалії внесли свої корективи у волонтерську діяльність, актуалізувавши такі напрями волонтерства, як допомога внутрішньо переміщеним особам, ліквідація наслідків воєнних дій та підтримка Збройних Сил України.

Важливою складовою у залученості молоді є саме організація можливостей для прояву себе та втілення своїх ідей в реальність.

Умовами стимулювання розвитку соціальної активності студентів ми пропонуємо реалізовувати завдяки:

- орієнтації суб'єктів соціально-виховної роботи на розвиток соціальної згуртованості студентів у волонтерській діяльності;
- партнерській взаємодії між учасниками освітнього процесу та залученню студентів як учасників до ініціатив закладу освіти.

Умовами розвитку соціальної згуртованості студентів у волонтерській діяльності є залучення студентів до участі у волонтерських ініціативах закладу освіти. Адже залучення студентів до соціальних ініціатив не лише сприяє їхньому професійному розвитку, а й допомагає закладу освіти показувати власні корпоративні цінності [1].

Ця умова може бути забезпечена такими шляхами: залучення студентів до організації конференцій, майстер-класів, форум театрів, квестів, станційних експресів, тощо як волонтерів заходу; залучення студентів до волонтерської діяльності організацій партнерів; підготовка та менторська підтримка студентів-лідерів, які висловлюють бажання писати власні проєкти та втілювати їх.

Важливою соціальною умовою розвитку соціальної згуртованості студентів є визнання здобутків соціально активних студентів у закладі освіти. Як ми побачили, ця умова є широко розповсюдженою практикою в університетах закордоном, а також починає набирати популярність в українських закладах вищої освіти.

Зарахування активностей за певні види робіт є опцією, яку може реалізувати викладач як заохочення студента.

За допомогою інтерактивних методів та технологій студенти мають змогу: творчо підходити до засвоєння навчального матеріалу та аналізувати навчальну інформацію і таким чином зробити засвоєння знань та умінь доступнішим [2]. Інтерактивний підхід дає змогу навчитися формулювати власну думку та відстоювати свою позицію, правильно її висловлювати, аргументувати й дискутувати, допомагає навчитися слухати іншу людину. Таким чином, за допомогою моделювання різних соціальних ситуацій збагачується власний соціальний досвід, вибудовуються уміння будувати конструктивні взаємини в групі [3].

Волонтерами проєкту «Кухарська зграя вовчат» було розроблено програму розвитку волонтерської діяльності, яка включала в себе використання інтерактивних форм та методів і поєднала всі шляхи забезпечення соціальних умов. Програма була реалізована в ході магістерського дослідження на базі Ніжинського фахового коледжу НУБіП України. Програма стала ефективним інструментом, та дала необхідні ресурси

та впевненість для втілення своїх ідей у реальність. Ця програма об'єднувала два блоки (практичний та теоретичний) і стала визначальною в процесі для впровадження соціальних умов розвитку волонтерської діяльності. Учасники програми продемонстрували використання отриманих знань та здатність до самостійного ініціювання змін у своїй спільноті.

Впровадження соціальних умов та реалізація програми розвитку волонтерства серед молоді, за відгукami студентів, мали позитивне значення та значний вплив на розвиток згуртованості серед студентів. Завдяки участі у програмі студенти розширили своє розуміння понять соціальної згуртованості та волонтерства, розвинули навички та уміння у цьому.

Результати дослідження підтвердили ефективність визначених та створених соціальних умов, форм та методів роботи і відзначив важливість реалізації програми розвитку волонтерства серед молоді. Відтак, розвиток волонтерства серед молоді повинен розглядатися як стратегічний напрям соціальної політики, спрямований на зміцнення інституцій соціальної роботи та побудову згуртованого, відповідального суспільства.

Література

1. Агарков О. А. Волонтерство як форма діяльності соціальної служби вищого навчального закладу *Нова парадигма*. 2013. Вип. 118. С. 179–189.
2. Публікації та звіти міжнародних організацій щодо волонтерства. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2015-02/volonter-697e4.pdf> (дата звернення: 24.11.2025).
3. Українці найбільше довіряють ЗСУ і волонтерам. *Укрінформ*. 2024. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3801673-ukrainci-najbilse-doviraut-zsu-i-volonteram.html> (дата звернення: 24.11.2025).

ВОЛОНТЕРСТВО ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗШИРЕННЯ РЕСУРСІВ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Знобей Олексій

Сумський державний університет імені
А.С. Макаренка, м. Суми

Повномасштабне вторгнення російської федерації на територію України спричинило глибокі соціальні, економічні й гуманітарні трансформації, які суттєво загострили наявні соціальні проблеми та породили нові виклики для системи соціального захисту населення. Мільйони громадян були змушені покинути свої домівки, опинившись у статусі внутрішньо переміщених осіб або біженців, велика кількість людей втратила роботу, стабільні джерела доходу, соціальні зв'язки та доступ до базових послуг. Руйнування житлової та соціальної інфраструктури, медичних і освітніх установ, транспортних шляхів і комунікацій значно ускладнило функціонування як державних, так і місцевих структур соціальної підтримки. В умовах постійної небезпеки, втрат і невизначеності суттєво погіршився психоемоційний стан населення, зросли прояви тривожності, депресивних розладів, посттравматичного стресового розладу, особливо серед дітей та осіб, які безпосередньо пережили бойові дії.

У цій кризовій ситуації система соціальної роботи зіштовхнулася з безпрецедентним навантаженням, що виявилось у зростанні кількості осіб, які потребують допомоги, а також у розширенні спектра їхніх потреб. Традиційні механізми соціального забезпечення в багатьох випадках виявилися недостатніми або надто повільними для реагування на динамічні процеси воєнного часу. Саме тому особливого значення набуло волонтерство як форма громадянської самоорганізації та солідарності, що перетворилось на потужний ресурс підтримки населення й важливе доповнення до професійної соціальної роботи.

Нормативно-правовою основою волонтерської діяльності в Україні є Закон України «Про волонтерську діяльність», який визначає статус волонтера, напрями та форми волонтерської допомоги, права й обов'язки учасників цього процесу [2]. У період воєнного стану значення цього нормативно-правового акта суттєво зросло, оскільки він створює законодавчі умови для залучення громадян до надання соціальної, гуманітарної, медичної та психологічної допомоги. Разом із тим воєнні реалії засвідчили потребу в подальшій адаптації законодавства до нових форм і масштабів волонтерської діяльності, зокрема в питаннях соціального захисту волонтерів, їхнього страхування, визнання набутого досвіду та психологічної реабілітації.

Значний внесок у розвиток і підтримку волонтерського руху роблять міжнародні організації. Зокрема, у «State of the World's Volunteerism Report» Організації Об'єднаних Націй волонтерство розглядається як потужний інструмент зміцнення соціальної згуртованості, реагування на гуманітарні кризи та відновлення постраждалих територій [3]. Цей підхід є надзвичайно актуальним для України, оскільки волонтерство в умовах війни відіграє ключову роль не лише в подоланні негайних наслідків кризи, а й у формуванні основ для майбутнього післявоєнного відновлення та сталого розвитку громад.

Волонтерська діяльність у період воєнного стану істотно трансформувалася, набула масового характеру та стала одним із ключових чинників виживання і стійкості українського суспільства. Якщо в мирний час волонтерство здебільшого асоціювалося з епізодичною або проєктною допомогою окремим категоріям населення, то у воєнних умовах воно охопило практично всі сфери соціальної підтримки. Волонтери здійснюють збір, логістику і розподіл гуманітарної допомоги, організовують тимчасове житло для переселенців, забезпечують їх харчуванням, одягом, засобами гігієни, медикаментами, сприяють отриманню документів, надають психологічну підтримку, допомагають у працевлаштуванні та соціальній адаптації.

Особливо важливу роль волонтерство відіграє у роботі з найбільш уразливими категоріями населення: дітьми, самотніми літніми людьми, особами з інвалідністю, багатодітними родинами, учасниками бойових дій та членами їхніх сімей. Для багатьох із них саме волонтери стають першими, хто простягає руку допомоги, інформує про можливості соціальної підтримки, супроводжує під час звернення до органів влади, медичних або соціальних установ. Таким чином волонтерська діяльність виступає не лише як форма безпосередньої допомоги, а й як інструмент посередництва між людиною та системою соціального захисту [1].

Не менш значущим є і те, що волонтерство сприяє розширенню людських ресурсів у сфері соціальної роботи. У період воєнного стану до волонтерської діяльності залучаються представники різних професійних груп: педагоги, психологи,

соціальні працівники, медики, студенти гуманітарних спеціальностей, юристи, менеджери, працівники культури тощо. Така міждисциплінарна участь створює умови для комплексного реагування на потреби населення і водночас збагачує професійний досвід самих волонтерів. Для майбутніх фахівців соціальної сфери волонтерство стає своєрідним «польовим навчанням», у процесі якого формуються ключові компетентності: комунікативні навички, кризове консультування, міжособистісна взаємодія, навички роботи в команді, гнучкість мислення, емоційна стійкість, здатність швидко приймати рішення в складних умовах [3].

Важливим аспектом є також вплив волонтерства на формування громадянської позиції та соціальної відповідальності особистості. Активна участь у волонтерській діяльності сприяє усвідомленню цінності людського життя, значущості взаємопідтримки, солідарності та гуманізму як основоположних принципів соціального співіснування. У цьому сенсі волонтерство набуває не лише практичного, а й потужного виховного та світоглядного значення, що особливо важливо для молоді в умовах суспільних потрясінь.

Разом із позитивними аспектами існує низка проблем, які обмежують ефективність волонтерської діяльності в системі соціальної роботи. Серед них – високе емоційне навантаження, хронічний стрес, ризик професійного і емоційного вигорання, нестача знань і навичок для роботи з особами, які пережили травматичні події. Часто волонтери змушені діяти інтуїтивно, не маючи достатньої теоретичної підготовки у сфері психологічного консультування або кризового втручання. Крім того, залишається актуальною проблема координації волонтерських ініціатив, що інколи призводить до дублювання допомоги в одних регіонах та її нестачі в інших [1].

Саме тому все більшої актуальності набуває питання системного підходу до організації волонтерської діяльності в соціальній сфері. Необхідним є створення програм навчання та супроводу волонтерів, забезпечення їх психологічної підтримки, впровадження механізмів супервізії та професійного наставництва. Важливу роль у цьому процесі можуть відігравати заклади вищої освіти, громадські організації та міжнародні структури, що мають досвід підготовки фахівців соціальної сфери та розробки навчальних програм для осіб, залучених до надання допомоги.

Отже, волонтерство в умовах воєнного стану постає як багатоаспектне соціальне явище, що інтегрується в систему соціальної роботи й суттєво розширює її ресурсні можливості. Воно виступає джерелом додаткових людських, матеріальних, організаційних та психологічних ресурсів, сприяє посиленню адаптивності системи соціального захисту, забезпечує оперативність реагування на виклики та потреби населення. Включення волонтерського потенціалу в професійну практику соціальної роботи дозволяє досягти більшої гнучкості, адресності та комплексності соціальної допомоги. У перспективі саме гармонійна взаємодія державних структур, професійних фахівців і волонтерів може стати основою для побудови ефективної, людяної та стійкої системи соціальної підтримки в післявоєнній Україні.

Література

1. Горінов П., Драпушко Р. Волонтерська діяльність в Україні: соціально-правове дослідження: монографія. Київ: Державний інститут сімейної та молодіжної політики, 2022. 240 с.

2. Про волонтерську діяльність: Закон України № 3236-VI від 19.04.2011 р. URL: https://zakononline.ua/documents/show/317209___551310 (дата звернення 18.11.2025 р.).

3. United Nations Volunteers. *State of the World's Volunteerism Report*. UNV, 2022.

СТИЛЬ СПІЛКУВАННЯ У ВІЙСЬКОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЯК ЧИННИК ЕФЕКТИВНОСТІ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Ігнатенко Валентин

Ніжинський державний університет імені
Миколи Гоголя, м. Ніжин

Сучасні воєнні реалії актуалізують потребу у вивченні комунікативних процесів між військовими та волонтерами, адже саме ефективна взаємодія забезпечує оперативність і результативність спільних дій. Зростання ролі волонтерства в умовах війни зумовлює необхідність аналізу тих чинників, які визначають якість співпраці, де стиль спілкування посідає ключове місце. Військове середовище характеризується специфічними комунікативними нормами, що формуються під впливом дисципліни й ієрархії, коли волонтерська діяльність ґрунтується на принципах добровільності та горизонтальних зв'язків. Поєднання стилів передбачає наявність соціальної згуртованості й ефективності спільних зусиль.

Спілкування між військовослужбовцями має особливу природу, що визначається умовами колективної діяльності та високим рівнем відповідальності за прийняті рішення. Воно спрямоване на забезпечення узгодженості дій, підтримання дисципліни та формування єдиного інформаційного простору в підрозділі. Військові взаємодіють у межах чітко окреслених ролей, де кожен учасник знає свої функції та обов'язки, а комунікація виконує роль механізму координації. Така специфіка створює підґрунтя для формування стилю спілкування, який відрізняється від цивільного середовища своєю структурованістю та функціональною спрямованістю [2, с. 111].

У військовому середовищі стиль спілкування формується під впливом специфічних умов діяльності, що вимагають максимальної концентрації та швидкого прийняття рішень. Чіткість висловлювань є базовою характеристикою, адже від точності переданої інформації залежить виконання наказів та безпека особового складу. Будь-яка двозначність чи надмірна деталізація може призвести до помилок, які матимуть критичні наслідки. Тому комунікація у війську орієнтована на однозначність і зрозумілість, що забезпечує ефективність командної роботи. Такий підхід створює основу для дисциплінованої взаємодії, де кожне слово має практичне значення.

Ієрархічність військового стилю спілкування відображає структуру управління, яка побудована на чіткій субординації. Комунікація здійснюється з урахуванням посадових рівнів, що визначає не лише зміст повідомлень, а й їхню форму. Військовослужбовці звикли до того, що інформація передається зверху вниз, а відповідь має бути максимально лаконічною та підтверджувати виконання наказу. Така система сприяє швидкому поширенню команд і зменшує ризик хаосу в умовах бойових дій. Водночас вона формує особливу психологічну атмосферу, де авторитет командира є беззаперечним [3, с. 34].

Лаконічність у військовій комунікації зумовлена потребою економії часу та ресурсів. У ситуаціях, коли кожна секунда може бути вирішальною, надмірні пояснення

стають недоречними. Військові повідомлення часто складаються з коротких формулювань, які містять лише необхідну інформацію для виконання завдання. Це дозволяє уникати перевантаження когнітивних процесів та зосереджувати увагу на ключових діях. Лаконічність стає не лише стилістичною рисою, а й функціональною вимогою.

Дисципліна є психологічним фундаментом військової комунікації, оскільки вона забезпечує контроль над емоціями та поведінкою в умовах стресу. Військовослужбовці навчаються дотримуватися встановлених правил мовлення, що сприяє підтриманню порядку та організованості. Відсутність емоційних відхилень у комунікації дозволяє уникати конфліктів і зберігати концентрацію на завданні. Дисциплінований стиль спілкування формує відчуття стабільності навіть у критичних ситуаціях. Це створює психологічну основу для довіри між командиром і підлеглими.

Орієнтація на наказ є ключовим психологічним аспектом військової комунікації, адже вона визначає спрямованість усіх повідомлень. У військовому середовищі слова мають силу директиви, що не підлягає обговоренню. Такий підхід формує особливий тип мислення, де головним є виконання завдання, а не пошук альтернатив. Це сприяє швидкому реагуванню та зменшує ризик дезорганізації. Орієнтація на наказ стає не лише комунікативною практикою, а й частиною професійної ідентичності військових.

Військовому стилю спілкування ще властивий високий рівень стандартизації, що проявляється у використанні спеціальної термінології та кодових сигналів. Це дозволяє забезпечити єдність розуміння навіть у багатонаціональних підрозділах чи в умовах обмеженого часу. Стандартизовані формулювання мінімізують ризик неправильного тлумачення та підвищують ефективність командної роботи. Вони створюють спільний комунікативний простір, де кожен учасник знає правила і може діяти відповідно до них. Така стандартизація є результатом тривалої практики та навчання [1, с. 177].

Особливістю військової комунікації є її функціональна спрямованість, що підпорядковує мовлення конкретним завданням. Усі повідомлення мають практичну мету, пов'язану з виконанням бойових чи організаційних дій. Це відрізняє військовий стиль від цивільного, де комунікація може виконувати соціальні чи емоційні функції. У війську головне – досягнення результату, і будь-яке слово оцінюється з точки зору його користі для завдання, що формує прагматичну мову, де комунікація є інструментом дії.

Військовий стиль спілкування має значний вплив на психологічний стан особового складу, оскільки він створює відчуття захищеності та передбачуваності. Чіткі правила мовлення та орієнтація на наказ зменшують рівень невизначеності, що є важливим у стресових умовах. Військовослужбовці отримують відчуття контролю над ситуацією, навіть коли зовнішні обставини є хаотичними. Це сприяє формуванню колективної згуртованості та підвищує мотивацію до виконання завдань. Таким чином, стиль спілкування у військовому середовищі виступає не лише технічним інструментом, а й психологічним ресурсом.

Волонтерська комунікація вирізняється високим рівнем гнучкості, що дозволяє учасникам швидко адаптуватися до змінних умов соціального середовища та потреб тих, кому вони допомагають [4, с. 172]. Ця гнучкість виявляється у здатності змінювати форми взаємодії залежно від ситуації, поєднувати офіційні та неформальні канали спілкування. Вагомим чинником є емпатія, яка забезпечує глибше розуміння емоційного стану інших і сприяє формуванню довіри. Орієнтація на співпрацю у

діяльності волонтера визначає характер комунікації як відкритий і партнерський, що стимулює колективне прийняття рішень. Добровільність участі формує особливу мотивацію, яка підсилює готовність до взаємної підтримки та взаємодопомоги. Волонтери сприймають комунікацію не лише як інструмент організації діяльності, а й як спосіб утвердження цінностей солідарності та взаємної відповідальності.

Взаємодія військових і волонтерів нерідко супроводжується труднощами, що виникають через відмінність комунікативних стилів. Військове середовище орієнтоване на чіткість, субординацію та наказ, тоді як волонтерська діяльність ґрунтується на гнучкості та горизонтальних зв'язках. Це може призводити до непорозумінь, коли військові очікують безумовного виконання інструкцій, а волонтери схильні до обговорення та пошуку альтернативних рішень. Військова чіткість у комунікації справляє безпосередній вплив на організацію волонтерської роботи, адже сприяє структурованості та визначеності дій. У ситуаціях, коли потрібно координувати ресурси та людей, лаконічні й однозначні повідомлення дозволяють уникати плутанини та зменшують ризик помилок.

Попри потенційні труднощі, взаємодія військових і волонтерів має значні позитивні чинники, що підсилюють ефективність спільної діяльності. Дисципліна та організованість військових доповнюються емпатією та гнучкістю волонтерів, що дозволяє поєднувати раціональність із людяністю. Такий баланс сприяє формуванню довіри, яка є ключовою умовою для успішної координації дій у кризових ситуаціях. Взаємне доповнення стилів комунікації створює основу для соціальної згуртованості та підвищує результативність спільних ініціатив. Адаптація стилю комунікації є необхідною умовою для досягнення спільних цілей військових і волонтерів, адже вона дозволяє поєднувати дисципліну з гнучкістю. Військові підходи до спілкування потребують доповнення елементами емпатії та партнерства, які властиві волонтерському середовищу. Це створює можливість для взаємного розуміння і зниження напруженості, що виникає через різницю у комунікативних стилях. Завдяки адаптації формується інтегрована модель взаємодії, яка забезпечує узгодженість дій і підвищує результативність спільних ініціатив.

Військовий стиль спілкування, що ґрунтується на чіткості та дисципліні, створює умови для організованості та швидкої координації дій у волонтерських ініціативах. Його ефективність проявляється тоді, коли він поєднується з гнучкістю та емпатією, властивими волонтерському середовищу, що забезпечує взаємне розуміння та підтримку. Такий баланс дозволяє інтегрувати раціональність і людяність у спільну діяльність, підвищуючи результативність та соціальну згуртованість.

Література

1. Бродовський Р. Рубльова Р. Гура І. Стилі спілкування офіцера як складова його професійної компетентності. *Матеріали наукової конференції «Сучасна війна гуманітарний аспект» Харків Харківський національний університет Повітряних сил ім. І. Кожедуба*, 2020. С. 173–177.
2. Гарькавий Є. М. Стратегічні комунікації сил оборони України як об'єкт політологічного дослідження *Політологічний вісник*. 2022. № 89. С. 103–123.
3. Колосович О. С. Психологія взаємодії у військово професійному середовищі: монографія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ. 2018. 232 с.
4. Кривоконь Н. І. Волонтерська діяльність як чинник розвитку життєстійкості українців. *Проблеми сучасної психології*. 2015. Вип. 30. С. 170–182.

ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ У МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Ільєнко Марія

Ніжинський державний університет імені
Миколи Гоголя, м. Ніжин

Останнім часом, на превеликий жаль, у суспільстві все частіше (із залученням ЗМІ, кіно та соцмереж зокрема) насаджується образ «бездуховності», байдужості та навіть шкідливості однієї з найлюдяніших професій – медика. Крім поодиноких випадків справжньої невідповідності покликання лікаря, підставою для подібних звинувачень у бік лікарів та медсестер стають прояви професійного вигорання та його наслідки.

Річ у тім, що в професіях, де робота передбачає постійну взаємодію з людьми та значне емоційне навантаження, умови праці часто провокують формування складного явища, відомого як синдром емоційного вигорання (СЕВ). Вигорання – це комплекс емоційного виснаження, деперсоналізації (втрати індивідуальності, відчуження) та зниження особистих досягнень. Поширене в усьому світі явище, не унікальне для нашого часу; характеризується втратою енергії та мотивації, слабкістю, відчуттям знесиленості та перевантаженості, розчаруванням, погіршенням морального стану, соціальною ізоляцією [1], відступом від цілей, цинізмом, відчуженістю, втратою драйву та зацікавленості у своїх професійних обов'язках.

Одне з чільних місць серед спеціальностей з високим ризиком формування СЕВ займає професія медичного працівника. На жаль, це майже неминучий процес серед висококваліфікованих та високомотивованих працівників у медичній сфері та є реакцією на хронічне емоційне напруження внаслідок роботи з іншими людьми, особливо, якщо вони стурбовані або мають проблеми.

На сьогоднішній день соціально-економічні зміни та несприятлива політична обстановка в державі, труднощі впровадження реформи охорони здоров'я, вірусна пандемія спричиняють стреси та невизначеність у майбутньому, що негативно впливає на психологічний стан, фінансове становище та професійне задоволення медичних працівників. Це, без сумніву, має негативні наслідки для якості надання медичної допомоги на всіх рівнях, що призводить до зниження престижу професії, відтоку висококваліфікованих фахівців, зменшення обсягу медичних послуг та погіршення іміджу будь-якого медичного закладу.

Висока стресогенність роботи медичних працівників в сучасних реаліях також зумовлена перенасиченням комунікативної сфери, враховуючи характер спілкування, велику відповідальність та неможливість у певних випадках вплинути на негативний розвиток подій. Небезпечним чинником є й те, що медичні працівники, які потерпають від синдрому професійного вигорання, переважно не здатні його впізнати в себе, а тому не можуть допомогти собі самостійно. У зв'язку з цим, надзвичайно актуальним стає вивчення такого важливого та недостатньо дослідженого у вітчизняній психології явища, як професійне вигорання.

У 1974 р. термін "staff burn-out" (вигорання персоналу) запровадив американський психіатр Герберт Фройденберг. У його працях вигорання окреслено як повільне емоційне виснаження, зникнення мотивації та зниження рівня залученості до виконуваної праці. Його клінічна концепція емоційного вигорання була сформована під час роботи у безкоштовних клініках та терапевтичних спільнотах, спостерігаючи за

волонтерами та медичними працівниками. Фройденберг стверджував, що емоційне вигорання - це стан психічного та фізичного виснаження, спричинений професійною діяльністю особи. Його дослідження багато в чому мали автобіографічний характер, адже він сам страждав від цього синдрому. Але як практикуючий психолог, він більше зосереджувався на запобіганні та боротьбі з проявами вигорання, аніж на розумінні та дослідженні його природи та факторів розвитку [1].

У 1976 р. американська дослідниця та соціальний психолог Х. Маслач розробила свою концепцію вигорання. Замість терміну "staff burn-out" вона почала застосовувати поняття "вигорання" (припинення горіння). Крім того, у 1986 році нею було розроблено опитувальник для визначення рівнів прояву та поширення синдрому вигорання (перегорання) серед професійних груп, зокрема медичних працівників. Цю методику використовують у практиці охорони здоров'я, освіти, бізнесі та управлінні для сучасної та всебічної діагностики синдрому вигорання з подальшим визначенням рівня профілактичного впливу, як при створенні оптимізації терапевтичного середовища, так і щодо профілактики накопичення емоційного напруження. Вона залишається актуальною та базовою й на сьогодні. Спочатку наукове товариство вважало вигорання псевдонауковим поняттям і звинувачувало дослідників у популізмі. Але згодом, після хвилі емпіричних досліджень та збільшення кількості публікацій щодо вигорання, ставлення до цієї проблеми змінилось.

На теперішній час синдром емоційного вигорання зареєстрований у Міжнародній класифікації хвороб (МКХ-10) як "Перевтома" (код Z73.0 – труднощі, пов'язані з керуванням особистим життям), включений до групи факторів, що впливають на загальний стан здоров'я населення [2].

Відповідно до даних PsycINFO (провідної світової електронної інформаційної бази, опублікованої Американською психологічною асоціацією, яка містить інформацію про психологічні дослідження в книгах, монографіях, збірниках, дисертаціях, періодичних виданнях), з моменту появи проблеми у науковій сфері спостерігається постійне збільшення зацікавленості з боку дослідників. Загальна кількість публікацій, присвячених емоційному вигоранню, станом з 1977 року перевищує три тисячі, причому близько половини з них були опубліковані за останнє десятиліття [3].

СЕВ – це негативна реакція на робочі навантаження, що спричиняє погіршення психологічного, психофізіологічного стану та зміни у поведінці. Зі збільшенням наслідків робочого стресу відбувається виснаження моральних та фізичних сил, знижується енергетичний потенціал, погіршується здоров'я. Виснаження призводить до скорочення спілкування з оточуючими, що, у свою чергу, викликає загострене відчуття самотності. У тих, хто «згорів» на роботі, знижується мотивація до праці, страждають якість та продуктивність, з'являється байдужість до роботи. Небезпека СЕВ полягає в тому, що він прогресує з часом, і зупинити цей процес буває дуже важко. Діяльність медичного працівника, з огляду на високі вимоги, надзвичайну відповідальність та емоційне навантаження, що висуваються до нього, потенційно містить ризик важких переживань, пов'язаних із робочими ситуаціями, та високу вірогідність розвитку професійного стресу. Дослідження в різних країнах світу показують, що синдром емоційного вигорання починає формуватися вже у студентів-медиків старших курсів [4]. Робота у медичній сфері ставить перед людиною різноманітні, а часто й нестандартні вимоги. Відповідно до визначення ВООЗ,

«синдром вигорання – це фізичне, емоційне чи мотиваційне виснаження, яке характеризується порушенням продуктивності на роботі та втомою, безсонням, підвищеною схильністю до соматичних захворювань, а також вживанням алкоголю чи інших психоактивних речовин з метою отримання тимчасового полегшення, що має тенденцію до розвитку фізіологічної залежності та (в багатьох випадках) суїцидальної поведінки. Цей синдром зазвичай розглядається як стресова реакція у відповідь на нещадні виробничі та емоційні вимоги, що виникають через надмірну відданість людини своїй роботі з супутньою цим зневагою до сімейного життя або відпочинку».

У процесі емоційного вигорання медичних працівників вирішальне значення мають дві індивідуально-психологічні риси: емоційна спрямованість особистості та усвідомлення сенсу професійної діяльності й особистого життя. Згідно з моделлю М. Буріш [5], розвиток синдрому емоційного вигорання має кілька етапів або фаз.

Попереджувальна фаза відзначається надмірною діяльністю, ігноруванням особистих потреб, не пов'язаних з роботою, витісненням з пам'яті негативних досвідів та розчарувань, обмеженням соціальних контактів. Усе це супроводжується виснаженням. Відчувається хронічна втома, проблеми зі сном.

Наступна фаза супроводжується зменшенням особистої залученості у взаєминах з колегами та пацієнтами, зникненням зацікавленості у професії. Для цього етапу характерні негативне ставлення до колег, перехід від надання допомоги до контролю та нагляду, перенесення відповідальності за власні провали на інших. Також спостерігається переважання стереотипів у взаєминах з колегами та пацієнтами – втрата людяності. В поведінці домінує байдужість, цинічні оцінки оточуючих. На робочому місці лікар уникає виконання обов'язків, штучно подовжує перерви, запізнюється, йде з роботи раніше. Окрім того, часто зосереджується на фінансовому аспекті при одночасному незадоволенні роботою.

Третій етап активує емоційні відповіді: проявляються хронічні депресивні стани та агресивна поведінка. Медичного працівника долають необґрунтовані страхи, нескінченне відчуття провини, що веде до падіння самооцінки, байдужості. Стан ускладнюється звинуваченнями навколишніх, ігноруванням власної причетності до невдач, підозрілістю та сварками з колегами.

Етап руйнівної поведінки. У фахівця спостерігається погіршення концентрації уваги, втрата здатності виконувати складні завдання, проявити власну ініціативу. Нормою для людини стає постійна відсутність зацікавленості, ухилення від неформального спілкування, відчуження від життя інших людей або надмірна прихильність до певної особи. Лікар або медик уникає розмов на теми, пов'язані з роботою, тяжіє до самотності, кидає хобі, страждає від нудьги.

Як результат – виникають психосоматичні реакції та послаблення імунітету. Це зумовлено тим, що людина не здатна відпочивати та розслаблятися у вільний час. У підсумку – отримуємо безсоння, сексуальні дисфункції, підвищений артеріальний тиск, тахікардію, болі в спині, головні болі, розлади травлення, залежність від нікотину, кофеїну, алкоголю. Усі ці фази призводять до розчарування і негативної життєвої установки, загострення відчуттів безпорадності та безглуздості життя, повного розпаду [6].

Причини вигорання у медичних працівників криються в такому:

- Емпатія, або співпереживання пацієнтам. Лікарі пропускають через себе емоційний стан хворих, що впливає на них особисто.

- Недостатність досвіду чи знань для конкретної роботи. Через відповідальність за здоров'я, нестача досвіду може призвести до великої тривоги.
- Конфлікти в колективі чи з начальством.
- Недостатня матеріальна винагорода праці медика.
- Перевантаження роботою.
- Незадовільні умови праці.
- Розбіжність між очікуваним і реальним рівнем відповідальності.
- Обмеженість можливостей для особистого розвитку.
- Непевність щодо продовження професійної кар'єри через реформи, скорочення штату, додаткові обов'язки.

Фізичні прояви професійного вигорання: перманентна втома, головний біль, фізичне знесилання, послаблена увага, уповільнення реакції, сонливість, безсоння, коливання ваги. Для лікарів чи медсестер (фельдшерів) це може обернутися вкрай загрозливими наслідками, оскільки медичний працівник завжди зобов'язаний бути швидко реагуючим та мати ясний розум, аби не зашкодити пацієнту.

Психологічні ознаки професійного вигорання: апатія, депресивний стан, роздратованість, песимізм, нервові зриви, відчуття тривоги, страх не впоратися зі своїми професійними завданнями. Лікаря доводиться працювати з людьми, отож він має бути в гарному психологічному стані. Водночас, якщо пацієнт має поганий настрій, він може виливати свій негатив на лікаря, що психологічно виснажує медика. Зберігати спокій у таких умовах надзвичайно важко. Саме цьому аспекту, взаємодії лікаря/медсестри з людьми (професія типу «людина – людина»), слід приділяти найбільше уваги [7].

Порівняльний аналіз розповсюдженості та психологічних аспектів синдрому професійного вигорання серед медичних фахівців різних напрямків (онкологічних, фтизіатричних, психіатричних, хірургічних, педіатричних, терапевтичних та інших) демонструє, що емоційне вигорання, на різних етапах формування, зустрічається значно частіше у середнього медичного персоналу, аніж у лікарів. У представників середнього медичного персоналу професійне вигорання розвивається статистично значимо частіше у більш вираженій формі та при меншому періоді професійного стажу. Залежність розвитку вигорання від віку та тривалості професійної діяльності більш властива для лікарів.

Синдром вигорання медичних працівників, які в сучасному світі забезпечують широкий спектр медичних послуг як в умовах стаціонару, так і на дому, зумовлений низкою специфічних факторів їх роботи. Серед них – надзвичайна відповідальність за здоров'я та життя пацієнтів, що відчутно впливає на психологічний стан медичних працівників; тривале зіткнення з негативними емоціями – стражданнями, болем, розпачем, роздратуванням тощо, котрі, так чи інакше, через механізм емоційного зараження впливають на весь медичний персонал; рівень заробітної плати, що не відповідає рівню соціальної відповідальності, викликаючи почуття незадоволеності своєю професією.

З огляду на турботу про соціально-психологічне благополуччя медичних працівників різного профілю, вкрай важливо розробляти стратегії боротьби з синдромом емоційного вигорання та активно інтегрувати їх у систему безперервного професійного розвитку. Потрібна планомірна діяльність з профілактики та корекції емоційного вигорання серед медичного персоналу, але для цього критично важливо

розуміти фактори, що сприяють розвитку цього синдрому, та визначати "ресурси", що можуть зупинити його прогресування.

Література

1. Wilmar B. Schaufeli. Burnout: A short socio-cultural history. Washington, DC: Taylor & Francis, 1993. P. 105–127.
2. Міжнародна статистична класифікація хвороб та проблем, пов'язаних зі здоров'ям 10-го перегляду. Клас XXI. Фактори, що впливають на стан здоров'я населення та звертання до закладів охорони здоров'я (Z00-Z99).
3. Колоскова О. К., Поліщук М. І., Воротняк Т. М. Особливості розвитку та проявів синдрому емоційного вигорання в лікарів-педіатрів. *Здоров'я дитини*. 2012. № 7 (42).
4. Коса Т. В. Синдром емоційного вигорання серед медичних працівників. *Медсестринство*. 2019. № 3. С. 39–41.
5. Офіційний сайт ресурсу PsycINFO Американської психологічної асоціації [Електронний ресурс]. URL : <http://www.apa.org/pubs/databases/psycinfo/index.aspx> (дата звернення 07.05.2025).
6. Burish M. Burnout-Syndrom-Theorie der inneren Erschopfung. Berlin, 1989. P. 220–232.
7. Толмачевська В. Особливості психоемоційного напруження у медичних працівників з урахуванням гендерних факторів та медичного стажу роботи. *Психологія праці*. 2021. Вип. 32. С. 166–170.

ВОЛОНТЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В УМОВАХ ВИКЛИКІВ СЬОГОДЕННЯ

Карпова Ірина

Національний університет
«Чернігівський колегіум» імені Т. Г.
Шевченка, м. Чернігів

Важливим аспектом становлення громадянського суспільства є забезпечення державою кожній людині реалізації її прав і юридичних можливостей бути власником, користуватися економічною свободою, надійним соціальним захистом, а також брати участь у політичному житті, створювати громадські об'єднання, висувати цікаві соціальні проєкти, брати участь у різноманітних благодійних активностях, корисних і цінних для суспільного блага.

Саме з такої позиції можна оцінювати волонтерство і волонтерську діяльність, що активно розгортається в сучасній Україні із здобуттям незалежності, хоча традиції безкорисливої діяльності на благо суспільства, нужденних верств населення сягає своїм корінням у давнину [4]. З часів Київської Русі при князі Володимирі Великому були закладені підвалини вітчизняних традицій волонтерства. У більш пізні часи благодійною діяльністю займалися українські братства, меценати – гетьмани П. Сагайдачний, І. Виговський, І. Мазепа, К. Розумовський та ін., видатні українські діячі культури, відомі підприємці – родини Симиренків, Терещенків та ін.

Аналіз наукових публікацій останніх років дозволяє зробити висновок про зростання інтересу дослідників різних галузей знань до проблеми волонтерства. Так, скажімо, О. Головка дослідила феномен волонтерства в історико-правовому ключі [2], І. Найда – волонтерську діяльність молоді з позицій вияву патріотизму представниками молодого покоління. А, наприклад, монографія П. Горінова та

Р. Драпушка присвячена вивченню державно-правових засад волонтерських організацій, міжнародного досвіду волонтерства, напрямам удосконалення нормативно-правового й інституційного забезпечення такої діяльності в Україні [3].

Окремі аспекти волонтерства досліджувались такими науковцями як Р. Вайнола, О. Давидюк, Л. Ільчук, А. Капська, Н. Комарова, Ю. Кривенко, Ю. Поліщук та ін., які підкреслили, що волонтерська діяльність має відбуватись на принципах альтруїзму, безкорисливості, гласності, гуманізму, добровільності, милосердя, чуйності, співчуття, партнерства та ін., а, отже, волонтери, які займаються волонтерською діяльністю, мають володіти якостями соціальної активності, толерантності, емпатії, моральної відповідальності, комунікативності та ін., тобто тими якостями, якими має володіти й кожний працівник соціальної сфери [4].

В контексті теми означеного дослідження нам імпонує наукова розвідка Л. Писаренко, Л. Плукчи, І. Федорової [5]. Автори, зокрема, дослідили види волонтерської діяльності в умовах викликів сьогодення (організаційна, формальна та неформальна, державна, соціальна, проєктна, медіаволонтерство), волонтерську діяльність в контексті антитерористичної операції та ООС, подальшої долі переселенців, надання безплатної медичної і психологічної допомоги, при проведенні культурних заходів.

Традиційно, основними сферами волонтерської діяльності в Україні є соціальна галузь, культура, екологія, спорт та ін., якою займаються ті, хто працює в Центрах соціальних служб, члени різноманітних громадських організацій, батьки, пенсіонери, спеціалісти, які надають різноманітні послуги та ін. Найчисленнішою групою волонтерів в Україні є учні старших класів та студентська молодь.

Серед видів волонтерської діяльності, яка цікава й важлива як для самого студента – майбутнього фахівця соціальної роботи, так і для його клієнтів, можна виділити наступні: задоволення фізичних потреб (приготування їжі; організація спортивних змагань, фізичних вправ на свіжому повітрі під час роботи у притулку, центрі денного перебування, літньому таборі тощо); задоволення потреби у безпеці (розповсюдження екологічно чистих продуктів харчування; робота у колективі з метою розширення кола спілкування; робота спільно з правозахисними організаціями; отримання знань, умінь, навичок, які допоможуть у працевлаштуванні тощо); задоволення соціальних потреб (організація та участь у різноманітних соціальних заходах; адміністративна робота; менеджерська робота; робота у групі з представниками обох статей тощо); задоволення потреби у визнанні (представлення інтересів організації; керівництво групою; отримання престижної посади тощо); самореалізація (розробка власного соціального проєкту; творча художньо-мистецька діяльність; викладацька або тренерська робота тощо) [1].

Разом із тим, події російсько-української війни призвели до появи якісно нових форм та сфер волонтерської діяльності серед широкого загалу волонтерів, зокрема, студентської молоді – майбутніх соціальних працівників. Провідним вектором волонтерства, на сьогодні, без перебільшення, можна назвати різноманітні волонтерські заходи, спрямовані на підтримку військових (економічно-матеріального та фінансового характеру – збирання коштів на різноманітні технічні пристрої для військових, в першу чергу, які знаходяться на передовій, матеріалів для виготовлення маскувальних сіток, долучення до виготовлення окопних свічок, збирання продуктів та

виготовлення їжі з відправкою захисникам, збирання речей та одягу для бійців, які знаходяться на лікуванні у медичних установах та ін.; медико-реабілітаційного, психологічного характеру – долучення до діяльності, спрямованої на реабілітацію військових, в тому числі, психолого-педагогічну через участь у спільних тренінгах, проектах та ін.; організаційного характеру – скажімо, організація благодійних ярмарок, інших благодійних заходів для вирішення різноманітних проблем військових; соціального обслуговування, наприклад, різноманітна волонтерська допомога ветеранам війни, особливо особам з інвалідністю та ін.).

Вагомим напрямком волонтерської діяльності в умовах викликів сьогодення стала допомога у вирішенні проблем різноманітних груп осіб, які опинилися в складних життєвих обставинах, в першу чергу, саме через події війни: різні форми допомоги внутрішньопереміщеним особам, людям, які втратили житло, рідних, роботу через війну, особам з інвалідністю, дітям, які втратили батьків та ін.

Майбутні фахівці соціальної роботи на волонтерських засадах долучаються і до участі у різноманітних соціальних програмах, тренінгах, соціологічних дослідженнях, що є важливим чинником набуття ними навичок майбутньої професійної практики. Прикладом такої діяльності стала участь здобувачів вищої освіти 1-3 курсів денної та заочної форм навчання Навчально-наукового інституту психології та соціальної роботи Національного університету “Чернігівський колегіум” імені Т. Г. Шевченка у соціологічному опитуванні “Здоровий спосіб життя очима молоді”, проведеного серед різних груп молоді (3-х вікових груп – учнів старших класів, студентів, працюючої молоді) в основному, у Чернігівській області та місті Чернігові.

Аналіз отриманих даних дозволить виявити існуючі серед молоді частини північного регіону України в цьому актуальному питанні проблеми та розробити відповідні рекомендації для соціальних педагогів, практичних працівників для організації профілактичної і пропагандистської роботи щодо упровадження основ здорового способу життя серед молоді. Бо, як відомо, цілий ряд державних документів, зокрема, Національна молодіжна стратегія до 2030 року серед основних пріоритетів у молодіжній політиці (безпека, спроможність, інтегрованість) особливо виділяє такий пріоритетний напрямок молодіжної політики як здоров’я, розуміючи під цим важливість виконання завдань формування навичок здорового способу життя, розвиток та збереження фізичної культури, культури здорового харчування та психогігієни молоді як неодмінних умов формування здорової нації.

Отже, участь студентів-волонтерів у різноманітних економічних, освітніх, культурно-просвітницьких, соціально-педагогічних, психологічних, правових, інформаційних та інших заходах, спрямованих на вирішення проблем військових, широкого загалу вразливих груп населення, осіб, які постраждали під час російсько-української війни, участь у різних соціальних проектах, благодійних акціях, соціологічних дослідженнях створює для майбутніх фахівців соціальної роботи умови для їх соціального, особистісного, професійного становлення.

Література

1. Волонтерство. URL: <http://ipzn.org.ua/wp-content/uploads/2015/07/Volonterstvo.pdf> (дата звернення: 22.11.2025).
2. Головка О. Волонтерство в Україні: історико-правовий аспект. *Law and Safety*. 2023. № 2 (89). С. 9–18.

3. Горінов П., Драпушко Р. Волонтерська діяльність в Україні: соціально-правове дослідження: монографія. Київ: Державний інститут сімейної та молодіжної політики, 2022. 240 с.

4. Карпова І. Г. Участь студента у волонтерській роботі: набуття досвіду професійної діяльності. *Ukraine – EU. Modern Technology, Business and Law : collection of international scientific papers* : in 2 parts. P. 1. Modern Priorities of Economics. Societal Challenges. Chernihiv : CNUT, 2017. 190 p. P. 173–175.

5. Писаренко, Л. М., Плукчи Л. В., Федорова І. В. Волонтерство: виклики сьогодення (за матеріалами друкованих ЗМІ). *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія "Філологія. Журналістика"*. 2021. Т. 32 (71), № 1, ч. 3. С. 156–160.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЛІДЕРСТВА ПІДЛІТКІВ ЯК ЧИННИКА РОЗВИТКУ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Кіндратюк Ганна

Мелітопольський державний
педагогічний університет імені Богдана
Хмельницького, м. Мелітополь

Підлітковий період є одним із найскладніших та водночас найважливіших етапів онтогенезу, оскільки саме він визначає траєкторію подальшого розвитку особистості. У цей час відбувається інтенсивна трансформація психічних, емоційних, фізіологічних та соціальних процесів, що створює підґрунтя для формування нових психологічних новоутворень. Підліток перебуває на межі між дитячою залежністю та дорослою самостійністю, що зумовлює специфіку його поведінки, самосприйняття та соціальної активності.

Підлітковий період є критичним етапом розвитку особистості, під час якого відбувається поступова трансформація психологічних парадигм від дитячих ідеалізованих уявлень до реалістичних життєвих оцінок. У цей час молодь переживає характерні вікові кризи та психологічні конфлікти, що проявляються у взаєминах із однолітками, собою та родиною. Підлітки поступово починають усвідомлювати цінності субкультур і їх вплив на формування особистості, водночас відчуючи незадоволення власними досягненнями, зовнішністю та соціальним становищем. У процесі формування концепції «Я» виникає відчуття самотності, прагнення до соціального статусу та потреба визнання серед однолітків і авторитетних осіб, що часто передують реальному дорослому досвіду. Ці особливості свідчать про активне соціальне становлення підлітків і формування прагнення до самоствердження, яке стає основою їх морального самопізнання та соціальної поведінки [5, с. 70].

Важливим завданням цього віку є пошук власної ідентичності, визначення соціальної ролі та формування системи цінностей, які стають основою майбутньої зрілості. У цьому контексті особливого значення набуває розвиток лідерських якостей, адже саме вони забезпечують здатність підлітка до організації групової взаємодії, прийняття рішень та відповідальності за інших. Лідерський потенціал, що формується у підлітковому віці, може стати важливим ресурсом для розвитку волонтерської діяльності, яка виступає одним із найефективніших механізмів соціалізації та громадянського становлення молоді.

Лідерство у підлітковому віці має динамічний характер і формується на основі поєднання індивідуальних рис та соціальних впливів. Воно не є стабільним утворенням, а постійно змінюється залежно від контексту, групових взаємин та особистісних новоутворень. Важливим чинником розвитку лідерських якостей є група однолітків, яка стає ключовим середовищем для формування комунікативних навичок, набуття впевненості та соціального статусу. Саме у взаємодії з ровесниками підліток отримує можливість порівнювати власні погляди з думками інших, формувати власну позицію та відчувати значущість своєї ролі. Визнання у групі виступає важливим чинником самоствердження, а здобуття авторитету серед однолітків часто стає першим кроком до прояву лідерських компетентностей [1, с. 80].

Прагнення до автономії та самостійності стимулює підлітків до прояву ініціативності, прийняття рішень та експериментування з соціальними ролями. Відокремлення від батьківського контролю є природним етапом розвитку, який дозволяє підліткам відчувати власну відповідальність та здатність впливати на оточення. Це прагнення нерідко супроводжується конфліктами, проте саме вони стають важливим чинником формування зрілості та лідерських компетентностей. Потреба у соціальному визнанні та самореалізації виступає потужним мотиваційним чинником розвитку лідерських якостей. Підлітки прагнуть бути помітними, значущими та впливовими у своїй групі, що спонукає їх до активної участі у спільних заходах, організації діяльності та прояву ініціативи. Лідерство стає формою самоствердження, яка дозволяє підлітку відчувати власну цінність і значущість [2, с. 7].

Формування лідерських якостей відбувається через активну участь у груповій взаємодії, що дозволяє інтегрувати індивідуальні особливості з вимогами соціального середовища. Самостійність, ініціативність, здатність приймати рішення та відповідальність за групу є базовими характеристиками, які визначають майбутній лідерський потенціал. Важливим чинником є також розвиток комунікативних навичок, уміння домовлятися, вести за собою та вирішувати конфлікти. Лідерство у підлітковому віці має динамічний характер, відображаючи баланс між особистісними новоутвореннями та соціальними умовами розвитку. Воно постає як форма самоствердження, тісно пов'язана з потребою у соціальному визнанні та визначенні власної ідентичності [3, с. 198].

Для підлітків істотного значення набуває соціальне середовище, зокрема група однолітків, які стають важливим джерелом впливу та засобом самоствердження. У цьому віці зростає орієнтація на норми спільноти, виникає прагнення наслідувати тих, кого підліток вважає авторитетними чи престижними. Ідентифікація з певною групою чи субкультурою допомагає структурувати власні уявлення про себе та визначити свою соціальну позицію. Нерідко формування такої приналежності відбувається через уподобання у сфері інтересів, зовнішнього вигляду, стилю поведінки, у тому числі світоглядних орієнтацій [4, с. 111].

Волонтерство створює сприятливі умови для розвитку лідерських навичок підлітків, оскільки воно забезпечує можливість практичного застосування комунікативних та організаційних здібностей, сприяє формуванню відповідальності, самостійності та здатності працювати в команді, дозволяє підліткам реалізувати потребу у соціальному визнанні та значущості, розширює соціальний досвід, формує ціннісні орієнтації та моральну зрілість. Участь у волонтерських проєктах дає підліткам змогу відчувати себе частиною значущої соціальної діяльності, що має реальний вплив

на суспільство. Це не лише розвиває їхні лідерські компетентності, але й формує почуття громадянської відповідальності, емпатії та готовності допомагати іншим. Волонтерство стає платформою для інтеграції психологічних новоутворень із соціальними практиками, що сприяє становленню зрілої особистості та підготовці майбутніх фахівців соціальної сфери.

Отже волонтерська діяльність може виступати не лише формою соціальної активності, але й важливим чинником розвитку лідерського потенціалу підлітків. Вона забезпечує можливість поєднання індивідуальних прагнень із суспільними потребами, створюючи умови для гармонійного розвитку особистості. Волонтерство дозволяє підліткам інтегрувати власні цінності, соціальні навички та досвід взаємодії з оточенням у цілісну систему, що сприяє формуванню критичного мислення, самостійності та здатності до прийняття рішень. Участь у волонтерських практиках розширює горизонти соціальної активності, формує готовність до співпраці та відповідальності за спільний результат, що є важливим чинником становлення майбутніх лідерів.

Лідерство у підлітковому віці є результатом взаємодії внутрішніх психологічних процесів та зовнішніх соціальних впливів. Його розвиток тісно пов'язаний із потребою у самоствердженні, соціальному статусі та автономії. Важливу роль відіграє група однолітків, яка стає середовищем для формування комунікативних навичок, набуття впевненості та соціального визнання. Волонтерська діяльність виступає ефективним середовищем для формування та реалізації лідерських компетентностей, що має значення як для особистісного розвитку підлітків, так і для соціальної сфери загалом. Вона дозволяє поєднати психологічні новоутворення з практичними соціальними завданнями, сприяє формуванню моральної зрілості та громадянської відповідальності. Розвиток лідерства у підлітковому віці слід розглядати як стратегічний ресурс волонтерської діяльності, що забезпечує підготовку активних, відповідальних та соціально зрілих громадян, здатних до конструктивної участі у суспільному житті.

Література

1. Волківська Д. А. Сучасні трактування поняття «Лідер». *Проблеми сучасної педагогічної освіти. Педагогіка і психологія*. 2013. Вип. 39(3). С. 78–84.
2. Мачуська І. Міжособистісне спілкування підлітків. *Шкільний світ*. 2007. Трав. (№ 17). С. 1–11.
3. Назаренко Л. Референтна група та її місце в житті підлітка. *Збірник наукових праць «Педагогічні науки»*. 2006. № 42. С. 197–201.
4. Сушик Н. Теоретичні основи формування лідерських якостей учнівської молоді. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Р.ІІІ. Теорія виховання*. 2013. С. 110–114.
5. Токарева Н. М., Шамне А. В., Макаренко Н. М. Сучасний підліток у системі психолого-педагогічного супроводу : монографія. Кривий Ріг, 2014. 312 с.

ОЗНАКИ ВНУТРІШНЬООСОБИСТІСНИХ КОНФЛІКТІВ ЛЮДИНИ І ЇХ ВРАХУВАННЯ У ВОЛОНТЕРСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Ковалюк Неліна

Ніжинський державний університет імені
Миколи Гоголя м. Ніжин

Відомо, що внутрішні конфлікти здебільшого супроводжуються інтенсивними емоційними переживаннями, включаючи негативні афекти, почуття втрати, глибокого розчарування, провини, схильності до песимізму, а в окремих випадках – до проявів агресії чи аутоагресії, що потребує допомоги, зокрема й соціально-психологічного характеру.

З огляду на часові характеристики, внутрішні особистісні суперечності можуть бути як швидкоплинними, так і хронічними. У випадку тривалого перебування у стані внутрішнього конфлікту можливе суттєве зниження загальної продуктивності, порушення психічної рівноваги, а також гальмування особистісного розвитку, що іноді призводить до глибоких екзистенційних криз або формування невротичних симптомокомплексів.

Наразі виокремлюють два типи внутрішніх конфліктів: об'єктивні й суб'єктивні [1, с. 55]. До першої категорії належать конфлікти, витoki яких лежать у зовнішньому середовищі, але згодом вони проникають у внутрішній світ людини. Такі суперечності, що часто набувають форми моральних або адаптаційних, відображають реакцію особистості на зовнішні обставини. Другу групу – конфлікти, що виникають із внутрішньої структури психіки й реалізуються у зовнішніх проявах – до них належать мотиваційні протиріччя, а також конфлікти, пов'язані з викривленою чи нестабільною самооцінкою.

Коли ж говорять про види особистісних конфліктів, до уваги беруть три основні складники внутрішньої структури особистості: мотиваційна сфера, ціннісні орієнтири та самооцінка. Мотиваційна компонента охоплює прагнення, інтереси, бажання, потреби та інші спонукальні сили особистості («Я хочу»). Ціннісна сфера відображає нормативно-моральні установки, що формуються під впливом соціального середовища («Я повинен»). Самооцінка, у свою чергу, стосується уявлень особистості про власну значущість, ресурси, властивості та соціальну роль («Я є»). На основі цього підходу дослідники виділили п'ять основних типів внутрішньоособистісних конфліктів: конфлікт мотиваційного характеру, етичний конфлікт, конфлікт, який виникає внаслідок нереалізованих бажань (комплекс меншовартості), рольовий конфлікт, а також адаптаційний тип конфлікту [2, с. 11].

Конфлікт мотиваційного характеру охоплює внутрішні суперечності, що виникають між різними за спрямованістю прагненнями особистості. Зокрема, йдеться про конфлікти між імпульсивними, неусвідомленими потягами, протиріччя між потребою у безпеці та бажанням до володіння, а також між кількома позитивними, однак конкуруючими устремліннями. Цей різновид конфлікту вважається найпоширенішим серед внутрішньоособистісних напружень.

Етичний конфлікт стосується зіткнення морально-нормативних уявлень з особистими бажаннями та прагненнями. Він може проявлятися у формі протистояння між обов'язками та внутрішніми спонуканнями, а також між моральними переконаннями особистості та її актуальними потребами. Часто такі конфлікти

виявляються як внутрішні сумніви щодо необхідності виконання моральних або соціальних вимог.

Конфлікт нереалізованих сподівань, або ж так званий комплекс неповноцінності, виникає внаслідок невідповідності між бажаним і реальними можливостями досягнення цілей. Він формується, коли соціальне середовище або особисті обставини перешкоджають реалізації значущих потреб. Часто причиною такого конфлікту виступає неспроможність досягти ідентичності з референтною групою або відчуття незадоволеності власною зовнішністю, фізичними чи інтелектуальними здібностями. У таких випадках внутрішня напруга зумовлюється обмеженнями, які людина не здатна подолати.

Рольовий конфлікт пов'язаний із труднощами, що виникають у ситуації виконання особистістю кількох ролей, які можуть суперечити одна одній. Це може бути міжрольовий конфлікт – коли суб'єкт не здатен поєднати вимоги різних ролей, що одночасно актуалізуються. Або внутрішньорольова суперечність – коли в межах однієї ролі виникають різні очікування, що вступають у протиріччя. До цього типу також належать конфлікти між альтернативними життєвими цінностями, сенсами та стратегіями, які конкурують за домінування у свідомості особистості.

Адаптаційний конфлікт виникає в умовах порушення гармонії між особистістю та зовнішнім середовищем. У більш вузькому розумінні мова йде про труднощі у процесі пристосування до соціальних або професійних умов. Основою цього конфлікту є невідповідність між об'єктивними вимогами середовища та індивідуальними характеристиками суб'єкта – фізичними, психологічними чи професійними здібностями.

Ще одним поширеним типом внутрішніх суперечностей є *конфлікт, зумовлений неадекватною самооцінкою*. Він формується внаслідок розладу між рівнем особистісних домагань і оцінкою власних можливостей. Такий внутрішній дисбаланс може призводити до підвищеного рівня тривожності, частих емоційних спалахів, агресивних реакцій. У рамках цієї категорії виокремлюють кілька підтипів: конфлікт між реалістичним поглядом на власні здібності та завищеною самооцінкою; суперечність між фактичними досягненнями особистості та її заниженою самооцінкою; а також внутрішня боротьба між прагненням збільшити рівень домагань для досягнення високих результатів і бажанням їх зменшити з метою уникнення потенційних поразок.

Також виділяють і *когнітивний конфлікт*, що розглядається в межах когнітивного підходу. Його сутність полягає у виникненні розбіжностей між окремими знаннями або між знаннями та переконаннями індивіда. Когнітивна психологія виходить з припущення, що людина прагне до внутрішньої узгодженості власних уявлень, цінностей і переконань. Будь-яке протиріччя в цій системі спричиняє психологічний дискомфорт. Зазначена проблематика знайшла відображення в межах теорії когнітивного дисонансу, яка пояснює механізми переживання суперечностей у свідомості особистості [3, с. 275].

Внутрішньоособистісний конфлікт виражає внутрішнє протиріччя, що виникає між цілями, ціннісними орієнтирами та мотивами індивіда, одночасне здійснення яких є неможливим у конкретний момент часу. Розрізняють декілька форм подібного конфлікту, серед яких: втрата життєвого сенсу, рольовий дисбаланс у внутрішньому світі, суперечності, пов'язані з завищеними вимогами до себе самого, конфлікт між

двома домінуючими мотиваційними тенденціями, боротьба між різними потягами, а також комплекс меншовартості.

Що стосується невротичного типу внутрішньої суперечності, деякі дослідники вважають його складовою загальної системи класифікації внутрішньоособистісних конфліктів. Проте зазначається, що цей різновид внутрішнього конфлікту формується як наслідок тривалого існування будь-якої іншої форми внутрішнього протиріччя.

Т. Титаренко узагальнила й класифікувала внутрішні протиріччя, що здатні спричинити особистісні кризи та сформуватися на основі глибинних світоглядних орієнтацій. Серед них виокремлюються наступні: 1) суперечність між прагненням до повноцінного життя та відчуттям його марності; 2) внутрішній конфлікт між оновленням та віджилою системою цінностей; 3) емоційна амбівалентність; 4) розбіжність між життєвими смислами й особистісними рисами; 5) морально-етичні дилеми, що виникають між почуттям обов'язку та особистими емоціями, між моральним і аморальним у межах однієї особистості; 6) конфлікт між універсальними, соціальними та індивідуальними цінностями, який трансформується у внутрішній досвід. Крім того, дослідниця проаналізувала роль гендерного чинника у формуванні внутрішньоособистісних суперечностей, виокремивши такі варіанти конфліктів: відторгнення індивідом певної соціальної ролі; повне злиття з виконуваною роллю, що призводить до втрати індивідуальності; а також зіткнення суперечливих ролей у рамках однієї особистості [4, с. 17].

Отже, підґрунтям внутрішньоособистісних суперечностей є низка протиріч, що можуть призводити до глибоких особистісних криз. До таких належать: розрив між прагненням до життя та втратою його цінності; протистояння нових і застарілих уявлень; емоційна подвійність; розбіжність між життєвими смислами та характерологічними особливостями; морально-етичні колізії, що виникають у зіткненні особистих переживань із почуттям обов'язку, а також між добром і злом у рамках однієї особистості. Також важливими є гендерні стереотипи у формуванні внутрішніх конфліктів, зокрема несприйняття заданої ролі, повне ототожнення з нею та внутрішнє протистояння між кількома соціальними ролями. Всі означені конфлікти потребують пристальної уваги фахівців соціально-психологічної сфери і, за необхідності, надання відповідної психологічної допомоги.

Література

1. Герасімова Н. Є. Соціально-психологічний аналіз внутрішньо особистісного конфлікту. *Зб. наук. пр. НПУ ім. М. П. Драгоманова Психологія*. Вип. 11. 2000. С. 54–60.
2. Долинська Л. В., Матяш-Заяц Л. П. Психологія конфлікту Київ: Каравелла, 2010. 304 с.
3. Матієнко Т. В. Передумови виникнення внутрішньоособистісних конфліктів. *Проблеми загальної та педагогічної психології : зб. наук. праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України. Т. X, Ч. 1*. Київ. 2008. С. 274–279.
4. Титаренко Т. Життєві кризи: технології консультування. Ч. 1. Київ: Главник, 2007. 144 с.

ВПЛИВ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА СОЦІАЛІЗАЦІЮ ДОШКІЛЬНИКІВ

Коломійченко Наталія

ЗДО № 21 м. Ніжин,

Ніжинський державний університет імені

Миколи Гоголя, м. Ніжин

Сучасна дошкільна освіта дає не лише знання, а й розвиває духовні та моральні якості дитини. Волонтерська діяльність у системі дошкільної освіти є потужним засобом виховання гуманності, співчуття та активної життєвої позиції. Коли діти беруть участь у благодійних заходах, вони засвоюють соціальні норми та вчаться розрізняти добро і важливість взаємної підтримки. Особливо актуально це в умовах сьогодення, коли українське суспільство переживає випробування війною та потребує згуртованості, підтримки й взаємної допомоги на всіх рівнях, включно з вихованням наймолодших громадян.

Соціалізація дошкільника – це складний різноаспектовий процес, який сприяє формуванню навичок спілкування, засвоєння моральних норм і правил поведінки, розвиток емоційного інтелекту та здатності співчувати іншим. У працях Виготського Л., Кононко О., Гавриш Н. наголошується, що саме в дошкільному віці закладаються основи майбутньої громадянської активності дитини, її ціннісні орієнтації та почуття відповідальності за себе й за інших [1, с. 15]. Розвиток соціальних якостей у дітей потребує створення спеціально організованих ситуацій, у яких вони можуть проявити ініціативу, вміння домовлятися, допомагати, брати участь у спільній діяльності.

Волонтерська діяльність у дошкільних закладах має особливий характер: вона здійснюється в ігровій формі, через символічні дії, творчість, спілкування. Основна мета такої діяльності полягає у формуванні соціально важливих якостей особистості. У дітей формується здатність до співпереживання, уважність до потреб інших і готовність разом із дорослими працювати задля спільного добробуту. Волонтерство у цьому віці тісно поєднується з моральним, патріотичним та екологічним вихованням.

Важливою умовою ефективності дитячого волонтерства є приклад дорослих. Коли вихователь і батьки самі беруть участь у доброчинних ініціативах, діти переймають модель поведінки, яка базується на доброті, взаємопідтримці та активній громадянській позиції [2, с. 12]. Роль вихователя у розвитку дитячого волонтерства є провідною. Він має бути не лише організатором, а й натхненником і прикладом. Вихователь формує моральне середовище групи, мотивує дітей брати участь у добрих справах, підтримує ініціативу, спрямовує її в соціально корисне русло. Водночас батьки повинні стати партнерами у виховному процесі: спільні з дитиною акції, розмови про добрі вчинки, участь у благодійних заходах зміцнюють родинні стосунки й допомагають дитині відчувати гордість за свої дії.

У практиці українських дитячих садків дедалі частіше впроваджуються волонтерські ініціативи, що сприяють соціалізації дітей. Серед них варто виокремити кілька найпоширеніших напрямів:

- «Щаслива лапа» – всеукраїнська акція допомоги безпритульним тваринам. Дошкільнята разом з батьками збирають корм, турбуючись про пухнастиків, які мешкають у притулках; піклуються про безпритульних тварин влітку – акція «Рятівна мисочка». Це розвиває турботливість, емпатію та відповідальність за тварин [5, с. 33].

- «Смілива гривня» – ініціатива Національного банку України зі збору монет для підтримки Збройних сил України. Діти приходять до висновку, що навіть невеликий внесок може бути вагомим у спільній справі [4, с. 9].

- «Макулатура заради добра» – екологічна та благодійна акція, у межах якої родини здають вторинну сировину, а отримані кошти спрямовують на допомогу військовим або дитячим лікарням.

- «Тепло для героя» – діти створюють обереги, малюнки, а дорослі допомагають зі збором речей для фронту.

- «Добро починається з тебе» – збір іграшок і книжок для дітей із малозабезпечених сімей.

Такі заходи дають змогу дитині відчувати свою причетність до суспільно корисної справи, вчать співпраці, підтримки, взаємоповаги. Саме через практику добрих справ відбувається найефективніше формування моральних цінностей.

Участь дошкільників у волонтерських ініціативах сприяє розвитку емоційної сфери, формуванню позитивного ставлення до праці та людей. Дитина починає усвідомлювати важливість добрих вчинків, відчуває власну значущість. Волонтерство створює середовище, у якому зростає соціальна зрілість, розвиваються комунікативні навички, формується довіра до світу [5, с. 40]. Саме практичне залучення дітей до доброчинності має більший виховний ефект, ніж моральні настанови. Дошкільник не лише чує про добро – він його робить, що забезпечує глибоке засвоєння моральних норм [1, с. 47].

Таким чином, волонтерська діяльність у дошкільному віці має не лише емоційне, а й глибоке соціально-моральне значення. Вона формує у дітей почуття приналежності до суспільства, розуміння власної ролі у спільному добробуті.

Отже, волонтерська діяльність є важливим інструментом соціалізації дітей дошкільного віку. Залучення до доброчинних акцій сприяє формуванню емпатії, відповідальності, доброзичливості, розвиває патріотичні почуття й навички співпраці. Завдяки системній роботі вихователів і батьків дитина засвоює моральні цінності, які стануть основою її майбутньої громадянської позиції. Таким чином, розвиток дитячого волонтерства - це інвестиція у гуманне, свідоме майбутнє України.

Література

1. Кононко О. Л. Виховуємо соціально компетентного дошкільника: навч.-метод. посіб. Київ: Світич, 2009. 208 с.
2. Безсонова О. К. Волонтерська діяльність у закладах дошкільної освіти: старший дошкільний вік. Тернопіль: Мандрівець, 2019. 64 с.
3. Міністерство освіти і науки України; Український інститут розвитку освіти. Методичні рекомендації про окремі питання діяльності закладів дошкільної освіти у 2022/2023 н. р.: лист МОН № 1/8504-22 від 27.07.2022. Київ, 2022.
4. Національний банк України. Акція «Смілива гривня». Електронне видання. <https://bank.gov.ua/> (дата звернення: 10.11.2025).
5. Благодійний фонд «Щаслива лапа». Електронне видання. <https://happyraw.ua/> (дата звернення: 10.11.2025).

МОТИВАЦІЯ ЯК РУШІЙ ЗАЛУЧЕННЯ ДО ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Криловець Микола,

Демчук Софія

Ніжинський державний університет імені
Миколи Гоголя м. Ніжин

Волонтерство – це явище, що сприяє розвитку суспільства в цілому й окремих спільнот зокрема. Завдяки координації зусиль волонтерів, державних установ, місцевих органів влади та громадян, наша країна крок за кроком досягає прогресу. Сюди входять як системні рішення, прийняті на державному рівні, так і точкова допомога від небайдужих людей.

Водночас волонтери – не супергерої, вони звичайні люди зі своїми емоціями та межами витримки. Попри суспільні очікування, вони також часом стикаються зі втомою, емоційним вигоранням і напругою. Особливо це стосується тих, хто діє в умовах підвищеного стресу, адже їхній психічний стан знаходиться під постійною загрозою.

Основою волонтерської діяльності є принципи добровільності, гуманності, спільності інтересів, рівності прав, відкритості й відповідальності. Волонтерство дає змогу громадянам усвідомити свою особисту відповідальність за долю суспільства і країни, водночас роблячи внесок у вирішення соціально важливих проблем. У підсумку це формує потужний і безцінний ресурс – соціальний капітал.

Мотивація – рушійна сила, яка спонукає людину до певних дій у відповідь на актуальні потреби. Саме мотивація визначає, чи буде людина спрямовувати свої сили на самореалізацію чи на захист власних інтересів. Оточення і соціальні умови мають суттєвий вплив на формування цих потреб і стимулів. Вмотивована людина здатна діяти ефективніше, що збільшує ймовірність досягнення її цілей. Коли хтось приєднується до певної групи і хоче стати її частиною, він починає переймати мотиви й цінності, властиві цьому середовищу. Тому надзвичайно важливо від початку зробити акцент на причинах і мотивах, через які новий волонтер вирішив долучитися до організації. Такий підхід допоможе йому відчувати себе частиною колективу. Варто зважати на індивідуальні мотиви людини і поступово знайомити її з цінностями та місією волонтерської групи, створюючи гармонійне середовище для співпраці. корпоративна [2].

Відповідно до ієрархії мотивів, волонтеру можна запропонувати певні види діяльності, які відповідають його потребам:

- для задоволення базових фізіологічних потреб: приготування їжі, пошив та роздача одягу, діяльність на свіжому повітрі, пов'язана зі спортивними заходами, участь у роботі притулків, денних центрів чи таборів;
- для забезпечення потреб у безпеці: розповсюдження екологічно безпечних продуктів харчування, робота в колективі задля розширення кола спілкування, співпраця з правозахисними організаціями, виконання завдань, що сприяють професійному розвитку, що може зміцнити позиції на основній роботі, а також здобуття нових знань і навичок, що допоможуть із працевлаштуванням;
- для задоволення соціальних потреб: організація та участь у соціально важливих заходах, виконання адміністративних чи менеджерських обов'язків, співпраця у різних групах за інтересами;

- для реалізації потреби у визнанні й престижі: представлення інтересів організації, керівництво групами волонтерів, отримання відповідальної або престижної посади;

- для самореалізації та творчого розвитку: створення власних соціальних проєктів, виконання творчої роботи з гнучким графіком, викладацька чи тренерська діяльність.

Таким чином, спектр запропонованих можливостей охоплює основні людські потреби, починаючи від фізичних до самореалізації й творчості [1, с. 69].

Джин Морріс Трамбауер у своїй роботі «Практичні рекомендації з перетворення волонтерів у міністрів», провівши опитування понад двох тисяч волонтерів з різних країн світу, виокремив найпоширеніші мотиви, які спонукають людей долучатися до волонтерських програм. До них належать: можливість знайомитися з новими людьми; подолання почуття самотності; прагнення отримати схвалення від оточення; відчуття своєї важливості для суспільства; бажання розважитися; причетність до вирішення значущих соціальних проблем; можливість проявити творчий потенціал; отримання нових знань і практичних навичок; розширення свого світогляду; індивідуальний розвиток та особистісне зростання; створення нових зв'язків і контактів, які можуть стати корисними для працевлаштування; дії, спрямовані на кар'єрний розвиток; здобуття рекомендацій для професійного чи навчального прогресу; організація змістовного дозвілля; розвиток умінь і навичок, які не використовуються в основній оплачуваній діяльності; вираз релігійних переконань або прихильностей; а також виявлення співчуття та солідарності з тими, хто потребує допомоги [4, с. 38].

Одним із ключових мотивів волонтерської діяльності є прагнення покращити якість життя як тих, хто отримує допомогу, так і самих волонтерів. Однак значні суперечки серед науковців та практиків викликає питання альтруїзму як рушійної сили до волонтерства. Скептики часто стверджують, що альтруїзм у цьому контексті існує переважно на рівні декларацій, тоді як людина завжди діє у власних інтересах, навіть коли допомагає іншим.

Утім, ми відзначаємо, що поряд із мотивацією до волонтерства важливим елементом є життєстійкість. Ця особистісна якість, невід'ємна для волонтерів, забезпечує здатність успішно долати кризові ситуації і періоди невизначеності. Дослідження свідчать, що волонтери зазвичай мають вищий рівень життєстійкості, який дозволяє їм залишатися морально сильними та підтримувати оптимістичний настрій навіть у складних обставинах. Така стійкість не лише сприяє їх особистісному розвитку, але й підвищує ефективність діяльності, допомагаючи вирішувати завдання та позитивно впливати на людей, яким вони надають допомогу. Крім того, для волонтерів характерні високий рівень динамізму та активна світоглядна позиція, що проявляється через так звану «світоглядну ініціативу». Це означає, що вони прагнуть змінювати довколишній світ, шукають інноваційні підходи до подолання викликів і відкрито сприймають ситуації невизначеності [5, с. 16].

Найбільш обґрунтованим підходом для пояснення мотивів волонтерів вважається теорія альтруїзму-егоїзму, розроблена західними дослідниками А. Омото і М. Снайдером, які поділили мотиви на дві категорії. Першу групу становлять мотиви, що базуються на почутті морального чи релігійного обов'язку, а також бажанні допомагати іншим. До другої належать мотиви, засновані на егоцентризмі, коли волонтери прагнуть особистої вигоди або користі. Наприклад, у молоді часто

вираженням є мотив здобуття нових знань, практичних умінь та навичок, оскільки для багатьох волонтерство стає прямим шляхом до майбутньої професійної кар'єри. Важливо також враховувати потребу в додатковому мотивуванні та стимулюванні волонтерів для підвищення ефективності їхньої діяльності [3, с. 86].

Висновки. Отже, розглянувши різні підходи до мотивації волонтерів, можна зробити висновок, що центральним мотивом волонтерства є сама волонтерська діяльність, спрямована на допомогу іншим, ґрунтуючись на власній відповідальності за громаду або через інші вагомі переконання. Ця діяльність може бути пов'язана з низкою еґоїстичних мотивів, але в соціально-допустимій нормі. Альтруїстичний мотив, який в ідеалі має бути основним, буває нестійким, оскільки завжди підкріплюється бажанням людини отримати щось більше: чи то моральне задоволення, розширення кола свого спілкування або ж усвідомлення власної потреби суспільству.

Література

1. Беспалова К. О. Мотиваційні аспекти волонтерства: досвід західних країн. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право.* 2012. № 2. С. 67–71.
2. Калантаєнко Н. Мотивація волонтерів: як берегти й плекати довіру до організації. *cs.detector.media*. URL: <https://cs.detector.media/community/texts/186077/2024-04-19-motyvatsiya-volonteriv-yak-beregty-y-plekaty-doviru-do-organizatsii/> (дата звернення: 19.11.2025).
3. Коваленко С. Мотивація до волонтерської діяльності. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка.* 2012. Т. 8, № 22. С. 84–91
4. Лях Т. Л. Види мотивації до волонтерської діяльності. *Вісник Запорізького національного університету.* 2011. № 2. С. 37–41.
5. Слобочинський В. В. Психологічні особливості волонтерської діяльності українців під час війни : магістерська робота. Київ, 2024. 99 с.

ВОЛОНТЕРСТВО ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Кулава Катерина,

Ніколова Софія

Одеський національний університет
імені І. І. Мечникова, м. Одеса

В контексті соціальних викликів та змін, що відбуваються в Україні, особливо актуалізується проблема розвитку професійних компетенцій фахівців соціальної роботи. Волонтерська діяльність розглядається дослідниками як поліфункціональний механізм, що виходить за межі суто альтруїстичних інтенцій і слугує засобом персонального зростання, соціалізації та збагачення професійного досвіду. Зважаючи на те, що сьогодні волонтерство визнано одним із актуальних соціально-економічних методів соціальної роботи, постає необхідність осмислення його потенціалу у контексті професійного становлення фахівців соціальної сфери.

Питання професійної компетентності соціальних працівників досліджували А. Белінська, О. Карпенко, А. Капська, Т. Мазур та інші вітчизняні науковці. Проблематику волонтерської діяльності висвітлено у працях Г. Скитьової, М. Товкало, С. Хлебик, І. Мельничук. На сьогодні недостатньо вивченим залишається питання використання волонтерства як цілеспрямованого інструменту формування фахових компетенцій майбутніх та практикуючих соціальних працівників. Мета дослідження –

розкрити специфіку волонтерської діяльності як інструменту розвитку професійних компетентностей соціальних працівників.

Професійна компетентність соціального працівника є комплексним поняттям, яке утворюється в результаті поєднання теоретичних знань, практичних навичок та особистісних якостей. Саме цей синтетичний конструкт забезпечує результативне здійснення професійних функцій [1, с. 28]. До ключових компетентностей соціальних працівників належать: комунікативні, соціально-правові, методичні компетенції у роботі з різними групами клієнтів, психологічна готовність до здійснення професійної діяльності.

Волонтерська діяльність у сфері соціальної роботи визначається Законом України «Про волонтерську діяльність» як добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється шляхом надання волонтерської допомоги [2]. Фундаментальною точкою перетину між волонтерською діяльністю та соціальною роботою виступає їхня уніфікована місія, яка полягає у підтримці соціально вразливих контингентів, наданні своєчасної суспільно значущої допомоги та сприянні конструктивному врегулюванню соціальних конфліктів. Систематизація науково-педагогічної літератури дає змогу класифікувати два домінантні провідні підходи щодо визначення потенціалу волонтерської діяльності у процесі професійного становлення соціальних працівників.

Першочергово, волонтерство є чинником модифікації особистісних характеристик майбутнього спеціаліста. Воно виражається у формуванні стійких ціннісних орієнтирів, розвитку здатності до емпатії, підвищенні рівня соціальної відповідальності та засвоєнні принципів гуманізму стосовно клієнтів, які потребують допомоги. Волонтерський досвід сприяє розвитку «м'яких навичок» (soft skills), які є важливими для професійної діяльності: комунікативних умінь, здатності працювати в команді, лідерських якостей, стресостійкості.

Волонтерська діяльність є ефективним інструментом освоєння практичних технологій соціальної роботи та уможливорює безпосередню верифікацію теоретичних знань та розвиток ключових навичок. Волонтерство створює оптимальні умови для набуття автентичного соціального досвіду, розвитку професійної рефлексії та формування індивідуального стилю професійної діяльності [1, с. 30].

Ключового значення набуває потенціал волонтерської діяльності у збагаченні професійної компетентності фахівців. Він реалізується завдяки взаємодії з новими цільовими групами, накопиченню досвіду використання інноваційних методів та залученню до комплексної міжвідомчої співпраці. Досвід волонтерства сприяє формуванню навичок проєктної діяльності, ресурсного забезпечення, адвокації інтересів вразливих груп населення.

Отже, волонтерська діяльність є дієвим механізмом розвитку професійних компетентностей соціальних працівників, забезпечуючи синтез практики, соціалізації та особистісного розвитку. Інтеграція волонтерського досвіду має ключове значення для формування цілісної структури компетентності. Необхідність подальшого наукового пошуку полягає у створенні методичних рекомендацій та верифікації ефективності волонтерської діяльності.

Література

1. Дударьов В. П. Професійна компетентність соціальних працівників: методи управління. *Грані*. 2015. № 4. С. 27–32.

2. Про волонтерську діяльність: Закон України від 19.04.2011 № 3236-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 42. Ст. 435. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17> (дата звернення: 21.11.2025).

3. Слосанська Г., Поліщук В. Соціальна робота в громаді за кордоном: історія та сучасні тенденції розвитку. *Social Work and Education*. 2019. Vol. 6, No. 4. P. 390-407. DOI: 10.25128/2520-6230.19.4.5

ПРИЧИННО-НАСЛІДКОВИЙ КОМПЛЕКС МОБІНГУ В ТРУДОВИХ ВІДНОСИНАХ: ФАКТОРИ РИЗИКУ ТА УМОВИ ФОРМУВАННЯ

Лазун Валентина

Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка, м. Полтава

На сучасному етапі розвитку суспільства, в умовах глобальної конкуренції та постійної оптимізації робочих процесів, зростання інтенсивності праці призводить до високого рівня психологічного стресу та напруги в колективах. Ця напруга часто трансформується у деструктивні форми взаємодії, зокрема, у мобінг. Актуальність дослідження його причинно-наслідкового комплексу посилюється його руйнівними наслідками для організацій. Мобінг призводить до значних економічних втрат через зниження продуктивності праці, зростання плинності кадрів, збільшення витрат на рекрутинг та навчання, а також зростання кількості лікарняних листів, пов'язаних із психосоматичними розладами працівників. Виявлення першопричин мобінгу є критичним для розробки систем менеджменту ризиків та забезпечення стійкості людського капіталу.

Крім того, проблема набуває особливої правової та соціально-психологічної гостроти. З моменту внесення поняття «мобінг (цькування)» до Кодексу законів про працю України (Закон № 2759-IX від 16.11.2022) виникла гостра потреба у науковому обґрунтуванні механізмів доказування цього явища, визначенні юридичної відповідальності та розробці антимобінгових політик. Дослідження факторів ризику має соціальну місію – захист права людини на працю в безпечних і гідних умовах, оскільки мобінг є прямою загрозою для психічного здоров'я та гідності працівників. З управлінської точки зору, дослідження сприяє необхідному переходу до гуманістичних та етичних моделей управління, допомагаючи ідентифікувати неефективні практики (наприклад, авторитарний стиль або ігнорування конфліктів), які слугують сприятливим підґрунтям для цькування. Таким чином, актуальність теми обумовлена як теоретичною потребою в осмисленні багатовимірного феномену мобінгу, так і практичною необхідністю надання науково обґрунтованих рекомендацій для забезпечення соціальної стабільності в трудових колективах.

Протягом останнього часу такі вчені, як Н. Волченко, В. Гончарук, Ю. Гришина, С. Девенпорта, К. Дробинська, М. Іншин, О. Качмар, Н. Клецова, Т. Колеснік, Т. Коляда, О. Корабльова, Н. Коулмана, О. Кравченко, Т. Красюк, Л. Кулачок-Тітова, Х. Лейманн, О. Лук'янчиков, Д. Новіков, В. Оверчук, Н. Опольська, Т. Парпан, І. Пахомова, С. Рудакова, Н. Сербина, О. Сердюк, С. Сімакова, О. Смук, О. Тищенко, Г. Хойт, Л. Червінська, Н. Чередніченко, М. Шейне, Н. Швець, Н. Щербюк, А. Юшко, О. Ярошенко, та інші досліджували поняття мобінгу, а також шляхи їх подолання у своїх наукових працях [1; 2; 3; 4].

Аналіз причинно-наслідкового комплексу вимагає вивчення взаємодії факторів на трьох рівнях. Організаційно-управлінські умови є первинним каталізатором мобінгу, оскільки вони формують загальну атмосферу та встановлюють негласні «правила гри», які можуть або толерувати, або жорстко припиняти прояви агресії. Ці фактори створюють сприятливе підґрунтя для виникнення та закріплення психологічного терору у професійному середовищі.

Ключовим чинником є неефективна організаційна культура, яка характеризується відсутністю чітких етичних кодексів і політики нульової толерантності до будь-яких форм насильства чи цькування. У такій культурі неформальна згода на «грубі» або неетичні методи досягнення цілей стає нормою. Якщо керівництво не реагує на перші ознаки конфлікту, або якщо в колективі панує атмосфера пліток, лицемірства та взаємної недовіри, мобінг швидко перетворюється на неформальний, але потужний інструмент управління та усунення небажаних працівників.

Наступною критичною умовою є авторитарний або некомпетентний стиль управління. У цьому контексті мобінг часто набуває форми вертикального мобінгу (або босингу), коли сам керівник використовує залякування, необґрунтовану критику або приховування інформації як інструмент влади. Некомпетентний керівник, зі свого боку, може не ініціювати цькування безпосередньо, але його нездатність чи небажання врегульовувати конфлікти та відсутність чітких рішень призводять до того, що напруга, яка накопичується, вибухає у формі горизонтального мобінгу між підлеглими. Таким чином, управлінська дисфункція легітимізує деструктивну поведінку, дозволяючи агресорам діяти безкарно.

Нарешті, неконтрольована конкуренція, особливо за обмежені ресурси (бонуси, підвищення, премії), перетворює трудовий колектив на поле боротьби, а не на команду співпраці. Коли в організації відсутні прозорі та справедливі критерії оцінювання та просування, працівники вдаються до неетичних методів усунення суперників, і мобінг стає найпростішим і найдешевшим способом дискредитації конкурента. Це, у свою чергу, підвищує загальний рівень тривожності, погіршує соціально-психологічний клімат і створює системну передумову для виникнення інцидентів цькування. Сукупність цих організаційно-управлінських факторів є ключовим фактором ризику, що формує підґрунтя для мобінгу.

На додаток до організаційної дисфункції, соціально-психологічні фактори на груповому рівні відіграють вирішальну роль у перетворенні напруженості на систематичне цькування. Ці фактори описують деструктивну динаміку всередині колективу, де мобінг стає способом розрядки внутрішньої напруги або захисту групового статусу.

Ключовим фактором є заздрість, яка часто поєднується з відчуттям загрози з боку успішних колег. На відміну від очікувань, жертвами мобінгу часто стають найбільш компетентні, інноваційні або висококваліфіковані працівники. Їхні успіхи чи професійна гідність можуть становити пряму або опосередковану загрозу для менш успішних, але більш впливових колег, або навіть для самого керівника. Заздрість спонукає групу чи окремого агресора до усунення конкурента не через професійну боротьбу, а через емоційну та психологічну дискредитацію. Таким чином, цькування стає методом витіснення тієї особи, чий успіх або інтеграція порушує існуючий груповий баланс влади.

Крім того, критичну роль відіграє феномен «групового мислення», що фактично унеможливорює захист жертви і сприяє безкарності агресорів. «Групове мислення» проявляється в тому, що члени колективу, побоюючись стати наступною жертвою або бути виключеними з групи, починають пасивно або навіть активно підтримувати агресора. Колектив уникає відкритого конфлікту, ігнорує несправедливість і не надає підтримки постраждалій особі. Це створює токсичну конформність, при якій цькування стає негласно прийнятним способом «вирішення» проблеми. Коли агресія перетворюється на колективний акт (наприклад, через ігнорування, поширення чуток або ізоляцію), мобінг набуває потужності, оскільки групова підтримка надає агресору відчуття легітимності та безкарності. Таким чином, соціально-психологічні фактори не просто спричиняють конфлікт, а створюють умови, за яких група активно самоорганізується для захисту свого внутрішнього, хоча й деструктивного, порядку.

Нарешті, індивідуальні фактори визначають учасників процесу. Агресори часто мають виражену схильність до домінування, низький рівень емпатії та маніпулятивні риси. Жертвами, парадоксально, стають як психологічно вразливі, неконфліктні особи, так і висококваліфіковані та принципові фахівці, чия етична позиція чи професійна досконалість створює загрозу для агресорів. Взаємодія цих трьох рівнів призводить до мультирівневого наслідкового комплексу, що включає психосоматичні розлади та ПТСР у жертв, а також фінансові втрати, високу плинність кадрів та репутаційну шкоду для організації. Таким чином, мобінг є не просто конфліктом, а системним збоєм, що вимагає комплексного втручання.

Література

1. Корабльова О. О. Сутність і зміст мобінгу як соціально-педагогічної проблеми. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2012. № 4. С. 54–61.
2. Красюк Т. В., Федорченко А. О. Мобінг: причини виникнення та способи подолання. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 6. С. 140–145.
3. Кухар К. О. Запобігання та протидія мобінгу у трудових відносинах: нормативно-правове забезпечення в Україні. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 1. С. 308–312.
4. Новіков Д. О., Лук'янчиков О. М. Правові аспекти протидії насильству на роботі (мобінгу). *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 2. С. 94–97.

СОЦІАЛЬНА СПРЯМОВАНІСТЬ ВОЛОНТЕРСТВА

Лемко Галина

Карпатський національний університет
імені Василя Стефаника, м. Івано-
Франківськ

В умовах сучасних викликів волонтерська діяльність набула надзвичайної важливості, ставши однією з основних форм громадської активності та допомоги державі у забезпеченні соціальної, гуманітарної та оборонної підтримки. Волонтерство стало потужним інструментом мобілізації суспільства, об'єднуючи зусилля громадян, благодійних організацій, бізнесу та державних структур. Завдяки добровільній участі тисяч людей, вдається забезпечити необхідні ресурси для підтримки військових, внутрішньо переміщених осіб, надання гуманітарної допомоги постраждалим від бойових дій, а також вирішення широкого кола соціальних проблем.

Поняття «волонтерська діяльність» має багатогранну природу, що поєднує в собі правовий, соціальний, психологічний і культурний виміри. У загальному розумінні, волонтерство – це добровільна, безоплатна участь у діяльності, спрямованій на допомогу іншим особам або на вирішення суспільно важливих проблем. Основою волонтерської активності виступає принцип добровільності, що передбачає вільний вибір особою такої форми соціальної активності без будь-якого примусу.

Відповідно до ст.1 Закону України «Про волонтерську діяльність», волонтерська діяльність – це добровільна, безоплатна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами та волонтерськими організаціями шляхом надання волонтерської допомоги. Ця дефініція закріплює ключові ознаки, які відрізняють волонтерство від інших форм соціальної участі або господарської діяльності. У міжнародному контексті, згідно з Загальною декларацією волонтерів, волонтерство – це діяльність, спрямована на підтримку людських цінностей, розвиток громад та побудову стабільного суспільства [3].

Семантично слово «волонтер» походить від латинського «voluntarius», що означає «добровільний». Такий підхід засвідчує, що у своїй основі волонтерство апелює до особистої свободи та внутрішньої мотивації особи до участі в суспільному житті. У сучасному українському контексті це поняття набуває також патріотичного звучання, оскільки волонтерська діяльність нерідко асоціюється з національною гідністю, обороною країни, підтримкою Збройних Сил України та внутрішньо переміщених осіб.

У контексті гуманітарних криз, техногенних або природних катастроф, екологічних аварій чи збройних конфліктів волонтерська допомога має переважно оперативний та мобільний характер. Волонтери забезпечують постраждалих базовими потребами – житлом, харчуванням, одягом, інформацією, медичною допомогою, евакуацією [1].

Досвід організації волонтерської діяльності у воєнний період має розглядатися як унікальний соціальний ресурс. Його ефективність обумовлена поєднанням трьох ключових чинників:

1. Широкої самоорганізації суспільства, що проявляється у готовності швидко реагувати на потреби армії та населення.
2. Технологічної модернізації волонтерського руху, що забезпечує швидкість і прозорість процесів.
3. Нової культури відповідальності, яка спирається на довіру, етичність і громадянську солідарність [2].

Волонтерство дедалі більше набуває ваги як соціальне явище, що формує нову культуру відповідальності, співчуття, гуманізму та солідарності. В Україні воно стало особливо актуальним після подій Революції Гідності, початку збройної агресії Росії проти України у 2014 році та повномасштабного вторгнення у 2022 році, коли активізація волонтерських ініціатив стала каталізатором мобілізації суспільних ресурсів у відповідь на державні виклики.

Об'єктом волонтерської діяльності є соціально значущі сфери суспільного життя, що потребують безоплатної допомоги та підтримки з боку громадян, зокрема вразливі верстви населення, заклади соціального захисту, охорони здоров'я, освіти, культури, довкілля, а також організації, які реалізують гуманітарні, освітні, культурні або екологічні ініціативи. Ці об'єкти є осередками, де волонтерська праця сприяє

підвищенню добробуту, зміцненню соціальної єдності, розвитку громадянського суспільства та подоланню соціальних викликів.

Соціальна спрямованість є одним із ключових вимірів волонтерської діяльності, що зумовлює її зміст, цілі, форми реалізації та результати як для отримувачів допомоги, так і для самих волонтерів. Волонтерство розглядається не лише як безоплатна допомога, а як особлива форма соціальної активності, спрямована на подолання вразливості, посилення солідарності та розвиток громадянського суспільства.

У контексті воєнних дій, гуманітарних криз і соціально-економічних трансформацій в Україні особливо спостерігається соціальна спрямованість волонтерства. Її цілі охоплюють широкий спектр соціально значущих сфер: допомогу малозабезпеченим, підтримку людей з інвалідністю, догляд за літніми особами, захист довкілля, розвиток культури й освіти, участь у ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій. У цьому контексті волонтерство виступає як форма соціальної служби та інструмент зміцнення солідарності у суспільстві. Його вплив є взаємним: воно не лише задовольняє потреби отримувачів допомоги, а й формує нову громадянську ідентичність у самих волонтерів [2].

Волонтерська діяльність охоплює широкий спектр сфер суспільного життя, що потребують підтримки, розвитку або екстреного реагування. Напрями її реалізації постійно розширюються відповідно до викликів часу, соціальних трансформацій, гуманітарних криз, воєнних дій чи екологічних катастроф. Законодавство України, зокрема стаття 3 Закону «Про волонтерську діяльність», закріплює базові напрями надання волонтерської допомоги, які, однак, не є вичерпними [4].

Один із ключових напрямів реалізації волонтерської діяльності полягає в наданні допомоги малозабезпеченим, бездомним, багатодітним сім'ям, безробітним, людям з інвалідністю, особам похилого віку. Волонтери забезпечують цих людей продуктами харчування, засобами гігієни, ліками, а також надають соціальне супроводження – допомагають оформлювати документи, отримувати соціальні послуги, проходити медичні огляди тощо.

Ще одним важливим напрямом волонтерської діяльності є опіка над особами, які не здатні самотійно забезпечити своє повсякденне життя через стан здоров'я, вік або фізичні обмеження. Волонтери надають побутову допомогу (прибирання, приготування їжі), забезпечують соціальне спілкування, психологічну підтримку, супровід до медичних закладів. Такі форми волонтерської діяльності мають не лише практичне, а й глибоке соціально-гуманістичне значення, адже сприяють інтеграції вразливих груп населення у суспільне життя, запобігають соціальній ізоляції та маргіналізації. Окрім цього, волонтерська опіка виступає ефективним інструментом реалізації принципів інклюзії, соціальної справедливості та рівних можливостей. Вона забезпечує більш збалансований розподіл соціальних ресурсів, підтримує осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, і тим самим підвищує рівень соціальної стабільності в державі.

Дослідження нового українського волонтерства в зоні збройного конфлікту демонструє, що воно виступає не лише як форма соціальної активності, а й як елемент національної безпеки, інструмент підтримки стійкості громади, механізм відновлення довіри до інституцій та солідаризації населення навколо спільних цінностей. Соціальна спрямованість у цьому випадку компенсується з громадянсько-

патріотичним виміром, посилюючи значення волонтерства як ресурсу суспільної консолідації.

Особливої уваги заслуговує соціально-психологічний вимір волонтерської діяльності. Дослідження показало, що залученість до волонтерських ініціатив не лише допомагає вирішувати нагальні суспільні проблеми, а й позитивно впливає на самих волонтерів. Вони отримують досвід командної роботи, підвищують рівень особистої відповідальності, розвивають навички лідерства та кризового менеджменту. Це сприяє формуванню активної громадянської позиції, що є передумовою розвитку зрілого громадянського суспільства. Водночас волонтерська діяльність виконує терапевтичну функцію: вона допомагає зменшити відчуття безпорадності у кризових обставинах, зміцнює психологічну стійкість та формує відчуття причетності до спільної справи. Таким чином, волонтерство слід розглядати не лише як механізм соціальної підтримки, а й як важливий чинник розвитку людського капіталу, що забезпечить сталий поступ українського суспільства у майбутньому.

Література

1. Бондаренко З. П. Зміст та технології підготовки студентів до волонтерської роботи. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2009. № 2. С. 37–50.
2. Посібник волонтера / В. В. Василенко та ін. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2022. 88 с.
3. Про волонтерську діяльність : Закон України від 19.04.2011 № 3236-VI. Дата оновлення : 01.06.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17> (дата звернення: 17.10.2025).
4. Як стати волонтером / упоряд. О. А. Мурашкевич. Луганськ: Луганський обласний благодійний фонд «Підліток», Луганський обласний центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, 2005. 80 с.

ЛАБОРАТОРІЯ ЛЮДЯНОСТІ: ЯК ВОЛОНТЕРСТВО РОЗВИВАЄ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Литвиненко Ілля

Український державний університет
імені Михайла Драгоманова, м. Київ

У сучасних умовах соціальної нестабільності, масових переміщень населення й зростання соціальної нерівності професія соціального працівника вимагає високого рівня емоційної стійкості, гнучкості та етичної зрілості. Волонтерство, як наголошують міжнародні дослідження, є одним із найефективніших шляхів набуття таких компетентностей ще до початку професійної діяльності. Добровільна участь у соціальних ініціативах створює умови для безпосередньої взаємодії з клієнтами, формування гуманістичних цінностей та опанування практичних навичок, що є фундаментом соціальної роботи.

Волонтерство в сучасних соціальних науках розглядають не лише як акт альтруїзму, а й як соціально значущий механізм формування компетентностей, необхідних для професійної діяльності у сфері соціальної роботи. Як зазначають Хастінкс і Ланге, добровільна активність є простором для розвитку нових форм громадянської участі та соціальної відповідальності [2].

Соціальні працівники, взаємодіючи з різними групами населення, потребують високого рівня комунікативних, емоційних та етичних компетентностей, а волонтерство створює можливість їхнього органічного й практичного формування.

Емпатія традиційно вважається центральною навичкою для соціальної роботи. За даними дослідження Кларі, участь у волонтерських ініціативах корелює з розвитком емпатійних установок і внутрішньої мотивації допомоги [1]. Саме через безпосередній контакт з людьми, які перебувають у кризі, волонтери отримують можливість розвивати емоційну чуйність, що пізніше стає основою професійної діяльності.

У праці Патнема наголошено, що добровільні практики підсилюють соціальний капітал, сприяючи встановленню довірливих взаємин між членами спільноти [3]. Для соціальних працівників це означає розширення професійного середовища, налагодження взаємодії з інституціями та розвиток міжорганізаційних комунікацій.

Волонтерська діяльність у соціальній сфері забезпечує умови для безпосереднього опанування практик роботи з вразливими групами. Як стверджують Музік і Вілсон, волонтерство виступає формою «неформальної професійної освіти», яка дозволяє набувати компетентностей у реальних ситуаціях, що неможливо повністю відтворити в межах аудиторного навчання [4].

В умовах волонтерських організацій майбутні соціальні працівники можуть експериментувати з моделями комунікації, методами кризової інтервенції та формами підтримки, не несучи повної професійної відповідальності. Це створює ефект «лабораторії», де без оцінювання та ієрархічного тиску формується етична чутливість і внутрішня мотивація допомоги.

Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що волонтерство виступає одним із найважливіших елементів професійної підготовки соціальних працівників. Його унікальність полягає в поєднанні практичного досвіду, емоційної взаємодії та етичної рефлексії, які формуються не в умовній модельній ситуації, а безпосередньо в реальному соціальному середовищі. Саме тому у статті використано метафору «лабораторії людяності» – простору, де майбутні фахівці отримують можливість вивчати та відчувати суть соціальної роботи через живе спілкування та активну участь у діяльності громад.

Волонтерські практики забезпечують розвиток емоційної компетентності, зокрема емпатії, толерантності та умінь працювати з власними емоціями. Взаємодія з людьми, які переживають кризові ситуації, дозволяє сформувати здатність співпереживати та підтримувати, не втрачаючи професійної дистанції. Це – фундамент, без якого неможливо здійснювати якісну соціальну роботу. Волонтерська діяльність сприяє становленню етичної зрілості. Студенти та молоді фахівці стикаються з реальними моральними дилемами, що потребують зважених рішень. Саме в таких ситуаціях формується вміння керуватися етичними принципами соціальної роботи – повагою до гідності людини, недискримінацією, конфіденційністю та відповідальністю за наслідки власних дій. У подальшому цей етичний фундамент визначає стиль професійної поведінки соціального працівника.

Волонтерські ініціативи відкривають можливість для формування професійної ідентичності. Людина може визначити, наскільки їй підходить робота в соціальній сфері, які ролі вона бажає виконувати, у яких напрямках хоче розвиватися: у сфері кризової допомоги, роботи з сім'ями, з дітьми, з особами з інвалідністю, у сфері

громадського розвитку тощо. Усвідомлення власної професійної ролі є одним із ключових кроків до сформованої професійної позиції.

Волонтерство сприяє накопиченню соціального капіталу – системи зв'язків, партнерств і взаємної підтримки. Участь у громадських ініціативах дозволяє встановлювати контакти з представниками громадських організацій, соціальних служб, освітніх і медичних установ, що згодом може відігравати важливу роль у професійному становленні та розвитку. Такий соціальний капітал постає як ресурс, що підсилює здатність соціального працівника до взаємодії з громадою та ефективного розв'язання комплексних соціальних проблем.

Волонтерство є не лише суспільно корисною діяльністю, а й потужним інструментом професійної підготовки, який дає змогу формувати компетентності, необхідні для майбутньої роботи в соціальній сфері. Його інтеграція у навчальні програми, підтримка з боку освітніх інституцій і створення умов для системної взаємодії із соціальними службами здатні суттєво підвищити якість підготовки соціальних працівників. Водночас розвиток волонтерських практик у суспільстві зміцнює громадянську активність і соціальну солідарність, що є важливими передумовами формування справедливих і згуртованих спільнот.

Література

1. Clary, E. G., Snyder, M., Ridge, R., Copeland, J., Stukas, A., Haugen, J., & Miene, P. (1998). Understanding and assessing the motivations of volunteers: A functional approach. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74(6), 1516–1530.
2. Hustinx, L., & Lammertyn, F. (2003). Collective and reflexive styles of volunteering: A sociological modernization perspective. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 14(2), 167–187.
3. Putnam, R. D. (2000). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. Simon & Schuster.
4. Musick, M., & Wilson, J. (2007). *Volunteers: A Social Profile*. Indiana University Press.

РОЛЬ СТУДЕНТСЬКОГО ВОЛОНТЕРСТВА В ОРГАНІЗАЦІЇ РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ В БУДИНКАХ ДИТИНИ

Лісова Вікторія

Ніжинський державний університет імені
Миколи Гоголя, м. Ніжин

Актуальність теми зумовлена комплексом соціально-педагогічних та медико-психологічних проблем, що постали перед українським суспільством в умовах триваючого воєнного стану та зростання кількості дітей, які залишилися без батьківського піклування або перебувають у складних життєвих обставинах. Будинки дитини як заклади охорони здоров'я зі спеціалізованим профілем залишаються ключовою ланкою системи ранньої медико-соціальної реабілітації дітей віком від народження до 4–7 років із органічними ураженнями центральної нервової системи, психомовленнєвими затримками, сенсорними порушеннями та наслідками психічної депривації.

У сучасному науково-практичному дискурсі проблеми соціальної політики, прав дитини, захисту дитинства та сімейних форм виховання знайшли відображення в

роботах О. Антонової-Турченко, О. Безпалько, А. Богуш, Л. Волинець, І. Іванової, Н. Єршової, А. Капської, Н. Комарової, І. Пеші, І. Рогальської-Яблонської та інших науковців, як теоретиків, так і практиків.

Реабілітаційний процес у будинках дитини має комплексний, міждисциплінарний характер і передбачає поєднання медичних, психолого-педагогічних, логопедичних, фізіотерапевтичних та соціально-побутових заходів. Водночас обмеженість кадрового потенціалу, недостатнє матеріально-технічне забезпечення та високе емоційне навантаження на штатних працівників створюють об'єктивну потребу в залученні додаткових людських ресурсів. У цьому контексті студентське волонтерство виступає одним із перспективних інституційних механізмів оптимізації реабілітаційного супроводу дітей раннього та молодшого дошкільного віку [4; 6, с. 5-7].

Волонтерська діяльність студентів вищих навчальних закладів педагогічного, психологічного, медичного та соціального профілів розглядається сучасними дослідниками (О. Безпалько, Т. Лях, Л. Дяченко, І. Розлуцька, О. Вознюк та ін.) як форма практико-орієнтованого навчання, що поєднує альтруїстичну мотивацію з професійним становленням майбутніх фахівців. Студентське волонтерство в будинках дитини відрізняється від традиційних форм благодійності тим, що передбачає систематичну, планову, керовану та професійно-спрямовану діяльність під супервізією викладачів та штатних фахівців закладу.

Звичайно слід зазначити, що така волонтерська діяльність в умовах будинків дитини регулюється чинним законодавством: Законом України «Про волонтерську діяльність» [2], Законом України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» [3], Наказом МОЗ України від N 123 від 18.05.98 (зі змінами) «Про затвердження Типового положення про будинок дитини» [5]. Зазначені нормативні акти визначають волонтера як особу, яка добровільно та безоплатно здійснює діяльність на підставі укладеного договору, проходження медичного огляду, інструктажу з техніки безпеки та санітарно-гігієнічних вимог щодо реалізації відповідних видів допомоги, що не суперечать чинному законодавству.

На нашу думку, залучення студентів-волонтерів до реабілітаційного процесу в закладах такого характеру має орієнтуватися на функціональну модель. Як правило, студентів-волонтерів долучають до роботи в будинках дитини до таких основних напрямів діяльності як [4; 6]:

– психолого-педагогічний супровід дітей (сенсорна стимуляція, розвиток дрібної моторики, ігрова терапія, арт-терапія, казкотерапія). Наприклад, сенсорна стимуляція, здійснювана волонтерами, передбачає цілеспрямоване збагачення сенсорного досвіду дитини через тактильні, зорові, слухові, кінестетичні та ольфакторні вправи (масаж, ігри з різними текстурами, світлові столи, музичні інструменти, ароматизовані матеріали). Така робота сприяє активізації нейронних зв'язків, нормалізації сенсорної інтеграції та формуванню базових перцептивних еталонів, що є критичними для дітей з досвідом інституалізації. Ігрова терапія в умовах волонтерської діяльності набуває характеру недирективної та директивної гри залежно від психоемоційного стану дитини. Волонтери виступають фасилітаторами ігрового процесу, створюючи безпечний простір для спонтанної гри, через який дитина опрацьовує травматичний досвід, вчиться регулювати емоції та будувати довірливі відносини з дорослим. Таким чином, психолого-педагогічний супровід, що здійснюється студентами-волонтерами в будинках дитини, має комплексний, полімодальний і особистісно орієнтований

характер. Він компенсує дефіцит індивідуальної уваги та емоційно теплого контакту з дорослим, стимулює гармонійний психофізичний розвиток і створює передумови для успішної соціалізації та сімейного влаштування дітей. Ефективність такої роботи значною мірою залежить від систематичної підготовки волонтерів, їх супервізії фахівцями та координації зусиль з персоналом закладу;

- допомога в організації режимних моментів (годування, гігієнічні процедури, прогулянки, денний сон). Систематична волонтерська допомога в організації режимних моментів виступає не лише практичною підтримкою закладу, а й суттєвим чинником гуманізації інституційного середовища, наближаючи умови перебування дитини до сімейних і пом'якшуючи негативні наслідки інституціоналізації;

- соціально-побутова адаптація (формування навичок самообслуговування, комунікативної поведінки);

- організаційно-просвітницька діяльність (проведення благодійних акцій, залучення ресурсів, інформаційна підтримка). Кожен напрям реалізується відповідно до індивідуальної програми реабілітації дитини та під методичним керівництвом відповідного спеціаліста (лікаря, психолога, дефектолога, вихователя).

В організації та залученні студентського волонтерства до реабілітаційного процесу в будинках дитини має свої переваги: для дітей (додатковий емоційно-позитивний контакт, подолання госпіталізму, прискорення темпів психомовленнєвого та моторного розвитку, формування базових соціальних навичок); для штатних працівників (зниження рівня професійного вигорання, можливість індивідуалізації реабілітаційних заходів, вивільнення часу для виконання спеціалізованих функцій); для студентів-волонтерів (формування практичних компетентностей, розвиток емпатії, професійної рефлексії, розуміння специфіки роботи з дітьми груп ризику); для закладу в цілому (підвищення рейтингу, залучення додаткових матеріальних і людських ресурсів, формування позитивного іміджу) [4].

Поруч з цим є і свої ризики та обмеження студентського волонтерства в будинках дитини до яких, на нашу думку, слід віднести: недостатній рівень професійної підготовки студентів молодших курсів; емоційне вигорання самих волонтерів; можливість порушення санітарно-епідеміологічного режиму; правові колізії у разі настання нещасних випадків.

Для мінімізації ризиків необхідні: чітка координація діяльності, регулярна супервізія, обов'язкове страхування волонтерів, поетапне введення в діяльність (від спостереження до самостійного виконання завдань).

При залученні студентів-волонтерів до реабілітаційного процесу в будинках дитини слід дотримуватися організаційно-методичних умов, які підвищують ефективність їх роботи: створення міжвідомчих координаційних рад (заклад охорони здоров'я – ЗВО – громадські організації); розробка та впровадження навчальних програм «Волонтерство в будинках дитини» (спецкурси, практикуми, тренінги); укладання тристоронніх договорів (студент – ЗВО – будинок дитини); ведення портфоліо волонтерської діяльності з подальшим зарахуванням як практики; регулярна психологічна підтримка та супервізія волонтерів.

Можна зазначити, що така волонтерська діяльність одночасно компенсує хронічний дефіцит персоналу в умовах обмеженого фінансування та неповної укомплектованості штатів, забезпечує значно індивідуалізованіший догляд, що є критично важливим для формування базової довіри до світу й почуття безпеки у дітей

із травматичним досвідом, сприяє їхньому сенсорному, емоційному та соціальному розвитку завдяки регулярному контакту з молодими, енергійними й емоційно залученими дорослими, а також має виражений педагогічний ефект для самих студентів-волонтерів, розвиваючи в майбутніх педагогів, психологів, соціальних працівників практичні навички, емпатію, відповідальність та глибоке розуміння особливостей розвитку дітей в умовах депривації.

Отже, студентське волонтерство є важливим ресурсом оптимізації реабілітаційного процесу в будинках дитини, що дозволяє компенсувати дефіцит кадрового потенціалу, підвищити якість індивідуального супроводу дітей із особливими потребами та водночас забезпечити практичну підготовку майбутніх фахівців соціально-педагогічної та психологічної сфери. Подальший розвиток цього напрямку потребує вдосконалення нормативно-правової бази, створення стійких механізмів міжвідомчої взаємодії та впровадження системи методичного супроводу волонтерської діяльності.

Література

1. Добродійна діяльність школярів : метод. реком. / Т. Ф. Алексєєнко, А. П. Данілова, А.І. Конончук, Т. Ю. Куниця / під. заг. ред. Т.Ф.Алексєєнко. Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2015. 104 с.
2. Закон України «Про волонтерську діяльність». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17> (дата звернення: 22.11.2025).
3. Закон України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2558-14> (дата звернення: 22.11.2025).
4. Замашкіна О. Д. Основи соціальної реабілітації: навч.-метод. рекомендації. ІДГУ. Ізмаїл, 2019. 193 с.
5. Про затвердження Типового положення про будинок дитини: Наказ МОЗ України від N 123 від 18.05.98 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0408-06#Text> (дата звернення: 22.11.2025).
6. Султанова Н. В. Реабілітаційні технології в системі соціально-педагогічної роботи з особливими дітьми: навч.-метод. посіб. Миколаїв: МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2020. 102 с.

МОТИВАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДОРΟΣЛОЇ ЛЮДИНИ

Ломако Ольга

Ніжинський державний університет імені
Миколи Гоголя, м. Ніжин

Професійна діяльність є ключовим різновидом активності дорослої людини, що визначає її життєвий шлях, соціальне становлення, можливості самоствердження та процес самовизначення [5, с. 21]. Структура професійної діяльності охоплює низку взаємопов'язаних компонентів, серед яких: мотивація, процес формування цілей, інформаційна основа дій, здатність передбачати їх результати, прийняття рішень, планування та програмування діяльності, контроль і корекція, а також оперативний образ об'єкта праці, система індивідуально-психологічних характеристик суб'єкта та комплекс виконавчих операцій.

Провідною й фундаментальною складовою діяльності виступає мотивація. Вона забезпечує як спонукання до дії, так і регуляцію поведінки, формуючи внутрішню логіку організації всієї діяльності людини. Сукупність мотивів утворює мотиваційну сферу

особистості, у межах якої діють різні психологічні чинники – потреби, інтереси, установки, прагнення, соціальні ролі, норми, ціннісні орієнтації та особистісні диспозиції [2, с. 220]. Саме мотиваційно-ціннісна система постає головною детермінантою професійної активності.

Зміст найбільш характерних мотивів професійної діяльності ґрунтовно розкривається у двофакторній концепції Ф. Герцберга. Дослідник виокремлював два види мотиваторів: ті, що спонукають до самої професійної діяльності, та ті, що пов'язані з покращенням умов праці. Водночас максимальне зростання результативності забезпечують мотиви першої групи, тоді як друга група лише зменшує невдоволення, але не створює умов для істотного підвищення продуктивності. Частина науковців у галузі вивчення професійної мотивації надавали особливої уваги саме потребовим аспектам мотивації дорослих.

У цьому контексті варто згадати теорії американського психолога Д. МакКлелланда та румунського соціолога К. Замфіра. Д. МакКлелланд розглядав мотивацію професійної діяльності через призму соціально зумовлених потреб дорослої особистості: 1) прагнення влади, тобто бажання впливати на інших; 2) потребу досягнення, пов'язану із самоповагою, прагненням реалізувати власний потенціал та досягати високих результатів; 3) потребу приналежності, що виявляється у прагненні до співпраці та встановлення міжособистісних зв'язків (McClelland, 1987). Потреба влади у дорослих пов'язана з прагненням впливати та організовувати діяльність інших; такі люди зазвичай активні, ініціативні та готові до відстоювання власної позиції. Потреба досягнення виражає стійке прагнення до високих професійних результатів. Потреба приналежності визначає орієнтацію на взаємодію з групою, що впливає як на вибір професійної сфери, так і на виконання професійних функцій.

К. Замфір запропонував розглядати мотивацію професійної діяльності як систему, що складається з трьох основних компонентів, які формуються під впливом внутрішніх або зовнішніх потреб особистості. Внутрішня мотивація ґрунтується на власних потребах людини й пов'язана із задоволенням, що виникає в процесі виконання професійних завдань та досягнення їх результатів. Переважання цього типу мотивації у дорослої особи сприяє активізації процесів прогнозування та планування діяльності, роблячи її більш охочою та внутрішньо комфортною. Зовнішня позитивна мотивація включає стимули, що не мають прямого стосунку до самої діяльності, але є значущими для людини. До них належать фінансова винагорода, можливості кар'єрного просування, підтримка з боку колег чи керівництва, а також відчуття престижу професії, що спонукає дорослу людину докладати зусиль і планувати власний професійний розвиток. Зовнішня негативна мотивація пов'язана зі спонуканнями унікального характеру: страхом критики, санкцій, осуду чи покарання, які хоч і не стосуються безпосередньо змісту діяльності, проте мають негативне емоційне підґрунтя (Замфір, 1983). На думку автора, найбільш продуктивною є саме внутрішня мотивація, оскільки вона забезпечує стійку та ефективну професійну активність.

Зовнішня позитивна мотивація розміщується наступною за рівнем ефективності, проте і вона, так само як зовнішня негативна, поступається внутрішній за стабільністю та тривалістю впливу, оскільки втрачає свою стимулюючу силу значно швидше.

Під мотивами професійної діяльності розуміють усі чинники, які спонукають людину виконувати роботу. К. Ізард запропонував класифікацію таких чинників на три категорії. Перша охоплює мотиви суспільної спрямованості: бажання бути корисним іншим, потребу допомагати, переконання у важливості професійної активності для загального блага. Друга група стосується прагнення забезпечити себе та свою родину матеріальними ресурсами, необхідними для задоволення життєвих та духовних потреб. Третя – пов'язана з внутрішньою потребою в самоактуалізації, творчому самовираженні та реалізації власного потенціалу. Людина не може залишатися пасивною, адже її природа передбачає не лише споживання, а й творення. У процесі творчої діяльності доросла особистість відчуває задоволення, утверджує сенс свого існування та реалізує себе як суб'єкт життєтворення (Izard, 1991).

Український дослідник С. Занюк розглядав мотивацію професійної діяльності як сукупність чинників, що зумовлюють активність дорослої особистості. На його думку, до таких чинників належать мотиви, потреби, стимули та ситуації підвищеної складності, які спрямовують поведінку людини. Мотиви професійної діяльності мають відносно стабільний характер, однак система професійної мотивації охоплює не лише стійкі внутрішні спонукання, а й ситуаційні впливи – взаємодію з іншими людьми, особливості професії чи непередбачені обставини. Складність завдань, завищені вимоги керівництва, неусвідомлені установки оточення та інші зовнішні умови здатні змінювати рівень мотивації в певний проміжок часу. Через свою мінливість ситуаційні чинники легко піддаються корекції, а отже, на їхній основі можна регулювати активність людини. Інтенсивність актуальної професійної мотивації дорослого визначається як силою провідного мотиву, так і ступенем впливу ситуаційних детермінант. Таким чином, мотивація професійної діяльності постає як комплекс внутрішніх і зовнішніх факторів, що забезпечують готовність особистості до дії [4, с. 19].

У дослідженнях С. Єрохіна, Ю. Нікітіної та І. Нікітіна структура професійної мотивації подається через кілька послідовних компонентів: мотивацію ініціації, яка активізує початок діяльності; мотивацію селекції, що визначає вибір мети; мотивацію реалізації, відповідальну за регуляцію та контроль виконання дії; і мотивацію постреалізації, що завершує цикл виконання й переходить у стимулювання нової діяльності. Науковці також узагальнили професійну мотивацію у три ключові блоки: інтерес до діяльності, почуття обов'язку та уявлення про власну професійну компетентність [3, с. 25]. Важливо підкреслити, що професійна мотивація упродовж онтогенезу піддається впливу як внутрішніх, так і зовнішніх чинників, що можуть мати стабільний або тимчасовий характер. Тому вона водночас є і відносно сталою, і динамічно змінною психологічною структурою.

Мотивація професійної діяльності – це система внутрішніх і зовнішніх спонукань, яка визначає спрямованість, інтенсивність та стійкість активності особистості у сфері праці. Вона охоплює потреби, інтереси, цінності, установки та цілі, що зумовлюють вибір професії, ставлення до роботи, рівень залученості та прагнення до професійного саморозвитку [1, с. 61].

З психологічної точки зору мотивація професійної діяльності виконує кілька ключових функцій: спонукальну, забезпечуючи готовність до виконання трудових завдань; регулятивну, спрямовуючи поведінку відповідно до професійних цілей і норм; смислоутворюючу, формуючи усвідомлення значущості праці для особистості та суспільства; розвивальну, стимулюючи самореалізацію, підвищення кваліфікації та

професійну мобільність. Структуру мотивації професійної діяльності утворюють мотиви, потреби, стимули, складні ситуації, які детермінують поведінку людини; мотивація, процес формування цілей, інформаційна основа дій, здатність передбачати їх результати, прийняття рішень, планування та програмування діяльності, контроль і корекція, а також оперативний образ об'єкта праці, система індивідуально-психологічних характеристик суб'єкта та комплекс виконавчих операцій.

Література

1. Барчі Б. Вивчення мотивів вибору професії у психологічних дослідженнях. *Збірник наукових праць КПНУ імені Івана Огієнка, Інститут психології ім. Г.С. Костюка НАПН України. Проблеми сучасної психології*. 2011. № 12. С. 60–72.
2. Воляннюк Н. Психологічні основи прогнозування у системі професійної соціалізації особистості. *Проблеми загальної та педагогічної психології: зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України..* 2007. № 4(4). С. 215–222.
3. Єрохін С., Нікітіна І., Нікітін Ю. Концепція професійної мотивації студентів як фактор конкурентності на ринку праці. *Юридична наука*. 2011. № 1. С. 20–27.
4. Занюк С. Психологія мотивації. Київ: Либідь, 2002. 304 с.
5. Іванова Н. Мотивація фахівця до професійної діяльності: поняття, зміст та функції. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2016. № 1. С. 21–24.

РЕЗИЛЬЄНТНІСТЬ ЯК ОСНОВА ОСОБИСТОСТІ ВОЛОНТЕРА

Лопатюк Максим

Ніжинський державний університет імені
Миколи Гоголя, м. Ніжин

Резильєнтність постає як ключова характеристика особистості волонтера, адже саме вона забезпечує здатність долати стресові ситуації та зберігати ефективність діяльності в умовах невизначеності. Волонтерська практика пов'язана з високим рівнем емоційного навантаження, що потребує внутрішніх ресурсів для підтримання психологічної стійкості. Недостатній розвиток резильєнтності може призводити до вигорання, втрати мотивації та зниження якості допомоги, що актуалізує проблему її дослідження. При цьому, формування цієї ознаки сприяє не лише індивідуальній адаптації, а й підвищенню ефективності колективної взаємодії у волонтерських спільнотах.

Резильєнтність особистості розглядається сучасною психологією як інтегральна властивість, що забезпечує здатність людини долати труднощі та зберігати внутрішню рівновагу [1, с. 47]. Вона поєднує когнітивні, емоційні та поведінкові механізми, які дозволяють адаптуватися до змінних умов середовища. У наукових дослідженнях резильєнтність визначається як динамічний процес, що формується під впливом життєвого досвіду та соціальних взаємодій. Ця характеристика не є статичною, а змінюється залежно від контексту та індивідуальних ресурсів. Саме тому її аналіз потребує комплексного підходу.

Структура резильєнтності містить у собі когнітивні, емоційні, мотиваційні та соціальні компоненти. Когнітивний рівень забезпечує здатність до переосмислення ситуацій та пошуку альтернативних рішень. Емоційний рівень визначає можливість контролювати власні переживання та підтримувати внутрішню рівновагу. Мотиваційний рівень спрямовує особистість на досягнення цілей навіть у складних

умовах. Соціальний рівень формує здатність інтегруватися у групу та отримувати підтримку від інших [3, с. 117].

Когнітивний компонент резильєнтності включає гнучкість мислення та здатність до позитивної інтерпретації подій. Він дозволяє людині уникати фіксації на негативних аспектах і знаходити нові можливості в кризових ситуаціях. Така здатність сприяє зниженню рівня стресу та формуванню конструктивних стратегій поведінки. Когнітивна гнучкість є основою для розвитку адаптивних механізмів. Вона визначає ефективність прийняття рішень у складних умовах.

Емоційний компонент резильєнтності проявляється у здатності регулювати інтенсивність переживань та зберігати стабільність у стресових ситуаціях. Людина з високим рівнем цієї властивості здатна уникати емоційного виснаження та підтримувати продуктивність. Емоційна регуляція забезпечує можливість зберігати конструктивні взаємини навіть у конфліктних умовах. Вона також сприяє формуванню відчуття внутрішньої безпеки. Завдяки цьому емоційний компонент стає важливим ресурсом психологічної стійкості.

Мотиваційний рівень резильєнтності визначає спрямованість особистості на досягнення цілей незалежно від зовнішніх перешкод. Він забезпечує здатність підтримувати активність навіть у ситуаціях невизначеності. Мотиваційна стійкість дозволяє людині не втрачати орієнтацію на результат і зберігати внутрішню енергію. Це сприяє довготривалій витривалості та здатності долати труднощі. Мотиваційний компонент формує основу для життєвої самореалізації.

Соціальний компонент резильєнтності полягає у здатності особистості інтегруватися в соціальне середовище та використовувати його ресурси. Взаємодія з іншими людьми створює додаткові можливості для подолання кризових ситуацій. Соціальні зв'язки забезпечують емоційну підтримку та практичну допомогу. Людина з високою резильєнтністю активно залучає ці ресурси для підвищення власної адаптивності. Соціальний рівень стає важливим чинником розвитку стійкості.

Одним із найбільш значущих аспектів резильєнтності є когнітивна гнучкість, яка дозволяє людині переосмислювати ситуації та знаходити нові шляхи вирішення проблем. Вона проявляється у здатності змінювати перспективу мислення та уникати фіксації на негативних подіях. Когнітивна гнучкість забезпечує формування позитивних інтерпретацій навіть у складних умовах. Це сприяє зниженню рівня стресу та підтриманню мотивації до дії. Таким чином, когнітивний компонент є фундаментом для розвитку стійкості.

Емоційна регуляція виступає другим важливим елементом резильєнтності, адже вона визначає здатність особистості контролювати власні переживання. Людина з високим рівнем резильєнтності здатна зберігати спокій у кризових ситуаціях та уникати емоційного виснаження. Емоційна стабільність дозволяє підтримувати конструктивні взаємини з іншими навіть у конфліктних умовах. Вона також сприяє формуванню відчуття внутрішньої безпеки. Завдяки цьому резильєнтність стає ресурсом психологічного благополуччя.

Соціальний вимір резильєнтності полягає у здатності особистості інтегруватися в групу та отримувати підтримку від соціального оточення. Взаємодія з іншими людьми створює додаткові ресурси для подолання труднощів. Соціальні зв'язки забезпечують не лише емоційну підтримку, а й практичну допомогу. Людина з високою

резильєнтністю активно використовує ці ресурси, що підвищує її адаптивні можливості. Отже, соціальний контекст є невід'ємною складовою феномену.

Резильєнтність має тісний зв'язок із мотиваційною сферою особистості, оскільки вона визначає спрямованість дій у складних умовах. Високий рівень цієї властивості сприяє збереженню цілей навіть тоді, коли їх досягнення ускладнене зовнішніми факторами. Мотиваційна стійкість дозволяє людині не втрачати орієнтацію на результат. Це забезпечує довготривалу активність та витривалість. У результаті резильєнтність стає рушійною силою життєвої самореалізації. У наукових дослідженнях резильєнтність часто розглядається як інтегративний показник психологічної зрілості. Вона відображає здатність особистості поєднувати внутрішні ресурси з зовнішніми можливостями. Резильєнтність стає критерієм ефективності адаптації у різних сферах життя.

Особливе значення резильєнтність має у професійній діяльності, де людина стикається з високим рівнем відповідальності та стресу. Вона визначає здатність зберігати продуктивність навіть у складних умовах праці. Працівники з високою резильєнтністю демонструють більшу стійкість до професійного вигорання. Це сприяє підвищенню ефективності організаційної діяльності. Таким чином, резильєнтність має практичне значення для управління персоналом [2, с. 303].

У контексті волонтерської діяльності резильєнтність виступає базовою характеристикою, що забезпечує здатність допомагати іншим у кризових ситуаціях. Волонтери часто стикаються з емоційними викликами, які потребують внутрішньої стійкості. Резильєнтність дозволяє їм зберігати мотивацію та уникати виснаження. Вона також сприяє формуванню довіри у взаємодії з військовими та цивільними. Завдяки цьому волонтерська діяльність стає більш ефективною [4, с. 274].

Феномен резильєнтності має культурні особливості, що визначають його прояви у різних суспільствах. У країнах з високим рівнем соціальної підтримки резильєнтність формується швидше та проявляється інтенсивніше. Водночас у суспільствах із нестабільними умовами вона стає критично важливим ресурсом виживання. Культурний контекст впливає на способи інтерпретації труднощів та стратегії їх подолання. Це робить резильєнтність багатовимірним феноменом.

Чинники розвитку резильєнтності включають індивідуальні особливості, соціальне оточення та культурний контекст. Індивідуальні риси, такі як оптимізм, самоконтроль і впевненість у власних силах, сприяють формуванню внутрішніх ресурсів. Соціальне оточення забезпечує підтримку та створює умови для розвитку навичок взаємодії. Культурний контекст визначає способи інтерпретації труднощів та стратегії їх подолання. Усі означені чинники взаємодіють між собою, формуючи цілісну систему розвитку резильєнтності.

Розвиток резильєнтності можливий завдяки спеціальним психологічним програмам, спрямованим на формування навичок саморегуляції та когнітивної гнучкості. Такі програми включають тренінги, що допомагають людині усвідомлювати власні ресурси та використовувати їх у складних умовах. Практика розвитку резильєнтності сприяє підвищенню рівня життєстійкості та психологічного благополуччя. Вона також має профілактичне значення щодо емоційного вигорання. Резильєнтність визначає здатність особистості зберігати ефективність у складних ситуаціях, що робить її одним із важливих властивостей особистості, зокрема волонтера.

Література

1. Соловей-Лагода О. А. Резильєнтність особистості: поняття, моделі та техніки плекання. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Серія Психологічні науки*. 2023. Вип. 2(3). С. 45–56.
2. Шишова О. Вербальні комунікації – запорука успіху у волонтерській діяльності. *Післявоєнний світ: люди, проблеми, цінності*. Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. Умань, 2023. С. 301–305.
3. Юрчук О. Основні наукові підходи до вивчення феномену резильєнтності. *Психологія: реальність і перспективи*. Збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету. 2025. № 24. С. 112–123.
4. Ягупов В. Військова психологія: методологія, теорія та практика. Київ: Центр учбової літератури, 2019. 640 с.

ВОЛОНТЕРСТВО ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ЯК ФОРМА СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ В ДІЯЛЬНОСТІ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ УКРАЇНИ

Лях Віктор

Київський столичний університет імені
Бориса Грінченка, м. Київ

В умовах воєнного стану в Україні питання соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб набуло надзвичайної актуальності. ВПО стикаються не лише з проблемами житла, роботи чи доступу до базових послуг, а й із психологічними наслідками втрати дому, соціальних зв'язків, звичного способу життя. Саме тому їхня підтримка потребує не тільки матеріальних, а й соціально-психологічних рішень, спрямованих на відновлення життєвої активності та інтеграцію в нові громади. Одним із найефективніших інструментів такої інтеграції стало волонтерство, у якому ВПО виступають не лише як отримувачі допомоги, а й як активні учасники процесу взаємопідтримки [5].

Соціальна підтримка внутрішньо переміщених осіб у діяльності неурядових організацій в умовах воєнного стану – це комплекс цілеспрямованих дій, спрямованих на відновлення базових життєвих функцій, соціальної стабільності, психоемоційного стану та можливостей самозарадності осіб, які втратили домівку внаслідок воєнних дій. У практиці громадських організацій вона охоплює матеріальну, психологічну, інформаційну, юридичну, культурно-освітню та комунікативну підтримку, що здійснюється на засадах людиноцентричності, партнерства і солідарності [авторське визначення]. Особливістю соціальної підтримки в умовах війни є її мультисекторальність – поєднання ресурсів громадянського суспільства, місцевого самоврядування, бізнесу та міжнародних донорів. Саме неурядові організації стали посередниками між цими секторами, забезпечуючи доступ ВПО до допомоги, формуючи мережі волонтерської взаємодії та створюючи умови для соціальної інтеграції в нові громади [1].

Волонтерство сьогодні постає однією з найефективніших і найлюдяніших форм соціальної підтримки в українському суспільстві. Його сутність виходить далеко за межі безоплатної допомоги – це практична реалізація принципу взаємної відповідальності й солідарності. Волонтерська діяльність сприяє зміцненню соціального капіталу, створює простір довіри між людьми, а також забезпечує емоційне відновлення і тих, хто допомагає, і тих, хто отримує допомогу. У контексті підтримки внутрішньо

переміщених осіб волонтерство стає не лише реакцією на потреби, а й дієвим механізмом інтеграції, подолання соціальної ізоляції, формування почуття належності до спільноти. Саме завдяки волонтерським ініціативам гуманітарна допомога набуває людського виміру, а процес соціальної адаптації перетворюється на спільну діяльність, де кожен має змогу бути почутим, потрібним і корисним [5; 7].

Волонтерство внутрішньо переміщених осіб має подвійну соціальну функцію. З одного боку, воно забезпечує допомогу іншим людям, які опинилися у схожих обставинах, а з іншого – сприяє психологічному відновленню самих волонтерів. Участь у спільній справі повертає відчуття контролю над життям, формує почуття корисності, створює соціальні зв'язки та сприяє ресоціалізації [1]. Для багатьох ВПО волонтерство стало першою сходинкою до працевлаштування, лідерства у громаді чи започаткування власних ініціатив.

Досвід Фонду Східна Європа демонструє, що залучення ВПО до волонтерства має бути свідомо інтегрованим у проєктну діяльність громадських організацій. Програми Фонду – «Імпульс», «Фенікс: Сила спільнот», «Спроможні та сильні» – засвідчують, що потреба людини бути дієвою і корисною іншим стає ключовим чинником її соціальної адаптації [2-4]. У межах таких ініціатив створюються локальні центри підтримки, де ВПО беруть участь у волонтерській роботі як пір-консультанти, фасилітатори груп самопомогі, організатори дозвілля для дітей, волонтери інформаційних кампаній чи координатори заходів громад.

Зміст волонтерської діяльності ВПО охоплює різні форми: надання пір-підтримки, організацію побутової допомоги, поширення перевіреної інформації, проведення культурно-освітніх подій, участь в адвокаційних кампаніях. Таке волонтерство є не лише інструментом взаємодопомоги, а й способом формування нової громадянської ідентичності. Участь у волонтерських ініціативах допомагає ВПО переходити від ролі «отримувачів допомоги» до ролі активних творців соціальних змін [6].

Для забезпечення ефективної участі внутрішньо переміщених осіб у волонтерській діяльності громадські організації мають створити відповідні умови. Насамперед ідеться про психологічну безпечність і травма-інформований підхід, який дозволяє уникати повторної травматизації учасників. Важливо забезпечити навчання ВПО-волонтерів із питань комунікації, етики, кризового реагування, надання первинної підтримки. Успішні моделі НУО передбачають координацію роботи волонтерів, супервізію, систему зворотного зв'язку та визнання внеску учасників через сертифікацію чи включення до консультативних органів громад [7].

Таблиця 1

**Волонтерство внутрішньо переміщених осіб:
взаємозв'язок потреб, видів діяльності та умов реалізації**

(складено авторами на основі узагальнення практик Фонду Східна Європа [1-4])

Рівень потреб ВПО	Форми волонтерської активності ВПО	Організаційні умови, які мають забезпечити НУО
Базові потреби (житло, безпека, стабільність)	Допомога іншим ВПО в облаштуванні житла. Волонтерська участь у розподілі гуманітарної допомоги. Підтримка сімей із дітьми та людьми похилого віку	Безпечний простір для діяльності Чітке визначення ролей і зон відповідальності Координація дій з місцевими органами влади

Рівень потреб ВПО	Форми волонтерської активності ВПО	Організаційні умови, які мають забезпечити НУО
Психосоціальні потреби (підтримка, спільність, визнання)	Організація груп взаємопідтримки Проведення культурно-інтеграційних заходів Волонтерська допомога у програмах психологічного відновлення	Травма-інформований підхід Супервізійна підтримка Програми навчання комунікації та фасилітації
Потреби у самореалізації (участь, розвиток, самостійність)	Освітнє волонтерство (мовні курси, тренінги) Адвокаційна діяльність, участь у громадських слуханнях Ініціювання власних волонтерських проєктів	Менторство й підтримка ініціатив Мікрогранти або ресурсна допомога Визнання внеску волонтерів (сертифікати, публічні подяки)

Таким чином, волонтерство внутрішньо переміщених осіб є не лише формою соціальної підтримки, а й потужним механізмом самозарадності, відновлення гідності та соціальної згуртованості. Воно сприяє формуванню спільнотної відповідальності та партнерства між ВПО і приймаючими громадами, відкриваючи можливості для спільного відновлення України на принципах солідарності, участі та людяності.

Література

1. Liakh V., Dulia A. Project activities of the international charitable organization «East Europe Foundation» for social support of internally displaced persons. *Social work and education*. 2024. Vol. 11, no. 3. P. 360–372. <https://doi.org/10.25128/2520-6230.24.3.5>
2. Eastern Europe Foundation. Імпульс [Електронний ресурс]. 2024. URL: <https://eef.org.ua/aktyvni-programy/> (дата звернення: 20.11.2025).
3. Eastern Europe Foundation. Спроможні та сильні [Електронний ресурс]. 2024. URL: <https://eef.org.ua/aktyvni-programy/> (дата звернення: 20.11.2025).
4. Eastern Europe Foundation. Фенікс: Сила спільнот [Електронний ресурс]. 2024. URL: <https://eef.org.ua/aktyvni-programy/> (дата звернення: 20.11.2025).
5. Діброва О. В., Лях Т. Л. Громадянська активність і соціальна згуртованість як рушії відновлення й розвитку деокупованих територій. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2024. № 4. С. 70–76. <https://doi.org/10.12958/1817-3764-2024-4-70-76>.
6. Лях Т., Лютий В., Жуков В. Волонтерська діяльність студентів як шлях до їхньої активної участі у суспільному житті громади. *Ввічливість. Humanitas*. 2024. № 3. С. 68–76. <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.10>.
7. Петрович Ж., Лях Т. Потенціал волонтерства для розвитку деокупованих громад. *Ввічливість. Humanitas*. 2024. № 3. С. 202–207. <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.28>.

ПЕДАГОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ДИТЯЧИХ ЗАКЛАДАХ ОЗДОРОВЛЕННЯ ТА ВІДПОЧИНКУ

Мельник Олександр,

Супрун Юрій

Ніжинський державний університет імені
Миколи Гоголя

Сучасні виклики, зумовлені воєнним станом, соціальними змінами та зростанням запиту на підтримку дітей, підсилюють необхідність розвитку інституцій, які сприяють оздоровленню, соціальному становленню та морально-духовному збагаченню молоді. Дитячі заклади оздоровлення та відпочинку (ДЗОВ) традиційно виконують не лише рекреаційну, але й соціально-виховну функцію. Одним з інноваційних ресурсів підсилення їхнього потенціалу є волонтерська діяльність, здатна створювати додаткові умови для розвитку soft skills, творчості, ціннісних орієнтирів, соціальної активності дітей.

Волонтерство у ДЗОВ поєднує освітній, дозвіллевий, виховний та соціально-підтримувальний компоненти, створює нові форми взаємодії дорослих та дітей, а також відкриває можливості для реалізації соціальних ініціатив, спрямованих на розвиток гуманності, емпатії та громадянської свідомості.

Теоретичні та практичні засади волонтерства розкрито у працях О. Безпалько, О. Карпенко, Н. Заверико, Т. Семигіної, Л. Тютті, де підкреслено його соціально-виховний потенціал. Дослідження соціалізації дітей у тимчасових виховних середовищах (Г. Бевз, О. Кукуєва, С. Харченко) акцентують увагу на важливості неформальної освіти та педагогічної підтримки. Роль літніх оздоровчих таборів як середовища розвитку дитини розглядають О. Бартків, В. Грановський, Є. Дурманенко, Л. Канішевська, О. Романовська, О. Якуба. Попри значну кількість наукових розвідок, питання педагогічного потенціалу волонтерської діяльності в умовах ДЗОВ розкрито фрагментарно, що зумовлює необхідність подальшого дослідження.

Метою статті є визначення та обґрунтування педагогічного потенціалу волонтерської діяльності в дитячих закладах оздоровлення та відпочинку.

Дитячі заклади оздоровлення та відпочинку – це спеціально організовані установи (постійно або тимчасово діючі), що надають послуги з оздоровлення, відпочинку та розвитку дітей. Вони функціонують відповідно до законодавства України, мають власну матеріально-технічну базу та персонал, а також надають послуги з оздоровлення та відпочинку під час канікул або цілий рік [тип].

ДЗОВ створюють унікальний соціально-педагогічний простір, де поєднані оздоровчі, ігрові, навчально-пізнавальні та виховні практики. Тимчасовість перебування дітей у таких закладах стимулює інтенсивність соціальних контактів, прискорює адаптацію, формує навички взаємодії, відповідальності, командної роботи. У цьому контексті волонтерська діяльність може стати ресурсом збагачення традиційних програм.

Волонтери можуть відігравати у ДЗОВ роль соціальних партнерів педагогів. Їхня участь у роботі закладу розширює спектр освітніх і виховних впливів, зокрема:

1) формування морально-етичних цінностей – діти переймають моделі поведінки волонтерів, орієнтовані на допомогу, співпрацю, милосердя;

2) соціалізація та розвиток комунікативних навичок – взаємодія з волонтерами створює відкритий простір для діалогу, обміну досвідом, отримання соціально значущої підтримки;

3) розвиток творчих та організаторських здібностей – волонтери часто реалізують нестандартні форми дозвілля: квести, арт-терапевтичні заняття, технічні та спортивні активності;

4) психологічна підтримка – у воєнних умовах присутність підготовлених волонтерів знімає напругу, забезпечує додаткову увагу до емоційного стану дітей;

5) громадянське виховання – волонтерська участь демонструє дітям значення громадянської активності, соціальної відповідальності та залученості до суспільних процесів.

У дитячому оздоровчому закладі волонтерство виконує такі ключові функції як: освітня – сприяє поширенню нових знань, навичок, практичного досвіду; виховна – забезпечує формування гуманістичних цінностей та позитивної поведінкової моделі; адаптаційна – підтримує новоприбулих дітей у процесі інтеграції до колективу; комунікаційна – активізує групову взаємодію, знижує рівень конфліктності; соціально-підтримувальна – допомагає дітям із сімей у складних життєвих обставинах; організаційно-реабілітаційна – сприяє відновленню психоемоційного стану дітей.

Найефективнішими моделями залучення волонтерів у ДЗОВ є:

проектно-орієнтована модель – волонтери приходять для реалізації конкретних програм (творчі майстерні, спортивні заходи, освітні модулі);

інтегрована модель – волонтери працюють разом із педагогами протягом усієї зміни, входять у виховні загони, є кураторами малих груп;

партнерська модель – співпраця із громадськими організаціями, молодіжними центрами, благодійними фондами.

До ключових умов організації волонтерства належать:

- наявність чіткого регламенту та розподілу функцій;
- підготовка волонтерів (педагогічна, психологічна, правова);
- координація з боку фахівця з виховної роботи чи соціального педагога;
- забезпечення мотиваційних механізмів для волонтерів (тренінги, сертифікація, визнання);
- створення безпечного середовища та психологічної підтримки;
- моніторинг ефективності програм та зворотний зв'язок від дітей і педагогів.

Таким чином, волонтерська діяльність у дитячих закладах оздоровлення та відпочинку має значний педагогічний потенціал, що виявляється у формуванні в дітей моральних цінностей, соціальної активності, комунікативних умінь, здатності до самовираження та відповідальності. Участь волонтерів розширює можливості виховного процесу, збагачує зміст дозвілля та сприяє гармонійному розвитку особистості.

Ефективність волонтерських програм залежить від професійної підготовки волонтерів, налагодженої координації їхньої діяльності з педагогами, створення безпечного середовища та партнерства між закладом і громадськими організаціями.

Педагогічний потенціал волонтерства потребує подальшого дослідження, зокрема щодо розроблення інноваційних моделей співпраці у ДЗОВ та оцінювання результатів впливу волонтерської діяльності на дітей різних вікових груп.

Література

1. Бартків О. С., Грановський В. Г., Дурманенко Є. А. Діяльність соціального педагога в дитячому закладі оздоровлення та відпочинку : навч.-метод. посіб. Луцьк : АКВА ПРИНТ, 2017. 300 с.
2. Платонова О. Особливості організації соціально-виховної роботи в умовах дитячого оздоровчого табору. *Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка*. 2014. № 122. С. 213–218.
3. Типове положення про дитячий заклад оздоровлення та відпочинку: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 28 квітня 2009 р. № 422. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/422-2009-%D0%BF#Text> (дата звернення: 19.11.2025).

ВОЛОНТЕРСТВО ЯК РЕСУРС ОСОБИСТИНОГО І ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

Михайленко Оксана

Національний університет
«Чернігівський колегіум» імені Т. Г.
Шевченка, м. Чернігів

В сучасних соціально-економічних умовах в нашій країні виникає гостра потреба у фахівцях, орієнтованих на гуманістичні цінності, які мають потребу здійснювати особистий внесок у суспільне життя країни, виявляють соціальну активність і готові надавати професійну допомогу людям, що знаходяться в складній життєвій ситуації.

Українські вчені та практики постійно звертаються до питання залучення студентів до волонтерської діяльності. Так, вплив волонтерської діяльності на розвиток здобувачів освіти, їхню громадянську активність та соціальну відповідальність досліджували Е. Балашов, З. Бондаренко, А. Котелевець, Л. Романовська та ін. Мотивацію студентів до волонтерської діяльності – Д. Базиліук, Н. Гевчук, С. Демида, М. Носок та ін. Волонтерство в умовах університетської спільноти стало предметом наукового інтересу Р. Драпушка, П. Горінова, М. Моторної, Н. Поліщук та ін. Роль волонтерства у розвитку соціальної активності громади підкреслили у своїх публікаціях С. Гунько, О. Карпенко, Т. Лях, Т. Спіріна, Є. Ковтун.

Одне з найважливіших завдань закладу вищої освіти (ЗВО) – підготувати покоління професійно компетентних та активних фахівців, які усвідомлюють специфіку взаємодії з різними соціальними групами та спроможних до цивілізованих взаємин з усіма суб'єктами соціальної взаємодії. Особливу увагу сьогодні спрямовано на підготовку фахівців соціальної сфери. Це обумовлено завданнями формування професійної спрямованості особистості, яка володіє навичками активізувати свій потенціал, виявляти компетентність, пов'язувати свої дії з очікуваним результатом, бачити проблеми конкретної особистості, розвивати професійну майстерність.

Специфіку змісту професійної діяльності фахівців соціальної сфери, без сумніву, визначає особливості їхньої підготовки у ЗВО. Формування загальних та професійних компетентностей можливе як через систему аудиторної та позааудиторної освітньої та самостійної роботи, так і через форми організації позанавчальної діяльності здобувачів освіти. Однією з форм роботи, спрямованої на вирішення важливих завдань формування низки ключових компетентностей, які, безсумнівно, забезпечать

майбутньому фахівцю соціальної сфери особистісну та професійну самореалізацію, на наш погляд, є волонтерська діяльність.

Під час навчання у ЗВО майбутні фахівці соціальної сфери знайомляться з формою та змістом волонтерської діяльності, навчаються працювати в команді волонтерів у процесі реалізації соціально-педагогічних технологій у соціальній сфері, в тому числі в освітньому середовищі, оволодівають прийомами ефективної групової та індивідуальної комунікації, практичними навичками використання різних соціально-педагогічних технологій у волонтерській діяльності.

Особистісно-професійний розвиток здобувачів освіти у ЗВО відбувається більш ефективно на основі їх участі в діяльності інституту волонтерства, що пов'язана з можливістю здійснювати соціально значущу діяльність. Спільна соціально корисна робота у діяльності інституту волонтерства і є тим середовищем, що сприяє розвитку гуманістичних цінностей, набуттю особистісних сенсів здобувачами освіти, формуванню нового виду діяльності, вираженого у сформованій потребі турботи і піклування про нужденних, готовності удосконалювати і розвивати особистісні якості у процесі волонтерської діяльності.

Діяльність волонтерів вирішує одночасно дві задачі: по-перше, сприяє успішній соціалізації вихованців соціальних установ, в яких працюють волонтери, і, по-друге, самі волонтери набувають безцінний досвід діяльності, надаючи допомогу іншим. Участь здобувачів освіти у роботі волонтерської спільноти створює підґрунтя для їх професійного самовизначення, забезпечує їх самореалізацію у позаучбовій діяльності, сприяє розширенню меж професійної творчості та формуванню професійних компетентностей. Досвід, отриманий у волонтерській діяльності, визначатиме спрямованість діяльності людини впродовж всього життя. Молода людина, яка реалізувала себе у соціально корисній діяльності, і у дорослому житті буде соціально активною особистістю, яка бере безпосередню участь у житті суспільства, готова до відповідальності, вміє ефективно працювати в команді.

Науковці виділяють наступні завдання волонтерської діяльності, що також можна розуміти як завдання формування професійної готовності до здійснення соціальної роботи: розширення теоретичних знань і встановлення їх зв'язку з практичною соціальною роботою; ознайомлення із сучасним станом соціальної роботи в соціальних службах; діагностика професійної придатності майбутнього фахівця соціальної сфери до обраної професії, адаптація до неї; розвиток особистісних якостей, необхідних для здійснення соціальної роботи (милосердя, доброта, емпатія, готовність допомогти та ін.); формування професійних умінь і навичок: діагностичних, організаторських, проєктивних, аналітичних, дидактичних, комунікативних; оволодіння сучасними технологіями колективної, групової, індивідуальної соціальної роботи з різними категоріями людей (сироти, особи з інвалідністю, представники груп ризику та ін.); розвиток навичок професійної рефлексії; посилення допомоги соціальним службам у реалізації їх завдань; створення умов для розвитку творчого потенціалу здобувачів освіти, формування індивідуального стилю діяльності; формування у майбутнього фахівця соціальної сфери творчого і дослідницького підходів до вирішення професійних проблем і виконання професійних обов'язків [3, с. 78].

У волонтерському русі дуже багато позитивних аспектів, які варто використовувати у професійній підготовці фахівців соціальної сфери. Зокрема, наголосимо, що волонтери – це не тільки люди-альтруїсти, вони працюють заради

отримання досвіду, спеціальних знань та навичок, встановлення важливих особистісних та професійних контактів. Волонтерство дозволяє людині значною мірою реалізувати почуття особистої громадянської відповідальності. Разом з тим, волонтерство – це важлива сходинка для подальшого професійного розвитку.

Якості, що розвиваються у здобувачів освіти, залучених до волонтерської діяльності, сприяють формуванню професійної спрямованості майбутнього фахівця соціальної сфери. У волонтерській діяльності має місце постійне вдосконалення взаємовідносин із власним внутрішнім духовним «Я»; відбувається включення здобувачів до процесів: самосприйняття (студент пізнає себе як джерело бажань і потреб); самоідентифікації (корекція індивідуальної свідомості у порівнянні з іншими особистостями); саморозкриття, самореалізації; формується установка на подолання труднощів у професійній діяльності [1].

Дуже часто студенти, які навчаються у ЗВО, намагаються уникати труднощів, не бажають самотійно вирішувати складні життєві проблеми та поступово втрачають свою індивідуальність, віру в себе та свої можливості. За умови участі у соціальній діяльності, маючи можливість перевірити свої сили та повірити у свої можливості, майбутній фахівець соціальної сфери робить крок до життя в гармонії з самим собою та навколишнім світом, набуває психологічної адаптації до мінливих умов середовища, вчиться долати труднощі та керувати власними емоціями та станами. Це, у свою чергу, збільшує його життєвий тонус, зберігає психічне здоров'я.

Отже, участь здобувачів освіти у волонтерській діяльності забезпечує їх самореалізацію у позанавчальній діяльності, є способом формування професійних компетентностей. Таким чином, волонтерська діяльність студентів – майбутніх фахівців соціальної сфери може розглядатися як один із шляхів їх особистісного і професіонального становлення.

Література

1. Козубовська І. В., Козубовський Р. В., Милан Ж. І. Залучення майбутніх фахівців соціально-педагогічної сфери до волонтерської діяльності: метод. рекомендації. Ужгород: УжНУ «Говерла», 2022. 34 с.
2. Лях, Т. Л., Лютий, В. П., Жуков, В. І. Волонтерська діяльність студентів як шлях до їхньої активної участі у суспільному житті громади. *Ввічливість. Humanitas*. 2024. Вип.3. С. 68–76.
3. Тютя Л. Т., Іванова І. Б. Соціальна робота (теорія і практика): навч. посіб. Київ: ВМУРОЛ «Україна», 2004. 480 с.

ВОЛОНТЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ У НАДАННІ ПОСЛУГИ «ДОГЛЯД ВДОМА» ПІД ЧАС ВОЄННОГО ВТОРГНЕННЯ

Мідько Тетяна

Ніжинський державний університет імені
Миколи Гоголя, м. Ніжин

Повномасштабне вторгнення держави-агресора в Україну спричинило глибокі трансформації у системі надання соціальних послуг, зокрема, послуги догляду вдома для людей похилого віку та осіб з інвалідністю. Воєнний стан, активні бойові дії та тимчасова окупація окремих територій призвели до суттєвого обмеження діяльності багатьох установ соціального захисту населення. Частина територіальних центрів була змушена призупинити роботу через небезпеку для персоналу та отримувачів

послуг, руйнування інфраструктури, порушення логістичних ланцюгів та відсутність доступу до ресурсів. Водночас, у зоні бойових дій, на деокупованих або ізольованих територіях залишилися тисячі маломобільних людей, які через вік, стан здоров'я або інвалідність не могли самостійно забезпечити базові потреби – отримати харчові продукти, ліки, засоби гігієни, медичну допомогу чи психологічну підтримку.

Люди похилого віку становлять понад чверть населення України та є одними з тих, хто найбільше постраждав від війни після повномасштабного вторгнення у 2022 році. Саме ця категорія населення виявилася однією з найбільш уразливих у кризових умовах, адже відсутність регулярного догляду створювала реальні ризики для їхнього життя та здоров'я.

З початком бойових дій кількість людей, які потребують соціальної допомоги, істотно зросла, особливо через збільшення числа внутрішньо переміщених осіб. Багато літніх людей залишилися без підтримки родичів, а доступ соціальних працівників до таких осіб став обмеженим або неможливим. У цих умовах особливої ваги набула волонтерська діяльність і саморганізація громад, які перебрали на себе частину функцій догляду вдома: доставлення необхідних товарів, евакуація, супровід до лікарень, надання емоційної підтримки, допомога в побуті.

Для того, щоб під час воєнного стану розширити можливості для людей отримувати соціальні послуги, було спрощено критерії діяльності надавачів соціальних послуг на час воєнного або надзвичайного стану. Вони можуть залучати до надання послуг працівників і волонтерів, які не мають документів, що підтверджують їх фаховий рівень. Також не приймається до уваги наявність або відсутність фінансової заборгованості. До кола суб'єктів, які можуть виявляти осіб у складних життєвих обставинах, включено волонтерів, бо, здійснюючи свою діяльність, вони можуть виявляти людей похилого віку та осіб з інвалідністю, які залишились вдома і потребують сторонньої допомоги.

Закон України «Про волонтерську діяльність» визначає волонтерство як добровільну, соціально спрямовану, неприбуткову діяльність, що здійснюється шляхом надання волонтерської допомоги на засадах законності, гуманності, рівності, добровільності, безоплатності та неприбутковості [1]. Під час перших місяців повномасштабного вторгнення волонтери взяли на себе відповідальність за екстрене реагування на запити цивільних та військових. За два з половиною роки цей рух став значно більш організованим. Десятки низових ініціатив, які розпочиналися на рівні громади чи спільноти, перетворилися у сталі громадські організації та благодійні фонди, інші – сформували активні волонтерські команди, які сфокусувалися на одному або декількох напрямках роботи.

Одна з таких організацій – це МБФ «Карітас України». Слово «Карітас» означає «любов і милосердя, співчуття та благодійність». Місія цієї організації: це розвиток традицій доброчинної діяльності та здійснення соціальної роботи, виходячи із християнських морально-етичних цінностей. У цьому фонді працюють волонтери, котрі мають у серці бажання робити добро, допомагати знедоленим, вміють співпереживати, вислухати людину, дати пораду та можливість бути почутою і підтриманою. Карітас насичений великою кількістю проєктів, спрямованих на допомогу людям похилого віку, особам з інвалідністю, багатодітним матерям, вагітним чи годуючим мамам, важкохворим, людям, котрі опинились у скрутних життєвих

обставинах, внутрішньо переміщеним особам, тим, хто постраждав від війни та знаходиться на деокупованих територіях.

З початку 2022 р. БФ «Карітас України» поширює географію реалізації проєкту «Адвокація сталих соціальних послуг», в рамках якого надається послуга догляду вдома, адвокація, проводиться соціально-педагогічна робота з дітьми та молоддю і робота з громадами. Проєкт реалізується місцевими локальними організаціями фонду під супроводом фахівців і експертів БФ «Карітас України» у п'яти містах: Запоріжжя, Дніпро, Київ, Краматорськ та Маріуполь.

Ще одним з їх проєктів є «Невідкладна допомога та реабілітація для населення України (S.U.P.E.R)», який спрямований на допомогу самотнім людям старшого віку та особам з інвалідністю, які постраждали внаслідок воєнних дій, мають обмежений доступ до медичних послуг, юридичних, послуг психолога й потребують догляду вдома та гуманітарної допомоги. Завдяки залученим ресурсам, БФ «Карітас України» допомагає місцевому населенню та ВПО на відстані від 15 км до лінії фронту, надаючи широкий спектр послуг для різних вразливих категорій населення [2].

Діяльність благодійних організацій та волонтерів має спільну мету – полегшити життя тим, хто найбільше потребує турботи. Питання догляду та соціальної підтримки під час воєнного стану також неможливо розглядати без урахування внеску Товариства Червоного Хреста України, соціальні помічники якого підтримують самотніх людей похилого віку по всій території України. Проєкт «Догляд вдома» розпочав діяти в найгарячіші дні воєнного вторгнення, з березня 2022 року. Багато стареньких та осіб з інвалідністю залишилися самотні в своїх домівках, не мали можливості придбати продукти та ліки, потребували предметів догляду та сторонньої допомоги. І саме соціальні помічники та волонтери організації Товариства Червоного Хреста України змогли її надати. Вони допомагають вести домашнє господарство (здійснюють прибирання оселі, приготування їжі, заміну постільної білизни), вирішують соціальні питання (супровід до лікаря; закупівля та доставка продуктів харчування, води та інших базових товарів; допомога в оплаті комунальних послуг; спільні прогулянки тощо), надають гігієнічні послуги, і, найголовніше – спілкуються та емоційно підтримують підопічних, що є дуже важливим для самотніх людей [3].

Таким чином, надання послуги догляду вдома під час воєнного стану стало стратегічно важливим напрямом соціального захисту, який вимагає не лише швидкого реагування, а й удосконалення механізмів координації між державними структурами, місцевою владою, благодійними організаціями та волонтерами. Волонтерське середовище набуло глибокої експертизи та польового досвіду, який дозволяє гнучко реагувати на потреби та створювати нові програми. Водночас, розширення досвіду, здобутого волонтерами, є майже неможливим без тісної співпраці з державними органами та органами місцевого самоврядування. Забезпечення доступності догляду для осіб, що перебувають у складних життєвих обставинах через воєнне вторгнення, є необхідною умовою збереження людського потенціалу та гідності громадян України. Через три роки після повномасштабного вторгнення держави агресора мільйони українців залишаються внутрішньо переміщеними особами. Але, хоча життя змінилося, сенс залишається. Люди похилого віку не просто виживають – вони адаптуються, доглядають, наставляють та об'єднують громади.

Література

1. Про волонтерську діяльність : Закон України від 19.04.2011 р. № 3236-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text> (дата звернення: 05.11.2025).
2. БО «Благодійний фонд «Карітас Харків». *Про нас*. [Електронний ресурс]. URL: <https://caritas.kharkiv.ua/about/> (дата звернення: 04.11.2025).
3. Товариство Червоного Хреста України. *Послуги соціальних помічників Українського Червоного Хреста*. [Електронний ресурс]. URL: <https://redcross.org.ua/social-services-home-care/assistants/> (дата звернення: 03.11.2025).

ВОЛОНТЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

Міхеєва Оксана

Український державний університет
імені Михайла Драгоманова, м. Київ

У сучасному українському суспільстві, що переживає значні соціальні трансформації та виклики, волонтерська діяльність стала не лише формою громадянської участі, а й важливим чинником професійного зростання фахівців соціальної сфери. Досвід волонтерства сприяє розвитку ключових компетентностей, емоційної зрілості та соціальної відповідальності, які є фундаментом ефективної професійної діяльності соціальних працівників, педагогів та інших спеціалістів, залучених до соціальної підтримки вразливих груп населення. У цьому контексті волонтерство розглядається як освітній і виховний інструмент, що інтегрує практичні навички та ціннісний компонент професії.

У сучасних умовах соціально-економічної нестабільності, зростання кількості вразливих груп населення та загального ускладнення соціального середовища роль соціальних фахівців у суспільстві набуває особливої ваги. Україна, що переживає масштабні трансформації, пов'язані з воєнними діями, внутрішньою міграцією, кризовими соціальними процесами та реформуванням системи соціального захисту, гостро потребує професіоналів, здатних працювати в умовах високої невизначеності та підвищеної відповідальності. У цьому контексті волонтерська діяльність виступає одним із ключових ресурсів, що сприяє підготовці фахівців соціальної сфери, формуючи в них як професійні компетентності, так і світоглядну орієнтацію на допомогу та гуманізм.

Волонтерський рух в Україні значно активізувався після 2014 року та отримав безпрецедентний розвиток із початком повномасштабної війни. Саме завдяки волонтерам стало можливим забезпечення широкого спектра гуманітарних, соціально-психологічних та підтримувальних послуг для населення, яке постраждало від воєнних дій. У цих умовах волонтерство не лише сприяє задоволенню нагальних суспільних потреб, а й слугує унікальною практичною платформою для здобуття професійного досвіду майбутніми соціальними працівниками та іншими фахівцями соціальної сфери.

Особливість волонтерства як інструменту професійного становлення полягає в його інтегративному характері, оскільки воно поєднує теоретичну підготовку з реальними практичними завданнями та дозволяє майбутнім фахівцям безпосередньо спостерігати, аналізувати та брати участь у вирішенні соціальних проблем. Така форма діяльності сприяє розвитку комунікаційних умінь, емоційної стійкості,

критичного мислення, навичок кризової взаємодії та здатності працювати в мультидисциплінарному середовищі.

Крім того, волонтерська діяльність забезпечує формування ціннісно-етичної основи професії: майбутні соціальні фахівці набувають досвіду взаємодії з різними категоріями населення, навчаються толерантності, відповідальності, конфіденційності, дотриманню етичних стандартів. Саме через реальну взаємодію з людьми в складних життєвих обставинах формуються професійна ідентичність, внутрішня мотивація та готовність служити суспільним інтересам.

Таким чином, волонтерська діяльність є вагомим чинником підвищення якості професійної підготовки соціальних працівників, а також сприяє гармонійному поєднанню теоретичних знань і практичного досвіду, необхідних для ефективного виконання професійних функцій у сучасних умовах. Значення волонтерства як інструменту професійного становлення дедалі зростає, що зумовлює актуальність наукового вивчення цього феномену, аналізу його можливостей і перспектив у контексті розвитку соціальної сфери України.

Професійне становлення фахівця соціальної сфери передбачає формування комплексу професійних знань, навичок, установок та світоглядних орієнтацій. Важливою частиною цього процесу є практичний досвід, який дозволяє не лише засвоїти теоретичні концепції, а й перевірити їх у реальних умовах. Волонтерська діяльність виступає тим середовищем, у якому майбутній фахівець має змогу зіткнутися з реальними соціальними проблемами, спробувати різні моделі взаємодії з отримувачем послуг та усвідомити соціальну значущість власної праці [1, с. 164].

З погляду компетентнісного підходу, волонтерство сприяє розвитку таких важливих професійних компетентностей, як комунікаційна, етична, організаційна, емпатійна та аналітична. Воно також формує здатність до командної роботи, критичного мислення та відповідального прийняття рішень.

Практичний характер волонтерської роботи дозволяє студентам та молодим фахівцям соціальної сфери поступово опановувати робочі функції, притаманні їхній професії. Зокрема, волонтерство забезпечує можливість розвивати комунікативні навички, оскільки робота часто передбачає безпосередній контакт із отримувачами послуг – з дітьми, людьми похилого віку, особами з інвалідністю, внутрішньо переміщеними особами тощо; набувати досвіду кризової взаємодії, що є особливо актуальним в умовах соціальної нестабільності та війни; вдосконалювати навички координації та управління ресурсами, які необхідні для організації соціальних заходів та роботи команд; володіти психологічними техніками підтримки, які у професійній діяльності становлять основу ефективної допомоги отримувачам послуг; рефлексувати власні професійні наміри, отримуючи практичний досвід, який дозволяє визначити власні сильні сторони та професійні інтереси [3].

Волонтерська діяльність є безпечним, реалістичним простором, де майбутній фахівець може допускати помилки, отримувати зворотний зв'язок, спостерігати за роботою досвідчених спеціалістів і поступово формувати власний професійний стиль.

Окрім практичних навичок, волонтерська діяльність відіграє важливу роль у становленні професійної етики соціального фахівця. Безкорисливість, гуманізм, відповідальність, повага до гідності отримувача послуг, конфіденційність та толерантність – саме ті цінності, які розвиваються під час волонтерської роботи. Участь у волонтерських проектах допомагає майбутнім фахівцям краще розуміти

соціальні потреби різних груп населення, формує чутливість до соціальної несправедливості та сприяє внутрішній готовності діяти професійно в умовах складних життєвих ситуацій отримувачів послуг. Сьогодні волонтерський досвід дедалі частіше розглядається роботодавцями як показник активності, відповідальності та здатності працювати в команді. Для фахівців соціальної сфери це також свідчення практичної підготовленості та реального залучення до вирішення соціальних проблем. У багатьох випадках саме волонтерський шлях стає стартовою точкою кар'єри, він допомагає налагодити професійні контакти, отримати рекомендації, виявити перспективні напрямки професійної діяльності [4].

Волонтерська діяльність є потужним інструментом професійного становлення фахівців соціальної сфери. Вона сприяє формуванню ключових професійних компетентностей, розвитку практичних навичок, зміцненню етичних принципів і підвищенню рівня соціальної відповідальності майбутніх спеціалістів.

В умовах сучасних суспільних викликів волонтерський досвід стає невід'ємною складовою якісної професійної підготовки, а також важливим чинником особистісного та кар'єрного зростання. Подальший розвиток волонтерських програм та їх тісна інтеграція у систему освіти соціальних фахівців сприятимуть підвищенню ефективності соціальної роботи в Україні.

Література

1. Vainola R., Mikheieva O., Petrochko Z., Myroshnischenko N., Vakulenko O. Professional Treining of future social workers: implementing foreign experience into the national heis practice. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*. 2022. 12/02-XXVIII (July, 2022). P. 163–168.
2. Savelchuk I., Bybyk D., Zhytynska M., Ivzhenko I., Mikheiva O., & Kunytsia T. Trends in the Development of Social Work: Postmodern Ideas and Prospects. *Postmodern Openings*. 2021. 12 (3Sup1). P. 143–154.
3. Лях Т. Л. Волонтерство як суспільний феномен. *Проблеми педагогічних технологій : зб. наук. пр. / Волинський державний університет імені Лесі Українки*. Луцьк : Волинський академічний дім, 2004. Вип. 3–4. С. 139–144.
4. Міхеєва О. Актуальність волонтерської діяльності у період війни. *Післявоєнний світ : люди, проблеми, цінності : зб. матеріалів міжн. наук.-практ. інт.-конф.* Київ, 15 квіт. 2022 р. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2022. С. 91–92.

ЧИННИКИ РОЗВИТКУ САМОРЕГУЛЯЦІЇ ВОЛОНТЕРА

Мосузенко Дмитро

Ніжинський державний університет імені
Миколи Гоголя, м. Ніжин

Саморегуляція є необхідною умовою ефективної діяльності волонтера, оскільки вона забезпечує здатність контролювати власні емоції, поведінку та мотивацію в умовах підвищеного стресу. Вона дозволяє зберігати психологічну стійкість, уникати емоційного виснаження та підтримувати продуктивність навіть у кризових ситуаціях [3, с. 167]. Чинниками розвитку саморегуляції виступають індивідуальні особливості особистості, рівень життєстійкості, соціальна підтримка та досвід участі у волонтерських практиках, культурні та ціннісні орієнтації, що визначають способи інтерпретації труднощів і стратегії їх подолання.

Розглянемо детальніше вказані чинники. Вагомою передумовою ефективної саморегуляції виступає самоконтроль, який розуміють як уміння людини управляти власними емоціями, імпульсивними реакціями та поведінковими проявами відповідно до соціально прийнятних норм, життєвих цілей та конкретних обставин. Дія самоконтролю на процеси саморегуляції реалізується через низку механізмів. До них належать: здатність концентрувати увагу, утримувати важливу інформацію в робочій пам'яті, проявляти когнітивну гнучкість та ухвалювати зважені рішення. Сукупність цих умінь забезпечує краще керування власною поведінкою та сприяє адаптації до складних чи непередбачених ситуацій. Іншим важливим аспектом є регуляція емоційних реакцій, що передбачає вміння знижувати інтенсивність негативних переживань і підтримувати внутрішню рівновагу. Не менш значущим механізмом є здатність до самостимулювання, яка допомагає долати короточасні спокуси та не відхилятися від цілей.

Мотивація відіграє суттєву роль у забезпеченні саморегуляції, оскільки визначає, як саме людина розподіляє власні ресурси та яку енергію спрямовує на виконання поставлених завдань. Вона визначає вектор поведінкових зусиль і ступінь наполегливості у досягненні очікуваного результату. Підґрунтям мотиваційного процесу виступають мотиви – особистісно значущі потреби та орієнтири, що визначають спрямованість діяльності. Важливою є різниця між внутрішніми та зовнішніми мотиваційними чинниками: перші базуються на інтересові та задоволенні від самої діяльності, що сприяє більш тривалому зміцненню самоконтролю, тоді як другі пов'язані з винагородами чи уникненням санкцій і зазвичай забезпечують менш стабільний вплив на регуляційні процеси [4, с. 115].

Значущими складовими мотивації виступають також особистісні цінності та система ціннісних орієнтацій, оскільки саме вони визначають, що людина розглядає як важливе, і, відповідно, впливають на вибір поведінкових стратегій. До найсуттєвіших цінностей, що сприяють розвитку саморегуляції, належать відповідальність, автономність, чесність, уміння організовувати власну діяльність і підтримувати дисципліну. Такі внутрішні орієнтири забезпечують узгодженість між переконаннями та реальними діями, що істотно зміцнює регуляційні механізми та сприяє їхній подальшій еволюції.

Слід підкреслити, що серед індивідуальних цінностей особливе місце посідають вольові риси, які науковці розглядають як один із ключових чинників розвитку механізмів саморегуляції, оскільки саме вони становлять основу сили волі людини. У психології ці риси визначають як відносно стабільні особистісні характеристики, що забезпечують здатність до цілеспрямованої, контрольованої поведінки і є фундаментом ефективного саморегулювання [1, с. 155]. Вольові якості сприяють організованості діяльності, підтриманню концентрації, умінню планувати, відкладати задоволення нагальних бажань та долати труднощі, які постають на шляху до особистісно значущих результатів. Таким чином, воля слугує базою для становлення внутрішнього механізму контролю, що забезпечує адаптивність і гнучкість поведінки в умовах мінливого середовища.

Високий рівень розвитку вольових умінь дозволяє людині чітко формулювати цілі, будувати послідовні стратегії їх досягнення та системно реалізовувати задумане. Завдяки волі індивід може впливати на власний емоційний стан, запобігаючи імпульсивним, неусвідомленим реакціям, особливо у ситуаціях підвищеного

напруження. Це сприяє збереженню внутрішньої стабільності та корекції поведінки відповідно до актуальних вимог. Крім того, розвинені вольові процеси виконують функцію внутрішнього регулятора адаптаційних можливостей, забезпечуючи подолання перешкод і стійкість до стресу. Отже, сила волі активізує когнітивні стратегії та впорядковує поведінкові дії, що є необхідними передумовами результативної саморегуляції.

До основних вольових характеристик, які утворюють структуру сили волі, належать ініціативність, наполегливість, рішучість і відповідальність. Ініціативність виконує роль пускового механізму саморегуляції, оскільки сприяє подоланню як внутрішньої пасивності, так і зовнішніх бар'єрів, що забезпечує активність у досягненні цілей та підтримує становлення внутрішнього локусу контролю. Наполегливість, яка виявляється у здатності тривалий час діяти в напрямку обраної мети, допомагає людині витримувати труднощі, зберігати орієнтацію на результат і формує основи довготривалої саморегуляції.

Рішучість забезпечує швидкість та ефективність ухвалення рішень, допомагає долати вагання і тим самим підтримує оперативність регулятивних процесів, що особливо важливо в ситуаціях, які потребують адаптації до змінних умов. Відповідальність, зі свого боку, відображає здатність виконувати взяті зобов'язання, підтримує послідовність дій і сприяє розвитку самодисципліни та вміння планувати. Вона впорядковує діяльність та підсилює можливість досягати визначених цілей.

Науковці підкреслюють, що вольові риси не діють ізольовано: вони формують взаємопов'язану систему, у межах якої розвиток однієї якості стимулює становлення інших. Така інтеграція позитивно впливає на загальний рівень саморегуляції та підвищує її ефективність.

Одним із важливих детермінантів процесів саморегуляції є емоційний інтелект, який забезпечує вміння розпізнавати, інтерпретувати й керувати власними емоційними станами, водночас виступаючи ключовим компонентом самоконтролю. Наукові дані свідчать [2, с. 34], що здатність точно зчитувати емоційні сигнали – як свої, так і тих, хто оточує, – істотно впливає на здатність до самоорганізації. Емпатійність, як одна зі складових емоційного інтелекту, дає можливість краще розуміти особливості міжособистісних взаємин, адаптувати власну поведінку до соціального контексту та запобігати конфліктним ситуаціям, що своєю чергою підтримує розвиток саморегуляції й самоконтролю.

Сформовані навички емоційної регуляції підсилюють здатність особистості керувати власними реакціями в умовах підвищеного напруження. Особи з високим рівнем емоційного інтелекту швидко ідентифікують домінуючу емоцію та застосовують відповідні стратегії для зниження її інтенсивності, що забезпечує більш ефективне функціонування механізмів саморегуляції. Водночас емоційний інтелект сприяє посиленню внутрішньої мотивації, адже усвідомлення власних переживань та їх конструктивне використання активізують вольові процеси і підтримують спрямованість на досягнення довгострокових цілей. У цьому сенсі емоційний інтелект виконує роль мотиваційного каталізатора, що зміцнює стійку систему саморегуляції.

Ще одним важливим чинником є життєвий досвід, особливо досвід подолання труднощів. Успішне проходження через стресові ситуації та періоди життєвих випробувань сприяє формуванню емоційної витривалості та закріпленню навичок саморегуляції. Значущим аспектом у цьому контексті виступає здатність людини

аналізувати власні дії й переживання, робити узагальнення, будувати висновки та змінювати поведінку відповідно до отриманого досвіду – процес, який у психологічній літературі пов'язують із рефлексією [5, с. 4].

Узагальнюючи, до ключових чинників, що забезпечують розвиток саморегуляції волонтера, належать: уміння здійснювати самоконтроль; особливості мотиваційної сфери (потреби, мотиви, цілі, цінності та ціннісні орієнтації); особистісні риси, такі як самодисципліна, організованість, чесність, автономність і відповідальність, які визначають здатність приймати рішення відповідно до власних переконань; локус контролю; емоційний інтелект як механізм емоційного усвідомлення й регуляції; а також індивідуальний досвід застосування стратегій саморегуляції у практичних ситуаціях.

Література

1. Галян І. Психологічний аналіз сутності саморегуляції як особистісної здатності. *Збірник наукових праць: філософія, соціологія, психологія*. 2015. Вип. 20 (1). С. 154–161.
2. Зарицька В. В. Саморегуляція емоцій в структурі емоційного інтелекту. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. «Психологія»*. 2010. № 6. С. 33–37.
3. Коломієць Л. І., Шульга Г. Б. Специфіка переживання кризових станів фахівцями соціальної сфери. *Габітус*, 2023. № 8. С. 166–170.
4. Олефір В. О. Психологія саморегуляції суб'єкта діяльності: дис. ... д-ра психол. наук: 19.00.01. Харків, 2016. 428 с.
5. Олійник В. В. Особистість як самокерована система: психологічний аспект. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2013. № 1.

АГРЕСИВНІСТЬ ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ ВИКЛИК У ВОЛОНТЕРСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Мохір Володимир

Ніжинський державний університет імені
Миколи Гоголя, м. Ніжин

Агресивність у волонтерській діяльності постає як складний психологічний виклик, що може знижувати ефективність допомоги та ускладнювати міжособистісну взаємодію. Вона виникає під впливом високого рівня стресу, емоційного виснаження та зіткнення з кризовими ситуаціями, які супроводжують волонтерську практику. Наявність агресивних реакцій здатна порушувати комунікативний баланс у групі та зменшувати довіру між учасниками спільної діяльності. Проблема посилюється тим, що волонтери часто працюють у середовищі з підвищеною емоційною напругою, де ризик конфліктів значно зростає.

Агресивність у психології визначається як схильність особистості до деструктивних форм поведінки, спрямованих на порушення гармонії у взаємодії з іншими людьми. Вона може проявлятися як внутрішня установка, що формує готовність до конфлікту, або як зовнішня дія, яка має на меті завдати шкоди. Сутність агресивності полягає у поєднанні емоційних, когнітивних та поведінкових компонентів, що взаємодіють між собою. Вона не є однорідним явищем, а включає різні рівні проявів від вербальних до фізичних. Це робить її складним феноменом для наукового аналізу [3, с. 5].

Структура агресивності охоплює емоційний, когнітивний та поведінковий рівні, які формують цілісну систему. Емоційний рівень проявляється у переживаннях гніву, роздратування чи ворожості. Когнітивний рівень включає установки, переконання та інтерпретації, що виправдовують агресивні дії. Поведінковий рівень реалізується у конкретних діях, спрямованих на порушення соціальних норм чи завдання шкоди. Взаємодія цих рівнів визначає інтенсивність та форму агресивних проявів. Прояви агресивності у поведінці можуть бути відкритими або прихованими, залежно від соціального контексту та індивідуальних особливостей. Відкриті прояви включають фізичні дії, вербальні образи чи демонстрацію ворожості. Приховані прояви можуть виражатися у пасивно-агресивних формах, зокрема ігнорування, сарказм, приховане протистояння. Вони часто залишаються непомітними, але мають значний вплив на міжособистісні стосунки. Така системність проявів ускладнює процес їх діагностики та регуляції.

Особливості агресивності полягають у її залежності від індивідуальних рис особистості та соціальних умов. Вона може бути ситуативною реакцією на стрес чи фрустрацію, а може мати стабільний характер як риса темпераменту. Агресивність часто поєднується з низьким рівнем самоконтролю та недостатньою здатністю до емоційної регуляції. Вона також може бути пов'язана з потребою домінування та прагненням до влади. Це робить її важливим об'єктом психологічного дослідження.

Вплив агресивності на міжособистісні відносини проявляється у зниженні рівня довіри та порушенні комунікативного балансу. Люди з високим рівнем агресивності часто провокують конфлікти та ускладнюють процес співпраці. Це може призводити до соціальної ізоляції та втрати підтримки з боку оточення. Агресивна поведінка знижує ефективність групової взаємодії та створює атмосферу напруженості. У результаті міжособистісні стосунки стають менш стабільними та гармонійними.

У професійній діяльності агресивність має особливе значення, оскільки вона впливає на продуктивність та якість комунікації. Працівники з високим рівнем агресивності часто демонструють конфліктність, що ускладнює командну роботу. Це може призводити до зниження ефективності організації та підвищення рівня стресу у колективі. Агресивність у професійному середовищі також впливає на лідерські якості, адже надмірна ворожість знижує авторитет керівника. Вона стає фактором ризику для психологічного клімату в робочій групі.

Чинники розвитку агресивності включають біологічні, психологічні й соціальні аспекти. Чинники психологічні охоплюють індивідуальні риси характеру, рівень самоконтролю та емоційної регуляції. Соціальні чинники визначаються умовами виховання, культурними нормами та впливом середовища. Взаємодія цих чинників формує індивідуальний рівень агресивності. Так, важливим чинником розвитку агресивності є досвід фрустрації, який виникає у ситуаціях незадоволених потреб чи перешкод на шляху до мети. Фрустрація ж провокує емоції гніву та роздратування, що можуть трансформуватися у агресивні дії. Людина, яка не має навичок конструктивного подолання труднощів, схильна до деструктивних реакцій, що створює умови для закріплення агресивної поведінки як способу реагування [1, с. 5].

Соціальне навчіння також відіграє значну роль у розвитку агресивності, адже людина засвоює моделі поведінки через спостереження та наслідування. Якщо агресивні дії отримують підкріплення у вигляді досягнення мети чи схвалення, вони закріплюються як ефективна стратегія. Досвід взаємодії у сім'ї та соціальних групах

формує установки щодо допустимості агресії. Це визначає рівень її проявів у дорослому житті. Таким чином, соціальне середовище стає важливим чинником розвитку агресивності.

Культурні особливості впливають на інтенсивність та форми прояву агресивності, визначаючи прийнятні моделі поведінки. У суспільствах із високим рівнем толерантності агресивність проявляється менш інтенсивно, адже соціальні норми стримують її вираження. Водночас у культурах, де агресивність розглядається як допустимий спосіб досягнення мети, вона стає більш поширеною. Культурні цінності формують уявлення про межі соціально прийнятної поведінки, що створює різні умови для розвитку та прояву агресивності у різних соціальних контекстах.

Регуляція агресивності особистістю передбачає використання внутрішніх психологічних механізмів, спрямованих на контроль емоційних реакцій. Одним із вагомих шляхів є розвиток самосвідомості, що дозволяє людині усвідомлювати власні емоційні стани та їхній вплив на поведінку. Усвідомлення моменту виникнення гніву чи роздратування створює умови для своєчасного втручання у процес емоційної регуляції, що сприяє зниженню інтенсивності агресивних проявів і формуванню конструктивних стратегій поведінки. Самосвідомість є базою для роботи над контролем агресії [2, с. 102].

Важливим шляхом регуляції агресивності є розвиток навичок емоційної саморегуляції, які включають техніки релаксації та когнітивного переосмислення. Використання методів глибокого дихання, медитації чи фізичної активності допомагає знижувати рівень емоційного напруження. Когнітивне переосмислення дозволяє змінювати інтерпретацію ситуацій, що провокують агресію, і знаходити альтернативні способи реагування, що формує здатність до більш гнучкого мислення та зменшує ризик імпульсивних дій [4, с. 21].

Соціальна підтримка виступає важливим чинником регуляції агресивності, адже взаємодія з іншими людьми створює умови для зниження емоційного напруження. Спілкування з близькими, колегами чи психологами допомагає отримати нові погляди на проблемну ситуацію. Це сприяє формуванню відчуття безпеки та довіри, що зменшує ймовірність агресивних реакцій. Соціальні зв'язки також забезпечують можливість навчання конструктивним моделям поведінки. Регуляція агресивності можлива завдяки розвитку комунікативних навичок, які дозволяють ефективно виражати власні емоції без порушення соціальних норм. Навчання асертивній поведінці допомагає особистості відстоювати власні інтереси без використання агресії. Це сприяє зниженню рівня конфліктності та формуванню більш гармонійних стосунків. Комунікативна компетентність дозволяє уникати непорозумінь та зменшувати ризик ескалації напруженості. Завдяки цьому агресивність трансформується у конструктивну активність [5, с. 12].

Професійна діяльність потребує спеціальних програм регуляції агресивності, які включають тренінги з управління стресом та розвитком емоційного інтелекту.

Отже, регуляція агресивності є критично важливим чинником збереження ефективності та психологічної стійкості волонтерів. Вона забезпечує можливість уникати конфліктів, підтримувати довіру та створювати атмосферу співпраці у кризових умовах. Розвиток саморегуляції, комунікативних навичок та емоційного інтелекту стає основою для конструктивної трансформації агресивних імпульсів. Соціальна підтримка та професійні програми допомагають волонтерам долати

емоційні виклики та зберігати мотивацію до діяльності. Таким чином, дослідження шляхів регуляції агресивності має важливе значення для підвищення ефективності волонтерських практик у сучасному суспільстві.

Література

1. Башук С. Г. Соціальна поведінка і вплив цінностей на неї. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2014. № 8. С. 4–7.
2. Козубовська І. В. Агресивність як форма прояву дезадаптації дітей. *Науковий вісник Ужгородського університету: Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. Ужгород: Говерла, 2016. Вип.26. С.101–103.
3. Соціальна педагогіка: словник-довідник / за заг. ред. Т. Ф. Алексеєнко. Вінниця: Планер, 2009. 512 с.
4. Теорія та практика профілактичної роботи з дітьми, схильними до девіантної поведінки: український і міжнародний досвід: монографія. О. Янкович, О. Кікінежді, І. Козубовська, В. Поліщук, Г. Радчук та ін. Тернопіль: Осадча Ю. В., 2018. 300 с.
5. Христук О. Л. Психологія девіантної поведінки: навч.-метод. посіб. Львів: ЛьвДУВС, 2014. 192 с.

ЗДАТНІСТЬ ДО АДАПТАЦІЇ (АДАПТОВАНІСТЬ) ОСОБИСТОСТІ ЯК ПІДГРУНТЯ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Пастушенко Юлія

Ніжинський державний університет імені
Миколи Гоголя, м. Ніжин

Адаптованість особистості виступає базовою передумовою ефективної волонтерської діяльності, оскільки вона забезпечує здатність швидко реагувати на змінні соціальні умови та непередбачувані ситуації. Саме гнучкість і готовність до перебудови поведінкових стратегій дозволяють волонтеру зберігати результативність навіть у кризових обставинах. Адаптація сприяє інтеграції індивідуальних ресурсів із потребами спільноти, що створює основу для конструктивної взаємодії та соціальної підтримки. Вона також знижує рівень психологічної напруги, допомагаючи уникати емоційного виснаження та підтримувати мотивацію до тривалої активності. Таким чином, здатність до адаптації є фундаментальним чинником, який визначає стійкість, ефективність та розвиток волонтерської діяльності.

Здатність особи до адаптації (адаптованість) тлумачать як особливий психологічний стан, що виникає внаслідок успішного проходження процесу пристосування та виступає якісною фазою цього процесу, яку можна розпізнати за певними специфічними ознаками [4].

У теорії К.Роджерса адаптована особистість ототожнюється з образом «повноцінно функціонуючої людини» [5].

Згідно з феноменологічною концепцією, особа, яка досягла адаптованості, володіє низкою характерних особистісних якостей і психологічних установок [], зокрема:

- 1) здатністю до відкритого сприйняття власних внутрішніх переживань, що дозволяє людині усвідомлювати широкий спектр емоцій без загрози для цілісності особистісного «Я»;
- 2) схильністю звертати увагу на емоційні стани як на ключовий орієнтир у процесі прийняття рішень та вибору моделей поведінки;

3) орієнтацією на екзистенційне існування, яке полягає в прагненні жити повно й цінувати унікальність кожної життєвої ситуації;

4) внутрішньою свободою, що дає можливість діяти відповідно до власних мотивів, не підкоряючись зовнішньому тиску чи зумовленості;

5) розвиненою творчою активністю як складовою автентичної самореалізації.

Згідно з концепцією Г. Олпорта, психологічна зрілість та ефективна адаптація особистості виявляються через низку ключових характеристик [5], зокрема: здатність до об'єктивного сприйняття навколишнього світу, позитивного досвіду та моральної налаштованості, що виявляється у вмінні бачити речі, події та людей такими, якими вони є, а також у прагненні досягати особистісно важливих, реалістичних цілей; розвинене саморозуміння та наявність почуття гумору, які забезпечують адекватну оцінку власних сильних і слабких сторін, а також дозволяють зберігати позитивне ставлення до явищ, навіть якщо вони викликають іронічне сприйняття; широкий особистісний простір, що включає здатність до саморефлексії, активну участь у суспільних зв'язках, наявність стійких інтересів, а також зацікавленість у важливих для себе життєвих сферах; емоційна врівноваженість, яка супроводжується прийняттям себе таким, яким є, без внутрішнього конфлікту; схильність до формування глибоких і доброзичливих міжособистісних контактів; усвідомлена та узгоджена система життєвих переконань, яка виступає орієнтиром у повсякденній поведінці [5].

У процесі аналізу адаптаційного потенціалу мігрантів дослідники поділяють його критерії на дві основні категорії: зовнішні (об'єктивні) та внутрішні (суб'єктивні) показники.

До об'єктивних характеристик адаптованості зараховують такі прояви: – активне включення особистості в культурні й соціальні процеси конкретного середовища, що свідчить про зростання її творчої участі в житті суспільства; – розширення змістовного наповнення та якісне ускладнення культурної активності у взаємодії з новим соціокультурним простором, а також поступове освоєння здобутків культурного розвитку; – стійке функціонування індивіда в межах прийнятого соціокультурного контексту.

До суб'єктивних аспектів, які свідчать про адаптованість, належать: – прийняття людиною соціальних норм, звичаїв та традицій, що домінують у новому середовищі, на рівні усвідомлення та внутрішньої згоди; – позитивне ставлення до свого статусу та умов життя в новій соціокультурній системі; – наявність мотивації до розширення форм і змістів взаємодії з соціальним оточенням, бажання впливати на нього й обмінюватися досвідом.

Слід додати, що внутрішні критерії адаптації відображають особистісну трансформацію, яка охоплює кілька рівнів психічної організації: когнітивний – передбачає усвідомлення особливостей нового оточення та орієнтацію в ньому; емоційний – виявляється у задоволеності життям у новому соціальному контексті; поведінковий – проявляється у досягненнях в міжособистісному спілкуванні, громадській активності та трудовій діяльності; ціннісний – стосується інтеграції нових норм у систему життєвих орієнтирів [1].

Серед ознак особистості, яка успішно пройшла процес адаптації, можна виокремити кілька ключових характеристик: загальне почуття задоволеності життям; ефективність і результативність діяльності; здатність отримувати позитивні емоції від життя та реалізовувати базові соціальні потреби; відповідність соціальним ролям, які

формуються під впливом значущого оточення; а також стабільність емоційно-психологічного стану.

У науковій традиції чинники, що впливають на процес адаптації, зазвичай розмежовують на дві основні групи – внутрішні (суб'єктивні) та зовнішні (об'єктивні).

Серед внутрішніх передумов адаптаційного успіху дослідники називають такі:

- індивідуальні риси, зокрема критичне мислення, здатність до самоконтролю, креативність, емоційна стійкість у стресових ситуаціях, розвинені комунікативні навички, відкритість до змін у життєвому шляху, інтелектуальна мобільність, працездатність і життєва енергія;

- специфіка когнітивної структури особистості, що визначає особливості мисленнєвої діяльності, механізмів сприйняття, пам'яті тощо;

- система потреб і мотивів, яка спрямовує поведінку;

- нейрофізіологічні властивості нервової системи;

- життєвий шлях, включаючи такі аспекти, як вік, стать, освітній рівень, набутий досвід, сімейний статус, соціальні зв'язки, особисті інтереси тощо.

До зовнішніх факторів адаптації зараховують умови середовища, зокрема особливості території, на якій особистість проживає або до якої переселяється.

До особистісних характеристик, які сприяють успішній адаптації, зараховують: розвиток вольової сфери, інтернальний локус контролю, стабільне «Я» як центр регуляції поведінки, цілеспрямовану мотивацію до подолання труднощів, емоційну врівноваженість, автономність у прийнятті рішень, здатність діяти відповідно до ситуації, високий рівень життєвої стійкості, відвагу, усвідомлення життєвих орієнтирів і смислів, самоконтроль, а також інтерпретацію стресових ситуацій як ресурсу для саморозвитку і набуття нового досвіду.

Таким чином, адаптованою вважається така особистість, яка переважно перебуває у стані внутрішньої стабільності та володіє розвинутими механізмами подолання дезадаптивних проявів. З точки зору внутрішніх показників, це виявляється у відсутності відчуття небезпеки, суб'єктивному комфорті, емоційній збалансованості та відчутті задоволення. Зовнішній аспект адаптованості відображається у поведінковій відповідності до соціальних очікувань, норм і вимог середовища. Адаптованість у діяльності волонтера проявляється у здатності швидко орієнтуватися в нових соціальних умовах та ефективно реагувати на непередбачувані ситуації. Вона виявляється у гнучкому використанні наявних ресурсів, перебудові поведінкових стратегій та збереженні психологічної рівноваги навіть у кризових обставинах. Завдяки адаптованості волонтер підтримує результативність своєї діяльності та забезпечує сталість соціальної допомоги.

Література

1. Колісник О. В. Адаптаційний потенціал як складова ідентифікаційних стратегій особистості. *Науково-теоретичний альманах Грані*. 2015. Т. 18. №. 8. С. 59-63. URL: <https://grani.org.ua/index.php/journal/article/view/267/254> (дата звернення: 22.04.2025).

2. Кулик С. М. Види та функції професійної адаптації особистості. *Збірник наукових праць «Педагогічні науки»*. 2005. Вип. 39. С. 263-267. URL: <https://ps.journal.kspu.edu.ua/index.php/ps/article/view/629> (дата звернення: 16.04.2025).

3. Литвиненко О. Д. Адаптаційний потенціал як система адаптивностей особистості. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія*

«Психологічні науки». 2018. Т. 1. №. 2. С. 74-81. URL: <https://pj.journal.kspu.edu/index.php/pj/article/view/483/450> (дата звернення: 16.05.2025).

4. Ніколаєнко С., Ніколаєнко О. Поняття адаптації в різних напрямках психології. *Світогляд – Філософія – Релігія*. Суми: УАБС НБУ. 2012. Вип. 2. С. 68–77. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/39533/08-Nikolaenko.pdf?sequence=1> (дата звернення: 16.03.2025).

5. Ревасевич І. Психологічні концепції адаптації особистості у системному теоретичному обґрунтуванні. *Психологія і суспільство*. 2001. № 4. С. 16-40. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/29432/1/Ревасевич.pdf> (дата звернення: 12.05.2025).

РОЛЬ ВОЛОНТЕРІВ В ОРГАНІЗАЦІЇ АНІМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПАРКАХ РОЗВАГ

Пащенко Денис

Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя, м. Ніжин

Волонтерство у світі, а особливо в Україні сьогодні, – це не лише про надання допомоги. Це про відповідальність громадян за спільне майбутнє, про активну позицію та готовність діяти там, де суспільство й держава найбільше цього потребують. В даний час, в період російсько-української війни, це як ніколи важливо. Волонтерство в даний час присутнє практично в усіх сферах життя. Це і забезпечення армії необхідними ресурсами, а саме продовольством, зброєю, амуніцією, і підтримка медичних працівників, і соціальна допомога дітям та літнім людям [2]. Волонтерська діяльність включає не лише матеріальну чи фізичну допомогу, а й професійне залучення в різних сферах, таких як юридична, психологічна, інформаційна та організаційна підтримка [1]. Особливої уваги потребують діти, які внаслідок війни рф проти України, отримали численні проблеми та труднощі, серед яких психологічні травми, втрата житла, розлучення з родиною, депортації в терористичну країну. Тому волонтери прагнуть як найбільше допомогти цим дітям створити всі умови для задоволення базових потреб та сприяння їх соціалізації.

Одним із напрямів волонтерської роботи з дітьми є їх повернення у сприятливий соціалізаційний процес. В Україні існують десятки волонтерських організацій, які допомагають дітям з різними труднощами. Серед них найвідоміші – це “Діти Героїв”, “Behind Blue Eyes”, “Future for Ukraine”, “Voices of Children”, “Save Ukraine” [3]. Остання організація як раз займається волонтерством у дитячих розважальних центрах. “Save Ukraine” – це організація, яка спрямовує свої зусилля на підтримку та відновлення дітей і сімей, постраждалих від війни. Нині вона є однією з найбільших громадських ініціатив в країні, об’єднуючи понад 200 співробітників та волонтерів, які працюють над тим, щоб кожна українська дитина мала безпеку, стабільність, турботу та можливості для розвитку в родині, громаді та державі [6]. Волонтерство у дитячих розважальних центрах – це особлива форма соціальної активності, яка поєднує підтримку дітей із розвитком їхніх творчих, пізнавальних та комунікативних навичок. Окрім роботи волонтерської організації, яка забезпечує організацію дітей в парку розваг, з дітьми також працюють волонтери-аніматори.

Волонтери-аніматори проходять спеціальні курси підготовки, де навчаються методам роботи з дітьми, принципам безбар’єрності та інклюзивного підходу, а також

правилам безпеки під час організації ігор і атракціонів, дізнаються, яких тем слід уникати в спілкуванні з дітьми, щоб не завдати емоційного дискомфорту та не зачепити чутливі питання, адже кожна дитина має свою життєву історію, а такі розмови можуть спричиняти у дітей тривожність та симптоми посттравматичного стресового розладу. Першочерговим завданням такого аніматора є проведення інтерактивних ігор, майстер-класів, театралізованих вистав, супровід дітей на атракціони, створюючи комфортне, безпечне, цікаве та стимулююче середовище [5]. Така діяльність не лише забезпечує дітям позитивний досвід, а й сприяє розвитку соціальної відповідальності, комунікаційних умінь і командної роботи у самих волонтерів. Крім того, волонтерство в розважальних центрах допомагає формувати у дітей навички співпраці, творчого мислення та емпатії, що є важливим для їхнього всебічного розвитку [4].

Також варто зупинитись на тому, що волонтер-аніматор є в певному образі персонажа, який створює у дітей відчуття, ніби вони в іншому світі, казці, чи мультфільмі, що впливає на психологічний стан дитини. Певні анімаційні образи включають костюм, макіяж, манеру поведінки, голос, рухи, які відображають характер персонажу. Через перевтілення та освоєння певного персонажа, аніматор передає дітям позитивні емоції, моральні цінності та навчальні елементи у формі гри. Гра в свою чергу може бути з реквізитом та без реквізиту. Реквізитні ігри передбачають застосування різноманітних предметів. Це можуть бути: канат, м'ячі, тунель, корзинки, полотно з отворами та ін. Ігри з реквізитом допомагають створити більш яскраву і захоплюючу атмосферу. Без реквізитні ігри в свою чергу не потребують додаткових предметів і ґрунтуються на рухах, жестах, словесних завданнях, музичних завданнях та взаємодії між учасниками. Вони розвивають у дітей не тільки увагу та уяву, а також комунікативні навички, лідерські якості та вміння працювати в команді. Зазвичай без реквізитні ігри застосовуються з дітьми підліткового віку, на відміну від реквізитних, які в свою чергу використовуються для дітей від 3 до 10 років [7]. Важливо, що образ аніматора не лише розважальний, але й педагогічний, оскільки він впливає на емоційний стан дитини, формує навички комунікації, співпраці та творчого мислення. Також однією з головних якостей волонтера-аніматора є здатність адаптуватись до різних вікових груп дітей. Він повинен «бути на одній хвилі» з дошкільнятами, молодшими школярами чи підлітками, розуміти їхні інтереси, рівень розвитку та емоційні потреби, а також здатність вести діалог з певної віковою групою. Зазвичай у парках розваг анімаційна програма на волонтерських засадах триває не більше 3-х годин. Це обумовлено тим, що у дітей може статись емоційне та психологічне перевантаження, особливо після тривалого перебування у яскравій та надто веселій атмосфері, яка притаманна паркам розваг.

Таким чином, волонтерська анімаційна діяльність у парках розваг в Україні сьогодні відіграє важливу роль у соціально-педагогічній підтримці дітей, особливо вразливих категорій. Це важливо сьогодні, коли діти щодня стикаються з викликами воєнного часу: потужним інформаційним тиском, постійними новинами про загрози, обстрілами населених пунктів, блекаутами та порушенням звичного ритму життя. У таких реаліях дитяча психіка перебуває під постійним підвищеним навантаженням, що може призвести до проблем у дорослому житті. Саме тому позитивні емоції, безпечне середовище, яке створюють парки розваг, а також підтримка їх діяльності з боку волонтерських організацій, волонтерів-аніматорів набувають особливої цінності для збереження психологічного благополуччя дітей.

Література

1. Горінов П., Драпушко Р. Волонтерська діяльність в Україні: соціально-правове дослідження: монографія. Київ: Державний інститут сімейної та молодіжної політики, 2022. 240 с.
2. Калениченко Р. А. Волонтерство в соціальній роботі: навч. посіб. Київ: КиМУ, 2008. 86 с.
3. Редакція "Ти - Київ". Не словом, а ділом: добірка благодійних фондів, що допомагають дітям. Ти Київ – голос твого міста. URL: <https://tykyiv.com/ce-kyiv/ne-slovom-a-dilom-pidibrka-blagodiinikh-fondiv-iaki-dopomagaiut-ditkam/> (дата звернення: 25.11.2025).
4. 5 reasons why play is critical for children's development and learning. Save the Children. 17.06.2024. URL: <https://www.savethechildren.net/stories/5-reasons-why-play-critical-childrens-development-and-learning> (дата звернення: 25.11.2025).
5. It is child's play: Caregiver and playworker perspectives on a community park-based unstructured play program. Our journal portfolio - PLOS. URL: <https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0311293> (дата звернення: 25.11.2025).
6. Save Ukraine. Сайт організації. URL: <https://www.saveukraineua.org/ua/> (дата звернення: 25.11.2025).
7. The Importance of Play for Children - National Institute for Play. National Institute for Play. URL: <https://nifplay.org/play-note/child-play/> (дата звернення: 25.11.2025).

РОЛЬ ВОЛОНТЕРІВ У ФОРМУВАННІ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ ПІДЛІТКІВ У ЗАКЛАДАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Приходько Ганна

Ніжинський державний університет імені
Миколи Гоголя, м. Ніжин

Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується стрімким погіршенням стану здоров'я підростаючого покоління. За даними МОЗ України (2024), понад 70 % підлітків мають відхилення у стані здоров'я, серед яких домінують порушення опорно-рухового апарату, зору, серцево-судинної системи та психоемоційного стану. Одночасно спостерігається зниження рівня рухової активності, зростання залежності від гаджетів та поширення шкідливих звичок.

У таких умовах позашкільна освіта стає одним із ключових інститутів первинної профілактики та формування здорового способу життя (ЗСЖ). Проте державне фінансування позашкільних закладів залишається обмеженим, що робить залучення волонтерів не просто бажаним, а системно необхідним елементом їхньої діяльності.

Проблеми збереження здоров'я та формування здорового способу життя розкривали у своїх працях сучасні науковці, а саме: Г. Апанасенко, С. Закопайло, Н. Зимівець, Н. Комарова, О. Вакуленко, О. Волошин, Л. Іващенко, О. Яременко.

Поняття «здоровий спосіб життя» у сучасній науковій літературі трактується комплексно й охоплює чотири основні компоненти: раціональну рухову активність; збалансоване харчування; психоемоційну стійкість та культуру міжособистісних відносин; відмову від поведінки ризику (тютюнопаління, вживання алкоголю, наркотичних речовин) [5]. Саме поняття спосіб життя за визначенням ВООЗ – це

відповідний спосіб існування, який заснований на взаємодії між умовами життя і конкретними моделями поведінки індивіда.

Підлітковий вік (12–17 років) є сензитивним періодом для формування стійких поведінкових моделей. За теорією соціального наочіння А. Бандури, саме в цей період спостерігається максимальна сприйнятливність до значущих моделей поведінки, якими можуть виступати як однолітки, так і дорослі-волонтери.

Сьогодні волонтерська діяльність у сфері освіти регулюється Законом України «Про волонтерську діяльність» [4] та Концепція позашкільної освіти в умовах воєнного стану [3]. На нашу думку, волонтер у позашкільному закладі може виступати:

- носієм позитивного прикладу;
- фасилітатором неформального навчання;
- медіатором між закладом і місцевою громадою.

Варто сказати, що на відміну від штатного педагога закладу позашкільної освіти, волонтер має вищий рівень емоційної залученості та меншу дистанцію влади, що підвищує довіру підлітків і ефективність впливу. Найефективнішим способом організації волонтерської діяльності в позашкільному закладі є створення кількох волонтерських загонів, сформованих на добровільній основі з вихованців різних вікових груп та об'єднаних спільними інтересами. Такі загони можуть бути як різновіковими, так і одновіковими. Наявність кількох одночасно діючих загонів створює природне середовище для здорової конкуренції, стимулює змагальність, підвищує мотивацію учасників і сприяє більш активному залученню підлітків до проєктів із формування здорового способу життя [2, с. 24].

В рамках діяльності закладів позашкільної освіти вважаємо, що основними напрямками діяльності волонтерів щодо формуванні ЗСЖ підлітків можуть бути:

– організація та проведення спортивно-оздоровчих заходів. Волонтери беруть участь у створенні гуртків, секцій, туристських походів, флешмобів, квестів зі спортивним ухилом. Особливо ефективними є проєкти, що поєднують фізичну активність із елементами гейміфікації та командної взаємодії.

– просвітницька діяльність. Волонтери можуть долучатися до проведення тренінгів, лекторіїв, інтерактивних занять із тем: «Раціональне харчування», «Профілактика залежностей», «Управління стресом», «Культура сексуальних відносин». Волонтери студенти спеціальностей соціальна робота, психологи, медичні працівники демонструють значно вищий рівень довіри підлітків порівняно з традиційними формами шкільної просвіти.

– менторська підтримка та індивідуальний супровід. Програми наставництва («старший друг», «рівний-рівному») дозволяють формувати стійку внутрішню мотивацію до ЗСЖ. Волонтер виступає не контролером, а союзником підлітка у досягненні власних цілей (схуднення, відмова від куріння, підготовка до спортивних змагань тощо).

– волонтерські проєкти соціального маркетингу здоров'я. Створення контенту в засобах інтернет ресурсів: TikTok, Instagram, YouTube із залученням лідерів думок серед підлітків; організація челенджів #ЗдоровБезФільтрів, #РухайсяЗіМною тощо. Такі ініціативи мають вірусний характер і охоплюють аудиторію, недоступну традиційним закладам.

На нашу думку, залучення волонтерів порівняно з штатними працівниками мають свої переваги:

- гнучкість та швидкість реагування на нові тренди молодіжної субкультури;
- відсутність бюрократичних обмежень у виборі форм і методів роботи;
- вища емоційна залученість і автентичність;
- можливість залучення фахівців вузького профілю (нутриціологи, фітнес-тренери, психологи), яких заклад не може утримувати в штаті [2].

Про те поруч з цим, маємо ризики волонтерської діяльності щодо формування здорового способу життя в умовах закладу позашкільної освіти:

- недостатня педагогічна та психологічна підготовка окремих волонтерів;
- ризик нестійкості (висока плинність волонтерського контингенту);
- проблема координації та контролю якості роботи;
- можливе порушення етичних норм і меж у спілкуванні з підлітками [2].

Тому, з нашої точки зору, вважаємо, що для мінімізації ризиків слід впроваджувати обов'язкове навчання волонтерів на різноманітних курсах (курси «Основи педагогіки позашкільної освіти», «Вікова психологія», «Профілактика вигорання» тощо), залучення громадських організацій та створення інституту волонтерських координаторів. Варто створювати різноманітні платформи «Волонтери здоров'я» для координації та обміну досвідом; розробка та впровадження сертифікаційних програм для волонтерів-наставників; інтеграція волонтерського досвіду в систему неформальної освіти; залучення корпоративних волонтерських програм великих компаній (ІТ-сектор, спортивні бренди).

Таким чином, волонтери в позашкільних закладах освіти є унікальним людським ресурсом, який здатен суттєво посилити ефективність формування здорового способу життя підлітків. Їхня діяльність характеризується високим рівнем довіри, емоційної залученості та гнучкості, що робить їх незамінними у роботі з «важкодоступною» підлітковою аудиторією. Подальший розвиток потребує системної державної підтримки, вдосконалення механізмів підготовки та координації волонтерів, а також визнання їхньої праці на законодавчому рівні.

Література

1. Вербицький В. В. Виховний потенціал закладів позашкільної освіти: метод. посіб. Київ: НЕНЦ, 2025. 376 с.
2. Добродійна діяльність школярів : методичні рекомендації / Т. Ф. Алексєєнко, А. П. Данілова, А. І. Конончук, Т. Ю. Куниця / під. заг. ред. Т. Ф. Алексєєнко. Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2015. 104 с.
3. Концепція позашкільної освіти в умовах воєнного стану. URL: <https://pou.org.ua/wp-content/uploads/2024/05/Kontseptsiya-pozashkilnoyi-osvity-v-umovah-voyennogo-stanu-2024.pdf> (дата звернення 22.11.2025).
4. Про волонтерську діяльність: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text> (дата звернення 22.11.2025).
5. Реалізація здорового способу життя – сучасні підходи : монографія / за заг. ред. М. Лук'янченка, В. Куриш, Ю. Мігасевич. Дрогобич, 2009. 592 с.

УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНИМИ ПОСЛУГАМИ ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВОГО АНАЛІЗУ

Решетило Сергій

Ніжинський державний університет імені
Миколи Гоголя, м. Ніжин

Управління соціальними послугами посідає важливе місце у сучасних дослідженнях із державного управління, соціальної роботи та публічної політики, оскільки саме рівень організації соціальних послуг визначає якість соціального захисту населення, гарантування прав людини та стійкість соціальної системи держави. Зміна соціально-економічних умов, посилення впливу громадянського суспільства, розвиток ринку соціальних послуг і процеси децентралізації зумовлюють необхідність наукового аналізу теоретичних основ, механізмів та структур управління у цій сфері.

Проблематика управління соціальними послугами перебуває у фокусі досліджень багатьох учених як в Україні, так і за кордоном (І. Зверева, А. Капська, О. Карпенко, Т. Семигіна, О. Безпалько, N. Gilbert, P. Spicker та ін.). У науковій літературі ця діяльність трактується як багаторівневий управлінський процес, що охоплює планування, координацію, регулювання, моніторинг, контроль та оцінювання результативності соціальної підтримки.

Учені наголошують, що управління соціальними послугами має базуватися на принципах адресності, доступності, якості, партнерської взаємодії, субсидіарності та орієнтації на потреби отримувачів. Ці положення відображають зміщення акцентів від адміністративного контролю до людиноцентричної моделі управління.

У межах наукової думки сформувалися два домінантні підходи до визначення управлінської сутності соціальних послуг.

Адміністративно-управлінський підхід зосереджується на соціальних послугах як складовій державної політики та передбачає нормативно-правове регулювання, ресурсне забезпечення та ієрархічну координацію суб'єктів управління.

Соціально-орієнтований підхід розглядає соціальні послуги як діяльність, спрямовану на забезпечення реальних потреб населення, розвиток людського потенціалу, інклюзію та соціальну справедливість.

Зокрема, А. Халецька підкреслює, що система соціальних послуг повинна функціонувати в межах цілісної соціальної політики, яка враховує специфіку ринкової економіки, конкурентність, диверсифікацію джерел фінансування та залучення недержавних надавачів послуг [3, с. 5].

Теоретичною основою сучасних досліджень виступає концепція механізмів державного управління, які визначаються як системні та цілеспрямовані дії органів влади щодо забезпечення ефективного функціонування суспільних систем. У науковій літературі відсутнє єдине тлумачення поняття «механізм державного управління», що свідчить про різноманітність підходів до вирішення соціальних суперечностей, різні способи реалізації владних повноважень та розмаїття методів управлінського впливу [2].

Залежно від сфери суспільної діяльності механізми державного управління поділяють на політичні, економічні, соціальні, правові та організаційні. За підходом В. Бакуменка, механізм державного управління – це практичні заходи, засоби, способи та стимули впливу державних органів на суспільні системи з метою досягнення визначених цілей [1]. Формування механізму управління відбувається через

послідовність: встановлення цілей → прийняття управлінських рішень → здійснення впливу → практичні дії → досягнення результатів. Ефективність цього процесу залежить від урахування політичних, економічних, соціальних та організаційних чинників, що визначають можливості державної адміністративної системи [1].

Управління соціальними послугами реалізується через взаємодію трьох ключових структурних компонентів:

суб'єкти управління, до яких належать: центральні та місцеві органи влади, органи місцевого самоврядування, державні, комунальні, приватні та громадські організації – надавачі соціальних послуг. У децентралізованій моделі посилюється роль територіальних громад, які отримують можливість самостійно розподіляти ресурси та формувати локальні системи соціальної підтримки;

об'єктом управління виступає система соціальних послуг, що охоплює: інфраструктуру, види та форми послуг, персонал, технології надання, групи отримувачів. У сучасній науці домінує підхід, за якого управління має бути орієнтоване на людину, її потреби та рівень соціальної інтеграції;

управлінські зв'язки – сукупність процедур і механізмів, які забезпечують: стратегічне і поточне планування, координацію між інституціями, комунікацію та партнерство, контроль, моніторинг і оцінювання якості. У контексті децентралізації особливої ваги набувають міжвідомча взаємодія та міжмуніципальне співробітництво.

У структурі державного управління виділяють три визначальні механізми [2]:

1. Інституційний механізм. Охоплює правове забезпечення, організаційні структури та регламентацію діяльності надавачів соціальних послуг. В Україні цей механізм залишається частково фрагментованим, що призводить до колізій і розбіжностей з міжнародними стандартами.

2. Фінансовий механізм. Характеризується недостатністю та нераціональністю фінансування. Незважаючи на зростання соціальних видатків, недофінансування системи соціальних послуг сягає близько 40 %, що знижує доступність і якість послуг.

3. Кадровий механізм. Передбачає добір, навчання, оцінювання та мотивацію фахівців. Актуальні проблеми: низька оплата праці; недостатня підготовка; висока плинність кадрів; низький соціальний статус професії соціального працівника.

Таким чином, управління соціальними послугами формується як міждисциплінарний об'єкт наукового аналізу, що вимагає системного підходу, інтеграції теоретичних концепцій і практичних інструментів публічного управління. Ефективність функціонування системи визначається узгодженістю інституційних, фінансових та кадрових механізмів, які повинні відповідати сучасним соціальним потребам, викликам децентралізації та розвитку громадянського суспільства.

Перехід від централізованої до партнерської моделі управління з посиленням ролі громад, НУО та приватного сектору є ключовою тенденцією модернізації соціальної сфери в Україні. Подальші дослідження мають бути спрямовані на розроблення інструментів оцінювання якості соціальних послуг, механізмів міжсекторної взаємодії та удосконалення професійної підготовки фахівців.

Література

1. Державне управління : словник-довідник / [уклад. В. Д. Бакуменко та ін. ; за заг. ред. В. М. Князева, В. Д. Бакуменка]. Київ : Вид-во УАДУ, 2002. 228 с.
2. Смирнов І. М. Механізми державного управління системою надання соціальних послуг в умовах децентралізації владних повноважень: дис. ... д-ра

філософії: 281 Публічне управління та адміністрування; Національний університет «Чернігівська політехніка» МОН України. Чернігів, 2024. 213 с.

3. Халецька А. А. Формування державної політики соціального захисту населення в умовах макроекономічної нерівноваги : автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр. : 25.00.02. Київ, 2010. 39 с.

ПІДГОТОВКА ВОЛОНТЕРІВ ДО КРИЗОВОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ

Сабат Надія,

Сабат Наталія

Карпатський національний університет
імені Василя Стефаника, м. Івано-
Франківськ

Воєнний конфлікт, що триває в Україні з 2014 року та загострився з 2022 року, спричинив масштабні гуманітарні, соціальні та психологічні наслідки. Мільйони людей зазнали втрат, переїздів, травматичного досвіду, що актуалізувало потребу у фаховій кризовій підтримці та негайному реагуванні. Водночас стрімке зростання кількості звернень до соціальних служб, психологів і гуманітарних організацій зумовило важливість залучення волонтерів як додаткового ресурсу системи допомоги.

Волонтери нерідко стають першою точкою контакту для людей у кризі: на евакуаційних хабах, у центрах допомоги, під час роботи з ВПО, сім'ями військовослужбовців, постраждалими від бойових дій. Тому їхня здатність здійснювати базове кризове консультування, діяти за структурованими моделями та зберігати професійні межі набуває вагомого значення.

Метою повідомлення є теоретичне обґрунтування та методичний опис підготовки волонтерів до кризового консультування в умовах воєнного конфлікту.

Кризове консультування визначається науковцями як короточасне, структуроване втручання, спрямоване на стабілізацію емоційного стану людини, зниження рівня стресу, відновлення базових функцій та забезпечення безпеки [1, с. 10–11]. Воно передбачає встановлення довірливого контакту; оцінку стану та нагальних потреб; зняття гострого емоційного напруження; коректне інформування; скеровування до професійної допомоги.

У контексті воєнного конфлікту кризове консультування стає ключовою технологією для підтримки внутрішньо переміщених осіб; осіб, що пережили бойові дії або втрату близьких; військових та їхніх родин; людей, які перебувають у стані шоку, паніки чи дезорієнтації. Волонтерська діяльність у кризових умовах передбачає широкий спектр завдань – від матеріальної допомоги до емоційної підтримки. Волонтер є посередником між постраждалою людиною та системою професійної допомоги, що вимагає уміння розпізнати стан кризи; навичок активного слухання; базових знань про стрес, травму, реакції організму; дотримання етичних норм; здатності працювати у швидкоплинних і непередбачуваних ситуаціях.

З огляду на небезпеку вторинної травматизації та емоційного вигорання необхідною є цілеспрямована підготовка волонтерів [2, с. 18]. Профіль необхідних компетентностей охоплює комунікативні, психологічні, етичні компетентності, а також компетентності безпеки та самопомоги. Розглянемо їх детальніше.

Комунікативні компетентності передбачають, насамперед, активне слухання. Ця комунікативна техніка спрямована на глибоке розуміння співрозмовника, його почуттів, переживань та змісту висловлювань. Вона передбачає не просто «чути слова», а бути включеним у процес, уважно стежити за змістом, емоціями, невербальними сигналами та демонструвати співрозмовникові, що його дійсно розуміють і приймають. До комунікативних компетентностей відносять також емпатійне відображення почуттів – професійний прийом у консультуванні та соціальній роботі, який полягає в тому, що фахівець усвідомлено називає й віддзеркалює емоційний стан клієнта, допомагаючи йому краще зрозуміти власні переживання. Також важливо розвивати ненасильницьке спілкування – спосіб взаємодії, побудований на повазі, емпатії та щирому бажанні зрозуміти потреби іншої людини без тиску, оцінок чи осуду. У роботі волонтера це означає слухати з повагою; уникати критики чи звинувачень; говорити співчутливо й чітко; допомагати людині висловити її потреби; підтримувати гідність і автономію кожного.

Психологічні компетентності включають розуміння нормальних реакцій на стрес і травму; навички стабілізації («заземлення», дихальні техніки); розпізнавання небезпечних симптомів (панічні атаки, дисоціація, ризик суїциду). Розуміння нормальних реакцій на стрес і травму для волонтера означає здатність розпізнавати типові емоційні, когнітивні та поведінкові прояви, які виникають у людини як природна відповідь на надмірне навантаження або травматичну подію. Для волонтера це включає усвідомлення того, що такі реакції не є патологією, а становлять адаптаційні механізми організму. Опанування цих знань дає змогу волонтеру адекватно інтерпретувати поведінку постраждалих, уникати стигматизації, підтримувати людину з урахуванням її актуального стану та забезпечувати безпечну, емпатійну взаємодію в умовах психологічного напруження. Також важливо розвивати навички стабілізації, зокрема техніки «заземлення» та регуляції дихання, – комплекс методів, спрямованих на швидке відновлення фізіологічної та емоційної рівноваги в умовах підвищеного стресу. «Заземлення» допомагає людині повернути увагу до теперішнього моменту через сенсорні відчуття та орієнтацію в просторі, що знижує рівень тривоги й дисоціації. Дихальні техніки забезпечують контроль над автономними реакціями організму, уповільнюючи фізіологічне збудження та нормалізуючи серцево-дихальний ритм. Для волонтера опанування цих навичок є важливим елементом первинної психологічної підтримки, оскільки вони сприяють стабілізації стану постраждалих і створюють умови для подальшої конструктивної взаємодії.

Етичні та професійні компетентності волонтера охоплюють сукупність норм, знань і поведінкових моделей, що забезпечують безпечну, відповідальну та професійну взаємодію з особами, які перебувають у кризових чи вразливих обставинах. Вони передбачають не лише дотримання конфіденційності, тобто захист особистої інформації та обмеження її поширення, а й усвідомлення меж власної компетентності, що дозволяє волонтеру адекватно оцінювати свої можливості та не виходити за рамки підготовки чи повноважень. Важливим компонентом є здатність своєчасно й коректно скеровувати постраждалих до кваліфікованих фахівців – психологів, соціальних працівників, медиків чи юристів – у випадку, коли ситуація потребує спеціалізованої допомоги. Центральним етичним орієнтиром виступає принцип «не нашкодь», який зобов'язує волонтера діяти обачно, уникати будь-яких інтервенцій, що можуть поглибити стан людини, та забезпечувати максимальну

безпеку й повагу до її гідності. У сукупності ці компетентності формують основу професійно відповідальної волонтерської діяльності та сприяють підвищенню якості надання підтримки в умовах стресу чи кризи.

Компетентності безпеки та самодопомоги охоплюють комплекс знань і практичних умінь, спрямованих на забезпечення стійкості волонтера та підтримання його ефективності в умовах підвищеного навантаження. Вони передбачають, насамперед, організацію фізичної та психологічної безпеки, що включає вміння оцінювати ризики, дотримуватися правил безпечної поведінки в зоні підвищеної небезпеки, а також створювати умови, які мінімізують можливість повторної травматизації як волонтера, так і осіб, з якими він працює. Важливою складовою є профілактика стресу та професійного вигорання, яка базується на своєчасному розпізнаванні ознак емоційного виснаження, застосуванні технік саморегуляції, підтриманні здорових меж у взаємодії та формуванні адекватного балансу між волонтерською діяльністю й особистими ресурсами. Ключову роль відіграє також супервізійна культура, що полягає у систематичному зверненні до супервізії або експертної підтримки, рефлексії власного досвіду, аналізі складних випадків та отриманні конструктивного зворотного зв'язку. Така культура сприяє підвищенню професійної відповідальності, зміцненню психологічної стійкості й запобіганню накопиченню емоційного напруження. Компетентності безпеки та самодопомоги формують основу для сталого, етичного й ефективного виконання волонтерських функцій в умовах кризових або потенційно небезпечних ситуацій.

Підсумовуючи, зазначимо, що підготовка волонтерів до кризового консультування в умовах воєнного конфлікту є вагомим завданням системи соціальних та психологічних служб. Розглянуті групи компетентностей – комунікативні, психологічні, етичні, а також компетентності безпеки та самодопомоги – утворюють цілісну модель професійної діяльності волонтера у кризових умовах. Вони забезпечують його здатність діяти структуровано й відповідально, зберігаючи власну ресурсність і мінімізуючи ризики вторинної травматизації.

Література

1. Каліщук С. М. Психотехніки кризового консультування: моделі, алгоритми, вправи, приклади : навч. посіб. Київ : Майстеркниг, 2023. 368 с.
2. Перша психологічна допомога : посібник для працівників на місцях. Київ : Унів. Вид-во ПУЛЬСАРИ, 2017. 64 с.

ВОЛОНТЕРИ ПРОБАЦІЇ ЯК СУБ'ЄКТ СОЦІАЛЬНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ

Суханов Ігор,

Орлов Богдан

Ніжинський державний університет імені
Миколи Гоголя, м. Ніжин

Система пробації в Україні за останні роки зазнала суттєвих трансформацій, спрямованих на гуманізацію кримінальної політики, зменшення кількості осіб у місцях позбавлення волі та посилення соціально-виховної складової виконання покарань. Важливу роль у забезпеченні ефективності пробаційних програм почали відігравати волонтери пробації, які розширюють можливості уповноважених органів пробації у здійсненні соціального супроводу, виховного впливу та ресоціалізації суб'єктів пробації. Значущість залучення волонтерів зумовлена потребою у розвитку

партнерських моделей взаємодії між державою та громадянським суспільством, а також необхідністю підсилення індивідуально-орієнтованої роботи з особами, що відбувають покарання без ізоляції від суспільства.

Дослідженням ролі волонтерів у діяльності пробаційних служб присвячені праці В. Гранкіної, М. Пузирьова, О. Орлової, Д. Яковця та ін., які підкреслюють, що волонтерський ресурс є ключовим компонентом європейської моделі пробації. У європейських країнах волонтери пробації виступають як наставники, консультанти, фасилітатори соціально корисних програм, а їхня діяльність нормативно закріплена у відповідних стандартах Конфедерації європейської пробації.

В Україні питання правового статусу волонтерів пробації, їхніх функцій та обов'язків регламентовано Законом України «Про пробацію» та низкою підзаконних актів. Попри поступове інституціоналізування цього напрямку, залишається потреба у наукових розвідках щодо практичної значущості волонтерів як повноправних суб'єктів соціально-виховної роботи.

Метою статті є визначення змісту діяльності волонтерів пробації та потенціалу впливу на процес ресоціалізації суб'єктів пробації.

Соціально-виховна робота у пробації спрямована на формування у засуджених відповідальної поведінки, розвиток життєвих навичок, зменшення ризиків повторного правопорушення та підвищення соціальної адаптивності. Як зазначають науковці, ця соціально-виховна робота є цілеспрямованим процесом «визначення особистісних чинників (факторів) протиправної поведінки та спрямування подальшої роботи із засудженими до покарань, не пов'язаними з позбавленням волі, шляхом створення виховними засобами сприятливих умов для ресоціалізації та подальшої інтеграції, соціалізації, усебічного розвитку, саморозвитку та самореалізації особистості через інтеграцію ресурсів самої особистості, державних установ та громади, яка має в собі неабиякий потенціал для всебічного розвитку та життєзабезпечення всіх громадян без винятку» [3, с. 111]. Участь волонтерів у цьому процесі надає системі пробації нових можливостей, оскільки вони здійснюють неформальну підтримку, яка часто є більш доступною, гнучкою та психологічно комфортною для суб'єктів пробації.

Тому, переймаючи передовий світовий, зокрема європейський досвід, Закон України «Про пробацію» передбачив можливість волонтерської діяльності, пов'язаної з пробацією. В цьому документі вказано, що волонтер пробації – це «фізична особа, яка досягла вісімнадцятирічного віку, уповноважена органом пробації та волонтерською організацією на виконання окремих завдань, пов'язаних із пробацією, на добровільній та безоплатній основі» [5, ст. 2]. Власне основним завданням волонтерів пробації визначено «сприяння органу пробації у здійсненні нагляду за засудженими та проведенні з ними соціально-виховної роботи» [5, ст. 20].

Важливо, що у 2017 р. було затверджено «Положення про організацію діяльності волонтерів пробації» [4], яким було врегульовано порядок здійснення діяльності волонтерів пробації. Зокрема, деталізовано перелік напрямів здійснення волонтерської діяльності, пов'язаної з пробацією, які охоплюють підтримку органів пробації у наглядових заходах, участь у соціально-виховній та профілактичній діяльності, розробленні й реалізації індивідуальних планів, наданні різних видів допомоги, сприянні працевлаштуванню й навчанню, участі у виконанні пробаційних програм та інших заходів, спрямованих на їхнє виправлення і запобігання повторним правопорушенням.

Діяльність волонтерів пробації, пов'язана із здійсненням наглядових заходів за дотриманням суб'єктами пробації обов'язків, визначених законом та покладених на них рішенням суду, передбачає участь у:

перевірці суб'єктів пробації за місцем роботи або навчання;

перевірці виконання обов'язків, покладених рішенням суду на осіб, засуджених до покарання у виді пробаційного нагляду або звільнених від відбування покарання з випробуванням;

перевірці достовірності поважних причин, що обумовили неявку суб'єктів пробації до уповноваженого органу з питань пробації в призначений строк;

заходах, пов'язаних з початковим розшуком суб'єктів пробації, місцезнаходження яких невідоме [4].

Інституційна роль волонтерів проявляється не лише у безпосередньому контакті з засудженими, але й у підтримці пробаційних служб під час реалізації програм відновного правосуддя. Волонтери можуть бути медіаторами у програмах примирення, сприяти налагодженню комунікації між правопорушником та потерпілим, що відповідає сучасним підходам до гуманізації кримінальної політики. Крім того, їхня участь підсилює реалізацію принципів індивідуального підходу, гуманізму, неупередженості та партнерства у діяльності пробації.

Таким чином, волонтери пробації фактично розширюють традиційні можливості пробаційних служб і посилюють індивідуалізацію соціально-виховного впливу.

Переваги залучення волонтерів у пробації є очевидними і підтверджуються практикою органів юстиції та громадських ініціатив.

По-перше, участь волонтерів сприяє гуманізації системи, оскільки їхня неформальна підтримка зменшує дистанцію між суб'єктом пробації та державними інституціями, формує довіру та мотивацію до змін. Практика показує, що волонтери виступають як "приклад, мотиватор і партнер у зміні поведінки", допомагаючи особам краще адаптуватися до життя в громаді [1; 2].

По-друге, волонтери значно розширюють кадровий потенціал пробаційних підрозділів, дозволяючи охопити більшу кількість осіб якісною підтримкою. Досвід показує, що волонтери беруть участь у консультуванні, залученні осіб до просоціальної діяльності та супроводі соціальних заходів, посилюючи ефективність пробації на місцях.

Ще однією перевагою є індивідуалізація роботи: волонтери можуть присвятити більше часу конкретній людині, врахувати її життєві обставини, бар'єри та ресурси, що підсилює позитивні зміни та зменшує ризик рецидиву. Волонтерська підтримка також сприяє розвитку громадянського суспільства, залучаючи мешканців громад до вирішення соціальних проблем, формування культури відповідальності й солідарності.

Водночас участь волонтерів у соціально-виховній роботі пробації має свої виклики. Один з ключових – необхідність спеціальної підготовки, адже волонтерам доводиться працювати з людьми, які мають складні життєві історії, низьку мотивацію, різні форми девіантної поведінки. Міністерство юстиції України наголошує, що навчання волонтерів та їхнє наставництво є обов'язковими перед початком роботи. Іншим викликом є потреба в чіткій координації між волонтерами та працівниками пробації: нечіткі правила можуть призводити до дублювання функцій чи непорозумінь у розподілі відповідальності. Важливими залишаються питання емоційного вигорання

волонтерів, адже робота з особами у кризових ситуаціях потребує психологічної стійкості та регулярної підтримки.

Додаткові труднощі виникають через стереотипи в суспільстві: у деяких громадах волонтерів пробації сприймають як тих, хто працює у “небезпечному середовищі”, хоча практика показує, що належна підготовка та супровід роблять таку діяльність безпечною [2]. Обмеження доступу до волонтерства для осіб із непогашеною судимістю також зменшує потенційний кадровий резерв, хоча такі люди могли б надати цінний досвід соціального відновлення.

Таким чином, волонтери пробації відіграють важливу роль у забезпеченні соціально-виховної роботи з правопорушниками, виступаючи одночасно ресурсом громади, агентами позитивного впливу та партнерами держави в процесі ресоціалізації. Незважаючи на певні виклики, їхня діяльність істотно посилює пробаційні програми, сприяє успішній інтеграції суб’єктів пробації у суспільство та формуванню ефективної моделі соціальної підтримки, що відповідає європейським підходам до правосуддя, орієнтованого на реабілітацію.

Література

1. Волонтери пробації: кожен може змінити чиесь життя. URL: https://kucurubskagromada.gov.ua/news/1752651104/?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 22.11.2025).
2. Волонтерство в пробації. URL: https://lotg.gov.ua/volonterstvo-v-probatsiyi/?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 22.11.2025).
3. Лісовець О. В., Кириченко Н. А. Визначення проблем та потреб клієнтів у соціально-виховній роботі служби пробації. *Молодий вчений*. 2017. № 11. С. 109–112.
4. Про затвердження Положення про організацію діяльності волонтерів пробації: Наказ Міністерства юстиції України від 17.01.2017 № 98/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0065-17#Text> (дата звернення: 22.11.2025).
5. Про пробацію: Закон від 05 лют. 2015 р. № 160-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19> (дата звернення: 22.11.2025).

ФОРМУВАННЯ ВОЛОНТЕРСЬКИХ НАВИЧОК У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Токарук Людмила

Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

Волонтерська діяльність допомагає здобувачам вищої освіти під час проходження навчальної практики сформуванню і проявити лідерські якості та внутрішню мотивацію до безкорисливої діяльності, спрямованої на соціальні зміни в українському суспільстві які актуальні у період воєнних дій на території України.

Освітні трансформації зумовлюють нові вимоги до підготовки висококваліфікованого фахівця соціальної сфери діяльності, високоморальної, зрілої, самореалізованої особистості з чіткою життєвою позицією, яка бере активну участь у соціальному житті країни. Волонтерство є однією із соціальних технологій, яке може використовуватися закладами вищої освіти для залучення молоді до активної соціальної взаємодії, допомоги на державному рівні [5, с. 179].

Відповідно до Закону України «Про волонтерську діяльність» від 19.04.2011 року, № 3236-VI, волонтерська діяльність висвітлюється як добровільна, соціально

спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється шляхом надання волонтерської допомоги [1].

Пріоритети формування волонтерських навиків у здобувачів вищої освіти зазначені у «Національній молодіжній стратегії до 2030 року» від 12.03.2021 року, №94/2021 яка спрямовує професійну підготовку майбутніх фахівців соціальної сфери діяльності на зміцнення партнерства між органами державної влади, місцевого самоврядування та інститутами громадянського суспільства, що працюють з дітьми та молоддю, поширенні інструментів участі молоді у прийнятті рішень, зокрема через розвиток молодіжних консультативно-дорадчих органів студентського самоврядування. Необхідним є підвищення рівня компетентностей як молоді, так і фахівців, що працюють з молоддю, у тому числі молодіжних працівників, або представників молодіжних центрів [2].

Формування волонтерських навичок соціальної активності у здобувачів вищої освіти відбувається в процесі набуття знань та мотивації до активного самоствердження в професійній діяльності, спрямованої на організацію позитивних соціальних змін. Розвиток соціальної активності здобувачів вищої освіти у волонтерській діяльності відбувається за допомогою активного процесу участі у суспільному житті потребуючого допомоги, шляхом залучення до добровільної неприбуткової соціально-спрямованої діяльності.

Засоби формування соціальної активності здобувачів у закладах вищої освіти відбуваються на основі активного залучення до волонтерської діяльності в процесі проходження навчальних та виробничих практик [6, с. 17].

Шляхи підготовки здобувачів вищої освіти до участі у волонтерських ініціативах відбувається через залучення до участі в організації конференцій, квестів, майстер-класів, форумів, театрів, тренінгових занять; залучення здобувачів вищої освіти до волонтерської діяльності з організацій партнерів із підготовки до менторської підтримки молодіжних лідерів, що висловлюють бажання формувати власні проекти з волонтерства та втілювати в практику.

Шляхи зарахування результатів здобувачам вищої освіти за певні види практик відбувається методами додавання балів за волонтерську практику та соціальну активність у загальний рейтинг, а також нагородження грамотами та подяками [4, с. 66–67].

Процеси розвитку соціальної активності здобувачів у закладах вищої освіти формуються під час навчання, оскільки визначений освітній період стає сприятливим для бачення життєвої стратегії, яка зумовлює необхідність вивчення умов формування соціальної активності сучасної молоді у волонтерстві.

Мета волонтерської діяльності полягає в задоволенні особистих і соціальних потреб здобувача через надання підтримки та допомоги потребуючим. Участь молоді у волонтерських проєктах дозволяє побачити конкретні результати власної діяльності, відчути корисність для суспільства [3, с. 55].

Активна участь здобувачів вищої освіти у волонтерстві сприяє розвитку лідерських якостей, формує соціальну успішність, яка є важливими як у особистому житті, так і в професійній сфері діяльності, що дозволяє розширити кругозір та краще пізнати сильні сторони, які можуть допомогти у вирішенні особистісних проблем.

Волонтерство в межах практичної діяльності здобувачів вищої освіти може бути корисним за межами закладу освіти під час навчальних або позанавчальних заходів,

проте важливо розуміти, що період практичного волонтерства обмежений за часом та припиняється після завершення навчання у закладі вищої освіти [7, с. 196].

Отже, формування волонтерських якостей у здобувачів вищої освіти відбувається як у межах закладу вищої освіти, так і у громадських, благодійних та волонтерських організаціях, які можуть бути партнерськими, де кожна з можливостей залучення до добровільної діяльності розвиває не лише про соціальну поведінку, а й сприяє створенню системи про соціальних цінностей та формує соціально значущі якості ініціативності, цілеспрямованості, самостійності, креативності, творчості.

Література

1. Про волонтерську діяльність : Закон України від 19.04.2011 р. № 3236-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text> (дата звернення: 23.11.2025).
2. Про Національну молодіжну стратегію до 2030 року : Указ Президента України від 12.03.2021 р. № 94/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/94/2021#Text> (дата звернення: 23.11.2025).
3. Романкова Л. Волонтерська діяльність як складова формування моральних цінностей студентської молоді. *Вища освіта України*. 2015. № 4. С. 54–60.
4. Шепелева Н. Формування соціальної активності студентської молоді у просторі закладу вищої освіти. *Лідер. Еліта. Суспільство*. 2021. № 1. С. 63–70.
5. Moral and patriotic coordinates of volunteer activity as a means of building educational and socio-pedagogical work / R. Zozuliak-Sluchyk et al. *Eduweb*. 2022. Vol. 16 (4). P. 178–191. DOI: <https://doi.org/10.46502/issn.1856-7576/2022.16.04.15>
6. Nowakowska I. Prosociality in relation to developmental tasks of emerging adulthood. *Psychologia Rozwojowa*. 2020. Vol. 25(4). P. 15–25. DOI: <https://doi.org/10.4467/20843879PR.20.024.13432>
7. Resch K., Knapp M., Schritteser I. How do universities recognise student volunteering? A symbolic interactionist perspective on the recognition of student engagement in higher education. *European Journal of Higher Education*. 2022. Vol. 12(2). P. 194–210. DOI: <https://doi.org/10.1080/21568235.2021.1919170>

ОСНОВНІ ПОВЕДІНКОВІ ПАТЕРНИ ПРОКРАСТИНАЦІЇ СЕРЕД СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Філд Наталія

Ніжинський державний університет імені
Миколи Гоголя, м. Ніжин

Феномен прокрастинації є предметом дослідження не лише психології. Із означеним явищем зустрічаються фахівці інших наук: медицини, економіки, педагогіки, соціології та ін. Прокрастинація – це поведінкова тенденція відкладати виконання важливих завдань, незважаючи на усвідомлення негативних наслідків. Частіше за все дослідники прокрастинацію розглядають як постійне добровільне відкладання важливих справ, яке супроводжується відчуттям дискомфорту та негативними емоційними переживаннями і призводить до виснаження, тривожності, стресу, перевтоми, внутрішньособистісного конфлікту, погіршення взаємодії з іншими тощо. А серед основних ознак науковці виділяють: усвідомленість факту відкладання виконання справ; відчуття психологічного дискомфорту, пов'язаного з відкладанням справ; негативні наслідки; ірраціональність мотивації діяльності, що «заміщає» активність, яку прокрастинують. Відповідно наслідками наявності прокрастинації у

студентської молоді є стрес, відчуття провини, втрата продуктивності, невдоволення навколишніх через невиконання зобов'язань, відчуття серйозного емоційного і фізичного стресу. Тобто це фізичні, психологічні та соціальні наслідки.

Серед вітчизняних дослідників явища прокрастинації С. Бабатіна, Є. Бази́ка, Т. Колтунович, О. Поліщук, Н. Крейдун, О. Невоєнна, О. Поліванова та ін. Найбільш розповсюдженою є академічна (студентська) прокрастинація та її негативний вплив на психічне та фізичне здоров'я особистості. У студентському середовищі – це переважно академічна прокрастинація: відкладання підготовки до іспитів, написання есе, виконання домашніх завдань чи курсових робіт. З досліджень науковців в Україні ситуація подібна: високий рівень академічної прокрастинації спостерігається у студентів, особливо на 3–4 курсах, магістрів, коли навантаження зростає, а мотивація падає [2, с. 86–99]. На сьогодні поведінка прокрастинаторів серед студентської молоді має свої патерни, які можна спостерігати в реальних ситуаціях (напр., самозвіти або через логи LMS, що з англійської означає Learning Management System – це цифрова система управління навчанням). Так, серед сучасних досліджень можна віднайти наступні патерни поведінки прокрастинаторів серед студентської молоді [3]:

1. Гіперболічне відкладання (hyperbolic discounting). Студенти рідко починають роботу заздалегідь, їх активність різко зростає ближче до дедлайну – це «прискорення в останній момент». Тобто студент живе спокійно весь семестр, оскільки завдання здається далеким, а ближче до дедлайну час ніби стискається, з'являється відчуття, що «ще встигну». В останній момент настає різка паніка, безсонна ніч і шалена гонка, після якої виснаження і відчуття «ніколи більше так не робитиму», але цикл повторюється (напр., кількість годин на навчання перед іспитом слідує гіперболічній кривій: майже 0 на початку семестру, пік за 1–2 дні до іспиту).

2. Когнітивні викривлення, які проявляються у переоцінці залишкового часу («ще встигну»); переоцінка майбутньої мотивації («завтра захочу»); недооцінка часу на завдання; віра, що потрібен «правильний настрій».

3. Уникнення та заміна активностей. Замість обрати підготовки до навчання, студентська молодь обирає соціальні мережі, прибирання, менш важливі справи (продуктивна прокрастинація).

4. Поведінка в групових завданнях. Серед студентів такий тип поведінки характерний для проектної діяльності особливо на різних платформах (наприклад, Moodle) студентська молодь з високим рівнем прокрастинації роблять більшість правок за останні години, тоді як з менш низьким рівнем – це роблять рівномірно.

5. «Фальшивий старт». Такий тип поведінки характерний для студентів, які з ентузіазмом створює гарний файл, пише назву, робить гарний зміст, вибирає шрифт тощо. Після цього вважає, що «вже почав», тому можна відпочити. Файл більше не відкривається до останнього дня.

6. «Нічна сова». Це такий тип поведінки студентів, які вдень відчувають сонливість і безсилля, на парах «дрімає», зате після 23:00 «оживає», сідає вчитися о 2-й ночі. Ранкові пари пропускає, графік збивається, втомі накопичується. Такий тип поведінки призводить до виникнення тривожності, стресів тощо.

7. «Мрійник без плану». Для таких студентів характерно те, що вони постійно кажуть собі «зроблю завтра», «на вихідних точно сяду», «після серії почну» і т.п.. Завдань накопичується купа, але конкретного часу в календарі ніколи немає, тому все розчиняється в тумані.

Отже, на основі узагальнень сучасних дослідників можемо запропонувати такі типи прокрастинаторів серед студентів залежно від причин і стилю поведінки:

Перфекціоніст, для якого характерне страх невідповідності високим стандартам, надмірна увага до деталей, не закінчують роботу. Перфекціонізм може призводити до різкого старту в діяльності, коли перфекціоніст береться за справу з невгамовною енергією, але потім залишає справу, будучи у виснаженні, залишивши всіх навколо розгніваними, роздратованими або відчуженими [3].

Кризовий (arousal/crisis-maker). Такий тип прокрастинатора характеризується тим, що вони працюють тільки під тиском дедлайну, люблять «адреналін». Наприклад, готуються до іспиту за ніч, перфекціонізм може призводити до різкого старту в діяльності, коли перфекціоніст береться за справу з невгамовною енергією, але потім залишає справу, будучи у виснаженні, залишивши всіх навколо розгніваними, роздратованими або відчуженими [6, с. 17–19].

Уникаючий (avoidant) тип це ті, які бояться через відповідальність за результат, невдачі чи оцінки, уникають завдань через тривогу.

Мрійник (dreamer) – це тип, який намагається конкретизувати свої плани та жити ілюзіями. «Якось само зробиться».

Бунтар (defier) – це такий тип прокрастинатора, який здійснює опір авторитету, не любить нав'язані дедлайни і навіть дозволяє собі ігнорувати вимоги викладачів.

Поруч з бунтарем можемо назвати ще й надмірник (overdoer), який беруться за забагато справ чи завдань і не встигає. Особливо береться за багато позанавчальних справ.

Активний (productive) прокрастинатор – це та особа, яка відкладає, але замінює справи на інші, з її точки зору корисніші справи. Проте такі прокрастинатори мають контроль над часом. Наприклад, замість курсової – прибирають кімнату.

Інший дослідник Ю. Рудоманенко, аналізуючи погляди Є. Ільїна, пропонує виділяти й таких прокрастинаторів на основі їх емоційних реакцій: «напружений», для якого характерні відчуття провини, тривожність, занепокоєння, переживання, викликані незадоволенням власними досягненнями, нечіткими життєвими цілями, загальним перевантаженням, втратою відчуття часу, нерішучістю і невпевненістю у собі; та «розслаблений», для якого властиво життєве розуміння «лінощів», така особа віддає перевагу виконанню лише тих справ, які приносять задоволення в актуальний момент часу. Такі люди частіше витрачають час на інші, більш приємні заняття і розваги [5, с. 215–220].

Проте більшість дослідників виділяють причинами таких поведінкових патернів у прокрастинаторів як: психологічні (страх невдачі, перфекціонізм, імпульсивність, низька саморегуляція); емоційні (тривога, стрес, емоційне вигорання); мотиваційні (відсутність інтересу, перевантаження завданнями); поведінкові (відсутність планування, звичка до відкладання).

Поруч з цим більшість дослідників феномену прокрастинації наголошують на тому, що дане явище можна подолати. Серед таких технологій подолання прокрастинації вони називають – КПТ (когнітивно-поведінкова терапія), яка дає можливість змінити ірраціональні думки студентської молоді; «тайм-менеджмент» (планування), передбачає навчання умінням та навичкам розбивки завдань на різні рівні складності та їх послідовності, встановлення реалістичних дедлайнів; техніки саморегуляції (трекінг часу, винагороди тощо); фокус на прогресі, не ідеалі; створення

для себе наслідків через створення різноманітних зобов'язань; методи помідору (5 простих кроків за ідеєю Франческо Чірілло).

Таким чином, академічна прокрастинація є майже універсальною поведінковою проблемою студентської молоді України. Прокрастинація не є простою «лінню», а є складним психологічним феноменом, що поєднує когнітивні, емоційні та мотиваційні складові. Найхарактерніший патернами прокрастинаторів серед студентської молоді є гіперболічне відкладання; когнітивні викривлення, уникнення та заміна активностей, поведінка в групових завданнях, «Фальшивий старт», «Нічна сова», «Мрійник без плану». Найнебезпечніші серед яких – пасивне уникнення та перфекціонізм, оскільки саме вони найсильніше корелюють з тривогою, депресією та низькими оцінками.

Література

1. Бабатіна С. І. Синдром академічної прокрастинації і соціальна відповідальність у студентському віці. *Вісник Національного технічного університету України «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка*. 2013. № 2. С. 24–25.
2. Журавльова О. Типологічні особливості прояву прокрастинації в студентів. *Psychological Prospects Journal*. 2020. Вип. 36. С. 86–99.
3. Карамушка Л. М., Бондарчук О. І., Грубі Т. В. Діагностика перфекціонізму та трудоголізму особистості: психологічний практикум. Кам'янець-Подільський: Медобори, 2018. 64 с.
4. Поліщук О. М. Прокрастинація – конфлікт між «важливим» і «приємним». *Молодий вчений*. 2017. № 5 (45). С. 211–218
5. Рудоманенко Ю. Сутність прокрастинації та її представленість у свідомості особистості. *Збірник наукових праць національної академії державної прикордонної служби України: серія психологічні науки*. 2019. № 2 (13). С. 213–231.
6. Сняданко І. І., Бойко А. О. Дослідження особливостей взаємозв'язку між рівнями самоефективності й перфекціонізму та їх роль у благополуччі особистості. *Габітус: психологія праці*. 2020. Вип. 17. С. 15–21.

СТРЕСОСТІЙКІСТЬ МОЛОДІ ЯК РЕСУРС РОЗВИТКУ ВОЛОНТЕРСТВА

Храпата Олена

Ніжинський державний університет імені
Миколи Гоголя, м. Ніжин

Стресостійкість забезпечує здатність волонтера ефективно діяти в умовах невизначеності та високої напруги. Вона знижує ризик емоційного вигорання, підтримуючи мотивацію та довготривалу залученість у соціально значущу діяльність. Завдяки стресостійкості формується психологічна витривалість і адаптивність, що підвищує результативність та сталість розвитку волонтерства.

Стресостійкість розглядають як інтегральну властивість особистості, що охоплює її здатність протидіяти стресовим впливам. Вона проявляється як у процесуальному вимірі – через динаміку реагування на стрес, – так і у стані, який характеризує функціональну організацію поведінки людини в умовах психологічного напруження. Ця якість пов'язана зі способом інтерпретації ситуації та її співвіднесенням із наявними ресурсами. До таких ресурсів належать як внутрішні характеристики, так і зовнішні чинники. Зокрема, вагому роль відіграють копінг-стратегії та моделі подолання, що формуються відповідно до активності особистості, її потреб та прагнення до самореалізації [4, с. 205]. У цьому контексті стресостійкість постає як багатовимірне

утворення, обумовлене одночасно зовнішніми умовами та індивідуальними особливостями.

Одним із ключових компонентів розвитку стресостійкості є здатність усвідомлено і точно розпізнавати проблемну ситуацію, оцінювати її та знаходити ефективні шляхи вирішення. Тому самосвідомість і вміння аналітично мислити є визначальними для становлення навичок стійкості до стресу у молоді. Як зазначалося, на рівень стресостійкості впливає сукупність чинників: як об'єктивні та суб'єктивні психологічні характеристики стресора, так і особливості когнітивного представлення події, індивідуально-типологічні риси, компетентність у подоланні напруження, досвід переживання стресогенних ситуацій, а також поведінкові та соціальні властивості, які визначають специфіку стресового реагування.

Підтримці та зміцненню стресостійкості сприяє здатність людини знаходити необхідні ресурси не лише для подолання напруженої ситуації, а й для відновлення після дії критичних факторів. Поняття ресурсу охоплює широкий спектр внутрішніх і зовнішніх умов, що забезпечують психологічну стабільність та адаптивність. Центральне місце серед таких ресурсів займають індивідуальні моделі реагування на стрес. Кожна особа має певний репертуар дій, які зазвичай активізуються у ситуації напруження; ці стратегії можуть формуватися з раннього дитинства та згодом визначати успішність подолання труднощів. Водночас у процесі особистісного розвитку, самореалізації та зміни життєвих пріоритетів ці моделі здатні трансформуватися, удосконалюючись відповідно до нового досвіду та внутрішнього зростання [5, с. 200].

Науковці підкреслюють, що здатність протистояти негативним наслідкам стресу ґрунтується на індивідуальному поєднанні вроджених і набутих психологічних та фізіологічних характеристик. Водночас такий підхід не є однозначним, оскільки ключові труднощі у визначенні чинників стресостійкості пов'язані з розумінням того, як саме люди реагують на психологічні стресори. Якщо критерії стійкості до фізичних чи хімічних впливів є очевидними та добре описаними, то окреслення стійкості до психологічних подразників значно складніше. Це пояснюється тим, що на неї впливають відмінності у ціннісних орієнтаціях, переконаннях, неусвідомлених установках, стереотипах, рівнях потреб, умовних рефlekсах та індивідуальному життєвому досвіді [1, с. 101].

Стресостійкість формується під дією багатьох взаємопов'язаних факторів. Серед них важливе місце посідають особливості самої стресової ситуації: її прогнозованість чи раптовість, суб'єктивне відчуття масштабу події, оцінка власних можливостей та відповідність цих можливостей очікуваним способам подолання ситуації. Водночас значущими є індивідуально-психологічні характеристики. На рівень стресостійкості можуть впливати біологічно зумовлені особливості організму, темперамент, ступінь емоційної врівноваженості та інші риси, що мають генетичне або фізіологічне підґрунтя. Крім того, істотне значення має досвід раннього дитинства: особливості формування прив'язаності та взаємин із батьками, розвиток ідентичності, усталені моделі поведінки, спосіб сприйняття довкілля, вміння виражати й регулювати емоції. Не менш важливими є когнітивні чинники – інтелектуальні здібності, рівень абстрактного мислення, особливості пам'яті, уваги та індивідуальний стиль пізнання світу, оскільки вони суттєво впливають на оцінку та подолання стресових ситуацій.

Дж. Роттер запропонував використовувати поняття стійкості для опису феномена, коли люди демонструють достатньо високі показники психологічного благополуччя та задоволеності життям незалежно від пережитих травматичних подій або умов, які, з огляду на їх ризикованість, мали б спричинити значні негативні наслідки для особистості. Стресостійкість у цьому контексті розглядається як результат взаємодії серйозного ризикового досвіду та позитивного психологічного розвитку, який відбувається попри наявність стресогенних факторів. Такий підхід близький за змістом до концепції «травматичного зростання». Відповідно, стійкість інтерпретується як захисний, конструктивний процес, що зменшує вплив деструктивних наслідків, характерних для складних життєвих ситуацій. На основі досліджень у цій сфері виокремлено три узагальнені групи захисних чинників, що визначають особистісну стійкість: індивідуальні особливості (темперамент, інтелектуальний розвиток, когнітивні здібності), якість міжособистісних зв'язків із батьками та ровесниками, а також ширші екологічні умови, включно зі середовищем проживання, доступністю базових ресурсів, інфраструктурою, рівнем освіти та станом медичної допомоги.

З огляду на викладене можна стверджувати, що як особистісні, так і середовищні чинники відіграють суттєву роль у формуванні стійкості. Дослідники наголошують, що розвиток стійкості може ґрунтуватися також на характеристиках, які за відсутності зовнішніх ризиків не мають позитивного значення й здебільшого виконують нейтральну або навіть потенційно небезпечну функцію. У межах такого підходу вважається, що стійкість посилюється під впливом багаторазових короткотривалих стресових подій, які хоча й сприймаються як негативний досвід, однак за наявності достатніх внутрішніх ресурсів сприяють накопиченню позитивного емоційного та поведінкового підкріплення. У результаті людина усвідомлює власну здатність упоратися зі складними обставинами й у подальшому застосовує сформовані ефективні стратегії у подібних ситуаціях [2, с. 7].

Зазвичай вважається, що особистості з високим рівнем стійкості схильні ретельно продумувати важливі рішення та системно планувати свої дії. Водночас привертає увагу те, що сам процес осмислення та структурування майбутніх кроків може мати навіть більшу цінність, ніж досконале володіння техніками раціонального планування. Під час такого когнітивного опрацювання людина аналізує обставини, що вже саме по собі позитивно впливає на її здатність протистояти стресу. Завдяки рефлексії та аналізу попереднього досвіду вона може ідентифікувати ефективні та неефективні моделі поведінки, а також адаптувати конструктивні стратегії до нових життєвих завдань. Відтак, стійкі особистості, як правило, характеризуються рішучістю, орієнтацією на розв'язання проблем і здатністю підтримувати стабільну самооцінку та впевненість у власних силах, що дозволяє успішно долати життєві труднощі.

Не менш важливим є той факт, що сформоване в дитячому віці відчуття самоконтролю пов'язане з кращими показниками фізичного, психологічного та соціального благополуччя у дорослому житті. Значущу роль відіграє й соціальний компонент: відкритість, комунікабельність та позитивні міжособистісні контакти сприяють зміцненню стійкості [3, с. 300]. Разом із тим існують особистісні характеристики, притаманні конкретній людині, які теж здатні посилювати її стійкість. Розвиток таких індивідуальних рис, як темпераментні особливості, інтелектуальні та

когнітивні здібності, має позитивний вплив на здатність ефективно адаптуватися в умовах стресу.

Таким чином, стресостійкість, як динамічна модель є чутливою до впливу різноманітних факторів, зокрема рефлексія, позитивні стратегії копіngu, емоційна стабільність, соціальна підтримка, рішучість, впевненість та особистісний досвід. Навчитися ефективно реагувати на стрес та знаходити позитивні аспекти у важких ситуаціях - одне із головних завдань сучасного волонтера.

Література

1. Войцеховська О., Закалик Г. Сучасні напрями психологічних досліджень копіng-стратегій особистості. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2016. № 2. С. 95–104.

2. Корсун С. І., Ткачук Т. А. Копінг–стратегії як складові копіng-поведінки особистості. 2016. URL: <https://www.myslenedrevo.com.ua/uk/Sci/Philosophy/PsychologyTax/2/3/1.html> (дата звернення: 21.11.2025).

3. Ляшин Я. Є. Копінг у подоланні життєвих труднощів. *Проблеми сучасної психології: зб. наук. праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України / за ред. С. Д. Максименка, Л. А. Онуфрієвої*. 2017. Вип. 35. С. 293–309.

4. Черпіта М. М., Гурич А. Ю., Джеджула О. М. Стресостійкість. *Наукові записки Вінницького національного аграрного університету. Серія «Соціально-гуманітарні науки»*. 2013. Вип. 2. С. 202–208.

5. Шпак М. М. Стресостійкість особистості в дискурсі сучасних психологічних досліджень. *Габітус*. 2022. Вип.39. С. 199–203.

ЧИННИКИ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ВОЛОНТЕРА

Шешеня Ілона

Ніжинський державний університет імені
Миколи Гоголя, м. Ніжин

Емоційний інтелект волонтера є важливим психологічним ресурсом, що визначає здатність ефективно взаємодіяти з людьми у складних соціальних умовах. Його розвиток забезпечує можливість розпізнавати власні емоції та емоції інших, регулювати поведінку й підтримувати конструктивні комунікативні стратегії. У волонтерській діяльності емоційний інтелект стає чинником збереження мотивації та запобігання емоційному виснаженню, адже робота часто пов'язана з кризовими ситуаціями та високим рівнем стресу. Важливим є дослідження тих факторів, які сприяють формуванню та зміцненню емоційного інтелекту в умовах добровільної соціальної активності.

Емоційний інтелект для особистості в умовах військового стану визначає здатність адекватно сприймати та регулювати власні емоції, що виникають у ситуаціях небезпеки та невизначеності [2, с. 167]. Він забезпечує можливість підтримувати психологічну рівновагу, знижувати рівень тривожності та уникати деструктивних реакцій. Розвинений емоційний інтелект сприяє ефективній комунікації з іншими людьми, що важливо для збереження соціальної згуртованості та взаємної підтримки. Так, особистість здатна краще адаптуватися до змінних умов та приймати більш

зважені рішення. Емоційний інтелект є чинником профілактики емоційного виснаження й збереження внутрішніх ресурсів у кризових ситуаціях.

Емоційний інтелект у сучасній психології визначається як інтегральна властивість особистості, що забезпечує здатність усвідомлювати, розпізнавати та регулювати власні емоції й емоції інших людей. Він виступає важливим чинником соціальної адаптації, оскільки дозволяє ефективно взаємодіяти у міжособистісних відносинах. Сутність цього феномену полягає у поєднанні когнітивних та афективних процесів, які формують цілісну систему емоційної компетентності. Емоційний інтелект не зводиться лише до емоційної чутливості, а включає здатність до їх конструктивного використання. Його аналіз потребує врахування багатогранності та динамічності проявів.

Структура емоційного інтелекту охоплює кілька взаємопов'язаних компонентів, серед яких ключовими є емоційна обізнаність, емоційна регуляція та емпатія. Емоційна обізнаність передбачає здатність ідентифікувати власні переживання та розуміти їхній вплив на поведінку. Емоційна регуляція забезпечує контроль над інтенсивністю та вираженням емоцій, що дозволяє уникати деструктивних реакцій. Емпатія формує здатність розпізнавати емоційні стани інших та адекватно реагувати на них. Взаємодія цих компонентів створює цілісну систему емоційної компетентності. Функції емоційного інтелекту проявляються у різних сферах життєдіяльності особистості, зокрема у комунікації, прийнятті рішень та регуляції поведінки. Він сприяє формуванню довіри у міжособистісних стосунках, що є основою соціальної згуртованості. Емоційний інтелект забезпечує здатність до конструктивного вирішення конфліктів, знижуючи ризик ескалації напруженості. У процесі прийняття рішень він дозволяє враховувати емоційні чинники, що впливають на мотивацію та вибір стратегій. Завдяки цьому емоційний інтелект стає важливим механізмом адаптації [3, с. 17].

Зв'язок емоційного інтелекту з емоційною сферою особистості полягає у здатності інтегрувати переживання у процеси мислення та поведінки. Людина з високим рівнем емоційного інтелекту здатна усвідомлювати власні емоції та використовувати їх як ресурс для розвитку. Це сприяє формуванню внутрішньої гармонії та зниженню рівня тривожності. Емоційна сфера стає більш керованою, що дозволяє уникати імпульсивних реакцій. Такий зв'язок підкреслює роль емоційного інтелекту як регулятора психічної діяльності. Мотиваційна сфера особистості також тісно пов'язана з емоційним інтелектом, адже емоції виступають важливим джерелом мотивації. Здатність усвідомлювати та регулювати емоції дозволяє підтримувати цілеспрямованість навіть у складних умовах. Емоційний інтелект сприяє формуванню внутрішньої мотивації, яка ґрунтується на позитивному ставленні до діяльності. Він також забезпечує здатність долати перешкоди завдяки емоційній стійкості. Таким чином, мотиваційна сфера отримує додатковий ресурс для розвитку.

Емоційний інтелект має значення для професійної діяльності, де він визначає здатність до ефективної комунікації та управління стресом. Працівники з високим рівнем цієї властивості демонструють більшу стійкість до професійного вигорання. Вони здатні підтримувати продуктивність навіть у ситуаціях підвищеного навантаження. Емоційний інтелект сприяє формуванню позитивного клімату в колективі, що підвищує ефективність спільної роботи. Його функції стають критично важливими у сферах, пов'язаних із взаємодією з людьми [1, с. 17]. У контексті

волонтерської діяльності емоційний інтелект виступає базовим чинником, що забезпечує здатність допомагати іншим у кризових умовах. Волонтери часто стикаються з емоційними викликами, які потребують внутрішньої стійкості та емпатії. Емоційний інтелект дозволяє їм зберігати мотивацію та уникати виснаження. Він також сприяє формуванню довіри у взаємодії з військовими та цивільними.

Культурний контекст впливає на прояви емоційного інтелекту, визначаючи способи інтерпретації емоцій та стратегії їх регуляції. У суспільствах із високим рівнем соціальної підтримки емоційний інтелект формується швидше та проявляється інтенсивніше. Водночас у кризових умовах він стає критично важливим ресурсом виживання та адаптації. Культурні цінності визначають, які емоції вважаються прийнятними для вираження та як вони інтегруються у мотиваційну сферу. Це робить емоційний інтелект багатовимірним феноменом, що потребує міждисциплінарного аналізу.

Розвиток емоційного інтелекту значною мірою залежить від індивідуальних особливостей особистості, зокрема рівня самосвідомості та здатності до рефлексії. Усвідомлення власних емоцій і їхнього впливу на поведінку формує основу для подальшої регуляції. Людина, яка здатна аналізувати власні переживання, легше знаходить конструктивні способи їх вираження. Це сприяє формуванню внутрішньої гармонії та зниженню рівня тривожності [5, с. 111]. Соціальне оточення є важливим фактором, що визначає можливості формування емоційного інтелекту. Взаємодія з іншими людьми створює умови для розвитку емпатії та навичок комунікації. Соціальна підтримка сприяє зниженню рівня стресу та формуванню відчуття безпеки. У процесі міжособистісних контактів людина навчається розпізнавати емоційні стани інших та адекватно реагувати на них. Культурний контекст визначає специфіку проявів емоційного інтелекту та способи його формування. У різних культурах існують відмінності у вираженні та інтерпретації емоцій, що впливає на стратегії їх регуляції. Культурні цінності формують уявлення про прийнятні моделі поведінки та комунікації. Це створює різні умови для розвитку емоційної чутливості та емпатії. Культурний чинник забезпечує багатогранність емоційного інтелекту.

Досвід подолання кризових ситуацій виступає одним із найбільш сильних факторів розвитку емоційного інтелекту. Людина, яка стикається з труднощами, навчається контролювати власні емоції та знаходити адаптивні стратегії поведінки. Такий досвід формує стійкість і здатність до конструктивного використання емоційних ресурсів. Він також сприяє розвитку емпатії, адже дозволяє краще розуміти переживання інших. Кризові ситуації стають каталізатором формування емоційної зрілості.

Мотиваційні чинники відіграють важливу роль у розвитку емоційного інтелекту, адже вони визначають спрямованість особистості на самовдосконалення. Внутрішня мотивація сприяє формуванню позитивного ставлення до процесу саморегуляції. Людина, яка прагне досягти гармонії та ефективності у взаємодії, активно розвиває емоційні навички. Мотиваційна сфера забезпечує витривалість у процесі навчання та практики. Це створює умови для довготривалого розвитку емоційної компетентності.

Психологічні особливості, зокрема рівень життєстійкості та здатність до самоконтролю, визначають індивідуальні можливості розвитку емоційного інтелекту. Життєстійка особистість легше адаптується до змінних умов і здатна зберігати внутрішню рівновагу. Самоконтроль забезпечує можливість регулювати інтенсивність

емоційних реакцій, уникати імпульсивних дій. Ці характеристики формують основу для ефективної емоційної регуляції [4, с. 35].

Емоційний інтелект волонтера в сучасних умовах визначається як інтегральна характеристика, що забезпечує здатність ефективно регулювати власні емоції та адекватно реагувати на емоційні прояви інших. Його розвиток зумовлюється поєднанням індивідуальних особливостей, соціальної підтримки та досвіду участі у кризових ситуаціях. Вагомим чинником виступає культурний контекст, який формує специфіку вираження емоцій, стратегії їх регуляції.. Мотиваційна сфера особистості забезпечує стійкість у процесі розвитку емоційного інтелекту та підтримує здатність до довготривалої соціальної активності.

Література

1. Зарицька В. В. Саморегуляція емоцій в структурі емоційного інтелекту. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. «Психологія»*. 2010. № 6. С. 33–37.
2. Коломієць Л. І., Шульга Г. Б. Специфіка переживання кризових станів фахівцями соціальної сфери. *Габітус*, 2023. № 8. С. 166–170.
3. Носенко Е. Л., Коврига Н. В. Емоційний інтелект: концептуалізація феномену, основні функції. Київ: Вища школа, 2003. 126 с.
4. Буркало Н. І. Психологічні особливості емоційного інтелекту. *Актуальні проблеми сучасної психології*. 2019. № 7. С. 34–49.
5. Цюпенко Т. Емоційний інтелект як засіб розвитку психологічної стійкості особистості в умовах сьогодення. *Наукові записки. Серія: Психологія*. 2024. № 4. С. 109–115.

Наукове видання

Редактори

Лісовець Олег Васильович

Конончук Антоніна Іванівна

ТРАДИЦІЇ ТА НОВАЦІЇ В РОЗВИТКУ ВОЛОНТЕРСТВА
В УКРАЇНІ Й ЗА КОРДОНОМ

Збірник матеріалів

Всеукраїнської науково-практичної конференції

02 грудня 2025 року

Технічний редактор – І. П. Борис

Видання друкується в авторському редагуванні.

Підписано до друку
Гарнітура Arial
Замовлення №

Формат 60x84/16
Обл.-вид. арк. 15,61
Ум. друк. арк. 11,91

Папір офсетний
Тираж 60 пр.

Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя.

м. Ніжин, вул. Воздвиженська, 3/4

(04631)7-19-72

E-mail: vidavn_ndu@ukr.net

www.ndu.edu.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 2137 від 29.03.05 р.